

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA

ZITA PIKELYTĖ

**LIETUVOS PROVINCIJOS FOTOGRAFIJA
1918–1940 METAIS**

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, menotyra (03 H)
Meno istorija (H 310)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2006–2011 metais Vilniaus dailės akademijoje

Mokslinis vadovas

Prof. dr. (hp) Giedrė Jankevičiūtė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03 H)

**Disertacija ginama Vilniaus dailės akademijoje
Menotyros krypties taryboje:**

Pirmininkas

Dr. (hp) Laima Laučkaitė-Surgailienė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03 H)

Nariai:

Doc. dr. Agnė Narušytė (Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra – 03 H)

Dr. Margarita Matulytė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Dr. Jolita Mulevičiūtė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03 H)

Dr. Vykintas Vaitkevičius (Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Oponentai:

Dr. Skaidrė Urbonienė (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03 H)

Dr. Vilma Žaltauskaitė (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Disertacija ginama viešame menotyros mokslo krypties tarybos posėdyje
2012 m. gruodžio 14 d. 14 val. Vilniaus dailės akademijos DIC multifunkcinėje
patalpoje 112, Maironio g. 3, LT-01124 Vilnius
Tel.: (8-5) 2105456; faksas (8-5) 2105444

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. lapkričio 14 d.

Su disertacija galima susipažinti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo,
Vilniaus dailės akademijos ir Lietuvos kultūros tyrimų instituto bibliotekose

© Zita Pikelytė, 2012

© Vilniaus dailės akademija, 2012

ISBN 978-609-447-058-5

Turinys

5	ĮVADAS
21	I. PROVINCIJOS FOTOGRAFIJOS PLĖTOTĖ IKI 1940 METŲ
21	I. 1. Lietuvos provincijos fotografija iki Pirmojo pasaulinio karo
23	I. 2. Fotografijos raida Lietuvos provincijoje 1918–1940 metais
25	I. 2. 1. Lietuvos fotografų sambūriai ir jų veiklos atgarsiai provincijoje
26	I. 2. 1. 1. Lietuvos fotomėgėjų sąjunga
31	I. 2. 1. 2. Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos Fotografijos sekcija
34	I. 2. 2. Kraštotyrinės fotografijos pakilimas Lietuvos provincijoje
43	II. PROVINCIJOS FOTOGRAFAS – KAS JIS?
45	II. 1. Profesinės karjeros prielaidos
46	II. 1. 1. Išsilavinimas
53	II. 1. 2. Materialinės darbo sąlygos (patalpos, įranga)
56	II. 2. Provincijos fotografo ekonominė situacija
58	II. 2. 1. Provincijos miestelio fotografo pajamų analizė: atvejo studija
61	II. 3. Fotografų veiklos pobūdis
68	II. 4. Fotografo socialinis statusas
76	III. PROVINCIJOS FOTOGRAFŲ ARCHYVAI – KAIP ĮVAIZDINTA EPOCHĄ, LAIKMEČIO ILIUSTRACIJA BEI TYRIMŲ ŠALTINIS
79	III. 1. Portretai
79	III. 1. 1. Nuo atvaizdo dokumentams iki asmenybės įvaizdžio
89	III. 1. 2. Ateljė rekvizitas ir portretuojamųjų atributai
95	III. 2. Kraštovaizdžio fotografija
96	III. 2. 1. Atminčiai
98	III. 2. 2. Rerezentacijai
101	III. 2. 3. Fotodokumentavimas
103	III. 2. 4. Neaiškumai Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčios fotografijose: atvejo studija
106	III. 3. Siužetinės fotografijos
110	IŠVADOS
114	PRIEDAI

114	Iliustracijos
166	Iliustracijų sąrašas
172	Šaltinių ir literatūros sąrašas
191	Santrumpos
192	Lietuvos provincijos fotografų ir fotoateljė, veikusių 1918–1940 metais, sąrašas

ĮVADAS

Darbo problema, mokslinis naujumas ir aktualumas

Lietuvos provincijos fotografija moksliniu požiūriu tyrinėta mažai, tačiau neabejotinai nusipelno atskiro dėmesio iš įvairių perspektyvų: antropologijos, dailės istorijos, etnologijos, sociologijos ir kt. Dėl giliai išsisknijusio polinkio vertinti fotografijas pagal meniškumo kriterijus, ilgą laiką didelė dalis periferijoje gyvenusių ir dirbusių fotografų archyvų buvo ignoruojami, priskiriant juos amatininkų produkcijai, neturinčiai didelės išliekamosios vertės. Tačiau plėtojantis vizualiosios kultūros bei lokalsios istorijos tyrimams, provincijos fotografų paveldas įgijo kitą prasmę ir atitinkamai – vertę. Šios dvi aplinkybės – provincijos fotografijos reikšmė mokslui ir nepakankamas jos ištirtumas – ir paskatino rašyti disertaciją apie provincijos fotografiją.

Dirbdama Panevėžio kraštotyros muziejaus fotografijos rinkinio saugotoja, turėjau progos įsitikinti, kiek daug vertingos vaizdinės medžiagos turi sukaupęs vien mūsų muziejus, tad pirmiausia ėmiausi savojo krašto fotografijos istorijos tyrimų bei sklaidos. Medžiagos apimtis augo, tyrimų geografija plėtėsi. Kilo natūralus noras susintetinti, apibendrinti, kontekstualizuoti sukauptus duomenis. Suprantama, kad siekiant tokio tikslo, vien Panevėžio kraštotyros muziejaus rinkiniu nebuvo galima apsiriboti. Doktorantūros studijos suteikė galimybę susipažinti su kitų šalies institucijų – muziejų, archyvų, bibliotekų – fotografijų rinkiniais.

Jau pirmosios išvykos privertė susimąstyti apie laiko sąvoką. Visose kelionėse buvau nuo jo priklausoma: turėjau suderinti, kada galėsiu išvykti iš darbo, kada būsiu priimta, teko derintis prie visuomeninio transporto grafiko, atidžiai planuoti darbų apimtį ir eigą, kad maksimaliai išnaudočiau laiką peržiūrėdama nuotraukas ir t. t. Tokioje nuolatinėje ir itin įtemptoje sąveikoje su laiku kilo klausimas: o kokią reikšmę laikas turi mano tiriamam objektui – tarpukario miestų ir miestelių fotografijai? Epoque, kai provincijos fotografija buvo vertinama vien kaip sentimentalią vertę turintis šeimos palikimas, praėjo. Šiandien mums įdomi visokia fotografija. Aplinkybės dabar palankios iškelti ir viešinti provincijos fotografų kolekcijas kaip lokalias vaizdų istorijas. Deja, ištisi archyvai sunykę. Laikas, kuris suteikė istorinėms fotografijoms vertę, padidino ir jų kainą, – išlikusios fotokolekcijos regionų muziejams sunkiai beįperkamos. Vis dėlto pamažu plėtojasi muziejinių institucijų ir privačių kolekcininkų bendradarbiavimas, leidžiami katalogai, pamažu formuojamas skaitmeninis provincijos fotovaizdų ir jų aprašų archyvas. Kartais iniciatyvos leisti senuosius vaizdus imasi patys kolekcininkai, bet čia iškyla nemažų problemų dėl nuotraukų atribucijos, jų aprašų

pateikimo. Būtent fotografijų metrikos, net ir paskutiniaisiais metais išleistuose leidiniuose, kelia vis didesnę susirūpinimą – dėl neatidos ar per menko išmanymo praslysta grubios klaidos, kurios klaidina skaitytoją. Todėl šis darbas svarbus praktiniu požiūriu – jis ne tik suteiks žinių, praplės akiratį, bet ir paskatins siekti kokybės ir profesionalumo tiek formuojant rinkinius, tiek atributuojant fotografijas bei jas publikuojant.

Šioje disertacijoje pagrindinis dėmesys kreipiamas į fotografų personalijas, fotografijų atribuciją, fotografinių vaizdų reikšmę tiriant lokalias istorijas. Tai pirmasis mokslinis darbas, tiriantis Lietuvos provincijos fotografiją, žiūrint iš provincijoje gyvenusių ir dirbusių fotografų perspektyvos, kompleksiškai nagrinėjantis provincijos fotografų profesinę veiklą, jų savivoką, ekonominę bei socialinę padėtį ir jų užfiksuotų vaizdų funkcionavimą tarpukariu, reikšmę sovietmečiu bei jų recepciją nepriklausomybės laikotarpiu. Nauja yra tai, kad į tiriamąjį objektą žiūrima iš muziejaus kuratoriaus pozicijų. Todėl šis darbas bus labai naudingas muziejų darbuotojams, tvarkantiems fotografijos rinkinius, ir turės praktinės naudos atributuojant fotografijas, surašant jų legendas inventorinėse knygose. Muziejuose dažnai dėl darbų gausos fotografijos aprašomos itin glaustai, dėmesys sutelkiamas į patį vaizdą – kas, kur, kada. Matyt, dėl prioritetų praeities įvykiams tirti, užmiršti liko tuos įvykius užfiksavę žmonės – apie daugelį jų visiškai nieko nežinoma. Tad ši disertacija, kuri provincijos fotografiją aktualizuoja ne tik viešajame, bet ir moksliniame diskurse ir kurią rašant akivaizdžiai išryškėjo provincijos fotografijos tyrimų fragmentiškumas, paskatins daugiau iniciatyvų gilintis į savo krašto fotografijos istoriją, surinkti žinias apie vietas fotografus, sukaupti jų fotoarchyvus bei pasirūpinti surinktos informacijos bei fotografijų sklaida.

Atsižvelgiant į aptariamojo laikotarpio situaciją, fotografais „profesionalais“ bei „amatininkais“ vadinami asmenys, turėję fotografijos verslą. Lygiagrečiai tekste vartojamas ir bendresnės prasmės žodis „fotografas“. Nesistengta ieškoti skirties tarp žodžių „fotomėgėjas“ ir „fotomenininkas“, kuriuos amžininkai dažniausiai vartojo kaip sinonimus. Visi šie terminai atsirado ir pradėjo plisti fotografams įkūrus dvi organizacijas – Lietuvos fotografų profesionalų draugiją, kuri vienijo fotografus amatininkus, ir Lietuvos fotomėgėjų sąjungą, apjungusią įvairių profesijų žmones, fotografiją naudojusius kaip meninės kūrybos ir saviraiškos būdą bei propagavusius fotografijos meną. Tarpukario spaudoje šių dienų supratimu fotomenininko statusą galintis turėti kūrėjas dažniausiai buvo vadinamas fotomėgėju. Taigi fotomėgėjais vadinti tiek kūrybinių ambicijų neturėję, tik savo malonumui ir savo reikmėms fotografavę asmenys, tiek meninės fotografijos kūrėjai, fotografiją naudoję kaip saviraiškos būdą, dalyvavę fotokonkursuose, parodose.

Dėl archyvinių dokumentų stygiaus itin sunku buvo apsispręsti dėl kitataučių asmenvardžių rašybos, ypač jei šaltiniuose ir literatūroje aptinkami keli skirtingi variantai. Tarpukariu pagal susiklosčiusias tradicijas kitataučiai asimiliavosi į vietos aplinką, nelietuviškos pavardės buvo lietuvinamos pridodant galūnes, nelietuviški rašmenys keisti lietuviškaisiais, pvz., vardas „Hirša“ buvo rašomas „Girša“, dažnai tokį vardo variantą spauduose pateikdavo ir patys fotografai. Atsižvelgiant į tai ir laikantis istoriškumo, apsispręsta vartoti vėliausiame fotografo antspaude sutinkamą vardo ir pavardės formą, o jei fotografas buvo aptartas viešojoje erdvėje ir jo asmenvardis jau įsitvirtino istoriografijoje, pasirinktas pastarasis variantas. Prieduose pateiktame fotografų sąrašė nurodomi visi variantai.

Tyrimo objektas

Disertacijos tyrimo objektas yra 1918–1940 m. Lietuvos provincijoje fotografijos verslą plėtojusių fotografų personalijos, jų darbo sąlygos, užfiksuoti vaizdai bei šių vaizdų sklaidos aplinkybės. Siekiant sutelkti dėmesį į provincijos fotografijos specifiką, atsiribota nuo Kauno fotografinio paveldo analizės. Nenagrinėjama ir tuo metu prie Lenkijos prijungto Vilniaus fotografija. Tiek istorinėje, tiek laikinojoje sostinėje vyko kur kas intensyvesnis fotografinis gyvenimas nei šalies provincijoje, jis palyginti nemažai tyrinėtas ir šiame darbe aptariamas tik tiek, kiek padeda atskleisti provincijos fotografijos kontekstą ir specifiką.

Darbe pateikiami pavyzdžiai, geriausiai atskleidžiantys bei iliustruojantys dėstymo teiginius, todėl tirama ne tik žinomų fotografų ir ateljė produkcija, bet ir anonimų darbai, palyginimui pasitelkiami fotomenininkų darbų pavyzdžiai.

Tikslai ir uždaviniai

Darbo tikslas – ištirti tarpukario Lietuvos provincijos fotografiją – pirmiausia nukreipė į paties fotografo profesinio bei socialinio statuso, jo materialinės padėties studijas, be kurių neįmanoma atskleisti fotografavimo paskatų. Aptariamas fotografo išsilavinimas bei profesinis pasirengimas, kilmė, charakterio ypatybės, pomėgiai. Antroji tyrimo pusė – fotografo veiklos produktas, t. y. fotografijos. Disertacijoje analizuojama, kas ir kodėl fotografuota, atkreipiamas dėmesys į fotografijų techninę kokybę bei vaizdų sandarą, aptariamas fotografijų funkcionavimas tarpukario Lietuvos visuomenėje (tiek provincijoje, tiek visos šalies mastu), jų reikšmė mūsų laikams. Toks kompleksiškas tikslas, kurio pasirinkimą lėmė analizuojamos medžiagos ištirtumo būklė, paskatino kelti šiuos tyrimo uždavinius:

1. aptarti Lietuvos provincijos fotografijos ištakas ir prielaidas;
2. nustatyti fotojmonių plėtros sąlygas ir priežastis, provincijos fotografų materialinę situaciją;
3. iširti fotografų profesinio pasirengimo kelią;
4. aptarti fotografų darbo pobūdį, jų saviraiškos būdus ir galimybes, dalyvavimą šalies fotografiniame gyvenime;
5. apibūdinti papildomus užsiėmimus (verslus), pomėgius, kultūrinį bei visuomeninį aktyvumą, charakterizuoti jų asmenybės bruožus, padėti visuomenėje;
6. aptarti fotovaizdų užsakovus bei vartotojus, fotografijų funkcionavimą tarpukario visuomenėje ir reikšmę mūsų laikams, pasitelkiant portreto, kraštovaizdžio bei siužetinių nuotraukų analizę;
7. atskleisti provincijos fotografijos taikymo tarpdalykiniuose tyrimuose galimybes;
8. sudaryti aptariamojo laikotarpio Lietuvos provincijos fotografų biogramų rodyklę, kuri leistų statistiškai įvertinti fotografijos paplitimo provincijoje mastą, geriau pažinti provincijos fotografo asmenybę, suvokti esamą tyrimų būklę, paskatintų tolimesnes provincijos fotografijos studijas.

Tyrimo metodai

Darbo uždaviniai padiktavo tyrimo metodus. Iš esmės taikyti tradiciniai – istorinis, lyginamosios analizės, ikonografinis – metodai, kurie buvo derinami su socialinės meno teorijos ir mikroistorijos išvalgomis. Pastarosios teorinės priegos padėjo apibendrinti sukauptus gausius empirinius duomenis. Socialinė meno teorija paskatino atsižvelgti į fotografijos kūrimo ir vartojimo aplinkybes ir patyrinėti fotografo profesijos atstovo asmenybę. Pasitelkus fotografų biografijas, aptariamas jų išsilavinimas, profesinė veikla, darbo pobūdis, socialinis statusas, bendresni asmenybės bruožai. Remiantis ikonografijos ir kontekstinės menotyros instrumentais, fotografija analizuojama kaip vizualus istorijos šaltinis, pateikiama kaip epochos iliustracija, laiko ženklų sanokaupa.

Analizuojant fotografijas remtasi teoretikų Roland'o Barthes'o ir Susanos Sontag tekstais. Taikytas R. Barthes'o žiūros metodas¹, kai į fotografijas žvelgiama iš fotografuojamojo bei žiūrinčiojo perspektyvos, o kai kurie fotografų atsiminimuose aprašyti jų darbo epizodai leidžia pajauti ir paties fotografo požiūrį. Disertacijos tyrimą praplečia dvi

¹ Ролан Барт, *Camera lucida: комментарий к фотографии*, Москва: Ad Marginem, 2011, p. 24–26.

atvejo studijos, padėjusios geriau atskleisti fotografijos, kaip vizualaus šaltinio, reikšmę, parodyti mažo provincijos miestelio fotografo veiklos pobūdį.

Istoriografija

Impulsą imtis provincijos fotografijos tyrimo davė Vilniaus ir Kauno fotografijos tyrinėjimai. Juose daug dėmesio skirta ankstyvajai Lietuvos fotografijai bei iškiliausiems fotografams. Čia daugiausia nuveikė fotografijos istorikai Margarita Matulytė, nuodugniai ištyrusi fotografijos pradžią Lietuvoje bei Vilniaus fotografiją iki 1915 m.², ir Dainius Junevičius, apžvelgęs visos Lietuvos fotografijos raidą iki 1900 m., taigi peržengęs Vilniaus ir Kauno ribas³. Pastarąjį tyrimą papildė šio darbo autorės publikacija apie Panevėžio fotografiją iki 1918 m.⁴.

Tarpukario Lietuvos provincijos fotografijos tyrimų pradininku laikytinas Virgilijus Juodakis, 1973 m. apgintos disertacijos pagrindu išleidęs monografiją „Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940“⁵. Šiame veikale daugiau dėmesio skirta Kauno ir Šiaulių fotografijai bei ryškioms fotografų asmenybėms: Janui Bulhakui Vilniuje, Karlui Baului Kaune, Martynui Kavoliui Klaipėdos krašte, Baliui Buračui Šiauliuose, Juozui Daubarui Vabalninke, Petruui Ločeriui Biržuose, Jokūbui Skrinkui Marijampolėje ir Prienuose bei Birštone, Ignei Stropui Palangoje. Lietuvos regionų – Žemaitijos, Užnemunės, Šiaurės Rytų Lietuvos, Klaipėdos krašto – fotografija pristatyta gana glaustai ir fragmentiškai, pavardinant žymesnių fotografų pavardes. Monografijos autorius laikėsi tradicinės nuostatos, provincijos fotografų darbus vertindamas pagal meniškumo kriterijų ir dėmesį sutelkė į talentingiausius fotografus bei jų kūrybą, neslėpdamas neigiamos nuostatos fotografų „profesionalų“ darbų atžvilgiu, teigdamas jog jie paliko vos po keletą vertingų nuotraukų. Šioje disertacijoje įrodoma, jog ir „profesionalų“ nuotraukos yra nepaprastai vertingos ir įdomios įvairiais aspektais.

Juodakis taip pat trumpai aptarė naują tiems laikams Lietuvos fotografų veiklos sritį – fotožurnalistiką, pristatydamas ryškiausias šios srities atstovus bei svarbiausių fotografų sambūrių Lietuvos fotomėgėjų sąjungos (vėliau draugijos), Lietuvos matininkų ir

² *Dagerotipai, ambrotipai, ferotipai Lietuvos muziejuose*, sud. Margarita Matulytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2000, p. 8–15; Margarita Matulytė, „Fotografuoti draudžiama: Vilniaus fotografų likimai 1863-ųjų sukilimo metu“, in: *Kultūrologija*, Nr. 9: *Lietuvos menas permainų laikais*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002, p. 173–188; Idem, *Vilniaus fotografija 1858–1915*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2001.

³ Dainius Junevičius, „Fotografijos raida Lietuvoje 1839–1863 metais“, in: *Kultūros barai*, 1997, Nr. 8–9, p. 89–94; tęsinys: Nr. 10, p. 65–69; Idem, „1863–1904 m. Vilniaus gubernijos fotografai“, in: *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, t. 3, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 1997, p. 230–298; Idem, „Kauno gubernijos fotografai XIX amžiuje“, in: *Menotyra*, 1997, Nr. 1, p. 59–69.

⁴ *Senasis Panevėžys nuo pirmųjų fotografijų iki 1918 metų*, sud. ir tekstų autorė Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2003.

⁵ Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, Vilnius: Austėja, 1996.

kultūrtechnikų sąjungos fotografijos sekcijos bei „Putpelės“ draugijos rengtas parodas bei konkursus. Šis tyrimas papildo Juodakio pradėtus, o vėliau Margaritos Matulytės, Skirmanto Valiulio ir Stanislovo Žvirgždo tęstus fotožurnalistikos plėtotės bei fotografų profesinio organizavimosi klausimus, siekiant nustatyti, kokią įtaką šie procesai darė provincijoje gyvenusio ir dirbusio fotografo veiklai.

1918–1940 m. fotografijos apžvalgos tapo provincijos fotografijos tyrimų išėities pozicijomis. Itin reikšmingas Margaritos Matulytės bendras aptariamojo laikotarpio Lietuvos fotografijos įvertinimas, ji per žymių tarpukario fotografų Antaninos ir Kazio Laucių veiklą bei likimą aptarė tuometinės Lietuvos fotografijos raidą, fotomenininkų kūrybinį ir profesinį augimą⁶. Istoriko Mindaugo Kaminsko atliktas Kauno komercinės fotografijos tyrimas, kuriame pateikiama laikinosios sostinės fotojmonių veiklos analizė bei šio darbo autorės tarpukario Panevėžio fotografijos apžvalga⁷ padėjo įsigilinti į fotografų amatininkų darbo specifiką, jų veiklos sritis.

Pirmoji moksliniame lauke provincijos fotografų kolekcijų svarbą lokaliniuose istorijos tyrimuose aktualizavo istorikė Vida Girininkienė⁸. Ji akcentavo fotografo vaidmenį, užfiksuojant savojo laiko objektus, įvykius, žmones. Autorės teigimu, ištyrus vieno fotografo gyvenimo kelią, fotografavimo būdus, aplinką, kurioje jis dirbo, ir t. t., išstudijavus jo nuotraukas, gaunamas geriausiai atspindėtas konkrečios vietovės, laikmečio, žmonių pasaulėjautos, estetinių normų ir kt. vaizdas.

Labiausiai tyrimo temą ir laikotarpį atitinkanti knyga yra fotografijos tyrinėtojo Stanislovo Žvirgždo „Mūsų miestelių fotografai“⁹, tačiau ji turi nemažą trūkumą – dalis tekstų yra kompiliacinio pobūdžio, pagrįsti ne pirminių šaltinių tyrimais, bet kitų autorių publikacijomis. Nors ir ne per daugiausiai, dažnai tik tiek, kiek siejasi su fotografijos meno raida bei šios srities ryškiausiomis asmenybėmis, tarpukario fotografijai vietos skirta ir kituose Stanislovo Žvirgždo drauge su Skirmantu Valiuliu parašytuose apžvalginiuose tekstuose¹⁰, vis dėlto juose didžiausias dėmesys skiriamas fotografijai iki 1918 m. ir pokariui.

⁶ Margarita Matulytė, „Antanina ir Kazys Lauciai. Nerealizuotas modernizmas fotografijoje: karų karta“, in: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, Nr. 7, 2004, p. 247–261.

⁷ Zita Pikelytė, „Panevėžio fotografija 1918–1940 metais“, in: *Iš Panevėžio praeities: fotografijos kontekstas ir paveldas*, p. 77–107.

⁸ Vida Girininkienė, „Fotografijos panaudojimas tarpukario Lietuvos istorijos lokaliniuose tyrimuose“, in: *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis: Mokslinių straipsnių rinkinys*, sud. Aivas Ragauskas, Vladas Senkus, Žydrūnas Mačiukas, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005, p. 82–86.

⁹ Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2003.

¹⁰ Skirmantas Valiulis, Stanislovas Žvirgždas, *Fotografijos slėpiniai*, d. 1, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2002; d. 2, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2006.

Darbas su vizualiniais ir rašytiniais šaltiniais (prisiminimai, periodikos medžiaga ir kt.), konsultacijos su kolegomis iš atskirų regionų, jų surinkta medžiaga apie kraštiečius fotografus ir jų palikimą, saugoma muziejų archyvuose ar paskelbta publikacijomis, padėjo papildyti informaciją apie provincijoje dirbusius fotografus bei jų biografijas. Kupiškėną Juozą Karaziją ir Skapiškio fotografę Oną Balytę pristatė Kupiškio muziejininkė Aušra Jonušytė¹¹, Kupreliškio fotografą Romą Paliulionį iš užmaršties prikėlė Biržų muziejininkė Snieguolė Kubiliūtė, paskelbusi publikaciją ir apie biržietį Petrą Ločerį¹², apie alytiškį Isaaką Abramavičių rašė Alytaus muziejininkė Galina Tamošiūnienė¹³. Pasvalio krašte dirbusius fotografus trumpai yra apžvelgusi Pasvalio muziejininkė Vida Dodienė¹⁴, Kalvarijos fotografus aptarė mokytojas Alvydas Totoris¹⁵, fotografijos raidą Kalmės krašte – mokytojas Valentinas Lukonas¹⁶, apie Jonišio krašto senuosius fotografus rašė žurnalistė Loreta Ripskytė¹⁷. Gana išsamų Tešių fotografo Chaimo Kaplansko pristatymą pateikė Telšių „Alkos“ muziejaus darbuotoja Marina Petrauskienė¹⁸. Net keliomis žurnalisto Vytauto Bagdono publikacijomis 100-ųjų gimimo metinių proga buvo prisimintas žymaus fotokorespondento Izidoriaus Girčio kelias į fotografiją¹⁹. Žinių apie Mažeikių fotografą Hiršą Gurvičių pateikta Mažeikių muziejininko Algimanto Muturo publikacijoje²⁰, apie Varnius fotografavusį Kazimierą Bogumilą – jau minėta Marina Petrauskienė²¹. Du naujus tarpukario fotografų vardus – Jono Sinkevičiaus iš Papilės ir Antano Mickaus iš Veliuonos – į fotografijos istoriją įrašė ir Vida Girininkienė, straipsniuose atkurdamą šių fotografų biografijas, pateikdama pluoštelį jų nuotraukų²². Kelis Panevėžio krašto fotografus – Joną

¹¹ Aušra Jonušytė, „Juozas Karazija“, in: *Fotografas Juozas Karazija*, Vilnius, 2004, p. 4–6; Idem, „Skapiškio fotometraštininkė Ona Balytė“, in: *Iš Panevėžio praeities: fotografijos kontekstas ir paveldas*, p. 182–184.

¹² Snieguolė Kubiliūtė, „Kupreliškio fotografas Romas Paliulionis“, *ibid.*, p. 175–176; Snieguolė Kubiliūtė, „O aš taip vertinu savo darbą“, in: *Krantai*, 2001, Nr. 4, p. 49–57.

¹³ Galina Tamošiūnienė, „Tarpukario Alytaus fotografas“, in: *Dainava*, 2004, Nr. 1, p. 43–49.

¹⁴ Vida Dodienė, „Ką žinome apie fotografiją?“, in: *Darbas*, 2008 08 14, Nr. 92, p. 6.

¹⁵ Alvydas Totoris, „Kalvarijos praeitis fotografijose“, in: *Suvalkija*, 2004, Nr. 1, p. 24–25.

¹⁶ Valentinas Lukonas, „Fotografijos raida Kelmės krašte“, in: *Fotoaparatu kolekcija*, [interaktyvus], [žiūrėta 2011-03-05], <http://www.fotokolekcija.lt/lt/fotoaparatai.htm>.

¹⁷ Loreta Ripskytė, „Jonišio krašto senieji fotografai (XIX a. pabaiga–XX a. vidurys)“, in: *Žemgala*, 2006, Nr. 2/2007, Nr. 1, p. 36–50.

¹⁸ Marina Petrauskienė, „Fotografo keliu“, in: *Fotografas Chaimas Kaplanskis. Vakary Lietuva XIX a. pab.–XX a. vid.*, sud. Marina Petrauskienė, Telšiai–Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007, p. 23–38.

¹⁹ Vytautas Bagdonas, „Fotografo akibrokštas prezidentui Antanui Smetonai“, in: *Utenis*, 2000 12 28, Nr. 149, p. 6; Idem, „Istoriją rašęs fotoaparatu“, in: *Ūkininko patarėjas*, 2003 02 27, Nr. 24, p. 11; Idem, „Tas didysis „stebukladarys“ – fotografas“, in: *XX amžius*, 2004 02 25, Nr. 16, p. 9.

²⁰ Algimantas Muturas, „Dingę kaimynai“, in: *Būdas žemaičių*, 2005 02 04, Nr. 14 p. 5; tęsinys: 2005 02 23, Nr. 21, p. 9.

²¹ Marina Petrauskienė, „Lobis „Alkos“ Muziejuje“, in: *Lietuvos muziejai*, 2003, Nr. 1, p. 48–49.

²² Vida Girininkienė, „Fotografas Jonas Sinkevičius“, in: *Papilė*, 1 d., Vilnius, 2004, p. 703–725; Idem, „Fotografas Jonas Sinkevičius iš Papilės“, in: *Vienybė*, 2002 09 03, Nr. 102, p. 3; Idem, „Veliuoniečių kasdienybė Antano Mickaus nuotraukose (1925–1937)“, in: *Liaudies kultūra*, 2001, Nr. 1, p. 48–54.

Žitkų ir Joną Cibulskį iš Panevėžio, Tada Bajorūną iš Krekenavos, Vinčą Ferinauską²³ iš Miežiškių, Povilą Šinskį iš Subačiaus – bei jų fotoarchyvus, saugomus Panevėžio kraštotyros muziejuje, yra pristaciausi šio tyrimo autorė²⁴.

Apie Šiaurės Lietuvoje, Šiaulių mieste ir krašte dirbusius fotografus bei veikusias ateljė keletą straipsnių yra parašęs kultūrologas Jonas Nekrašius²⁵, tačiau jo publikacijose plačiausiai aprašomos fotografų signatūros – antspaudai bei įspaudai – bei jose pateikta informacija, deja, nenurodant konkretaus šaltinio, t. y. konkrečios nuotraukos, o dėl painaus ir nenuoseklus pasakojimo fotografų darbo chronologines ribas atsekti kartais labai sunku ar net neįmanoma. Tad daugeliu atvejų jo straipsniuose pateiktą informaciją teko tikslinti.

Istorinės fotografijos prasmės senųjų Jonišio bei Žagarės vaizdų albumų pagrindu aptarė filosofas Jurgis Dieliautas²⁶, tokiu būdu senosios fotografijos pačios tapo tyrimo objektu, o ne, kaip įprasta, tik istorinio straipsnio iliustracijomis. Siekiant suvokti istorinius fotografinius vaizdus kaip kultūros reiškinių ir kaip įvairiais aspektais tiriamą objektą, gilintasi į menotyrininkės Mary'os Warner Marien²⁷, filosofo Sergejaus Lišajevo²⁸, psichologės Veronikos Nurkovos²⁹, istoriko Igorio Narskio³⁰ tekstus bei fotografijos tyrinėjimus.

²³ Fotografo pavardė įvairuoja – Ferinauskas ir Firinauskas. Pasirinktas tas variantas, kuris buvo įrašytas jo pase.

²⁴ Zita Pikelytė, „Nukentėjo už tai, kad per daug matė ir fiksavo“, in: *Vyzdys*, 2000, Nr. 1–2, p. 29; Idem, „Fotografas Jonas Žitkus – tragedijos Panevėžyje 1941 m. biržely liudininkas“, in: *Šiaurietiški atsivėrimai*, 2001, Nr. 1, p. 18–20; Idem, „Panevėžio tragedijos 1941-ųjų birželį liudininkas fotografas Jonas Žitkus“, in: *Vilniaus fotografai: Tarptautinė Lietuvos fotografijos istorijos konferencija*, sud. Vitalija Jočytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2005, p. 221–227; Idem, „Jaunatviškas žavesys Jono Cibulskio portretuose“, in: *Dienovidis*, 2002, Nr. 7–8, p. 33–35; Idem, *Tadas Bajorūnas ir jo fotografija*, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2000; Idem, „Miežiškių fotografas Vincas Ferinauskas“, in: *Vincas Ferinauskas ir jo fotografija*, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2002, p. 1–2; Idem, „Vaizdais prakalbusi praeitis“, in: *Povilas Šinskis. Fotografija*, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2005, p. 2–9; Idem, „Vaizdais prakalbusi praeitis Povilo Šinskio fotografijose“, in: *Kupiškis: kultūra ir istorija*, Nr. 3, 2005, p. 65–69.

²⁵ Jonas Nekrašius, „Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje XIX a. pab.–XX a. viduryje“, in: *Žiemgala*, 2005, Nr. 1, p. 31–39; Idem, „Fotografijos raida Šiauliuose XIX a. pabaigoje–XX a. viduryje“, in: *Žiemgala*, 2006, Nr. 1, p. 22–28; Idem, „Fotografijos raida Jonišio mieste (1895–1945)“, in: *Senasis Joniškis. Fotografijos raida nuo 1895 iki 1945 metų*, sud. Leonas Karaliūnas, Kaunas: Arx Baltica, 2005, p. 14–16; Idem, „Fotografija Joniškyje nuo 1877 m. iki 1945 m.“, in: *Senasis Joniškis: žmonės ir vaizdai 1877–1945*, sud. Leonas Karaliūnas, Kaunas: Arx Baltica, 2006, p. 8–19; Idem, „Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.“, in: *Žagarė. 1897–1945*, sud. Leonas Karaliūnas, Kaunas: Arx Baltica, 2006, p. 20–26.

²⁶ Jurgis Dieliautas, Lokalinės fotografinės istorijos didžiosios istorijos fone, in: *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 2009, t. 9: *XX–XXI amžiaus iššūkiai. Kultūrinė atmintis: demokratija, nacionalinis identitetas ir istorija*, p. 144–156, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-07-21], http://su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/acta/2009_9/dieliautas.pdf.

²⁷ Mary Warner Marien, *Photography: A Cultural History*, 2nd edition, London: Laurence King Publishing, 2006.

²⁸ Сергей Лишаев, „Старая фотография (вещь, образ, расположение)“, in: *Mixtura verborum' 2007: сила простых вещей*, Самара: Самарская гуманитарная академия, 2007, с. 40–62, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-07-27], <http://www.phil63.ru/staraya-fotografiya-veshch-obraz-raspolozhenie>; Idem, „Помнить фотографией (к анализу фотографической конструкции памяти)“, in: *Вестник Самарской гуманитарной академии*, серия „Философия. Филология“, 2009, Nr. 1(5), p. 12–36, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-06-07], <http://www.phil63.ru/pomnit-fotografie>.

²⁹ Нуркова Вероника, *Зеркало с памятью. Феномен фотографии*, Москва Российский гос. гуманитарный университет, 2006.

Šaltiniai

Rašant darbą pagrindinė tyrimo medžiaga buvo pasirinkto laikotarpio archyvinės fotografijos. Joms atributuoti ir interpretuoti naudoti rašytiniai šaltiniai. Dalis vaizdinių ir rašytinių šaltinių buvo publikuoti, tačiau didžioji dalis neskelbti. Jie saugomi archyvuose, bibliotekose, muziejuose.

Nepublikuoti šaltiniai. Juos sudaro dvi grupės: 1) archyviniai vaizdiniai šaltiniai ir 2) archyviniai rašytiniai šaltiniai.

Tiriant *archyvinius vaizdinius šaltinius* dėl didelės medžiagos apimties ir aiškiai nustatytų darbo terminų buvo apsiribota Lietuvos valstybinių ir municipalinių institucijų – muziejų, bibliotekų ir archyvų – fotografijų rinkiniais. 1918–1940 m. fotografiniai vaizdai tirti šiuose muziejuose: Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialiniame muziejuje Anykščiuose, Biržų krašto muziejuje „Sėla“, Alytaus kraštotyros, Druskininkų miesto, Gargždų krašto, Joniškio istorijos ir kultūros, Kelmės krašto, Kėdainių krašto, Kupiškio etnografijos, Kretingos, Lietuvos liaudies buities, Marijampolės kraštotyros, Mažeikių, Mažosios Lietuvos istorijos, Pasvalio krašto, Panevėžio kraštotyros, Rokiškio krašto, Skuodo, Šiaulių „Aušros“, Tauragės „Santakos“, Ukmergės kraštotyros, Utenos kraštotyros, Zarasų krašto bei Žemaičių „Alkos“ muziejuose. Iš dalies susipažinta su Lietuvos nacionaliniame, Lietuvos dailės, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės, Vytauto Didžiojo karo muziejuose, taip pat Nacionalinės M. Mažvydo, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių, Kauno apskrities viešosios, Panevėžio apskrities G. Petkevičaitės-Bitės viešosios, Vilniaus universiteto bibliotekų rankraštyuose bei Lietuvos centriname valstybės archyve saugomomis aptariamojo laikotarpio fotografijomis.

Fotografijų rinkiniai minėtose įstaigose gana skirtingi tiek savo apimtimi, tiek tvarkymo sistema, tiek ir prieinamumu. Daugelyje regioninių muziejų (Marijampolės, Rokiškio, Skuodo, Tauragės ir kt.) visus rinkinius, tarp jų ir fotografijos, tvarko vienas žmogus – vyriausiasis rinkinių saugotojas, kuris išsamesnio fotografijos rinkinio tyrinėjimo nevykdo. Paiešką sunkina tai, kad fotografijos paprastai saugomos eilės tvarka pagal šifrą, tad tenka žiūrėti visas nuotraukas iš eilės arba atrinkinėti pagal kuklius aprašus kartotekose (kontrolinių atspaudų jose dažniausiai nėra). Kai kuriuose muziejuose (Rokiškio, Panevėžio) fotografijos išskirtomos pagal temas ir laikotarpius, tai padeda susiaurinti paieškos lauką. Su nuotraukų metrika (aprašymu) galima susipažinti inventorinėse knygose, dėl to peržiūra dar labiau užtrunka. Spartesnė atranka vyksta ten, kur ant nuotraukos saugojimo voko užrašyta ir

³⁰ Игорь Нарский, *Фотокарточка на память: Семейные истории, фотографические послания и советское детство*, Челябинск: Энциклопедия, 2008.

metrika (Panevėžio kraštotyros muziejuje). Kur kas geresnė situacija tuose muziejuose, kuriuose rinkiniai yra išskirstyti, kiekvienam jų paskiriant žmogų, kuris ne tik tvarko, bet ir tyrinėja jam priskirtą rinkinį, tikslingai renka eksponatus, kaupia su juo susijusią dokumentinę medžiagą (Šiaulių „Aušros“, Alytaus, Panevėžio, Pasvalio ir kt.). Dar lengvesnė peržiūra tuose muziejuose, kur daug fotografijų yra suskaitmeninta (Kretingos, Kupiškio, Panevėžio) bei viešinama elektroninėje erdvėje (Biržų krašto muziejus „Sėla“ dalį savo fotografinio paveldo skelbia Europos skaitmeninėje bibliotekoje „Europeana“. Šiame muziejuje suskaitmenintos ir fotografijų metrikos, galima paieška sistemoje pagal įvairius kriterijus. Metrikos skaitmeninamos ir Panevėžio, Kupiškio muziejuose). Sunkiausiai prieinamas yra Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinys, su kai kuriomis kolekcijomis net nebuvo suteikta galimybė susipažinti.

Įprasta, kad regionų muziejuose fotografijos kaupiamos daugiau kaip vizualioji krašto istorija, laikmečio iliustracija – miestų ar miestelių vaizdai, krašto žymių žmonių portretai, istorinių ar kultūrinių įvykių fotodokumentai, bet ne kaip vieno ar kito fotografo archyvas. Skaitant nuotraukų metrikas inventorinėse knygose matyti, kad svarbiausias dėmesys skiriamas turiniui, o kas fotografavo dažnai nenurodoma. Dažnu atveju duomenys apie žymiausius vietos fotografus nesurinkti, išskyrus tuos muziejus, kuriuose dirba fotografijos entuziastai ir savo iniciatyva gilinasi į krašto fotografijos istoriją (Biržų krašto muziejuje „Sėla“, Telšių „Alkos“, Mažeikių, Panevėžio, Šiaulių „Aušros“, Alytaus ir kt. muziejuose). Ši padėtis liudija provincijos fotografijos tyrimų situaciją ir požiūrį į pačią provincijos fotografų veiklą bei jų produkciją.

Kitai – *archyvinių rašytinių šaltinių* – grupei priskiriami pačių fotografų užrašyti ar kraštotyrininkų bei muziejininkų apie juos surinkti atsiminimai, kurie padėjo rekonstruoti tarpukarpio fotografų veiklą, aplinką, darbo sąlygas, specifiką. Ypač vertingi yra Biržų fotografo Petro Ločerio ranka į dvidešimt penkis mokyklinius sąsiuvinius surašyti pasakojimai „Mano amžius“, saugomi Biržų krašto muziejuje „Sėla“³¹. Juose ne tik aprašytas jaunuolio kelias į fotografiją, darbo specifiška, sumanymas gaminti fotografines medžiagas ir patirti sunkumai dėl konkurencijos, bet įdomiai ir vaizdingai papasakoti vaikystės atsiminimai, įvairūs nutikimai, padedantys geriau pažinti fotografo charakterį, atskleidžiantys jo asmenybę. Trumpesnis Petro Ločerio papasakotų ir Tolvaišo užrašytų atsiminimų variantas, atkartojantis dalį minėtuose sąsiuvinuose užrašytų pasakojimų, saugomas Vilniaus

³¹ Petras Ločeris, *Mano amžius*, atsiminimai, in: Biržų krašto muziejus „Sėla“ (toliau – *BKM*), GEK20860/51–75.

universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje³². Atsiminimus apie Suvalkijos fotografus yra rinkęs muzikos pedagogas, fotografas ir kraštotyrininkas Viktoras Gulmanas, jie taip pat saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje³³, o pagal juos parengtas mašinraštis „Iš fotografijos vystymosi Sūduvoje istorijos 1839–1941 m.“ saugomas Marijampolės kraštotyros muziejuje³⁴. Šiame rankraštyje pateikiama biografinių duomenų apie žymiausius krašto fotografus, aptariamos jų darbo kryptys. Biržų krašto muziejaus „Sėla“ moksliniame archyve saugoma kopija kraštotyrininko Jono Dagilio surinktų atsiminimų „Biržų krašto fotografijos istorija“³⁵, kuriuose išryškėja įvairūs aspektai – fotografo amato pasirinkimo motyvai, mokymosi ir verslo plėtojimo galimybės, darbo sąlygos. Mažeikių muziejuje saugomuose muziejininko Vytauto Ramanausko užrašytuose atsiminimuose „Iš Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė)“³⁶ pateikiama žinių apie šio miesto žymiausius fotografus. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomi Virgilijaus Juodakio surinkti atsiminimai apie fotomėgėją Martyną Kavolį³⁷. Ieškant žinių apie provincijos fotografijos įmones, peržiūrėtos Vidaus reikalų ministerijos Policijos departamento bylos, kur pateikiamos žinios apie spaustuves, litografijos, fotografijos ir kitas tolygias įstaigas³⁸. Aiškinantis fotografijos institucijų veiklą, buvo peržiūrėti negausūs Lietuvos fotomėgėjų draugijos ir Lietuvos fotografų profesionalų draugijos dokumentai bei Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos veiklos bylos³⁹. Rašant apie fotomeno sklaidą provincijoje, remtasi archyviniais Lietuvos fotomėgėjų draugijos dokumentais, saugomais Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje⁴⁰. Aiškinantis prastos būklės pastatų atvaizdų istorijas, buvo peržiūrėtos kai kurios Statybos ir sauskelių inspekcijos fondo, esančio Lietuvos centriniam valstybės archyve, bylos, kuriose saugomos nugriautų trobesių fotografijos, raštai dėl apmokėjimo fotografams, pasamdytiems nufotografuoti griauti

³² Petro Ločerio atsiminimai, užrašė Tolvaišas, in: Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – *VUB RS*), F113–184.

³³ Medžiaga apie Suvalkijos fotografus, surinko Viktoras Gulmanas, *VUB RS*, F113–277.

³⁴ Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Sūduvoje istorijos. 1839–1941 m.*, mašinraštis, Kapsukas, 1977, in: Marijampolės kraštotyros muziejus (toliau – *MKM*), GEK15088, R3765.

³⁵ *Biržų krašto fotografijos istorija*, parengė Jonas Dagilis, Biržai, 1986, *BKM*, MA29, b. 2, a. 4.

³⁶ *Iš Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė)*, parengė Vytautas Ramanauskas, Mažeikiai, 1992, in: Mažeikių muziejaus biblioteka, (toliau – *MMB*), A-217.

³⁷ Martyno Kavolio atsiminimai, užrašė Virgilijus Juodakis, *VUB RS*, F113–189.

³⁸ Vidaus reikalų ministerijos Policijos departamentas, in: Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – *LCVA*), f. 394, ap. 2, b. 500, 1469, 1484, 1487; ap. 5, b. 267, 322.

³⁹ Lietuvos fotomėgėjų draugija, *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 688; Lietuvos fotografų profesionalų draugija, *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 689; Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjunga, *LCVA*, f. 1782, ap. 1, b. 21, 30, 34, 37, 40, 42, 44, 47, 49.

⁴⁰ Lietuvos fotomėgėjų draugija, in: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – *LNB RS*), f. 144.

paskirtus pastatus⁴¹. Tiriant ir atributuojuant Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčios fotovaizdus buvo pasitelkti šios bažnyčios istoriniai dokumentai iš Panevėžio vyskupijos kurijos archyvo⁴².

Publikuoti šaltiniai. Juos taip pat sudaro dvi grupės: 1) publikuoti vaizdiniai šaltiniai; 2) publikuoti rašytiniai šaltiniai.

Publikuotų vaizdinių šaltinių grupei visų pirma priskiriama aptariamojo laikotarpio fotografijomis iliustruota spauda. Atliekant tyrimą susipažinta su tarpukario periodikoje spausdintomis nuotraukomis, žiūrėta, kokie fotografai pateikdavo leidiniams savo nuotraukas, kokios fotografijos būdavo pateikiamos, kaip vystantis fotožurnalistikai bei prasidėjus fotografijos meno populiarinimui kito atvaizdų, o kartu ir pačių leidinių estetika. Tuo tikslu peržiūrėti šie periodiniai leidiniai: iliustruotas savaitinis kultūros gyvenimo žurnalas „Naujoji Romuva“ (1931–1940), savaitraštis „Naujas žodis“ (1925–1933), literatūros, mokslo, visuomenės ir akademinio gyvenimo mėnesinis žurnalas „Židinys“ (1924–1940), iliustruotas skautų laikraštis „Skautų aidas“ (1923–1940), šaulių organizacijos laikraštis „Trinitas“ (1920–1940), Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos žurnalas „Žemėtvarka ir melioracija“ (1929–1940), kultūros žurnalas „7 meno dienos“ (1927–1934), mėnesinis iliustruotas Lietuvos moksleivių žurnalas „Mokslo dienos“ (1937–1940), savaitinis meno kritikos žurnalas „Meno kultūra“ (1928, 1930), kariuomenės žurnalas „Karys“ (1920–1945), mėnesinis laikraštis „Policija“ (1924–1940).

Reprezentaciniai vaizdų atvirukų rinkiniai ir albumai⁴³, kurie dabar, išsibarsčius fotografų archyvams, supažindina mus su geriausių tarpukario fotografų darbais, padeda pažinti fotovaizdų kūrimo stilių, ypatumus, atskleidžia amžininkų požiūrį į fotografiją, parodo, kaip ji naudota viešojoje erdvėje. Deja, dažnai tokie albumai buvo sudaromi iš įvairių autorių užfiksuotų vaizdų, o jų pavardės nurodomos ne po konkrečiomis nuotraukomis, bet knygos metrikoje arba nenurodomos visai. Tačiau esama leidinių, sudarytų iš vieno fotografo vaizdų, pavyzdžiui, Prano Budvyčio *Palanga: vaizdų albumas* (Kaunas, 1923), Igno Stropaus *Palanga: vaizdų albumas* (Klaipėda, 1936), Jokūbo Skrinško *1929 m. Lietuvos didžiųjų šalčių vaizdų albumas* (Prienu, 1929) ir kt. Pažinti su atskirų fotomenininkų darbais praplečia autorių fotografijomis iliustruotos grožinės literatūros bei publicistikos knygelės, tokios kaip

⁴¹ Statybos ir sauskelių inspekcija, LCVA, f. 1622, ap. 1, b. 58; ap. 6, b. 47, 91, 94, 146, 147, 148, 150, 166, 195, 196, 197, 199, 240.

⁴² Švč. Trejybės bažnyčios dokumentų iki 1945 m. byla, in: Panevėžio vyskupijos kurijos archyvas, (toliau – PVKA).

⁴³ *Lietuvos albumas*, red. Liudas Gira, Kaunas: [s. n.], 1921?; *Vilniaus krašto vaizdų albumas*, red. Vincas Uždavinsys, Kaunas: Vilniui vaduoti sąjunga, 1934; *Laisvoji Lietuva be Vilniaus*, red. Vincas Uždavinsys, Kaunas: Vilniui vaduoti sąjunga, 1935; *Lietuvos vaizdai: Atvirukų rinkinys*, III serija, Kaunas: P/B „Viktorija“, [s. a.] ir kt.

Petro Babicko *Gintaro krantas* (Kaunas, 1932), *Marių pasakos* (Kaunas, 1933) ar Stepono Kolupailos *Lietuva gintaro ir kryžių šalis* (Kaunas, 1935).

Regioninės fotografijos tyrimams reikšmingi po 1990 m. pasirodę fotografijų albumai, pristatantys senųjų fotografų kolekcijas ar atskirų vietovių ikonografiją. Tokių albumų priskyrimas šaltiniams galėtų būti kvestionuotas, nes skelbiama medžiaga dažniausiai yra interpetuota sudarytojo net tais atvejais, kai publikuojamas visas asmens arba kokios nors atskiros temos, pavyzdžiui, miestelio vaizdų archyvas. Vis dėlto atsižvelgiant, kad panašios interpretacijos tėra tik pirminė pastanga apdoroti skelbiamą medžiagą, kuri paskui tarnauja kaip šaltinis kitiems tyrimams, šiame darbe tokie spaudiniai vertinami kaip publikuoti šaltiniai. Tiesa, jie skiriasi tiek tiksline auditorija, tiek parengimo profesionalumu, tiek apimtimi, tačiau net ir tie, kurie neišvengė trūkumų, dėl medžiagos unikalumo vis viena yra vertingi. Leidinius išskyriau į tris grupes.

Pirma grupė – reprezentaciniai leidiniai. Tai miesto ar vietovės ikonografiją pristatantys albumai. Didžiausias apimtimi ir profesionaliausiai parengtas yra Margaritos Matulytės ir Sauliaus Striuogaičio sudarytas albumas *Senoji Palanga. Henriko Grinevičiaus fotografijų ir atvirukų kolekcija* (Vilnius, 2009). Jame publikuojama 200 atvirukų ir 23 fotografijos – išsamiai XX a. pirmosios pusės Palangos praeities vaizdus atspindintis ikonografijos rinkinys. Knyga reprezentacinė, skirta plačiam skaitytojų ratui. Vieno miesto reprezentacijai skirta ir Snieguolės Kubiliūtės bei Jadvygos Kriščiūnienės sudaryta knyga *Praeities miestas. Biržai Petro Ločerio fotografijose* (Panevėžys, 2009), tik ji žymiai kuklesnė savo apimtimi (publikuojama 50 fotografijų) ir joje miestas parodomas vieno fotografo akimis. Abi aptartos knygos šiam tyrimui turi didelį pranašumą, nes fotografijos publikuojamos dydžiu ir spalvomis tolygios ar labai artimos originalui, o prie jų pateikta informacija nekelia abejonių. Atidos ir profesionalumo, matyt, pritrūko knygų *Senasis Joniškis. Žmonės ir vaizdai 1877–1945 m.* (Kaunas, 2006), *Senasis Joniškis. Fotografijos raida nuo 1895 iki 1945 metų* (Kaunas, 2005), *Žagarė. 1897–1945* (Kaunas, 2006) ar *Senoji Marijampolė. Fotografijos iki 1940 m.* (Vilnius, 2010) sudarytojams: fotografijas lydinčiuose tekstuose trūksta tikslumo, pvz., nors ant atvaizdo matyti įspausta ar užrašyta fotografo pavardė, prieraišuose teigiama, jog fotografas nežinomas (pirmosios trys knygos), painiojami fotografų vardai ar jų rašyba, gausu korektūros klaidų (*Senoji Marijampolė*). Minėtose knygose pateikiama daug įdomių fotografijų, tačiau norint jomis remtis kaip šaltiniu, reikėtų atidžiau patyrinti originalias nuotraukas. Deja, tokios galimybės nėra, nes publikuotos nuotraukos saugomos privačiose kolekcijose bei įvairių asmenų šeimos albumuose.

Antra grupė – katalogai. Šiam tyrimui vertingiausi vieną fotografą bei jo archyvą pristatantys katalogai, kuriuose pateikiamos pristatomo fotografo įvairaus žanro nuotraukos bei straipsnis apie patį fotografą. Išsamiausiai ir profesionaliausiai provincijos fotografo kolekcija pristatyta fotoalbume-kataloge *Fotografas Chaimas Kaplanskis. Vakarų Lietuva XIX a. pab.–XX a. vid.* (Telšiai–Vilnius, 2007). Knygos sudarytoja Marina Petrauskienė ne tik atrinko ir atributavo fotovaizdus, pateikė fotografijų sąrašą bei išsamius aprašymus, asmenvardžių rodyklę, bet svarbiausia – Kaplanskių šeimos gyvenimo ir veiklos kelių nušvietė Telšių miesto istoriniame kontekste, aptardama fotografijos atsiradimą šiame mieste. Leidinyje rasime ir Skirmanto Valiulio požiūrį į šią kolekciją bei jos vertinimą fotografinės atminties saugojimo aspektu. Kita knyga – *Fotografas Juozas Karazija* (Vilnius, 2004), kurią parengė Aušra Jonušytė, žymiai kuklesnė tiek savo apimtimi, tiek užmojais. Joje pateiktos reprodukcijos netolygios originaliems atvaizdams, tad, nemačius originalių nuotraukų, galima kalbėti apie jų kompoziciją, motyvus, tačiau sunku vertinti kokybę. Palyginti gana kuklūs yra pirmieji šio darbo autorės bandymai pristatyti savo krašto fotografus leidiniuose *Tadas Bajarūnas ir jo fotografija* (Panevėžys, 2000) bei *Vincas Ferinauskas ir jo fotografija* (Panevėžys, 2002). Visų pirma, jie maži savo apimtimi, todėl iš juose pateiktos medžiagos sunku susidaryti platesnį vaizdą apie pristatomų fotografų darbus, antra, fotografų biografijos pateiktos apybraižos forma, nenurodant informacijos šaltinių. Šių trūkumų jau išvengta leidinyje *Povilas Šinskis. Fotografija* (Panevėžys, 2005). Vis dėlto, minėti leidiniai yra puiki nuoroda į Panevėžio kraštotyros muziejuje saugomas kolekcijas, kur galima su jomis susipažinti, jas tyrinėti. Kitokiu principu parengtas (sud. Dalija Epšteinaitė) ir kitai auditorijai skirtas albumas *Jie gyveno Vabalninke 1925–1941* (Vilnius, 2009). Nors jame publikuojamos vien tik vabalninkiečio fotografo Juozo Daubaro darytos nuotraukos, albumas neatspindi fotografo veiklos įvairovės: knygoje dėmesys skiriamas fotografijose užfiksuotiems žydų tautybės žmonėms, tad didelę dalį sudaro portretai bei dokumentams skirti atvaizdai. Informacijos apie fotografus galima rasti ir atvirukų kataloguose. Tarp tokių – Almanto Šlivinsko, Petro Kaminsko ir Romos Baristaitės sudarytas katalogas *Senieji Šiauliai atvirukuose. 1902–1944* (Šiauliai, 2006). Tai solidus, ypač filokartijos istorijai reikšmingas leidinys, pateikiantis išsamią informaciją apie Šiaulių vaizdų atvirukus ir jų leidėjus, jei yra žinoma, nurodoma ir kas tuos vaizdus užfiksavo.

Trečia grupė – istorinės knygos, daugiau ar mažiau iliustruotos senomis fotografijomis, tokios kaip urbanisto Algimanto Miškinio, kurio profesiniai interesai siejasi su kolekcionavimo aistra, daugiatomis veikalas *Lietuvos urbanistikos paveldas ir vertybės* ar istorinių monografijų serija *Lietuvos valsčiai*. Šie leidiniai ne tik iliustruoti Lietuvos miestų ir

miestelių fotografijomis, juose, nors ir labai nedaug, galima rasti vertingų duomenų apie provincijoje dirbusius tarpukario fotografus.

Publikuotiems rašytiniams šaltiniams priskiriami spaudoje atspausdinti fotografų atsiminimai bei biografiniai straipsniai apie juos, parašyti įvairių autorių pagal pačių fotografų pasakojimus ar amžininkų liudijimus. Rašant darbą remtasi 1968 m. Jono Strazdo publikuotais atsiminimais „Kaip aš tapau fotografu“ ir 1989 m. – Martyno Kavolio „Iš mano amžiaus bėgio“⁴⁴.

Duomenų apie fotografus ir fotografiją provincijoje ieškota ir tarpukario spaudoje. Joje aptikti daugiausia fotografų reklaminiai skelbimai, žinutės apie įsteigtas fotosekcijas, surengtas fotografijos parodas bei fotomenininkų patarimai, rekomendacijos fotografavimo klausimais. Žiūrėta tiek respublikinė, tiek regioninė periodinė spauda. Taip pat peržiūrėti specializuoti fotografijai skirti periodiniai leidiniai – Lietuvos fotomėgėjų sąjungos žurnalas „Foto mėgėjas“ (1933–1934) ir tarptautinio fotografijų ir filmų mėnraščio „Galerija“ (1937–1938) lietuviškasis leidimas. Šiai šaltinių grupei priskirti ir aptariamuoju laikotarpiu surengtų fotografijos parodų katalogai⁴⁵, kurių pagalba aiškintasi, ar provincijos fotografai dalyvaudavo rengiamose fotografijos parodose.

Ginamieji teiginiai

1. Provincijos fotografijos paveldas nepakankamai ištirtas Lietuvos vizualiosios kultūros bei lokalinės istorijos tyrimų šaltinis, kurio studijos reikalauja derinti kelias tyrimo prieigas, leidžiančias pažinti patį fotografą (jo profesinį pasirengimą, socialinį statusą, materialinę padėtį), fotografavimo paskatas ir fotografo veiklos produktą, t. y. pačias fotografijas (jų pobūdį ir ypatumus, funkcionavimą tarpukario visuomenėje ir reikšmę mūsų laikams).
2. Tarpukario Lietuvos provincijos fotografų darbai – tai ne tik kukliose ateljė šalia įprastų dekoracijų ir rekvizitų pozuojančių, profesionalios retušuotojo rankos nudailintais veidais žmonių portretai. Tai urbanistiniai fragmentai ir panoramos,

⁴⁴ Jonas Strazdas, „Kaip aš tapau fotografu“, in: *Kultūros barai*, 1968, Nr. 2, p. 55–59; Martynas Kavolis, „Iš mano amžiaus bėgio“, in: *Kraštotyra*, 1989, kn. 23, p. 96–101.

⁴⁵ *Petro Babicko foto darbų parodos katalogas*, Kaunas: V. Atkočiūno sp., 1932; *1933 m. kilnojamiosios foto parodos katalogas*, Šiauliai: Lietuvių tautai populiarizuoti draugija „Putpelė“, 1933; *Pirmosios foto mėgėjų parodos katalogas*, Kaunas: Lietuvos foto mėgėjų sąjunga, 1933; *Antrosios foto mėgėjų parodos katalogas*, Kaunas: Lietuvos foto mėgėjų sąjunga, 1935; *III foto parodos katalogas*, Kaunas: Lietuvos foto mėgėjų draugija, 1936; *IV foto parodos katalogas*, Kaunas: Lietuvos foto mėgėjų draugija, 1937; *Alytaus foto mėgėjų I foto parodos katalogas*, Alytus: [Lietuvos fotomėgėjų sąjungos Alytaus skyrius], 1937; *Sukaktyvinė ir tarptautinė foto mėgėjų paroda*, Kaunas: Lietuvos foto mėgėjų draugija, 1938; *Etnografinė ir foto paroda*, kat., Kaunas: Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjunga, 1938; *Foto paroda*, Kaunas: Lietuvos foto mėgėjų draugija ir Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjunga, 1940.

kaimo vietovių kraštovaizdžiai ir akį traukiantys gamtos peizažai, gyventojų šventės ir kasdienybė. Jie ne tik atskleidžia epochos dvasią, bet ir suteikia išsamių žinių apie žmonių gyvenimo būdą, papročius, madas, tradicijas, tarpusavio santykius, kasdienybės kultūrą. Šis šaltinis, jį atitinkamai apdorojus ir parengus, gali būti plačiai taikomas įvairių sričių tyrimams.

3. Aptariamuoju laikotarpiu ne visi provincijos fotografai tenkinosi vien klientų užsakymų pildymu. Kai kurie jų savo darbe siekė pranokti amatininko užduotis ir turėjo meninės kūrybos ambicijų. Tai lėmė provincijos fotografų siekius integruotis į bendrąją šalies fotografų veiklą, dalyvaujant profesinėse organizacijose, parodose, bendradarbiaujant nacionalinės reikšmės leidiniuose.
4. Ketvirtajame dešimtmetyje Lietuvoje pradėjus populiarinti fotografijos meną ir skatinti kuo daugiau fotografuoti fotomėgėjus, keitėsi fotografinio atvaizdo vertinimo kriterijai – imta didesnę dėmesį kreipti ne į techninę nuotraukos kokybę, bet į meninį vaizdo išpildymą, amatininkų (arba profesionalų) darbai įgavo neigiamą vertinimą. Atliktas tyrimas rodo, kad ši nuostata, gyvavusi ir sovietmečiu, kai kur gaji dar ir šiandien, leido sunykti daugelio provincijos fotografų archyvams. Išlikusių fotokolekcijų aktualizavimas, pristatymas ir viešinimas yra būtinas, siekiant išsaugoti vizualųjį kultūros paveldą.

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, trys dalys, išvados ir priedai: iliustracijos, iliustracijų sąrašas, šaltinių ir literatūros sąrašas, santrumpos, Lietuvos provincijos fotografų ir ateljė, veikusių 1918–1940 metais, sąrašas

Įvade pristatoma darbo problema, naujumas ir aktualumas, nurodomas tyrimo objektas bei tyrimo ribos, formuluojami darbo tikslai ir uždaviniai bei ginamieji teiginiai, aptariama istoriografija ir šaltiniai, pateikiama darbo struktūra.

Pirmojoje dalyje „Provincijos fotografijos plėtotė iki 1940 m.“ trumpai apžvelgiamos Lietuvos provincijos fotografijos ištakos, vystymosi kryptys bei raida aptariamuoju laikotarpiu. Išskiriamos svarbiausios tuo metu susikūrusios fotografijos institucijos, jų veiklos atgarsiai provincijoje ir jų įtaka provincijos fotografų veiklai.

Antroji dalis „Provincijos fotografas – kas jis?“ skirta provincijos fotografo profesionalo (amatininko) asmenybei aptarti bei sociokultūriniam portretui atskleisti: aptariamas fotografų išsilavinimas, veiklos pobūdis ir specifika, išskirtiniai būdo bruožai, socialinė padėtis.

Trečiojoje dalyje „Provincijos fotografų archyvai – kaip įvaizdinta epocha, laikmečio iliustracija ir tyrimų šaltinis“ analizuojami provincijos fotografų užfiksuoti vaizdai, žvelgiant iš muziejaus kuratoriaus pozicijų, atkreipiant dėmesį į fotografijų atribuciją, datavimą, nuotraukų legendų išsiaiškinimą, metrikų surašymą. Fotografijos aptariamos suskirsčius jas į tris pagrindines grupes: portretus, kraštovaizdžius bei siužetines fotografijas.

I. PROVINCIJOS FOTOGRAFIJOS PLĖTOTĖ IKI 1940 METŲ

Tiek žinia apie fotografijos išradimą, tiek ir pats išradimas Lietuvą pasiekė netrukus po jo pristatymo Paryžiuje pačioje 1839 m. pradžioje. Pirmasis dagerotipavimas Vilniuje, Verkių dvare, šaltiniuose minimas tų pačių metų vasarą⁴⁶. Maždaug po metų pradėtos steigti dagerotipijos ateljė Vakarų Europoje ir Amerikoje. Tuometinės Rusijos imperijos pakraštyje buvusiuose miestuose Vilniuje ir Kaune pirmąsias dagerotipijos ateljė įsteigė užsieniečiai. Pirmieji dagerotipininkai, amato išmokę Vakaruose, keliavo per didžiausius miestus, pakeliui trumpam apsistodami ten, kur pakakdavo užsakymų, – iš pradžių fotografija buvo labai brangi ir prieinama tik turtingiesiems. Ilgesniam laikui apsistodavo ar įkurdavo nuolatinės fotografijos įmones tuose miestuose, kuriuose paklausa galėjo duoti bent minimalias pajamas. Vilniuje pirmąją ateljė 1843 m. viduryje įsirengė kiek ilgiau mieste apsistojęs K. Ziegleris, save vadinęs „siluetistu“⁴⁷. Kauno fotografijos istorijos pradžia laikomi 1854-ieji, kai mieste trumpam apsistojo iš Berlyno į Maskvą vykęs Otto Neuschafferis⁴⁸.

I. 1. Lietuvos provincijos fotografija iki Pirmojo pasaulinio karo

Fotografijos plitimas provincijoje nebuvo labai spartus. Archyvinių šaltinių duomenimis, 1860 m. Ch. Arensono fotoateljė veikė Telšiuose, 1863 m. po dvi – Kaune ir Šiauliuose, po vieną Panevėžyje ir Telšiuose⁴⁹. Iki 1862 m. carinėje Rusijoje specialių fotografų veiklą reguliavusių taisyklių nebuvo. Tais metais įsigaliojus naujoms spaudos įmonių priežiūros taisyklėms, ypač po 1863 m. sukilimo, fotografijos įmonių kontrolė labai sugriežtėjo. Norint įsirengti fotoateljė, reikėjo gauti gubernatoriaus leidimą bei Vidaus reikalų ministerijos patvirtinimą, pateikti patikimumo ir lojalumo valdžiai laidavimo raštus, iki 1868 m. dar ir

⁴⁶ Margarita Matulytė, „Johanas Hiksa – naujas vardas Europos fotografijos istorijoje“, in: *Vilniaus fotografai*, p. 64.

⁴⁷ Dainius Junevičius, „Fotografijos raida Lietuvoje 1839–1963 metais“, in: *Kultūros barai*, 1997, Nr. 8/9, p. 90.

⁴⁸ *Ibid*, Nr. 10, p. 67.

⁴⁹ *Ibid*, p. 68.

nemažą piniginių užstatą – o tai galėjo tik gana turtingi piliečiai. Iki XX a. pradžios gubernatoriaus leidimą turėjo gauti ir mėgėjiškai fotografuoti ketinę asmenys⁵⁰.

Laikui bėgant, fototechnikai ir fotografijos procesams tobulėjant, paprastėjant ir pingant, fotografija darėsi prieinama vis platesniam žmonių ratui. XIX a. septintajame dešimtmetyje fotografija Lietuvoje jau buvo gana paplitusi. Tapo madinga savo atvaizdą dovanoti artimiems žmonėms atminčiai. Didėjant visuomenės poreikiui, fotografijos įmonės kūrėsi apskričių miestuose, vėliau miesteliuose, kurortuose, karinių stovyklų vietose. Didžiąją fotografijos įmonių produkcijos dalį sudarė portretai, tačiau kai kuriems fotografams pavykdavo išsirūpinti leidimą fotografuoti lauke, kartais ir platesnėje teritorijoje, vienoje ar kitoje gubernijoje. Taigi po vieną kitą kraštovaizdį ar užfiksuotą įvykį galima aptikti iš įvairių Lietuvos vietų. XIX a. pabaigoje, ypač XX a. pradžioje, vis dažniau imta fotografuoti kraštovaizdžius, fotografams atsirado dar viena veiklos sritis – buvo pradėti leisti provincijos miestų bei miestelių vaizdų atvirukai.

Nuo pat fotografijos išradimo visose šalyse fotografai ne tik portretavo žmones, bet ir stengėsi referuoti supantį pasaulį, fiksuoti tikrovę, kuri buvo svarbi ir jiems, ir visuomenei. Jie jungėsi prie tyrinėtojų komandų, dokumentavusių neapyventas Amerikos Vakarų platybes, keliavo po Europą ir fiksavo senųjų civilizacijų liekanas, leidosi į ekspedicijas tolimajame Sibire, juos traukė nepažintos tautos, egzotiniai kraštai bei jų kultūra. XIX a. antrosios pusės etnografinių fotografijų pagalba mes ir dabar galime tyrinėti to meto kasdienybės, papročių, skirtingų kultūrų ir skirtingų pasaulių nuotrupas.

Amžių sandūroje antropologinės bei kraštotyrinės ekspedicijos imtos rengti ir Lietuvoje. Jų metu buvo užrašinėjama tautosaka, fiksuojami etniniai ypatumai, tradiciniai papročiai, amatai, liaudies kūryba, iš pradžių piešti eskizai, vėliau imta fotografuoti. Etnografinių tipų fotografavimu susidomėjo ir ateljė fotografai (pvz., Vilniaus fotografas Aleksandras Jurašaitis, galbūt ir Juozas Survila iš Anykščių⁵¹). Fotografija plito ir per dvarus. Dvarininkai, keliaudami po Vakarų Europą, dažnai susidomėdavo naujuoju išradimu, neretai ir patys mėgindavo įamžinti savo aplinką, artimuosius, kasdienio gyvenimo akimirkas. Kartais fotografija užvaldydavo taip, kad tapdavo nemenka pramoga. Štai Raudondvaryje grafas Benediktas Henrikas Tiškevičius mėgo inscenizuoti įvairias buitines scenas, fotografuotis persirengus įvairių kultūrų ir epochų personažais, jo modeliais tapdavo giminaičiai, valstiečiai, tarnaitės, ubagai ir t. t. Ilgainiui fotografas mėgėjas tapo pripažintu menininku,

⁵⁰ Dainius Junevičius, „1863–1904 m. Vilniaus gubernijos fotografai“, in: *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, t. 3, 1997, p. 238–258.

⁵¹ Juozas Survila, Dviejų nuometuotų moterų portretas, in: Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialis muziejus (toliau – *VŽM*), GEK6440, F1325.

fotografija sudomino ir į Varšuvą šio amato mokytis išsiuntė kraštiečių Aleksandrą Naujalį, kuris vėliau Varšuvos centre atidarė privačią ateljė⁵². Taigi sodžiaus gyventojų pirmoji pažintis su fotografija dažnai būdavo matant fotografuojantį dvaro poną ar panelę.

XX a. pradžioje išsiplėtė fotografijos įmonių tinklas, jos veikė jau daugelyje Lietuvos miestų. Ateljė galėjo steigti įvairių socialinių sluoksnių atstovai: tiek bajorai, tiek pasiturintys miestiečiai, retsykais pasitaikydavo ir valstiečiai (pvz., Robertas Lapinis ir Jonas Balodis Panevėžyje). Iki Pirmojo pasaulinio karo fotografai neretai turėjo aukštąjį išsilavinimą. Būta profesionalių dailininkų: Sankt Peterburgo dailės akademiją buvo baigę Biržų fotografas Boruchas Michelsonas⁵³, du Panevėžio fotografai – pirmasis mieste fotografijos įmonę įsteigęs Eliziejus Liutkevičius ir bajoras Andrius Navlickis⁵⁴; Vilniaus Ivano Trutnevo piešimo mokyklos pagrindus turėjo Marijampolės fotografas Movšė Buchalteris⁵⁵. Būta tikslųjų mokslų atstovų, kaip kad Imperatoriškąją Maskvos universitetą fizikos ir matematikos mokslų kandidato laipsniu baigęs Jonas Obakevičius, kuris ateljė Panevėžyje įsteigė apie metus laiko padirbėjęs vienoje Maskvos fotografijos įmonėje⁵⁶.

Užėjus Pirmajam pasauliniam karui, daugelio ateljė veikla nutrūko, o fotografų vardai pradingo veikiausiai Rusijos platybėse. Karo metais Lietuvoje gana intensyviai fotografavo vokiečių kareiviai, gausiai buvo leidžiami užkariautų vietovių vaizdų atvirukai. Fotografavo ne tik karo fotografai, bet, matyt, ir paprasti kareiviai, nes ne vienas tuo metu fotografija susidomėjęs jaunuolis teigė fotoaparata įsigijęs iš vokiečių kareivių (Martynas Kavolis iš Dėglių k. Klaipėdos apskr., Juozas Daubaras iš Vabalninko, Balys Buračas iš Sidarių k. Šiaulių apskr.). Taigi pamažu platesniam žmonių ratui tapo prieinami ne tik fotografiniai atvaizdai, jau buvo įperkama ir pati tų atvaizdų gaminimo priemonė – fotoaparatas.

I. 2. Fotografijos raida Lietuvos provincijoje 1918–1940 metais

Nutilus Pirmojo pasaulinio karo audroms ir stabilizavusis padėčiai, besivystančioje ir stiprėjančioje valstybėje susidarė palankios sąlygos spartesnei fotografijos įmonių plėtrai. Suprantama, jog pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje stipresnės ir profesionalesnės buvo tos ateljė, kurios veiklą pradėjo dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir tęsė darbą po jo. Tačiau daug XX a. pradžioje garsėjusių fotografų vardų pranyko karo verpetuose, kaip

⁵² Aldona Snitkuvienė, *Raudondvaris: Grafai Tiškevičiai ir jų palikimas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 58–72.

⁵³ Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, p. 135.

⁵⁴ *Senasis Panevėžys nuo pirmųjų fotografijų iki 1918 metų*, p. 5.

⁵⁵ Margarita Matulytė, *Vilniaus fotografija 1858–1915*, p. 33; Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos*, p. 11.

⁵⁶ *Senasis Panevėžys nuo pirmųjų fotografijų iki 1918 metų*, p. 6.

atsitiko su panevėžiečiais Leiba Slonimskiu ar Mečislovu Puhaczevskiu. Kol kas nežinomi nei jų pačių, nei jų fotoarchyvų likimai. Pavyko nustatyti faktą, jog Slonimskio fotografuotų vaizdų, nenurodant jo pavardės, buvo išleista Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečių leidėjų⁵⁷. Tai galbūt galėtų pasitarnauti kaip nuoroda Slonimskio archyvo pėdsakų ieškoti Vokietijoje.

Po karo fotografija tapo perspektyviu amatu, kurio jau galėjo mokytis kiekvienas, kad ir iš nepasiturinčios šeimos kilęs, bet už mokslą išgalėjęs sumokėti asmuo. Jaunuolius viliojo palyginti švarus ir nesunkus darbas, daug žadančios verslo perspektyvos. Jau pirmaisiais nepriklausomybės metais vis dažniau fotoateljė imtos steigti mažuose miesteliuose (Miežiškiuose, Krekenavoje, Papilyje, Subačiuje, Skapiškyje, Vaškuose, Vieksniuose ir t.)⁵⁸, kur dar nebuvo konkurencijos, o fotografija ir čia netruko tapti neatskiriama vietos žmonių gyvenimo dalimi. Tiesa, mažuose miesteliuose gyventojų skaičius negarantavo didelio pelno, tad fotografai dažnai turėdavo papildomus užsiėmimus, vykdavo pagal iškvietimus į gretimus kaimus ar miestelius, o įgiję garą vardą ir klientų palankumą, galėjo tikėtis verslo stabilumo.

Fotografijos plitimui ir įsitvirtinimui visose gyvenimo sferose įtakos turėjo ir palanki valstybės politika. Susikūrusiai jaunai valstybei reikėjo įtvirtinti ne tik valstybingumą, bet ir tautinę ideologiją, garsinti Lietuvos vardą užsienyje, kurti ir populiarinti įvaizdį šalies, turinčios galias tautiškas tradicijas, o kartu tvirtai, tačiau neprarandant savo identiteto, žengiančios modernizmo keliu. Etnokultūrinis paveldas tautos įvaizdis buvo formuojamas valstybiniu lygmeniu⁵⁹. Fotografija tapo viena iš šio įvaizdžio formavimo priemonių.

Vienu svarbiausiu lietuvių tapatybės ženklų tapo mažoji architektūra. Į nykstančių senųjų pakelės bei palei sodybas stovinčių kryžių, stogastulpių bei koplytstulpių fiksavimą įsitraukė vis daugiau šiuo kultūros paveldu susidomėjusių ir jų išlikimu susirūpinusių žmonių. Fotografijai atsivėrė dar viena galimybė – fiksuoti tautinės tapatybės apraiškas Lietuvos kaime, į kurią įsiveržę permainų vėjai vis mažiau vietos paliko senajai tradicijai. Kraštotyrininkai keliavo po kaimus ir miestelius, rinko senienas, užrašinėjo pasakojimus, dainas, atsiminimus, braižė brėžinius, piešė eskizus, daug fotografavo. Spaudoje nuolat pasirodydavo straipsnių, buvo išleisti metodiniai nurodymai apie tai, ką ir kaip fotografuoti

⁵⁷ *Ibid*, p. 9.

⁵⁸ Žr. Priedai: „Lietuvos provincijos fotografų ir ateljė 1918–1940 metais sąrašas“.

⁵⁹ Plačiau: Jolita Mulevičiūtė, *Modernizmo link. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2001, p. 163–170; Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2002, p. 39.

kraštotyrynėse ekspedicijose. Trečiojo dešimtmečio antrojoje pusėje spaudoje vis dažniau spausdinama žymių žmonių portretų, Lietuvos kraštovaizdžių, įvykių iliustracijų. Tarp to meto spaudoje publikuotų fotografijų rasime ne vieno provincijoje ateljė turėjusio amatininko darbų, vėliau, formuojantis fotožurnalistikai, radosi nuolatiniai fotokorespondentai, pateikdavę iliustracijų iš provincijos. Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje žurnalų puslapiuose įsitvirtino reprezentuojanti fotografija, kūrusi idealizuotą krašto paveikslą. Padidėjo reikalavimai tiek meninei, tiek techninei vaizdų kokybei. Vystantis turizmui, išpopuliarėjo kelionių fotografija. Vis daugėjo mėgėjų – inteligentų, ypač studentų, gimnazistų, kuriuos žavėjo galimybė fiksuoti kasdienybės akimirkas, įsiamžinti su draugais išvykose bei kelionėse prie paminklų, istorinių objektų, gražiame kraštovaizdyje.

Ketvirtąjį dešimtmetį galima vadinti Lietuvos fotografijos aukso amžiumi. Tuo metu Kaune susikūrė didžiausią įtaką fotografijos raidai turėjusios fotografų organizacijos, pradėti leisti fotografijai skirti žurnalai, rengtos fotografijos parodos, organizuoti fotokonkursai. Šalia portretų vis didesnę provincijos ateljė fotografų produkcijos dalį užima įvykių, kraštovaizdžių, siužetinės fotografijos, jie tampa savo krašto ir savo laikmečio fotometraštininkais.

I. 2. 1. Lietuvos fotografų sambūriai ir jų veiklos atgarsiai provincijoje

Trečiojo dešimtmečio viduryje fotografams kilo poreikis susivienyti į profesinę organizaciją. 1926 m. kovo 13 d. buvo įsteigta Lietuvos fotografų profesionalų draugija (LFPD), vienijusi fotografus amatininkus⁶⁰. Laikui bėgant fotoaparatas tapo neatsiejama gyvenimo dalimi, o kai kurių profesijų atstovams – ir būtina darbo priemone. Apie būtinybę policijos tarnautojui fotografiją imti naudoti savo darbe „Policijos“ laikraštyje 1932 m. rašė Kazys Laucius⁶¹. Jo iniciatyva tų pačių metų rugsėjo mėnesį policijos tarnautojai susibūrė į pirmąją Lietuvoje fotomėgėjų organizaciją, kuri rūpinosi savo narių mokymu, aprūpinimu fototechnika, specializuota literatūra⁶². Vis daugiau radosi žmonių, kurie fotografija domėjosi ne kaip amatu, o kaip laisvalaikio praleidimo forma arba kūrybos išraiška. Netrukus, 1932 m. gruodžio 27 d., buvo įregistruota ir Lietuvos fotomėgėjų sąjunga (steigiamasis susirinkimas įvyko 1933 m. sausio 15 d.), kuri vienijo fotografija susidomėjusius įvairių profesijų

⁶⁰ Žinios apie Lietuvos fotografų profesionalų draugiją, in: *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 689, l. 5.

⁶¹ Kazys Laucius, „Kiekvienas policijos tarnautojas turi mokėti fotografuoti“, in: *Policija*, 1932 10 02, Nr. 19, 2–3 viršelio puslapis.

⁶² L. Fabricijus, „Pirmąją Lietuvoje foto mėgėjų organizaciją įkūrė policijos tarnautojai“, in: *Policija*, 1932 09 01, Nr. 17, p. 297–298.

žmonės⁶³. Fotomėgėjai dalijosi patirtimi, rengė paskaitas bei nuotraukų aptarimus, organizavo parodas, rūpinosi fotografijos meno sklaida ir populiarinimu, domėjosi užsienio fotomenininkų pasiekimais. Prabėgus keleriems metams, ypač populiarėjant kraštotyrai, 1935 m. gruodžio 19 d., fotomėgėjų kuopelė susibūrė prie Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos. 1936 m. pradžioje buvo patvirtinti įstatai, kuopelė pavadinta Fotosekcija⁶⁴. Energingo pirmininko matininko Jono Bagdono vadovaujama fotosekcija kaupė literatūrą apie fotografiją, įsteigė fotolaboratoriją, organizavo paskaitas-arbatėles, kur pranešimus skaitė žinomi fotomėgėjai Kazys Laucius, Petras Babickas, Stasys Žvirzdinas, rengė fotografijų konkursus, parodas⁶⁵.

Kaip matyti, pirmiausia į organizaciją susibūrė fotografijos amato atstovai. Draugijos tiksluose įrašytas ne vien narių profesinis ugdymas bei jų interesų saugojimas, bet ir kur kas kilnesni siekiai – fotografijos plėtojimas ir vystymas Lietuvoje, etnografinių ir istorinių dokumentų rinkimas, muziejaus įkūrimas⁶⁶. Tačiau duomenų apie draugijos veiklą beveik nėra, o iškelti aukšti tikslai taip ir liko tik popieriuje. Galima sakyti, jog draugija tebuvo fotografus amatininkus (daugiausia žydus) vienijusi organizacija, atstovavusi jų interesams. 1929-aisiais draugiją sudarė 40 narių, 1932 m. – 50, 1936 m. – 60, 1937 m. – 66, 1938 ir 1939 m. – po 65, nuo 1937-ųjų keturios iš jų buvo moterys. Pagal amžių 5 draugijos nariai vyrai buvo 25–30 metų amžiaus, 45 vyrai ir 1 moteris – nuo 31-erių iki 45-erių metų, vyresni nei 45-erių buvo – 11 vyrų ir 1 moteris; pagal tautybę – 16 lietuvių, 45 žydai vyrai ir 4 žydės moterys⁶⁷. Kiek provincijos fotografų įsijungė į draugiją, duomenų taip pat nedaug. Žinoma tik tai, kad nuo 1937 m. į draugijos valdybą įėjo 3 provincijos fotografai – Icikas Melnikas iš Anykščių bei Matas Paukštys ir Morduchas Jokūbas Rubiņšteinas iš Šiaulių⁶⁸.

Lietuvos fotografijos istorijoje ryškų pėdsaką paliko dvi organizacijos – Lietuvos fotomėgėjų sąjunga (LFS, nuo 1936 m. – draugija – LFD) ir Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos (LMKS) Fotografijos sekcija. Šių sambūrių veikla nesiribojo vien Kauno miestu. Kokį atgarsį ji turėjo provincijoje, panagrinėkime kiek plačiau.

⁶³ Žinios apie Lietuvos fotomėgėjų sąjungą, in: *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 688, l. 5.

⁶⁴ Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos visuotinio suvažiavimo, įvykusio 1936 02 29, protokolai, in: *LCVA*, f. 1782, ap. 1, b. 40, l. 6; „Lietuvos foto kronika“, in: *Galerija*, 1937, Nr. 1, p. 34.

⁶⁵ Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos 1935 m. veiklos apžvalga, perskaityta pirmininko inžinieriaus M. Chmieliausko 1936 02 29 vykusiame visuotiniame sąjungos narių susirinkime, in: *LVCA*, f. 1782, ap. 1, b. 40, l. 6.

⁶⁶ Lietuvos fotografų profesionalų draugijos įstatai, in: *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 689, l. 4v.

⁶⁷ Statistikos žinios, *ibid*, l. 34.

⁶⁸ Lietuvos fotografų profesionalų draugijos valdybos narių sąrašai 1937, 1938, 1939 ir 1940 m., *ibid*, l. 20, 30, 33, 36.

I. 2. 1. 1. Lietuvos fotomėgėjų sąjunga

Pagrindiniai Lietuvos fotomėgėjų sąjungos tikslai buvo „kelti Lietuvos fotografijos kultūrą menišku, praktišku ir mokslišku atžvilgiu, propaguoti Lietuvos fotografijos meną užsieniuose, remti organizavimą Lietuvoje foto reikmenų gamybos“⁶⁹. Vos tik įsikūrusi Lietuvos fotomėgėjų sąjunga ėmė rūpintis kursų pradedantiesiems organizavimu, literatūros apie fotografijos meną sklaidą. Nors po nepriklausomybės atgavimo fotografija smarkiai populiarėjo, tačiau specialios, fotografijos klausimus nagrinėjančios literatūros lietuvių kalba, galima sakyti, nebuvo. Ilgą laiką teko tenkintis panevėžiečio dailininko Juozo Kaminsko 1925 m. parengta ir Klaipėdoje išleista kuklia knygele „Fotografas mėgėjas“ – iki pat ketvirtojo dešimtmečio pradžios vieninteliu fotografijos vadovėliu lietuvių kalba. Fotografai buvo priversti studijuoti specialiąją literatūrą užsienio kalbomis (rusų, latvių ar vokiečių). LFS ėmė leisti švietėjišką žurnalą „Foto mėgėjas“, kurį redagavo pačioje 1932 m. pabaigoje pirmąją fotografijos meno parodą surengęs vienas iš Fotomėgėjų sąjungos steigėjų Petras Babickas⁷⁰.

P. Babickas fotografavo nuo ankstyvos jaunystės – pradėjo dar besimokydamas Panevėžio berniukų gimnazijoje⁷¹. Jo nuotraukos visuomenėje buvo žinomos – jis dirbo radiofone, daug keliavo, fotografavo, rašė kelionių įspūdžius bei literatūrinius vaizdelius ir, iliustruodamas savomis meniškėmis fotografijomis, publikavo juos periodinėje spaudoje, leido atskiromis knygelėmis. „Foto mėgėjo“ žurnale buvo pateikiami fotografuojantiesiems aktualūs straipsniai, praktiški patarimai, skelbimai, spausdinamos fotomėgėjų fotografijos, kalbama apie nuotraukų turinį, menines priemones.

Archyviniai dokumentai liudija, kad naujojo žurnalo pasirodymas sulaukė susidomėjimo ir provincijoje. Štai Mykolas Ničikauskas iš Priekulės laiške žurnalo redakcijai dėkoja už atsiųstą pirmąjį „Foto mėgėjo“ numerį ir prašo, jeigu žurnalas taps periodiniu, jį laikyti „nuolatinio abonentu“⁷². Vos gavęs pirmąjį žurnalo numerį, norą būti nuolatinio prenumeratoriumi pareiškė ir Alfonsas Indreika iš Utenos⁷³. Prašymų atsiųsti žurnalą ar tapti nuolatiniais prenumeratoriumais, matyt, būta ir daugiau⁷⁴, tačiau išėjus antrajam numeriui, jo leidyba nutrūko.

⁶⁹ Žinios apie Lietuvos fotomėgėjų sąjungą, in: *LCVA*, f. 1367, ap. 1. b. 688, l. 5.

⁷⁰ Apie parodą žr. Halina Kairiukštytė-Jaciniene, „P. Babicko parodos proga“, in: *Lietuvos aidas*, 1932 12 31, Nr. 297, p. 5; „P. Babicko foto darbų paroda“, in: *Naujoji Romuva*, 1932, Nr. 51–52, p. 1130.

⁷¹ 1923 03 22 laiške iš Panevėžio Babickas, ruošdamasis važiuoti į namus per Velykas, mamai rašė: „Atsivešiu fotografijos aparatą, tai nufotografuosiu“, in: *LNB RS*, F12-900, l. 5.

⁷² Mykolo Ničikausko laiškas „Foto mėgėjo“ redakcijai, *ibid*, F144-60.

⁷³ Alfonso Indreikos laiškas J. Valentukoniui, *ibid*, F144-58.

⁷⁴ Prano Merčaičio laiškas P. Babickui, *ibid*, F144-59.

Praėjus keleriems metams po antrojo ir paskutinio „Foto mėgėjo“ numerio pasirodymo, 1937-aisiais imta leisti tarptautinio fotografijos ir filmų mėnraščio „Galerija“ lietuviškoji versija. Jos redaktorius ir leidėjas buvo Juozas Šakovas. Žurnalas publikuodavo Vakarų fotografų darbus, pristatinėjo jų pasaulėžiūrą, supažindindavo su technikos naujienomis, skelbdavo tarptautinių salonų adresus, konkursų sąlygas. Jis, anot fotografijos istorikės Margaritos Matulytės, Lietuvos fotomenininkams tapo „presižine arena“, tiek atvėrusi jiems pasaulį, tiek ir pristačiusi juos pačius⁷⁵. Deja, ir šis žurnalas ėjo neilgai – 1937 m. pasirodė 8, 1938 m. – tik 2 numeriai. Žurnalas buvo skirtas fotografijos meno pristatymui, aptarimui ir sklaidai, orientavosi į fotomeno kūrėjus, o jų vis daugėjo tiek laikinojoje sostinėje, tiek ir provincijoje. Tačiau apie šio žurnalo populiarumą provincijoje archyvinių duomenų rasti nepavyko.

Be šių specializuotų leidinių, vis daugiau dėmesio fotografijos dalykams, fotomeno sklaidai, spausdinamų nuotraukų estetikai buvo skiriama periodiniuose leidiniuose „Policija“, „Naujas žodis“, „Židinys“, „Skautų aidas“, „Karys“ ir kt., o kultūros savaitraštį „Naujoji Romuva“ Lietuvos fotomėgėjų sąjunga „pasirinko savo spaudos organu“⁷⁶. 1936 m. pradžioje buvo pasirašyta LFS ir žurnalo bendradarbiavimo sutartis, pagal kurią LFS įsipareigojo teikti žurnalui geriausių savo narių fotografijų, o „Naujoji Romuva“ jas spausdinti, publikuoti straipsnius bei pateikti žinias iš fotografijos srities ir LFS gyvenimo, taip pat numatė kas mėnesį iliustracijoms skirti kreidinio popieriaus puslapius⁷⁷. Žinių stokojusiems fotografams, ypač studijavusiems savarankiškai, didžiulis palengvinimas tapo 1933 m. Kazio Lauciaus profesionaliai parengtas ir išleistas vadovėlis „Fotografuoti gali kiekvienas“. Pataisyta ir papildyta knyga perleista 1938 m. Be to, 1939 m. pasirodė dar viena lietuviška knyga – Stasio Žvirzdino redaguotas iš vokiečių kalbos išverstas Ernsto Vogelio „Fotografijos vadovėlis: patarimai visiems fotografijos mėgėjams“.

Atsiliepdami į raginimus, aktyvesni regionų fotografijos mėgėjai pradėjo steigti Lietuvos fotomėgėjų sąjungos skyrius. 1933 m. spalio 9 d. steigiamasis susirinkimas įvyko Kėdainiuose. Jame dalyvavo 15 asmenų: B. Pečiulis, M. Audėjus, A. Janikas, O. Čiukšienė, K. Rimkus, P. Povylius, L. Jasaitis, V. Žalkauskas, A. Telksnys, A. Dobrovolskis, B. Zavadskis, Z. Ruseckas, V. Šileika, R. Stančius ir Z. Knystautas⁷⁸. Tačiau skyrius Kėdainiuose veikė neilgai – iki 1935 m. pavasario. Veikla nutraukta dėl per mažo narių

⁷⁵ Margarita Matulytė, *Antanina ir Kazys Lauciai*, p. 256.

⁷⁶ Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų s-gos fot-kuopelės biuletėnis, 1936 04 29, in: *LCVA*, f.1782, ap. 1, d. 41, l. 1.

⁷⁷ Tarp „Naujosios Romuvos“ ir Lietuvos Fotomėgėjų sąjungos padarytas bendradarbiavimo susitarimas..., in: *Naujoji Romuva*, 1936, Nr. 10, p. 235.

⁷⁸ LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

skaičiaus ir jų pasyvumo, per didelio nario mokesčio bei nustatyto valdymo aparato (valdyba – 8 žmonės, revizijos komisija – 5, garbės teismas – 5)⁷⁹. Apgailestaudamas dėl skyriaus likvidavimo, valdybos pirmininkas Bronius Pečiulis rašte Lietuvos fotomėgėjų sąjungos centro valdybai teigė, jog daugiau narių pritraukti nepavykę, nes nustatytas nario mokestis provincijos fotomėgėjui tapo neįveikiama kliūtimi, patikino, jog buvę skyriaus nariai ir toliau domėtis fotografijos meno literatūra bei judėjimu tiek Lietuvoje, tiek užsienyje bei išreiškė viltį Kėdainių skyrių atgaivinti, „kai foto menui bus padėtas tvirtas ir rimtas pagrindas ne tik Kaune, bet ir plačioje provincijoje“⁸⁰.

Apie Lietuvos fotomėgėjų sąjungos skyrių steigimą kitose provincijos vietose nedaug ką galima pasakyti. 1933 m. tuo reikalu LFS pirmininkas lankėsi Alytuje, Biržuose ir Šiauliuose⁸¹. Nepavyko rasti žinių, ar toks skyrius buvo įsteigtas Biržuose. Nežinia, ir kada įsisteigė Alytuje, tačiau apie jo veiklą liudija faktas, jog 1937 m. lapkričio 18–22 d. Alytaus fotomėgėjai miesto Rotušės salėje surengė fotografijų parodą, o parodos rengimo komitetas pateikė Lietuvos fotomėgėjų sąjungai prašymą atsiųsti atstovą nuotraukoms premijuoti⁸². Parodoje dalyvavo aštuoni fotomėgėjai: Arnoldas Grušnys, G. ir J. Juškėnai, R. Smailys, J. Šablovinskas ir A. Šimanas – iš Alytaus, K. Verbus – iš Punios ir Antanas Naruševičius iš Kauno, eksponuotos 226 fotografijos. Buvo išleistas ir parodos katalogas. Jo įžangos žodyje aukštinamas Dzūkijos gamtos grožis, kurį norėta parodyti fotografijose:

„Gražioji Dzūkija – tas mūsų burtų, pasakų ir dainų kraštas sužavi kiekvieną, pirmą kartą jį pamačiusį, ir po to jau nuolat vilioja pas save patirti jo nepaprastą grožį, pajusti galingą senovę, dvelkiančią iš puikiųjų gamtos vaizdų, aukštų, niūrių piliakalnių, sugriuvusių pilių, šimtamečių šventųjų ažuolynų...

Tačiau ne kiekvienas turi progos tą grožį pamatyti, ne kiekvienas žino, kur tos puikios vietos rasti.

Todėl mes išdrįsom... išdrįsom paliesti ir parodyti kitiems užburtą gamtos šventovę...

Gal čia, nurimusių vaizdų aplinkumoj, pavyks dar atgaivinti tą nežinomo grožio ilgesį, tą amžinai jauną norą pažinti savo mylimąją tėvynę; gal pavyks sustiprinti stebuklingą savojo krašto meilę, kurios galybės ir genijai dar nesuprato...“⁸³.

⁷⁹ Broniaus Pečiulio raštas LFS centro valdybai apie Kėdainių skyriaus likvidavimą, 1935 05 21, *ibid.*, p. 7.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 8.

⁸¹ Liet. foto mėgėjų s-gos kronika, in: *Foto mėgėjas*, 1934, Nr. 2, p. 13–14.

⁸² Alytaus fotomėgėjų parodos rengimo komiteto prašymas LFS, in: *LNB RS*, F144-14.

⁸³ *Alytaus foto mėgėjų I foto parodos katalogas*, Alytus, 1937.

1934 m. birželio 6 d. į Valdybą kreipėsi LFS narys I. Petraška, prašydamas suteikti informaciją, kaip būtų galima įsteigti skyrių Šiauliuose, nes jam persikėlus gyventi į šį miestą, bendradarbiavimas su Kaunu tapęs nebeįmanomas⁸⁴. Tačiau žinių apie Lietuvos fotomėgėjų sąjungos skyrių Šiauliuose nerasta, tik žinoma, jog tais pačiais metais prie Šiaulių „Aušros“ muziejaus buvo įsteigta Fotografijos sekcija⁸⁵. Valdyba gavo ir daugiau laiškų iš atskirų provincijos fotomėgėjų, kurie rūpinosi skyriaus steigimu savo apylinkėse: 1934 m. vasario 4 d. buvo gautas J. Kisieliaus prašymas patarti, kaip įsteigti skyrių Kybartuose⁸⁶, gegužės 25 d. tokį pat prašymą atsiuntė Eugenijus Dryža iš Klaipėdos. Pastarojo teigimu, mieste „yra gan nemažas skaičius lietuvių valdininkų, karininkų ir šiaip tarnautojų, turinčių mėgėjiškus fotoaparatus“, todėl jam kilęs sumanymas suburti juos visus į vieną organizuotą būrį⁸⁷. Laiškuose buvo prašoma ne tik informacijos, praktiškų patarimų skyriaus steigimo klausimu, bet ir padėti gauti specializuotos fotografijos literatūros.

Peržiūrėjus LFS rengtų parodų katalogus, matyti, kad provincijai atstovaujančių fotomėgėjų parodose dalyvavo ne tiek daug: 1-ojoje (1933 m.) – Ona Čiukšienė, Zigmas Knystautas, Bronius Pečiulis, Kazys Rimkus ir Vladas Šileika iš Kėdainių, Jurgis Dovydaitis iš Alvito, Kairauskas iš Šiaulių ir Mečys Barkauskas iš Kuršėnų; 2-ojoje (1935 m.) – Juozas Adrickas iš Dainavos k., Gerardas Bagdonavičius, Elena Liutikienė, Kazys Skerstonas, Jonas Dvariškis ir inžinierius V. Jonavičius iš Šiaulių; 3-iojoje (1936 m.) – Levas Prapuolenis iš Kybartų; 4-ojoje (1937 m.) – Pranas Gaižutis iš Klaipėdos ir Arnoldas Grušnys iš Alytaus; 5-ojoje sukautuvinėje ir tarptautinėje parodoje (1938 m.) – tik Gerardas Bagdonavičius iš Šiaulių (įžangos žodyje nurodoma, kad šioje parodoje dalyvauja tik draugijos nariai ir užsieniečiai)⁸⁸.

Švietėjišką funkciją provincijoje atliko ir kai kuriuos regionus pasiekusios kilnojamosios Lietuvos fotomėgėjų sąjungos surengtos fotoparodos. Antai 1934 m. Šiaulių „Aušros“ muziejuje eksponuota didelė LFS narių fotografijos paroda ilgam išliko šiauliečių atmintyje⁸⁹. 1938 m. Panevėžio miesto laikraštyje rašoma apie jau pagarsėjusio fotomėgėjo iš Kauno Antano Naruševičiaus fotografijų parodą, eksponuotą Berniukų gimnazijos salėje. Straipsnio autorius teigia, kad paroda verta dėmesio, nes joje galima pamatyti „ne tik fotografijos technikinę pažangą, bet nemažai meno ir skonio“, jo manymu, „p. Naruševičiaus nuotraukos iš dalies yra daugumai pažįstamos ir jos užtinkamos laikas nuo laiko mūsų

⁸⁴ I. Petraškos prašymas LFS valdybai, 1934 04 06, in: *LNB RS*, F144-45.

⁸⁵ „Foto sekcija“, in: *Gimtasai kraštas*, 1934, Nr. 3–4, p. 190.

⁸⁶ J. Kisieliaus laiškas LFS pirmininkui, 1934 02 04, *ibid*, F144-37.

⁸⁷ Eugenijaus Dryžos laiškas LFS pirmininkui, 1934 05 25, *ibid*, F144-25.

⁸⁸ *Sukautuvinė ir tarptautinė foto mėgėjų paroda*, Kaunas, 1938.

⁸⁹ Petras Kerpė, „Idomi foto paroda“, in: *Idomus mūsų momentas*, 1940 03 10, Nr. 10, p. 4.

spaudoje. Bet tos išsklaidytos atskiruose puslapiuose nuotraukos nesudaro to įspūdžio, kurį gauna žiūrovas, atsilankęs į jų originalų bendrą parodą⁹⁰. Provinciją pasiekė ir 1940 m. balandžio 14–28 d. Vilniuje Lietuvos fotomėgėjų draugijos bei Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos Fotografijos sekcijos surengta jungtinė paroda, ji, neskaitant Kauno, buvo eksponuota Šiauliuose, Panevėžyje, Kėdainiuose, Marijampolėje, Alytuje⁹¹.

Visuomenės (kartu ir fotografų) skonio ugdymui įtakos turėjo reprezentaciniai Lietuvos fotografijų albumai. Jie dažnai sudaryti iš Kauno fotografų Vytauto Augustino, Petro Babicko, Algimanto Balsio, Antano Giedraičio, Izidorius Girčio, Stepono Kolupailos, Kazio Lauciaus, Antano Naruševičiaus, Otto Milaševičiaus, Gedimino Orento, Miko Pranckūno, Algirdo Prapuolenio, Mejerio Smečechausko ir kt. fotografijų, į albumus dažnai patekdavo ir Balio bei Jono Buračų nuotraukos, būdavo įtraukiamos ir vieno žymiausių XX a. pradžios Vilniaus fotografų ir teoretikų Jano Bułhako Vilniaus fotografijos.

I. 2. 1. 2. Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos Fotografijos sekcija

Glaudžiausius ryšius su provincija turėjo Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos Fotografijos sekcija. Naujienas iš jos gyvenimo, informaciją apie konkursus, numatomas premijas, knygynuose pasirodžiusias naujas knygas apie fotografiją bei žinias apie Lietuvos fotomėgėjų sąjungos veiklą iš pradžių pateikdavo Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos fotokuopelės (vėliau – fotosekcijos) biuletenyje, o nuo 1936 m. vasaros fotografijos klausimams nagrinėti paskirtas skyrius „Žemėtvarkos ir melioracijos“ žurnale⁹². Sklaidant šio žurnalo puslapius galima stebėti, kaip fotoaparatas iš darbo priemonės, pradėtos naudoti atliekamiesiems darbams, jų eigai fiksuoti, tapo saviraiškos ir kūrybos priemone. Iš pradžių žurnalas ėjo neilustruotas, o jame daugiausia dėmesio skirta profesiniams dalykams, nors jau pirmajame numeryje matininkai raginami neužmiršti ir kultūros darbo: skatinami platinti knygas, rinkti ir užrašyti „visa, kas gali būti naudinga savo krašto praeities pažinimo mokslui“⁹³. Vėliau nuolat buvo primenama kraštotyrimo darbo reikšmingumas bei nauda, kad šios veiklos baruose ypač daug nuveikti gali matininkai ir kultūrtechnikai, kurie didžiąją savo darbo laiko dalį praleidžia keliaudami po Lietuvą, dirbdami atokiausiuose šalies kampeliuose. Būtent jie puikiai mato sparčiai vykstančius kraštovaizdžio pokyčius, prie kurių ir patys daug prisideda. Todėl kurį laiką gyvendami ir dirbdami vienoje ar kitoje vietovėje, jie gali stebėti gamtą, aplinką, vietos gyventojų kasdienes darbus. Ir ne tik stebėti, bet ir juos nufotografuoti,

⁹⁰ J. Vaičius, „A. Naruševičiaus foto paroda“, in: *Panevėžio garsas*, 1938 02 26, Nr. 9, p. 6.

⁹¹ Skirmantas Valiulis, Stanislovas Žvirgždas, *Fotografijos slėpiniai*, d. 1, p. 89.

⁹² Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų s-gos foto-kuopelės biuletenis, in: *LCVA*, f. 1782, ap. 1, b. 41, l. 1–5.

⁹³ J. Ramanauskas, „Neužmirškime ir kultūros darbo“, in: *Matininkas*, 1926, Nr. 1, p. 15.

fiziko ir etnografo Igno Končiaus žodžiais tariant, „fotografijos aparatu parinkti vaizdų, tikrai atstatančių kaimo įdomų, savaimingą gyvenimą“. Ragindamas fiksuoti besikeičiantį kaimą, jis skatino kreipti dėmesį ir į vaizdų estetinį perteikimą, tereikia „pasaugoti tinkamą apšvietimą, pryšakinį ar užpakalinį foną, ir vaizdai gali išeiti ne tik etnografiškai vetringi, bet ir dailūs, meniški“⁹⁴.

Tačiau norint fotografuoti, ypač gerai fotografuoti, reikalingos žinios. Todėl minėtame žurnale atsirado skyrelis „Fotografija“, kuriame bene daugiausia praktiškų patarimų ką ir kaip fotografuoti matininkams pateikė Kazys Laucius⁹⁵, savo patyrimu taip pat dalijosi Kazys Daugėla, pateikdamas tiek teorinių, tiek praktinių žinių apie fotografiją, apžvelgdamas fotografijos naujienas⁹⁶.

Pirmosios žurnale atspausdintos nuotraukos buvo grynai dokumentinės, tik iliustravo skelbiamą informaciją kas, kur, kada įvyko, prie jų, kaip dažnai buvo įprasta, nepateikiama fotografavusio asmens pavardė. Pokytis įvyko 1934-aisiais – pirmajame numeryje šalia matininkų J. Šakočiaus ir Jono Šurnos pasakojimų apie žemėtvarkos ir nusausinimo darbus Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos gimtinėje jau pateikiamas pluoštas jų pačių darytų nuotraukų apie gimtąją prezidento sodybą, Užulėnio kaimą bei apylinkes⁹⁷. Fotografijomis iliustruotų straipsnių vis daugėjo, vis dažniau prie nuotraukų pateikiamos ir fotografavusių matininkų pavardės. 1935 m. antrasis numeris buvo skirtas II Pabaltijo geodezininkų, matininkų ir melioratorių konferencijai, vykusiai Kaune birželio 15–17 d. Ta proga išspausdintas Stepono Kolupailos straipsnis „Lietuva – gintaro ir kryžių šalis“ lietuvių ir prancūzų kalbomis, gausiai iliustruotas Lietuvos kraštovaizdžiais. Kolupaila buvo vienas Fotomėgėjų sąjungos įkūrėjų, aktyviai reiškęsis jos veikloje. Jo straipsnius visuomet

⁹⁴ Ignas Končius, „Matininkams ir kultūrtechnikams etnografijos klausimais pastabėlė“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 1936, Nr. 2, p. 64.

⁹⁵ Kazys Laucius, „Prašome visus į fotomėgėjišką talką!“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 1936, Nr. 2, p. 58–63; Idem, „Kaip pagaminti foto konkursui nuotraukas“, *ibid.*, 1936, Nr. 4, p. 71–72; Idem, „Kas naujo fotorinkoje?“, *ibid.*, 1936, Nr. 4, p. 72–78; Idem, „Vasara Lietuvos kaime su foto aparatu“, *ibid.*, 1937, Nr. 3, p. 211–213; Idem, „Ką ir kaip fotografuoti žiemą“, pranešimą užrašė ir sutrumpino Viktoras Bergis, *ibid.*, 1937, Nr. 5, p. 408–410; Idem, „Kaip pavaizduoti fotografijoje naują Lietuvos kaimą“, *ibid.*, 1938, Nr. 3, p. 214–216; Idem, „Ar „sufragmentėjimas“ žalingas?“, *ibid.*, 1939, Nr. 1, p. 50–51.

⁹⁶ Kazys Daugėla, „Šis tas apie sukaktuvinę L. F. M. dr-jos parodą“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 1938, Nr. 3, p. 216–217; Idem, „Sovietų fotografijos paroda“, *ibid.*, p. 217–218; Idem, „Portretų medžiotojams“, *ibid.*, p. 220; Idem, „Individualumas ir idėja fotografijoje“, *ibid.*, 1938, Nr. 4, p. 283–285; Idem, „Keli žodžiai apie portretines nuotraukas“, *ibid.*, 1938, Nr. 5, p. 355; Idem, „Fotografijos mėgėjo visapusiškumas“, *ibid.*, 1938, Nr. 6, p. 428–429; Idem, „1938 m. foto naujienos“, *ibid.*, 1939, Nr. 1, p. 53–54; Idem, „Izohelija – fotografijos naujiena“, *ibid.*, p. 54–56; Idem, „Keli patarimai kameros mėgėjams“, *ibid.*, 1939, Nr. 2, p. 111; Idem, „Formatas, fokusas ir perspektyva“, *ibid.*, p. 113–114; Idem, „Fotografiški netikėtumai“, *ibid.*, 1939, Nr. 4, p. 281–283; Idem, „Išjudinta provincija!“, *ibid.*, 1940, Nr. 1, p. 73–74; Idem, „Gražiems padidinimams reikia...“, *ibid.*, p. 74–75; Idem, „Pozityvų retušavimas“, *ibid.*, p. 75–76 ir kt.

⁹⁷ J. Šakočius, „Įspūdžiai žemėtvarkos darbų vykdant Tautos Vado tėviškėj“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 1934, Nr. 1, p. 22–31; Jonas Šurna, „Nusausinimo darbai Pono Respublikos Prezidento tėviškėje“, *ibid.*, p. 31–36.

ilustruodavo pluoštas paties užfiksuotų, kartais visai meniškų fotovaizdų. Ir kitų matininkų pateiktos nuotraukos pamažu tapo kur kas estetiškesnės. Pavyzdžiui, matininko Eduardo Jankausko užfiksuoto Bešių kaimo Kauno apskrityje vaizdas prieš skirstymą į viensėdžius (1936, Nr. 2, p. 13): rakursas parinktas iš viršaus, kad matytųsi trobesių išdėstymas, saulės šviesa, lengvai prabėganti šiaudiniais pirkių stogais, suteikia vaizdui ekspresijos ir kuria akiai malonų paveikslą. Ir tai jau nebėra vien tik darbo objekto dokumentavimas būsimiems senosios kaimų statybos tyrėjams. Žinant, kad šio kaimo greitai neliks, pamėginta jį įamžinti, perteikiant ir jį gaubusią nuotaiką.

Taigi fiksuodami akimirkas iš savo gyvenimo, matininkai ir kultūrtechnikai jau kreipė dėmesį ne vien į **ką** fotografuoja, bet ir **kaip** fotografuoja. Fotomėgėjų entuziastų paraginti jie stebėjo ir fiksavo kaimo aplinką, kraštovaizdį, stengėsi įamžinti architektūros paminklus. Jie turėjo galimybę ilgą laiką stebėti sodiečių kasdienybę, jų darbus bei aktualijas ir visa tai perkelti į daugiau ar mažiau estetiškai sukomponuotą atvaizdą. Kita vertus, juos supo nuolat besikeičianti gamta, teikusi peno ir įkvėpimo meniškiems paveikslams. Nuotraukų kompozicija tapo įvairesnė, atsirado stambaus plano vaizdų, kurių visą erdvę užima dirbantis žmogus, agregatas ar pastatas. Ypatingas dėmesys skiriamas šviesai, pagaunami momentai, kai ji vienas detales išryškindama, kitas palikdama tamsoje žaidžia linijomis, formomis, kuria atitinkamą nuotaiką. Atsirado ir grynai meninių sprendimų, su tiesioginiu darbu nesusijusių temų. Viena tokių fotografijų – 1937 m. konkurse premijuota Kazio Daugėlos nuotrauka „Sargyboje“ (1938, Nr. 1, p. 10): juodame fone silpnos šoninės šviesos išryškinti kario veido kontūrai, ir netgi ne kontūrai – viskas skendi tamsoje, viskas tik numanoma, regimas tik šviesos atspindys akies vyzdyje, slystantis nosies iškilimu žemyn, užgriebiantis lūpas, smakrą ir atsimušantis į šautuvo vamzdį, kurio taip pat nematyti, švysteli tik šviesos pėdsakas ant jo, sudarantis krintančios žvaigždės įspūdį. O Povilo Karpavičiaus fotografija „Pelkėje pūkas“ (premiuota 1939 m. parodoje, 1940, Nr. 2, p. 101) demonstruoja naują atlikimo techniką – izoheliją. Paskutiniuosiuose žurnalo numeriuose premijuotoms meninėms nuotraukoms skirtas itin didelis dėmesys, jos užima visą žurnalo puslapį. Iš pateiktos žurnalo iliustracijų apžvalgos matyti, kaip stipriai fotomeno idėjos sklido tarp vienos profesijos atstovų, kuriems fotografavimas iš paprasto darbinio veiksmo tapo širdžiai mielu pomėgiu, savastim, saviraiškos ir meninės kūrybos forma, įtraukė į fotografinius eksperimentus.

Matininkai ir kultūrtechnikai didžiąją laiko dalį praleisdavo gyvendami ir dirbdami provincijoje, bendraudami su vietos žmonėmis. Tad jie minėtos Fotografijos sekcijos veiklos dėka ne tik patys tobulėjo kaip fotomenininkai, bet galima daryti prielaidą, jog besišnekučiuodami dalijosi savo patirtimi ir su vietų, kuriose apsistodavo, fotografais

amatininkais. Kita vertus, su jų fotografijomis buvo galima susipažinti ne tik žurnalo „Žemėtvarka ir melioracija“ puslapiuose. Po 1939 m. fotokonkurso Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos Fotografijos sekcija sulaukė priekaištų, kad konkursuose dalyvauja vis tie patys fotografai, kartojasi temos. Atsakydamas į tai Kazys Daugėla viename straipsnyje rašė: „Kad Kaune tie patys išstato savo nuotraukas konkursuose, – tokia jau jų laimė, – jiems prieinama foto laboratorija ministerijoje ir daug gerų laboratorijų mieste, bet kad provincija negali pasireikšti, tai yra jų tikra nelaimė“⁹⁸. Siekdama išjudinti ir provincijos fotografus, Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos fotografijos sekcija tais pačiais metais suorganizavo kilnojamąją parodą, kuri pirmiausia buvo eksponuota Kėdainiuose, Aukštesniojoje kultūrtechnikos ir geodezijos mokykloje. Ją aplankė apie 700 žiūrovų. Pačioje 1940-ųjų pradžioje ši paroda eksponuota Panevėžyje, Valstybinėje berniukų gimnazijoje. Parodoje apsilankė beveik pusantro tūkstančio panevėžiečių ar miesto svečių – statistiškai per valandą parodą apžiūrėdavo po šimtą svečių knygoje pasirašiusių fotografijos mėgėjų. Tačiau bene didžiausias susidomėjimo paroda sulaukė Ukmergėje – šalia šešiasdešimt aštuonių atvežtų kauniečių darbų net penkiasdešimt fotografijų eksponavo vietos fotografai. Anot Daugėlos, dalis jų nuotraukų buvo gražiai įrėmintos ir netgi premijuotinos. Iš Ukmergės parodą buvo numatyta vežti į Šiaulius, vėliau – į Telšius⁹⁹. Po parodos Šiauliuose laikraštis „Įdomus mūsų momentas“ rašė, kad eksponuoti fotodarbai „visuomenės buvo sutikti išskėstomis laukimo rankomis: rodos, veikiai išpirko jos [LMKS Fotografijos sekcijos – Z. P.] išleistas atvirutes, konkurso keliu atrinktas“. Straipsnio autoriaus teigimu, ypač pagirtina tai, kad siekta parodyti ne kuo daugiau, bet tik gerų, atrinktų nuotraukų, o pati paroda, jo manymu, „tematikos įvairumu ir techniniu išpildymu“ netgi pralenkė prieš kelerius metus mieste ekponuotą Lietuvos fotomėgėjų sąjungos parodą¹⁰⁰. Be jau minėtų miestų, ši paroda dar buvo eksponuota Marijampolėje, o išleistų ir išplatintų atvirukų skaičius siekė net šešiolika tūkstančių. LMKŠ Fotografijos sekcijos nariai itin džiaugėsi bendra su LFD surengta paroda Vilniuje, svajavo su fotografijų parodomis pasiekti netgi kaimus¹⁰¹. Tačiau prasidėjęs karas sutrukdė šioms svajonėms išsipildyti.

I. 2. 2. Kraštotyrinės fotografijos pakilimas Lietuvos provincijoje

XVII a. antrojoje pusėje Europoje prasidėjo šviesuomenės kraštotyrinis sąjūdis. XIX a. pradžioje ja pradėta domėtis ir Lietuvoje. 1812 m. Baubliuose Dionizas Poška įkūrė pirmąjį

⁹⁸ Kazys Daugėla, „Išjudinta provincija!“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 1940, Nr. 1, p. 73.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 74.

¹⁰⁰ Petras Kerpė, *op. cit.*, p. 4.

¹⁰¹ M. N., „Išsipildžiusios svajonės“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 1940, Nr. 2, p. 132.

kraštotyros muziejų. 1816-aisiais iš Vilniaus universiteto profesorių sudaryta kraštotyros komisija kvietė studentus ir mokytojus rinkti medžiagą iš Lietuvos apskričių. Kraštotyros veiklos mūsų krašte ėmėsi 1845 m. įkurtos Rusijos geografų draugijos Šiaurės vakarų skyrius, 1855 m. įkurta Vilniaus laikinoji archeologinė komisija, 1907 m. įkurta Lietuvos mokslo draugija¹⁰².

Vienas aktyviausių entuziastų, liaudies menininkų darbams fiksuoti pritaikęs fotoaparata, buvo dailininkas Adomas Varnas. 1905 m., studijuodamas Krokovoje, jis susidomėjo Lietuvos kryžiais. Tų pačių metų vasarą su dailininkais Petru Rimša ir Adalbertu Staneika leidosi į kelionę per Lietuvą ir ėmė juos fotografuoti. Sistemingai kaupti kryžių fotografijų rinkinį A. Varnas pradėjo po nepriklausomybės atgavimo. Jis siekė kuo daugiau surinkti kryžių pavyzdžių, juos nufotografuoti, suklasifikuoti ir bent tokiu būdu išsaugoti. Lyginant su liaudies meno entuziastų dailininkų piešiniais, fotografija turėjo privalumą dėl tikslumo: fotografuojant iš arti aiškiai matėsi konstrukcija, puošybos detalės, iš toli – tikslios proporcijos, kryžiaus ar koplytėlės įsikomponavimas į kraštovaizdį¹⁰³.

Ne tik pats A. Varnas fotografavo nykstantį liaudies meno paveldą, į savo rinkinį įtraukė ir jo talkininkų jam atsiųstus negatyvus ir fotografijas¹⁰⁴. Taip ten pateko Prano Mašiot, dalis Kazio Šimonio negatyvų, Balio Buračo fotografijų. Be to, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, A. Varnas pasitelkdavo ir vietos fotografus. Antai 1921 m. vasarą atostogų metu vaikštinėdamas Raseinių kapinėse jis užtiko daug apipuvusių, samanomis apaugusių kryžių ir koplytėlių. Iš klebono sužinojęs, kad juos žadama sudeginti, nedelsdamas paprašė vietos fotografą juos nufotografuoti. Taip buvo įamžinta 40 kryžių. Parsivežęs išryškintus stiklo negatyvus, juos taip pat įterptė į pradėtą kaupti rinkinį¹⁰⁵. Ar tai buvo vienintelis kartas, kai A. Varnas pasinaudojo vietos fotografo paslaugomis, kuris Raseinių fotografas jam fotografavo, sunku pasakyti, – rašydamas negatyvų metrikas jis fotografavusiųjų pavardžių nenurodydavo. Tačiau ant kai kurių išdidintų memorialinių paminklų fotografijų yra priklijuotos metrikos lietuvių ir prancūzų kalbomis, kuriose nurodyta vietovė, fotografas ir fotografavimo metai. Išsiaiškinta, kad A. Varnui memorialinių paminklų

¹⁰² Paulius Kavaliauskas, „Kraštotyra“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 1–10 t. papildymai, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, p. 722.

¹⁰³ Aušra Kargaudienė, „Adomas Varnas“, in: *Žiemgala*, 2005, Nr. 2, p. 46–47.

¹⁰⁴ Skaidrė Urbonienė, „Panevėžio krašto kryždirbystės tradicijų apžvalga“, straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą 2010 10 22 Panevėžio kraštotyros muziejuje vykusioje konferencijoje *Iš Panevėžio praeities: kultūros paveldas*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-04-07], <http://www.paneveziomuziejus.lt/get.php?f.12640>.

¹⁰⁵ Adomo Varno atsiminimai, Edmundo Jasiūno įrašyti į magnetofono juosteles, I tomas, mašinraštis, in: *LLMA*, f. 374, ap. 1, b. 60, p. 19–20.

fotografijas (ar negatyvus) pateikdavo Pranas Mašiotas (1901–1916), E. Kubilius (1916–1917), Pranas Budvytis (1922), Balsys (1922–1923), Kazys Šimonis (1923–1924)¹⁰⁶.

Ypač daug A. Varnui talkino mokytojas Balys Buračas iš Sidarių kaimo (Šiaulėnų vlsč.), tai liudija B. Buračo 1924–1928 m. A. Varnui rašyti laišakai. Jis ne tik fiksavo nykstančius liaudies meistrų kūrinius, bet ir rekonstravo bei meniškai komponavo spėriai praeitin ir užmarštin grimztančias sodžiaus gyvenimo scenas. Nuo pat kraštotyrinio fotografavimo pradžios B. Buračas save tapatino su „dailės fotomėgėju“ – tokia užtinkama jo antspaudo signatūra¹⁰⁷. Pažintis su fotografija Baliui Buračui prasidėjo 1911 m., kai su mama nukeliavo į Šiaulius nusifotografuoti. Didelį įspūdį jam paliko fotoaparatas, o fotografas ne tik leido gerai jį apžiūrėti, bet ir parodė, kaip pačiam panašų pasidaryti. Davė ir stiklo lęšį vietoj objektyvo įstatyti, tik labai nustebo, kad jaunuolis juo ketina pasinaudoti piešiant, o ne mėginant fotografuoti¹⁰⁸.

Pirmąjį fotoaparata B. Buračas įsigijo Pirmojo pasaulinio karo metais iš vokiečių kareivio, išmainęs jį į savo meniškai išdrožinėtą lazda. 1917 m. pradžioje jis apsigyveno Šiauliuose pas fotografą Butkų Pagyžių gatvėje, tapo jo pagalbininku. Fotografuoti savarankiškai išmokusiam jaunuoliui tai buvo gera fotografijų spausdinimo praktika. Tuo pat metu B. Buračas siekė mokytojo išsilavinimo. Pradėjęs mokytojauti, o ir vėliau, visą laisvą laiką skyrė kraštotyrai. 1931–1933 m. B. Buračas dirbo Šiaulių „Aušros“ muziejuje – registravo eksponatus, tvarkė biblioteką, fototeką, aptarnaudavo ekskursantus, prireikus ir apsišluodavo. Muziejuje jis dirbo laikinai – tik rudens ir žiemos laikotarpiu. Šiltuoju ir sausuoju metų laiku B. Buračas leisdavosi į klajones po Lietuvą rinkti ir fiksuoti nykstantį sodžiaus paveldą. Šios kelionės buvo privačios, ne muziejaus apmokamos komandiruotės, tačiau grįžus iš jų už vertingiausias parvežtus eksponatus muziejus B. Buračui po kelis litus sumokėdavo. Taip jis parduodavo ir savo darbo „pasendintų“ raštuotų prieverpsčių, kultuvių, margučių¹⁰⁹. Savo fotografijas ar negatyvus B. Buračas pasiūlydavo ne tik Šiaulių „Aušros“ muziejui, bet ir M. K. Čiurlionio galerijai Kaune, ir, kaip minėta, Adomui Varnui, kuris už darbą ir fotomedžiagas taip pat atlygindavo. Be to, sukauptą medžiagą suguldydavo į straipsnius ir, pridėjęs savų fotografuotų vaizdų, siūsdavo žurnalų redakcijoms – taip jo

¹⁰⁶ Aušra Kargaudienė, „Adomo Varno rinkinys Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje“, in: *Lietuvių etnografijos ikonografija*, I konferencija, straipsnių rinkinys, sud. Birutė Kulnytė, Elvyda Lazauskaitė, Laima Lapėnaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 1999, p. 37; Aušra Kargaudienė, „Adomas Varnas“, in: *Žiemgala*, 2005, Nr. 2, p. 48.

¹⁰⁷ „Balio Buračo 1924–1928 metų laišakai Adomui Varnui“, parengė Birutė Kulnytė, in: *Etnografija 1*, Vilnius: Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus, 1991, p. 36.

¹⁰⁸ Balys Buračas, „Autobiografija“, in: *Kryždirbystė Lietuvoje*, sud. Antanas Buračas, Antanas Stravinskas, Vilnius: Valstybės žinios, 1998, p. 13.

¹⁰⁹ „Vincio Vaitekūno prisiminimai apie Balį Buračą“, parengė Birutė Kulnytė, in: *Etnografija 1*, p. 45–46.

fotografijos pasklisdavo gana plačiai, o 1928 m. pluoštelis gražiausių jo etnografinių nuotraukų „Žiedo“ litografijos buvo išleida atvirukais¹¹⁰.

Balio Buračo sukaupta gausi fotografijos negatyvų ir pozityvų kolekcija atveria didžiulius ir didžia dalimi jau prarastus mūsų kultūros lobius. Jo fotografijos turi ne tik dokumentinę vertę. Akivaizdus gebėjimas komponuoti, manipuliuoti šviesa bei šešėliais, perteikti esamo laiko ir erdvės pajautą vaizdams suteikia meniškumo. Ir tai nenuostabu – juk augo jis meniškoje aplinkoje, o 1929–1930 m. mokėsi grafikos Kauno meno mokykloje. B. Buračo nuotraukos, kaip ir fotografų amatininkų, didžia dalimi surežisuotos, tačiau jis gebėjo portretuojamuosius įkomponuoti į tokią kasdienybės aplinką, kurioje jie atrodytų natūraliai, tarsi netikėtai užklupti kasdienėje veikloje ar trumpam stabtelėję pasisveikinti su fotografu.

B. Buračas buvo kraštotyrininkas vienišius, keliaudavęs tik jam vienam žinomais keliais. Tačiau jau trečiojo dešimtmečio pradžioje kraštotyros veikla suaktyvėjo, tapo organizuota: įsteigtos pirmosios Kraštotyros draugijos, buvo rengiamos ekspedicijos, renkama kraštotyros medžiaga, eksponatai, organizuojamos parodos, skaitomos paskaitos, kuriami muziejai. Aktyviausias kraštotyrinio judėjimo centras provincijoje buvo Šiauliai. Čia veikęs „Aušros“ muziejus bei Kraštotyros draugija nuolat rengė ekspedicijas į apskrities kaimus. Iš spaudos sužinome, jog 1934 m. birželio 19 d.¹¹¹ prie muziejaus įsteigta Fotosekcija, kuri tuoj pat suorganizavo išvyką į Meškuičių valsčiaus kaimus ir iš jos parsivežė 130 nuotraukų¹¹². Fotosekcijos pirmininku buvo išrinktas muziejaus darbuotojas Česlovas Liutikas, sekretoriumi – muziejaus bendradarbis, teismo vertėjas Vincentas Vaitekūnas. Po kurio laiko sekcijai priklausė apie 30 narių¹¹³. Ji rengė trumpalaikius kursus „fotografavimo darbui skatinti ir tobulinti“, kuriems vadovavo Kazys Skerstonas¹¹⁴.

„Aušros“ muziejaus įkūrimo iniciatoriaus ir ilgamečio jo globėjo Pelikso Bugailišio teigimu, pagrindinę kraštotyrininko priemonę – fotoaparata muziejus tegalėjo įsigyti tik 1931 m., iki tol muziejaus bendradarbiai naudojo asmeninius „netobulus“ aparatus; o

¹¹⁰ Balys Buračas, *op. cit.*, p. 14.

¹¹¹ S. Valiulio ir S. Žvirgždo knygoje *Fotografijos slėpiniai* teigiama, jog Fotomėgėjų sekcija 1934 m. rugsėjo 11 d. įsteigta prie Šiaulių kraštotyros draugijos. Kadangi „Aušros“ muziejus ir Kraštotyros draugija iki 1940 m. funkcionavo kaip vieningas darinys, o 1930–1939 m. Šiaulių „Aušros“ muziejaus kronikoje nurodoma, kad rugsėjo 11 d. sušauktas Fotomėgėjų sekcijos susirinkimas (vadinasi, fotosekcija jau buvo įsteigta) ir minimos tos pačios pirmininko ir sekretoriaus pavardės, tikslinga manyti, kad kalbama apie tos pačios Fotosekcijos veiklą (žr. *Šiaulių „Aušros“ muziejaus kronika 1930–1939 m.*, sud. Virginija Šiukščenė, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 1998, p. 57).

¹¹² „Foto sekcija“, in: *Gimtasai kraštas*, 1934, Nr. 3–4, p. 190.

¹¹³ Skirmantas Valiulis, Stanislovas Žvirgždas, *Fotografijos slėpiniai*, p. 90.

¹¹⁴ Peliksas Bugailiškis, *Gyvenimo vieškeliais*, sud. Vygintas Bronius Pšibilskis, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 1994, p. 403.

fotolaboratorija įrengta tik 1938 m. pabaigoje. Jos vedėjumi paskirtas kvalifikuotas fotografas Stasys Ivanauskas¹¹⁵. Ekspedicijose fotografuota Balio Buračo, Pelikso Bugailišio, Česlovo Liutiko, Stasio Daunio, Juozo Petrulio, Vlado Trinkos, Stasio Vaitkaus, Vinco Vaitekūno ir kt. 1938 m. muziejuje jau buvo sukauptas nemažas fotorinkinys – 7484 fotografijos ir 2657 negatyvai. Tais pačiais metais Fotosekcija surengė pirmą teminę parodą „Mūsų senovės kultūra vaizduose“¹¹⁶.

Aktyviausiai Fotografijos sekcijos veikloje dalyvavo dailininkas ir pedagogas Gerardas Bagdonavičius, mokytojų seminarijoje bei vidurinėje amatų mokykloje dėstęs piešimą, o kartu savo mokinus supažindindavęs ir su fotografija, teisininkas ir nuolatinis ekspedicijų dalyvis Peliksas Bugailiškis, inžinierius Kazys Skerstonas, Mykolas Eidrigėvičius ir kiti. 1934-aisiais mieste buvo numatyta surengti dvi fotografijos parodas – „Kaimas fotografijoje“, „Šiauliai ir jų gyvenimas“ bei suorganizuoti fotografijų konkursą¹¹⁷.

Stipri Kraštotyros draugija „Alka“ veikė Telšiuose, ji 1933 m. taip pat įkūrė Fotosekciją, kuri išsikėlė tikslą „fotografuoti, škicuoti ir paišyti Žemaičių krašto istorines vietas, gamtos etnografijos, geografijos, visuomenės būklės vaizdus, meno dalykus bei kt. ir sudaryti atitinkamus albumus“¹¹⁸.

Kraštotyrinė veikla, patriotizmas, susidomėjimas fotografavimu skatino įvairias iniciatyvas. Štai 1932 m. sausio 8 d. ką tik įkurto Šiaulių dramos teatro aktoriai Kazys Jurašūnas ir Juozas Miltinis drauge su Danute Venclauskaite, Peliksu Bugailiškiu bei Česlovu Liutiku įsteigė *Lietuvių tautai populiarizuoti draugiją „Putpelė“*. Jie subūrė chorą, mokėsi liaudies dainų, užsienio kalbų, daug fotografavo, planavo rengti parodas, leisti atvirukus ir taip populiarinti Lietuvos kraštovaizdį, lietuviškus tipus, etnografinius motyvus tiek šalyje, tiek už jos ribų. Kitų metų pradžioje draugija išsiuntinėjo į laikraščius ir žurnalus skelbimus apie draugijos rengiamą kilnojamąją parodą ir kvietė visos Lietuvos fotografus siųsti jai nuotraukas iš anksto rengėjų numatytomis temomis. Už retas ir vertingas nuotraukas buvo žadamos dovanos „liaudies kūrybių pavidalu“¹¹⁹.

Paroda atidaryta 1933 m. sausio 28 d. Mergaičių gimnazijoje, išleistas ir parodos katalogas. Iš jo matyti, jog į skelbimus atsiliepė ir darbus pateikė gausus būrys fotografų iš įvairių šalies vietovių – Biržų, Vabalninko, Kupiškio, Rokiškio, Dusetų, Panevėžio, Ramygalos, Ukmergės, Dotnuvos, Stakliškių, Šakių, Lukšių, Jurbarko, Tauragės, Rusnės,

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 435.

¹¹⁶ Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija*, p. 120.

¹¹⁷ „Foto mėgėjų sekcija Šiauliuose“, in: *Foto mėgėjas*, 1934, Nr. 2, p. 15.

¹¹⁸ Pranas Genys, „Alka“, in: *Gimtasai kraštas*, 1934, Nr. 2, p. 122.

¹¹⁹ L. T. P. Dr-ja „Putpelė“, „Foto mėgėjų dėmesiu“, in: *Naujoji Romuva*, 1933, Nr. 105, p. 19.

Klaipėdos, Pakruojo, Linkuvos, Kuršėnų, Telšių, Džiuginėnų, Viekšnių, Plungės, Palangos, Kulių, Tverų, Rietavo, Alsėdžių, Endriejavo ir, žinoma, iš Šiaulių. Katalogo pradžioje, trumpoje draugijos valdybos įžangoje, rašoma: „Dėl vėlai prisiųstos parodai medžiagos katalogą dėl techninių kliūčių negalėjome sutvarkyti taip, kaip tikrai medžiaga turėtų būti skirstoma. Parodon plaukia dar daug medžiagos. Po nekurio laiko paroda bus papildyta nauja medžiaga ir katalogas pertvarkytas“¹²⁰.

Leidinėlyje daug neaiškumų ir netikslumų, pateikiant fotografų pavardes (pavyzdžiui, K. Vitkauskas ir K. Vilkauskas iš Šiaulių, P. Ločeris ir Laceris iš Biržų, P. Jučys ir P. Jucys iš Kulių, S. Dvariškis ir J. Dvariškis iš Šiaulių, I. Stropas ir J. Stropus iš Palangos, Narušovičius ir A. Naruševičius iš Kauno) ar vietoves, kurias tie fotografai atstovavo (pavyzdžiui, J. Petkus iš Kupiškio ir J. Petkus iš Skaudvilės, Ch. Ehrenbergas iš Šakių ir H. Ehrenbergas iš Lukšių, J. Barkauskas iš Šiaulių, M. Barkauskas iš Kuršėnų ir Barkauskas iš Šiaulėnų). Kartais matyti akivaizdi korektūros klaida (Vitkausko, Ločerio, Naruševičiaus atveju), o kartais taip ir lieka neaišku, kelių asmenų būta (Barkausko atveju). Prie to paties fotografo nurodytos skirtingos vietovės galėjo būti todėl, kad šie turėdavo ateljė filialus keliose vietovėse.

Nuotraukas parodai siuntė tiek fotomėgėjai (kraštotyrinio fotografavimo entuziastai, dailininkai ir pan.), tiek profesionalai (fotografai amatininkai). Antai parodoje eksponuota 15 plačiai pagarsėjusio fotografo ir fotografinių medžiagų gamintojo biržiečio Petro Ločerio nuotraukų, 5 – Vabalninke fotoverslą plėtojusio Juozo Daubaro, 45 fotografijas atsiuntė palangiškis Ignas Stropus, net 60 fotovaizdų iš visos Lietuvos pateikė kuršėniškis Mečys Barkauskas. Pažymėtina, kad ypač gausiai (62 vienetais) parodą papildė dailininko iš Džiuginėnų dvaro Juzefo Perkovskio fotografijos. Perkovskis ištisas dienas vaikštinėdavo po apylinkes, viską stebėdavo ir fiksuodavo pieštuku ant popieriaus ar fotoaparatu¹²¹. Išlikusose jo nuotraukose ir negatyvuose tematika įvairi – gamta, dvaras ir jo apylinkės, žmonės, jų buitis, kasdienybė, papročiai.

Vienas iš „Putpelės“ draugijos įkūrėjų aktorius Juozas Miltinis irgi buvo susidomėjęs fotografavimu, tik kaip stipriai, sunku pasakyti. Kad jis fotoaparataž veždavosi į tėviškę ir ten ieškojo įamžinimo vertų paveikslų (gal gamtos, gal sodiečių gyvenimo), matyti iš jo laiško bičiuliui Petruui Karužai, kuriame vaizdžia tarmiška kalba ir su ironija pasakojama apie kaimynų įkyrumą, pamačius jį nešinant fotoaparatu: „visur, kur tik pamato tuoj: ‚Va kun tataa čia turi, kas čia toks par pabūklus, ku su anov dərb ir t. t.‘ Sakau: ‚aparatas‘. ‚Vaje tu gvaltas –

¹²⁰ 1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas, Šiauliai: Lietuvių tautai populiarizuoti draugija „Putpelė“, 1933.

¹²¹ Vacys Vaivada, [įžangos žodis], in: Juzefas Perkovskis, *Žemaičių liaudies meno ornamentas: forma ir simbolika*, Vilnius, 1999, p. 8–9.

nupurtigrapavuok ir muni jagu gali, Juzati, kap vėšta sudies kiaušelius, nunešu į Veikšnius ir užsimokiesovs'. Ir taip neduoda ramybės"¹²². Šis J. Miltonio pasakojimas daugiau atskleidžia ne jo paties, bet sodiečių santykį su fotografija. „Putpelės“ draugijos surengtos parodos kataloge tarp autorių J. Miltonio pavardės nėra, tačiau dvi jo, kaip „Putpelės“ draugijos nario, fotografijos buvo išspausdintos 1932 m. žurnale „Naujoji Romuva“ – tai „Ubagėlis – muzikantas“ ir „Sotink Dieve!“¹²³.

„Putpelės“ draugijos surengta paroda buvo itin reikšmingas įvykis provincijos fotografams, apjungęs į vieną būrį ir suvienijęs tiek amatininkus, tiek mėgėjus, tiek kraštotyrininkus. Kita vertus, gausus parodos dalyvių skaičius parodė, kokia tuo metu populiarė tapo fotografija. Paroda suvaidino nemažą vaidmenį fotografijos populiarinimui ir sklaidai. Jos organizatoriai buvo prigaminę suvenyrų – mažų, interjerui papuošti skirtų nuotraukėlių¹²⁴ [1 il.]. Be to, paroda eksponuota ne tik Šiauliuose, bet ir Telšiuose, Mažeikiuose, Tauragėje, Rokiškyje ir Dotnuvoje. Pati draugija dar veikė kelerius metus, tačiau fotografijos parodų daugiau nesurengė. Tad ir vėl neliko nišos, kur provincijos fotografai būtų galėję viešai pademonstruoti savo sugebėjimus, profesionalumą, estetinę nuovoką, kūrybinius užmojus.

Mėginant suprasti, kokią įtaką turėjo minėtų fotografijos organizacijų bei kraštotyrininkų veikla Lietuvos provincijos fotografams amatininkams, atkreiptinas dėmesys į šiuos pastebėjimus. Ketvirtajame dešimtmetyje spaudoje pagrindines pozicijas užėmė fotomėgėjų darbai, beveik išstumdami trečiojo dešimtmečio pabaigoje pasirodžiusias provincijos fotografų amatininkų fotografijas. Kad įtiktų vartotojui, šiuo atžvilgiu žurnalų redakcijoms, amatininkai turėjo pasitempti ir pademonstruoti savo meistriškumą bei estetinę nuovoką. Ar jie ir toliau siuntė redakcijoms savo darbus, sunku pasakyti. Galbūt pakilus reikalavimams nuotraukoms ir atsiradus didesnei pasiūlai, jų darbai nebeatitiko lūkesčių.

Kita vertus, reikėtų atkreipti dėmesį į tarp fotomėgėjų įsivyravusią neigiamą nuostatą fotografijos amatu besivertusių fotografų atžvilgiu. Ji buvo juntama nuo pat Fotomėgėjų sąjungos veiklos pradžios, jiems ėmus svarstyti apie fotografiją kaip apie meno šaką. 1933 m. „Lietuvos aide“ paskelbtame dailininko Antano Rūkštelės straipsnyje „Menas ir fotografija“ akcentuojama, kad profesionalams fotografija suteikia galimybę išgyventi, o mėgėjams

¹²² Juozo Miltonio laiškas, rašytas 1931 07 12 Petruui Karužai iš Ramoniškių, PKM, GEK23870, R10105.

¹²³ *Naujoji Romuva*, 1932, Nr. 36, p. 755; Nr. 37, p. 787.

¹²⁴ Vienos nuotraukėlės ovalo formos, priklijuotos ant kartono, su kilpute ant sienos kabinti (kitoje pusėje uždėtas antspaudas „Made in Lithuania Putpelė“), kitos stačiakampio formos, prispaustos stikliuku, kraštai apklijuoti juoda juoste, sudarančia nuotraukos rėmelį; kitoje pusėje pritaisyta atrama, kad nuotraukėlė būtų galima pastatyti ant stalo, žr. SAM FS, F2907–F2924.

priešingai – susieta su išlaidomis, nes „tik grožio ieškojimui tetarnauja“, jis teigė, kad „čia ir glūdi didžiausias amatoriškos arba eilinio mėgėjo ir fotografo menininko fotografijos skirtumas. Plastiškoj fotografijoje nesvarbu ką nufotografuoti, bet svarbu kaip: ar bus sukomponuota taip, kad atitikis visus meno reikalavimus, ar bus temos pilnatis, ar vykusiai bus išdėstyti šviesos šešėlių plėmai – išlaikytas tapybiškumas“¹²⁵. Panašią poziciją ne kartą išsakė ir Steponas Kolupaila. Pirmajame žurnalo „Foto mėgėjas“ numeryje jis rašė: „Gražų ir įdomų mūsų kraštą labai menkai vaizduoja skurdi mūsų leidinių iliustracinė medžiaga. Argi galima tikėtis, kad profesionalai atvaizduotų Lietuvą? Jie to grožio nepajus. Tik fotomėgėjas, keliaudamas po savo kraštą ir „medžiodamas“ jo paslėptą grožį, gali ir privalo atlikti tą svarbų ir garbingą uždavinį“¹²⁶. Tą pačią mintį jis pakartojo ir antrajame žurnalo numeryje¹²⁷. Dar griežtesnę nuostatą fotografijos amatu besiverčiančių žmonių atžvilgiu 1937 m. žurnale „Galerija“ išreiškė Švietimo ministerijos Kultūros departamento direktorius Antanas Juška: „Ir vis dėlto bent mūsų krašte fotografijos menas tebėra nepaprastai jaunas. Tur būt dėl to, kad ligi neseniai fotografija tebuvo nemokšų verslas. Kam nepasisekdavo mokslas, kas nepritapdavo į jokią amatą, tas dažnai pasidarydavo fotografas. Tuo būdu fotografija tiek tegalėdavo pretenduoti į meną, kiek peckelių paveikslai žuvų rinkoje parduodami. Dėkui Dievui, keletas meniškos dvasios foto mėgėjų pakėlė foto vardą ir mūsų krašte, ir paskutinės foto mėgėjų parodos ir daugelis foto reprodukcijų geresniuose mūsų žurnaluose sėkmingai konkuruoja savo meniškumu su dailininkų paveikslais“¹²⁸.

O kaip į tai reagavo provincijos fotografai? Į S. Kolupailos priekaištus, kad profesionalai, savo įstaigose užimti „vien portretų ir grupių gaminimu“, negali suprasti šalies gamtos grožio, atsiliepė Kelmės fotografas I. Rukas – „protestuodamas prieš tokį profesionalų negerbimą“ jis, kaip savo skonio įrodymą, pasiuntė Lietuvos fotomėgėjų sąjungos valdybai du Kelmės gamtos vaizdelius. Atsakydamas I. Rukui, S. Kolupaila paaiškino, kad tarp fotografų amatininkų yra tikrų menininkų, „bet foto mėgėjai tuo skiriasi nuo profesionalų, kad fotografija yra jų kilnesnių tikslų priemonė, bet ne tikslas ir ne pragyvenimo šaltinis“¹²⁹. Savaiame suprantama, daugeliui provincijos fotografų tai buvo pragyvenimą užtikrinęs amatas, daugelis jų neturėjo didelių kūrybinių užmojų, o savo darbus eksponavo tik savo pačių fotostudijose ar jų reklaminėse vitrinose. Tačiau buvo ir tokių, kurie gebėjo amatą derinti su

¹²⁵ Antanas Rūkštelė, „Menas ir fotografija“, in: *Lietuvos aidas*, 1933 02 11, Nr. 35, p. 8.

¹²⁶ Steponas Kolupaila, „Fotografija ir gyvenimas“, in: *Foto mėgėjas*, 1933, Nr. 1, p. 2.

¹²⁷ Steponas Kolupaila, „Foto mėgėjai ir profesionalai“, in: *Foto mėgėjas*, 1934, Nr. 2, p. 17.

¹²⁸ Antanas Juška, „Fotografijos kultūrinė reikšmė“, in: *Galerija*, 1937, Nr. 1, p. 4.

¹²⁹ Steponas Kolupaila, „Foto mėgėjai ir profesionalai“, in: *Foto mėgėjas*, 1934, Nr. 2, p. 17.

kūrybiškumu (palangiškis Ignas Stropus) arba net tapti pripažitu fotomenininku (prieniškis Jokūbas Skrinskas) ar fotožurnalistu (Izidorius Girčys nuo Dusetų).

Labiau visuomenėje buvo matomas kraštotyrininkų darbas. Ypač daug įvairiuose leidiniuose publikuoti Balio Buračo straipsniai ir fotografijos. Galbūt B. Buračo publikuotų fotografijų įtakoje ir amatininkų darbuose atsirado etnografinių motyvų ir siužetų. Kraštotyrininkų veikla kartais labai glaudžiai siejosi su matininkų ir kultūrtechnikų darbais. Toks pavyzdys galėtų būti 1934–1935 m. matininkų ir kultūrtechnikų, „Alkos“ muziejaus ir „Alkos“ draugijos surengta Drobūkščių (Varnių vlsč.) kaimo tyrinėjimų ekspedicija. Šio savito kaimo po išskirstymo į vienkiemius turėjo nelikti, dėl to ir suorganizuota pirmoji tokio pobūdžio ir tokio masto ekspedicija Žemaitijoje. Organizatoriai, rimtai įvertinę ekspedicijos atsakingumą mokslinė prasme ir savo patirties stoką, jos vadovu pasikvietė Kauno Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Igną Končių¹³⁰, kuris žemaičių kryžius fotografavo ir kraštotyros darbą dirbo jau nuo 1911 m. Tokiu būdu ne tik iš parengtų metodinių nurodymų, bet vadovaujami patyrusio žinovo ir praktiškai stebėdami jo darbą galėjo mokytis mažą patirtį ar visai jos neturintys kraštotyrininkai, įvairių profesijų žmonės, dažniausiai inteligentai. Kartais prie ekspedicijų prisijungdavo Kauno meno mokyklos mokiniai, minėtoje ekspedicijoje piešė ir škicavo dailininkas Kazys Varnelis, jam talkino J. Ramanauskas. Končiaus nurodymu ką ir kaip fotografuoti Telšių apskrities kultūrtechnikas P. Gaidamavičius ir fotografas S. Petrauskis (galbūt tai Telšių fotografas Stasys Petrauskas?) „vaikščiojo iš sodybos į sodybą, fotografavo trobesius, tipus, vidaus įrengimus, tamsiose jaujose degino magnijų pečių vaizdams gauti“¹³¹.

Ekspedicijos dalyvių apsilankymas buvo didelis įvykis ir vietos gyventojams, kurie turėjo progos ir pabendrauti su atvykėliais, ir atsikratyti ūkyje nebenaudojamais padargais, buities rakandais, muziejui atiduoti iš supuvusios koplytėlės išbyrėjusius ir išsaugotus šventuosius ar kitokias muziejines vertybes. Kiti galbūt išsiderėdavo gauti atminčiai savo fotografiją, prisiminkime Juozo Miltinio pasakojimą apie sodiečių norą nusifotografuoti, įsigyti savo atvaizdą.

Taigi funkcionavimo prasme kiekviena fotografija, nesvarbu kieno ji buvo sukurta ar pagaminta, turėjo savo adresatą bei esamą ar numanomą užsakovą – konkretų asmenį, atėjusį pas amatininką nusifotografuoti, instituciją, kaupiančią tam tikro žanro ar siužeto fotografijas (muziejai, galerijos) ar leidėją (tiek periodinių spaudinių redakcijos, tiek reprezentacinių

¹³⁰ Laimutė Valatkienė, „Kraštotyrinė ekspedicija Drobūkščių kaime 1934–1935 metais“, in: *Žemaičių muziejus „Alka“*, [interaktyvus], [žiūrėta 2011-07-09], http://zam.mch.mii.lt/Mokslas/Drob_ekspedicija.htm.

¹³¹ J. Ramanauskas, „Drobūkščių tyrinėjimo ekspedicijos darbai“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 1935, Nr. 4, p. 72.

leidinių leidyklos). Ir fotografai, darydami nuotraukas, taikėsi prie visuomenės skonio, poreikio, madų.

Lyginant su kaimyniniais kraštais, fotografija Lietuvoje vystėsi kiek atsilikusi. Latvijoje, Rygoje, Fotografijos draugija įkurta 1906 m. Ji suvaidino labai svarbų vaidmenį tolesniam Latvijos fotografijos meno vystymuisi – nuolat rūpinosi savo narių profesiniu tobulėjimu, rengė parodas bei jų aptarimus tiek susirinkimuose, tiek ir spaudoje, organizavo kursus ir paskaitų ciklus, bendras išvykas ir ekskursijas. Aktyvus draugijos skyrius veikė ir Liepojoje¹³². Pirmoji fotografijos klausimus nagrinėjusi knyga latvių kalba – Martino Buclerio „Fotografija“ – išleista 1904 m.¹³³. O štai Lenkijos okupuotame Vilniuje ypač svarbus įvykis fotografijos istorijoje buvo profesionalaus fotomeno mokyklos įsteigimas – 1919 m. Stepono Batoro universitete pradėjo veikti Meninės fotografijos katedra, kuriai vadovavo žymus fotografas ir teoretikas Janas Bułhakas. Tai buvo septintoji tokio pobūdžio mokykla Europoje. Bułhako iniciatyva 1927 m. buvo įkurtos tarptautinę reikšmę turėjusios ir profesionalią fotografiją ugdytiosios organizacijos – Vilniaus fotografijos mėgėjų draugija bei Vilniaus fotoklubas, jų nariai populiarino meninės fotografijos (arba fotografikos) sritį, leisdami periodinius leidinius, organizuodami parodas ir konkursus, dalyvaudami tarptautiniuose salonuose¹³⁴.

II. PROVINCIJOS FOTOGRAFAS – KAS JIS?

Tirdami Lietuvos provincijos fotografinius vizdus, matysime, kad, kaip jau ir minėjau, tuos vaizdus užfiksavusių žmonių spektras buvo labai platus – provincijoje fotografavo ne tik vietos fotografai-amatininkai, bet ir kraštotyrininkai, fotografijos meno kūrėjai, dailininkai, keliautojai, juos supusio pasaulio fiksavimu užsikrėtę mėgėjai ir t. t. Šiame skyriuje dėmesys koncentruojamas į tuos provincijos fotografus, kuriems fotografija buvo verslas, amatas, pragyvenimo šaltinis ar vienas iš jų. Remiantis sukauptais duomenimis, siekiama atskleisti, koks buvo fotografų išsilavinimas, kokia socialinė padėtis, kokiais asmenybės bruožais jie pasižymėjo, kokia juos supo kultūrinė aplinka ir t. t.

Pateikti apibendrintą provincijos fotografo sociokultūrinį portretą nėra lengva, juolab, kad apie daugelį jų visiškai neturime duomenų. Didesnio tyrėjų dėmesio sulaukė tie provincijos fotografai, kurie tęsė darbą pokario metais, kurių fotoarchyvai ar bent jų dalis

¹³² Pēteris Korsaks, Latviešu fotogrāfiskās biedrības izveide un tās loma fotomākslas attīstībā, in: *Latvijas fotomāksla: Vēsture un mūsdienas*, sast. Pēteris Zeile, Rīga: Liesma, 1985, p. 40.

¹³³ Pēteris Korsaks, Fotogrāfija Latvijā 20. gadsimta sākumā (Vispārējs pārskats), *ibid.*, p. 30.

¹³⁴ Ieva Meilutė, *op. cit.*, p. 12, 22.

išliko ir pakliuvo į muziejus arba papildė privačius rinkinius, kurių fotografijos ir/ar personalijos laiku pateko į fotografijos istorikų akiratį.

Tiriant Lietuvos provincijos miestų aptariamojo laikotarpio fotografijos istoriją, tenka susidurti su faktu, kad informacijos apie fotografus surinkta labai skurdžiai. Viena iš priežasčių yra ta, kad daug fotojmonių savininkų buvo žydai ir daugelio jų gyvenimai nutrūko vokiečių okupacijos metais. Jie ne tik fiziškai buvo sunaikinti, sušaudyti ar išvežti į koncentracijos stovyklas ištisosomis šeimomis, bet ir išgrobstyta jų turtas, o fotoarchyvai pražuvo per bombardavimus ar palikti be priežiūros. Todėl dabar atsekti bent kokius duomenis yra gana sudėtinga. Represijos neaplenkė ir lietuvių tautybės fotografų, ne visiems pavyko išvengti mirties ar tremtinio dalios, o likusiesiems prisitaikyti prie naujų gyvenimo ir darbo sąlygų, todėl dalis pasitraukė į Vakarų. Kuklius faktografinius duomenis galima aptinkti tarpukario telefonų knygoje (jei fotoateljė turėjo telefoną), spaustuvių registracijos knygoje (jei pateikė kokį nors užsakymą, pvz., atspausdinti reklaminių skelbimų), kituose archyvuose dokumentuose (pvz., panevėžiečio fotografo Jono Šukio patalpų sekvestravimo byla), taip pat trumpuose reklaminiuose skelbimuose vietos laikraščiuose. Palyginti nėra daug surinkta ir pagal žmonių pasakojimus užrašytų atsiminimų. Todėl pagrindinis duomenų šaltinis, kuriuo remiasi regionų fotografijos tyrinėtojai, yra pačios fotografijos ir fotografų ar fotojmonių dėti ant jų antspaudai ar išpausti išpaudai. Nors taip sukaupta informacija yra labai lakoniška – pavardė, vietovė, kartais adresas. Kita vertus, dėl ne visai gerai atspausdusio antspaudu įsivelia nemažai klaidų: vardo pirmosios raidės neatitikimų, pavardžių iškraipymų, adresų netikslumų ir t. t.

Žiūrindami senas nuotraukas, aptiksime gausybę antspaudų su fotografų pavardėmis, bet apie daugelį jų duomenų nerasime. Šis faktas dar neleidžia daryti išvados, kad jie dirbo mažiau ar žymiai prasčiau. Greičiausiai jais niekas nepasidomėjo, nesurinko atsiminimų, nesukaupė archyvo. Dar daug tarpukario Lietuvos provincijos fotografų, o tuo pačiu ir jų archyvų, likimas nežinomas. Nepavyko rasti žinių apie žymiausią Skuodo fotometraštininką Zundelį Skaistį, Gargžduose garsėjusį F. Šeputį, pagrindinį Ukmergės fotografą Perečą Perką, Tauragę fotovaizduose įamžinusią ateljė „Birutė“ ir jos savininką, nuotraukų kokybe ir menine pajauta kupiškėną Juozą Karaziją pralenkusį nežinomą vietos fotomeistrą, nuotraukas žymėjusį fotostudijos „MAGNIET“ pavadinimu, fotomenininko ambicijų turėjusį I. Ruką iš Kelmės, visoje Lietuvoje fotografavusį Mečį Barkauską iš Kuršėnų ir daugelį kitų, tiek Klaipėdos, Šiaulių ar Panevėžio, tiek ir mažų miestelių fotografų.

Tarpukariu jau būta ir nemažai fotografų moterų. Tyrindami šio laikotarpio Tauragės fotografijas neabejotinai aptiksime E. Konienės pavardę. Po keletą jos darytų portretų teko

aptikti ne viename muziejuje. Ypač išsiskiria stambaus plano karių portretai su geltonai paspalvintomis sagomis ir uniformos skiriamaisiais ženklais¹³⁵. Teko matyti ir kitų fotografų paspalvintų fotografijų, bet neaptikau, kad dar kuris būtų naudojęs tokią intensyvią geltoną spalvą. Tačiau Tauragės muziejininkai apie šią fotografę nieko negalėjo pasakyti, kaip ir apie kitus savo krašto fotografus. Ateities tyrimams liks ir seserų L. ir Ch. Barkanaičių iš Gargždų, F. Giršaitės iš Vieکشnių, H. Ibiaskienės iš Tytuvėnų, L. Kaganienės iš Anykščių, Marijos Katinaitės iš Utenos, L. Milchaitės iš Linkuvos, A. Rudašienės iš Vaškų ir kt. moterų fotografinė veikla. Be to, matyt, dėl savo prigimtinių gebėjimų labai daug moterų dirbo retušuotojomis, tyliomis ir nežinomomis (arba mažai žinomomis) pagalbininkėmis fotografams būdavo ir jų žmonos. Antai, rimtai ėmęsis fotografijos verslo, Jonas Kinčinas išmokė žmoną ryškinti stiklo plokšteles, retušuoti, spausdinti nuotraukas. Ji taip pat tvarkė fotoarchyvą¹³⁶. Emilija Ločerienė taip pat ištisas dienas praleisdavo palinkusi prie retušavimo¹³⁷, o Igno Stropaus žmona, kai jis, plėsdamas verslą 1930 m. atidarė savo fotoateljė Plungėje, tuo laiku dirbo jo ateljė Palangoje, į Palangą Stropus grįžo dirbti (ir jau visam laikui) tik po trejų metų¹³⁸.

Informacijos prieinamumas ir jos pobūdis vertė susitelkti ties žymiausiais atskirų regionų ar vietovių fotografais ir jų palikimu. Žinoma, siekiant nustatyti fotografų socialinę kilmę, išsilavinimą, turtinę padėtį, visuomeninį statusą, darbo metodą ir panašius dalykus, siekta kiek įmanoma papildyti turimus duomenis, kad jais remiantis būtų galima daryti apibendrinimus ir išvadas.

II. 1. Profesinės karjeros prielaidos

Raktas į kiekvieno darbo sėkmę yra jo atlikimo kokybė ir profesionalumas. Nors fotografija nebuvo taip lengvai ir greitai išmokstamas amatas, mobilių fotoaparatus prekeiviai skelbėsi galį per pusvalandį išmokyti fotografuoti gatvėje. Tačiau tokiu mokslu susidomėti galėjo tik nieko apie fotografiją neišmanęs pradedantysis, o ne fotografijos amatą įvaldyti ketinęs žmogus. Argi galima išmokti gerai fotografuoti per tokį trumpą laiką, kaip skelbė reklaminis leidinukas: „Alkanam duona. Kiekvieną – per 30 min. išmokau gatvėje greit nuimti fotografijas. [...] Aparatai kainuoja gatavi darbui ir su visu išmokymu 200, 250, 300 litų ir

¹³⁵ E. Konienė, Kario portretas, in: Kelmės kraštotyros muziejus (toliau – *KKM*), GEK7559.

¹³⁶ Bernarda Plastinina, „I fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai“, in: *Santarvė*, 2004 05 06, Nr.51, p. 6.

¹³⁷ Jadvyga Vaitaitienė, „Ilgėjomės saulės ir vėjo...“, in: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 89.

¹³⁸ Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija*, p. 108.

brangiau. Prie aparato duodama šitas vadovėlis¹³⁹? Tiesa, iš tos reklaminės brošiūrėlės, skambiai vadinamos vadovėliu, praktinės naudos ne ką tegalėjai gauti, tai tebuvo tik supažindinimas su fotoaparato veikimu. Fotografijos proceso paprastai tekdavo mokytis pas patyrusius, nemažą darbo patirtį turėjusius fotografijos meistrus¹⁴⁰.

II. 1. 1. Išsilavinimas

Mokslas trukdavo kelerius metus. Pavyzdžiui, pas prieniškį J. Skrinską mokslas truko trejus–ketverius metus, kainavo 400–500 litų¹⁴¹, pas marijampolietį A. Pimšteiną mokytis tekdavo trejus metus, sumokėjus 500 litų¹⁴², o stodamas mokytis pas Mažeikių fotografą H. Gurvičių mokinys turėjo sumokėti net 1000 litų¹⁴³. Mažiau įgudę ar mažiau populiarūs fotografai nustatydavo žemesnius įkainius. Mokinys už darbą pradžioje užmokesčio negaudavo. Bendrų reikalavimų ar mokymo programos, per kiek laiko ir koku būdu išmokyti mokinį, kaip ir nebuvo. Pirmiausiai tekdavo išmokyti retušuoti pozityvus, vėliau – negatyvus. Šį darbą didesnėse įmonėse ir atlikdavo mokiniai ar samdyti darbuotojai, turėję „lengvą ranką“ – polinkį ir gebėjimą piešti. Paskui pereidavo prie kopijavimo, technologijos (fotochemijos) ir tik tada buvo leidžiama dirbti su šeimininko aparatūra. Baigiant mokslus reikėdavo atlikti darbą, kurį meistras įvertindavo – tai buvo tarsi egzaminas, po kurio gabesnis mokinys, jei rasdavosi laisva vieta, likdavo dirbti, jei ne – būdavo atleidžiamas¹⁴⁴. Išlaikius egzaminą būdavo išduodamas pažymėjimas, leidžiantis dirbti savarankiškai.

Perprasti fotografavimo ir nuotraukų darymo subtilybes mokiniui kartais tekdavo savarankiškai, stebint mokytojo darbą, – ne visi meistrai noriai dalijosi patirtimi, bijodami išsiugdyti stiprų konkurentą. Pavyzdžiui, teigiama, jog H. Gurvičius mokiniams neleido nieko užsirašinėti. Receptūras reikalavo iš karto išmokyti atmintinai. Sužinojęs, kad vienas mokinys užsirašinėja – tuoj pat atleido. Neleisdavo savo darbuotojams ir fotografuoti, sakydamas, kad jie nevykusiomis fotografijomis galintys sugadinti jo reputaciją. Vienam iš jo mokinių – V. Tomanovui – prasitarus, kad turi fotoaparata ir mėgina fotografuoti, H. Gurvičius nedelsiant jį atleido¹⁴⁵. Buvusios P. Ločerio mokinės J. Markevičiūtės-Vaitaitienės teigimu,

¹³⁹ L. Jakavičius, *Fotografams greitojo aparato rankvedys arba receptai ir pamokymai kaip į 10 minučių viską nufotografuoti*, Šiauliai, 1926.

¹⁴⁰ Kaip mokėsi fotografijos amato Adomo Daukšos, vėliau – Stanisłavo Filiberto Fleury fotoįmonėje yra papasakojęs Jonas Strazdas, aptariamuoju laikotarpiu fotografavęs tik kaip fotomėgėjas, žr. Jonas Strazdas, „Kaip aš tapau fotografu“, in: *Kultūros barai*, 1968, Nr. 2, p. 55–59.

¹⁴¹ Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 58.

¹⁴² Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos. 1839–1941 m.*, p. 29.

¹⁴³ *Iš Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė)*, [b. p.].

¹⁴⁴ Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos. 1839–1941 m.*, p. 30.

¹⁴⁵ *Iš Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė)*, [b. p.].

P. Ločeris taip pat mokyti fotografuoti dėsė, o jai teko ir su fotografija nieko bendra neturinčių darbų dirbti¹⁴⁶.

Retušavimas buvo pagrindinis mokinių bei savarankišku keliu nesugebėjusių eiti fotografų darbas [2 il.]. Dėl šiam darbui reikalingų savybių – kruopštumo, kantrybės, gebėjimo lengvai valdyti pieštuką – dažnai retušuotojomis dirbdavo moterys, ir ne tik samdytos. Kaip minėjau, kai kurie fotografai (J. Kinčinas, J. Meškerys, P. Ločeris ir kt.) į šį darbą įtraukdavo ir žmonas, išmokydami jas retušavimo subtilybių. Pasak Jadvygos Markevičiūtės-Vaitaitienės, Emilija Ločerienė, graži ir kantri moteris, drauge su ja „dienų dienas sėdėdavo laboratorijoje šepetuku, pieštuku naikindama ryškinimo broką – tas baltas dėmeles, taškučius jau išdžiovintose nuotraukose“¹⁴⁷. Gerus retušuotojus fotografai stengėsi kuo ilgiau išlaikyti. Pasijutusi esanti labiau išnaudojama, nei mokoma, J. Markevičiūtė-Vaitaitienė iš P. Ločerio ateljė išėjo. Nemokėdama savarankiškai fotografuoti, įsidarbino pas kitą Biržų fotografą Boruchą Michelsoną. Ir čia tegavo tik retušuoti. Pakviesta pažįstamų išvyko dirbti į Klaipėdą. Kai P. Ločeris persikėlė gyventi į nuosavą namą ir ėmė dirbti naujai įsirengtoje studijoje, J. Markevičiūtė-Vaitaitienė grįžo į Biržus, išsinuomojo P. Ločeriui išėjus likusias tuščias patalpas ir pradėjo savarankišką fotografės darbą¹⁴⁸. Šis pavyzdys rodo, kad kelias į savarankišką fotografijos verslą kartais būdavo ilgas ir vingiuotas. Suprantama, kad mokiniai norėjo kuo greičiau išmokti dirbti savarankiškai – juk mokslas kainavo nemažus pinigus. Suprantama ir tai, kad mokytojai visai mėgindavo kuo ilgiau išlaikyti prie savęs gabius mokinius, ypač įgudusius gerai retušuoti, nes rasti gabų ir įgudusių pagalbininką, neturėjusių ambicijų pradėti savo verslą, matyt, buvo nelengva.

Dalis fotografų siekė savo amatą paversti šeimos verslu. Jie su amato paslaptimis nuo mažens supažindindavo vaikus, kurie privalėjo padėti tėvams. Pavyzdžiui, fotografija buvo Kaplanskių šeimos pragyvenimo šaltinis. Chaimas Kaplanskis gubernatoriaus leidimą įsteigti ateljė Telšiuose gavo 1894 m. Žmona tvarkė verslo ir ūkio reikalus, vyras, vaikų padedamas, rūpinosi fotografavimu. Tėvo pėdomis pasuko trys Kaplanskių vaikai: Mošė, Feivelas ir Feitska. Apie 1920 m. abu broliai emigravo į Palestiną, ten sukūrė šeimas, tapo profesionaliais fotografais. Duktė Feitska liko su tėvais, stropiai mokėsi iš tėvo amato subtilybių, nuo ankstyvos jaunystės fotografavo savarankiškai, o būdama linksmo būdo ir mėgusi žmonių draugiją, dirbo ne tik paviljone, bet ir vykdavo pas klientus. 1925 m.

¹⁴⁶ Jadvyga Vaitaitienė, „Ilgėjomės saulės ir vėjo...“, in: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 89.

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ *Ibid.*, p. 90.

ištekėjusi už Icchako Taico, kartu su vyru perėmė tėvo verslą, tačiau ir toliau (net ir po tėvo mirties apie 1935 m.) ateljė naudojo spaudą su Kaplanskio pavarde¹⁴⁹.

Iš tėvo, žinomo XX a. pradžios Šiaulių fotografo Chaimo Izraelio Zakso, fotografijos pagrindų išmokusi Šošana Zaksaitė, vėliau žinias gilino Rygoje, o apie 1930 m. ėmėsi savarankiško verslo ir kurį laiką buvo vienintelė moteris fotografė Šiaulių mieste. Atidariusi ištaigingai įrengtą ateljė, savo meistriškumo pademonstruoti nespėjo: sutiko būsimąjį vyrą Abrahamą Rabinovičių, 1931 m. ištekėjo ir netrukus išvyko į Palestiną. Tačiau įgytos profesijos neapleido – ji atidarė savo fotostudiją Tel Avive¹⁵⁰.

Dauguma norinčiųjų išmokti fotografuoti mokytojais rinkdavosi žymesnius vietas fotografus. Antai Panevėžyje apsigyvenęs Vincas Ferinauskas amato mokėsi pas žinomą miesto fotografą Jankelį Trakmaną¹⁵¹, vėliau, apie 1918 m., įsikūrė netoli Panevėžio esančiame Miežiškių miestelyje. Marijampolėje 1936 m. fotografijos verslą pradėjęs Stasys Rūškys buvo vietas fotografo Abramo Pimšteino, turėjusio vieną moderniausių ateljė mieste, mokins¹⁵². Meniškais peizažais išpopuliarėjęs Ignas Stropus fotografuoti mokėsi 1909 m. pas Plungės fotografą M. Berkovičių bei 1910 m. pas Kretingos fotografą Alfonsą Survilą. Kelerius metus fotografavo Kretingos apskrities miesteliuose, vėliau – Kretingoje, o 1921 m. apsigyveno ir fotoateljė įsirengė Palangoje ir fotografavo ten iki 1945 metų¹⁵³. Teigiama, jog gana kūrybingas fotografas ir apsukrus verslininkas Jokūbas Skrinskas, turėjęs dar ir medžio apdailos meistro specialybę bei gabumų piešti, fotografijos mokėsi pas garsų Kauno fotografą Vaclovą Zatorskį. Iš pradžių jis ateljė įsirengė Marijampolėje, 1918 m. persikėlė į Prienus, vėliau turėjo filialą ir Birštone, galiausiai įsikūrė Kaune¹⁵⁴.

Ne visi sumanysieji imtis fotografijos verslo mokslams užtrukdavo kelerius metus. Pavyzdžiui, Kupiškio fotografas Juozas Karazija domėtis fotografija pradėjo apie 1930 m., tarnaudamas pas Antašavos kleboną, tačiau tik 1936-aisiais apsisprendė imtis šio amato. Tris mėnesius pasimokė pas Kupiškio fotografą Milašį ir Kupiškio priemiestyje Račiupėnuose atidarė ateljė. Tiesa, pradžia nebuvo daug žadanti, tuo pat metu teko dirbti ūkio darbus pas vaistininką Juožą Stuką. 1937 m. pabaigoje pasitaikė proga įsitvirtinti fotografijos versle – jam pavyko išsinuomoti iš Kupiškio išsikėlusio fotografo Milašiaus ateljė miesto centre netoli

¹⁴⁹ Marina Petrauskienė, „Fotografo keliu“, in: *Fotografas Chaimas Kaplanskis. Vakarų Lietuva XIX a. pab.–XX a. vid.*: Fotoalbumas-katalogas, sud. Marina Petrauskienė, Telšiai–Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2007, p. 26–29.

¹⁵⁰ Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiauliuose XIX a. pabaigoje–XX a. viduryje*, p. 25.

¹⁵¹ Zita Pikelytė, *Miežiškių fotografas Vincas Ferinauskas*, p. 1.

¹⁵² Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos. 1839–1941 m.*, p. 27.

¹⁵³ Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija*, p. 108.

¹⁵⁴ Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 57.

bažnyčios. Be to, tame name kambarį nuomojosi ir miestelio advokatas, tad žmonės, atėję su įvairiais reikalais pas advokatą, susigundydavo ir nusifotografuoti¹⁵⁵.

Tik šešis mėnesius pas Rietavo fotografą Aroną Epelį 1925 m. mokėsi Kazimieras Budginas, fotografiją pasirinkęs vienu iš pragyvenimo šaltinių. Mokslas jam kainavęs 500 litų. Iki 1927 m. K. Budginas liko dirbti pas A. Epelį pagalbininku, 1928–1929 m. tarnavo kariuomenėje Kaune karo aviacijos dalinio aerofotografijos grupės laborantu. Matyt, tuomet ir susidomėjo fotografijos galimybėmis – teigiama, kad jis mėgo eksperimentuoti. Baigęs karo tarnybą, 1930 m. vedė ir įsirengė pirmąją ateljė uošvių ūkininkų namuose Kiršų kaime (Vilkaviškio apskr.). Apie 1933 m. su žmona fotoateljė ir arbatinę atidarė Tryškiuose, tačiau fotografijos verslas, matyt, laukiamo pelno nedavė, tad neilgai trukus atidarė vyninę ir kepyklą, Kuršėnuose restoraną, o apie 1937 m. persikėlė į Telšius ir atidarė galanterijos-trikotažo parduotuvę. Prie fotografijos grįžo tik po to, kai pirmaisiais sovietinės okupacijos metais buvo priverstas likviduoti parduotuvę¹⁵⁶.

Pateiktas pavyzdys rodo, kad ne visi fotografo amato išmokusieji sugebėdavo įsitvirtinti konkurencingame versle. Vieni imdavosi paralelinio verslo, kiti, nors ir išlaikę egzaminus bei gavę teisę dirbti savarankiškai, likdavo pas mokytoją ar įsidarbindavo kitoje įmonėje. Pavyzdžiui, apie 1928 m. P. Ločerio ateljė fotografijos mokytis pradėjęs septyniolikametis Pelaniškių kaimo mažžemio valstiečio sūnus Kazimieras Gasiūnas, jo sūnaus Vytauto teigimu, ketverius metus buvo P. Ločerio pagalbininkas ir neapmokamas darbininkas, 1932 m. P. Ločeris, pats save titulavęs „fotografijos profesoriumi“, leido laikyti egzaminą ir išdavė pažymėjimą¹⁵⁷. Norint pradėti savarankišką darbą, mokėti fotografuoti neužteko – reikėjo patalpų, įrankių, medžiagų, reklamos. Dėl tos priežasties K. Gasiūnas liko dirbti pas buvusį mokytoją iki pat 1944-ųjų. Fotografavo šeimininko aparatais, net į bažnyčios bokštą buvo įlipęs, dirbo šeimininko fotolaboratorijoje, spausdino Biržų vaizdų atvirukus, platino juos net Kaune, nes P. Ločerio įmonė su vienu laikinosios sostinės prekeiviu buvo sudariusi sutartį. Ant visų atvaizdų buvo dedamas antspaudas – „Fotografija P. Ločerio Biržai“. Tačiau, Vytauto Gasiūno manymu, tai buvo ne vieno asmens, o bendrovės gaminiai: „vienas nuotraukas darė Ločeris, kitas Markevičiūtė-Vaitaitienė, kiti mokiniai ar samdiniai, tik plito jos tarp žmonių, išliko be faktiškai jas dariusių žmonių ženklų“¹⁵⁸. Tačiau taip buvo įprasta

¹⁵⁵ Aušra Jonušytė, *Juozas Karazija*, p. 4.

¹⁵⁶ Almantas Šlivinskas, „Kuklūs žemaičiai, palikę pėdsaką Lietuvos fotografijos istorijoje“, in: *Kalvotoji Žemaitija*, 2004 07 17, Nr. 78, p. 5.

¹⁵⁷ Vytautas Gasiūnas, „Parduotos dienos ir naktys“, in: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 94.

¹⁵⁸ *Ibid.*, p. 95.

dar nuo XIX amžiaus: fotografavusiojo pavardės niekas nefiksuodavo, visi darbai būdavo priskiriami ateljė savininkui¹⁵⁹. Iš esmės tokia situacija išliko ir tarpukariu.

Nemažai būsimųjų fotografų su amato paslaptimis susipažino svečiose šalyse. Šiaurės Lietuvos gyventojai dažnai rinkosi artimesnių Latvijos miestų meistrus. Viktorija Bortkevičiūtė, dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą prisiglaudusi pas vyresniąją seserį Prancišką Mintaujoje (dabar Jelgava), amato ėmė mokytis pas vietos fotografą A. Fergį. Po karo buvo įsidarbinusi Joniškyje pas latvių kilmės fotografą Konstantiną Berziną. Apie 1925 m. ji atidarė savo ateljė Pakruojuje, o 1926-aisiais visam laikui įsikūrė Biržuose¹⁶⁰.

Petras Ločeris fotografijos žinių įgijo dirbdamas retušuotoju pas Rygos bei Liepojos fotografus, stebėdamas jų darbą. Laikui bėgant vis dažniau rasdavo progų pavaduoti darbdavius ar įsiprašydavo pas pažįstamus fotografus pabandyti fotografuoti bei spausdinti nuotraukas. Taip įgijo praktinių įgūdžių. Tarp jo mokytojų minimi Latvijos fotografijos draugijos įkūrėjai Martinas Lapinis (Mārtiņš Lapiņš) ir Martinas Bucleris (Mārtiņš Buclers). Amatų mokykloje (tuo metu jis gyveno Liepojoje) išlaikęs egzaminą, kur buvo patikrintos jo žinios ir praktinio darbo sugebėjimai, gavo diplomą ir leidimą dirbti savarankiškai, o po pusmečio išsirūpino ir gubernatoriaus leidimą atidaryti ateljė Nemunėlio Radviliškyje. Bendram P. Ločerio išsimokslinimui įtakos turėjo ir pusantrų metų, praleistų Latvijos kalėjime (buvo suimtas už socialdemokratų grupės atsišaukimų platinimą): jo paties teigimu, bent skaityti, rašyti, kalbėti latviškai, rusiškai, vokiškai pramoko, nes anksti netekęs tėvų nebegalėjo tęsti mokslų pradžios mokykloje – teko eiti dirbti ir pačiam pelnytis duoną¹⁶¹. Kalbų mokėjimas P. Ločeriui labai pravertė Pirmojo pasaulinio karo metais pasitraukus į Rusijos gilumą, vėliau – gilinantis į profesinę fotografijos literatūrą. Fotografijos paslaptimis perprasti P. Ločeris paskyrė ypač daug laiko, nes bedirbdamas savo ateljė Biržuose, sumanė atidaryti fotomedžiagų dirbtuves ir pats pradėti jas gaminti. Dėl tos priežasties dar ne kartą vyko pas jau pažįstamą Rygos fotomedžiagų gamintoją M. Buclerį konsultuotis ir mokytis fotoplokštelių ir fotopopieriaus emulsijos gamybos, 1936 m. net gavo M. Buclerio pažymėjimą, patvirtinantį, jog jis ilgą laiką dirbo pastarojo fotolaboratorijoje ir įgijo užtektinai chemijos žinių bei praktikos ir yra pasirengęs pats vadovauti fotomedžiagų gamybos dirbtuvėms¹⁶².

Iki Pirmojo pasaulinio karo skalesnės duonos ieškoti daugelis vyko už Atlanto. Ne visi praturtėjusieji ten pasilikdavo, kartais Tėvynės ir artimųjų ilgesys priversdavo grįžti į Lietuvą.

¹⁵⁹ Margarita Matulytė, *Vilniaus fotografija 1858–1915*, p. 11.

¹⁶⁰ Ada Moliboško, „Biržai – gražus ir viliojantis užsienis“, in: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 72–73.

¹⁶¹ Petro Ločerio atsiminimai, užrašė Tolvaišas, *VUB RS*, F113–184, p. 3;

¹⁶² Martino Buclerio P. Ločeriui išduotas pažymėjimas, *BKM*, GEK20860/17.

Profesionalumu, ypač gera nuotraukų kokybe garsėjęs bene žymiausias aptariamojo laikotarpio Panevėžio fotografas Jonas Žitkus¹⁶³ fotografuoti pradėjo gyvendamas Klivlande (JAV). Teigiama, jog fotografuoti išmoko iš brolio Antano, turėjusio Klivlande privačią ateljė. Daugiau nei dešimt metų pragyvenęs JAV, sukūręs šeimą ir bepradedąs įsitvirtinti materialiai, 1922 m. Žitkus su žmona grįžo į Lietuvą, įsikūrė Panevėžyje. Kaip fotografas išpopuliarėjo nuo 1931-ųjų, kai P. Puzino gatvėje pasistatė namą ir jame įsirengė modernią ateljė¹⁶⁴. Taip pat grįžęs iš Amerikos modernią fotostudiją Papilėje (Šiaulių apskr.) įsirengė ir Stasys Vaitkevičius. Ją apie 1929 m. pardavė savo mokiniui Jonui Sinkevičiui. Mokytojo ir mokinio fotografijos nesunkiai atskiriamos – S. Vaitkevičiaus nuotraukos gana ryškios, rusvo arba pilkai rusvo atspalvio, o J. Sinkevičius nuotraukų netonavo¹⁶⁵.

Tiems, kuriems Amerika buvo nepasiekiamas svajonių šalis, rinkosi didžiuosius Rusijos miestus. Nuo Pandėlio (Rokiškio apskr.) kilęs Povilas Šinskis fotografija susidomėjo Maskvoje, kur maždaug apie 1905–1906 m. uždarbiavo vienoje siuvykloje. Kartą pamatė fotografuojančią pas jo kraštietį, pas kurį gyveno Maskvoje, iš Prancūzijos atvykusią lietuvaitę, labai tuo susidomėjo, paprašė pamokyti fotografuoti ir jį. Naujasis užsiėmimas taip sužavėjo jaunąjį siuvėją, kad nedelsdamas iš sutaupyty pinigų nusipirko fotografijos vadovėlį, fotoaparata, reikmenis nuotraukoms gaminti ir toliau mokėsi savarankiškai. Kadangi buvusiam kaimo siuvėjui Maskvoje išgyventi sekėsi sunkiai, apie 1907–1908 m. grįžo į Lietuvą, apsistojo Panevėžyje, 1909 m. vedė ir vertėsi jau dviem amatais – siuvėjo ir fotografo. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, P. Šinskis buvo mobilizuotas į caro armiją ir, kaip mokantis fotografuoti, paskirtas divizijos štabo fotografu. Pasibaigus karui grįžo į Panevėžį, tačiau pragyventi mieste nebuvo lengva, todėl 1922-aisiais Šinskiai persikėlė į Subačiaus (Panevėžio apskr.) geležinkelio stoties miestelį ir ten atidarė ateljė iš pradžių nuomojamose patalpose, o vėliau naujai pastatytame nuosavame name su erdviu priestatu, kuriame įsirengė fotopaviljoną¹⁶⁶.

Ypač daug pabėgėlių Rusijoje atsidūrė Pirmojo pasaulinio karo metais. Geriausiai aptariamojo laikotarpio Mažeikių fotografu tituluojamas Hirša Gurvičius fotografuoti išmoko Saratove, kituose Rusijos miestuose, kur buvo nublokštas karo audrų. Į Lietuvą grįžo ir Mažeikiuose įsikūrė apie 1919 m., čia įsirengė fotoateljė. Jis pats tik fotografavo, ryškinimu, nuotraukų darymu, retušavimu užsiėmė samdiniai bei mokiniai. Pagal susitarimą retušuodavo

¹⁶³ Tikroji pavardė Žitkevičius, pavardę susitrupino gyvendamas JAV, sutrumpintas variantas liko ir grįžus į Lietuvą.

¹⁶⁴ Zita Pikelytė, „Panevėžio tragedijos 1941-ųjų birželį liudininkas fotografas Jonas Žitkus“, in: *Vilniaus fotografai*, p. 221–227.

¹⁶⁵ Vida Girininkienė, *Fotografas Jonas Sinkevičius*, p. 703–705.

¹⁶⁶ Zita Pikelytė, *Vaidais prakalbusi praeitis*, p. 2–9.

ir kitas Mažeikių fotografas, Igno Stropaus mokinys Pranas Vaišnoras. Sėkmingai versdamasis H. Gurvičius trečiojo–ketvirtojo dešimtmečių sandūroje išlaikė samdinę, turėjo du, kartais tris mokinius¹⁶⁷.

Nuo karo baisumų į Sankt Peterburgą pasitraukęs Mečislovas Balys taip pat susižavėjo fotografija, ne tik pats išmoko fotografuoti, bet ir seserį Oną šmokė. Parvykę į Lietuvą, Ona ir Mečislovas pomėgį pavertė verslu: brolis apsigyveno Kaune ir ten įsteigė ateljė, o sesuo apie 1920 m. grįžo į tėviškę Dailiūnų kaime (Rokiškio apskr.) ir prie namo, kuriame gyveno kartu su tėvu, pristačiusi priestatą su stikliniu stogu ir siena, įsirengė fotopaviljoną¹⁶⁸. Kuklią fotoateljė namo gale su dideliais įstiklintais langais iš viršaus ir iš šono natūraliam dienos apšvietimui gauti buvo įsirengęs ir apie 1920 m. Krekenavoje (Panevėžio apskr.) apsigyvenęs Tadas Bajorūnas. Jis, sūnaus Vytauto teigimu, fotografuoti bei retušuoti išmoko tarnaudamas carinės Rusijos armijoje¹⁶⁹.

Daug būta ir savamokslių fotografų. Pavyzdžiui, Dėglių kaimo (Klaipėdos apskr.) ūkininkas Martynas Kavolis fotografuoti pradėjo apie 1912 m., dar besimokydamas mokykloje. Pirmąjį fotoaparata, kurį sudarė kartoninė dėžė ir lešis su dangteliu, pasidarė pats¹⁷⁰. Apie 1918-uosius savarankiškai fotografuoti išmoko ir Juozas Meškerys, trečiojo dešimtmečio pabaigoje įsirengęs fotopaviljoną Tauragėje. Pasak amžininkų, jis buvo labai apsiskaitęs žmogus, mokėjo vokiečių, lenkų, latvių kalbas, plačiai išgarsėjo kaip geras specialistas, turėjo keletą mokinių, pas jį konsultuotis atvykdavę fotografai iš Rygos bei kitų vietovių. Fotografuoti dviračiu nuvažiuodavo net į Kauną, per atlaidus – į Šiluvą, aparatams gabenti prie dviračio buvo prisitaisęs specialius dėklus krepšiams susidėti¹⁷¹.

Vabalninkiečio Juozo Daubarо gyvenimo kelias prieš tampant fotografu buvo kupinas kelionių ir nuotykių. Tik baigusiam Čypėnų (Biržų apskr.) pradžios mokyklą, paauglystėje teko slapta išvykti paskui tėvą, buvusį knygnešį, į JAV. Amerikoje baigė pradžios mokyklą anglų kalba, dirbo verpimo, medžio apdirbimo fabrikuose, vėliau susiviliojo darbu laivuose. Pirmojo pasaulinio karo metais buvo mobilizuotas į carinės Rusijos armiją, pakliuvo vokiečiams į nelaisvę, lageryje pramoko laikrodininko, kirpėjo, šaltkalvio amatų. Grįžęs į Lietuvą, įsikūrė Vabalninke, tarnavo savanoriu Lietuvos kariuomenėje, uždarbiavo rašydamas bei versdamas žmonėms įvairius raštus, nes mokėjo anglų, vokiečių, rusų, lenkų, jidiš kalbas, su žodynu skaitė prancūziškai. Be to, grojo vakarėliuose, dirbo kirpėju, laikrodininku.

¹⁶⁷ *Iš Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė)*, [b. p.].

¹⁶⁸ Aušra Jonušytė, *Skapiškio fotometraštininkė Ona Balytė*, p. 182–184.

¹⁶⁹ *Tadas Bajarūnas ir jo fotografija*, kat., sud. ir teksto autorė Zita Pikelytė, Panevėžys, 2000, [b. p.].

¹⁷⁰ Domas Kaunas, *Dėglių fotografas*, p. 142–149.

¹⁷¹ *Fotografijos istorija Tauragėje*.

Patyręs, kad Vabalninko apylinkėse trūksta fotografo, 1919 m. iš vokiečių kareivio nusipirko fotoaparata, įsigijo specialios literatūros, reikalingų medžiagų, ir ėmė mokytis fotografuoti. Uošvių padedamas pasistatė namą, įsirengė dienos šviesos paviljoną. Kad galėtų fotografuoti ne tik miestelyje, bet ir apylinkėse, nusipirko motociklą¹⁷².

Teigiama, jog iš knygų fotografuoti mokėsi ir Kuprelišio fotografas Romas Paliulionis. Pirmąsias nuotraukas padarė apie 1932–1934 m., o pirmosiomis klientėmis buvo motina ir abi seserys¹⁷³. Jonui Kinčinui iš Vieکشnių imtis fotografijos, pasak jo sūnaus Leonardo, impulsą davė kinas. Apie 1922 m. su draugu iš vokiečių bermontininkų nusipirko ranka sukamą kino aparatą ir parapijos salėje ėmė demonstruoti filmus apie Kristaus gyvenimą ir kančias. Tačiau neilgai trukus draugai išsiskyrė, kino aparatūrą teko parduoti. Būtent tuo metu ir išryškėjo Kinčino susidomėjimas šviesos piešiamais paveikslais, tad savarankiškai iš knygų ėmė mokytis fotografuoti. Reikiamos literatūros jam atsiųsdavo Vokietijoje gyvenusi sesuo. Be to, jis gerai mokėjo ne tik vokiečių, bet ir rusų bei latvių kalbas, tad be vargo galėjo skaityti specialiąją literatūrą ir tomis kalbomis¹⁷⁴.

Nors dar gana daug fotografų personalijų liko neištirtos, apibendrinant pateiktus duomenis galima teigti, jog fotografijos amato provincijoje dirbę fotografai dažniausiai mokėsi pas vietos fotografus, užsienio fotografijos įmonėse, nuo mažens padėdami tėvų fotostudijose arba savarankiškai iš knygų. Pradedančiajam fotografui savarankiškai pradėti verslą buvo sunku tiek dėl konkurencijos, tiek ir dėl reikalingų nemažų lėšų įmonei įsteigti (patalpoms išsinuomoti, fotoaparatus, medžiagoms įsigyti, reklamai). Didesnė tikimybė įsitvirtinti buvo mažame miestelyje, kuriame dar neveikė nė viena fotoįmonė, kur sąlygos verslo plėtrai atrodė itin palankios ir nereikėjo baimintis konkurencijos.

II. 1. 2. Materialinės darbo sąlygos (patalpos, įranga)

Iš pažiūros lengvas, švarus, kūrybiškas fotografo darbas galėjo sužavėti ne vieną jaunuolį. Trumpam į ateljė įsiamžinti užsukę žmonės nė nenumanydavo, kiek laiko prie vieno negatyvo, o paskui ir pozityvo retušavimo palinkęs sėdi pats fotografas ar jo samdytas retušuotojas. Tikrovėje tai buvo sunkus, atsakingas, didelio kruopštumo ir kantrybės reikalavęs darbas. Juk fotografuoti ateidavo įvairių žmonių, visiems reikėjo įtikti, visada reikėjo atlikti darbą kokybiškai – visi norėjo tik gražių nuotraukų. Kita vertus, šventadieniais,

¹⁷² Juozas Daubaras, „Mano trumpas gyvenimo aprašymas“, in: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 34–41; Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 5.

¹⁷³ Snieguolė Kubiliūtė, *Kuprelišio fotografas Romas Paliulionis*, p. 175–176.

¹⁷⁴ Bernarda Plastinina, „Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai“, *Santarvė*, 2004 05 06, Nr.51, p. 2, 6; 2004 05 27, Nr. 60, p. 2.

kai kiti ilsėdavosi, bendraudavo, pramogaudavo, fotografui – pats darbymetis. Nedirbsi sekmadieniais – subankrutuosi. Negana to, daugiausia laiko tekdavo praleisti uždaroje patalpose, prie raudonos šviesos, be gryno oro. Apie darbo sąlygas pas jau tuomet pagarsėjusį Petrą Ločerį Jadvyga Markevičiūtė-Vaitaitienė pasakojo: „Namas senas, prieškarinės ar dar senesnės statybos, tai ir kambariukas, ir virtuvėlė, kur buvo laboratorija, labai mažiukai. Vargas, o ne darbas buvo tokioje ateljė. Elektros nebuvo. Žiemą, kai sniegu užversdavo stiklinį stogą, praskyrę lentas skliaute, lįsdavome į lauką ir ilgakote šluota versdavome jį žemyn“¹⁷⁵. Jos žodžiais tariant, „laimė būdavo, o ne vargas, kai reikėdavo prinešti vandens plovimui. Saulę pamatai, gaiviu vėju atsikvėpi“¹⁷⁶.

Ne visi pradedantieji fotografai sugebėdavo tinkamai įsirengti paviljoną, išsinuomoti arba nusipirkti jau įrengtą ateljė, jei kitas fotografas išsikeldavo ar dėl kokių nors priežasčių nutraukdavo veiklą. Antai Romas Palilionis iš Kuprelišio fotografavo klojime įrengtame dienos šviesos paviljone, tam tikslui nuardęs dalį pastato stogo. Vietoje dekoracijos iš pradžių naudojo didelę namų audimo skarą, raštuotą lovatiesę, vienspalvį ar su našlaičių puokštelėmis kampuose audinį. Vėliau dekoracijas turėjo kelias, jas pasidarydavo pats¹⁷⁷. Neturtingų provincijos miestelių fotografų paviljonas dažnai būdavo skurdus, kartais – tiesiog prie namo suręsta pašiūrė. O visi techniniai darbai būdavo atliekami tamsiose kamarose, palėpėse ar gyvenamose patalpose. Pavyzdžiui, Vinco Ferinausko pagrindinė darbo vieta buvo virtuvėje: joje stovėjo darbo stalas, prie kurio praleisdavo ilgas valandas retušuodamas, taip pat varstotas, nes čia pat dirbo ir dailidės darbus. Toje pačioje virtuvėje jis ir miegodavo¹⁷⁸. Paradoksalu, tačiau jo – dailidės – fotografavimui skirta priestato grindys buvo išlūžusios [3 il.]. Tai matyti ne tik negatyvuose (nuotrauką buvo galima iškadruoti ir vaizdą gadinantį plotą nukirpti), bet ir kai kuriose jo paties atspausdintose nuotraukose. Kartais išlūžusi grindų vieta apibarstyta skiedromis, kurių virtuvėje niekuomet netrūkdavo, kartais žolėmis ar eglišakiais. Kadangi tokios grindys matyti ne viename atvaizde, reikėtų, kad jos nebuvo greitai sutvarkytos, o tai leidžia daryti išvadą, kad V. Ferinauskas į paviljono estetinį vaizdą per daug dėmesio nekreipė. Tą liudija ir labai primityvi, gal net paties piešta dekoracija [4 il.].

O štai Povilas Šinskis, 1922-aisiais atsikėlęs gyventi į mažą Subačiaus geležinkelio stoties miestelį, iš pradžių būstą nuomojosi keliose vietose. Ilgiausiai išgyveno pas namų ir krautuvės savininką Matą Šiaučiūną pačiame miestelio centre, ant jo namo sieno net savo ateljė reklamą buvo iškabinęs. Susitaupęs šiek tiek pinigų pats ir dar pasiskolinęs iš JAV

¹⁷⁵ Jadvyga Vaitaitienė, „Ilgėjomės saulės ir vėjo...“, in: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 89.

¹⁷⁶ *Ibid.*, p. 88.

¹⁷⁷ Snieguolė Kubiliūtė, *Kuprelišio fotografas Romas Paliulionis*, p. 175–176.

¹⁷⁸ Zita Pikelytė, *Miežiškių fotografas Vincas Ferinauskas*, p. 1.

gyvenusio žmonos pusbrolio bei gavęs valdžios leidimą, 1932 m. Šinskis miestelio pakraštyje (dabar Biržų gatvėje) pasistatė namą, priestate įrengė ateljė su stiklo langais stoge ir sienoje natūraliam apšvietimui gauti¹⁷⁹ [5 il.]. Panašiai fotografijos versle įsitvirtino ir daugiau fotografų (Jonas Žitkus Panevėžyje, Petras Ločeris Biržuose ir kt.), kurie iš pradžių patalpas nuomodavo, o laikui bėgant pasistatydavo nuosavus namus ir ten įsirengdavo modernias ateljė, kurios ir klientams atrodė patrauklesnės, ir pačių fotografų darbo sąlygos jose būdavo geresnės.

Tačiau net ir tie mažų miestelių fotografai, kurių fotostudijų aplinka buvo skurdi ir neestetiška arba kurių nuotraukos nepasižymėjo aukšta kokybe, galėjo nesibaiminti dėl darbo stygiaus, jei arti nebuvo konkurento. Klientai neturėjo pasirinkimo – tekdavo tenkintis tokiais paslaugomis, kokios buvo teikiamos. Norintieji geresnės ir įdomesnės fotografijos, turėjo važiuoti į miestą, kuriame veikė ne viena ateljė ir buvo galima rinktis.

Jei mokytis fotografijos jau galėjo daugelis, kas tik įstengė sumokėti už mokslą, tai atidaryti savo ateljė, kaip minėta, reikėjo kur kas didesnių investicijų – įsigyti fotoaparatus, fotomedžiagas ir kitas reikalingas priemones, išsinuomoti ar įsirengti fotostudiją, išplatinti reklamą. Ne kiekvienas išmokęs fotografuoti tokią galimybę turėjo, tuomet likdavo savo mokytojo arba įsidarbindavo kitoje didesnėje ateljė pagalbininkais (K. Gasiūno atvejis). Kartais naujų fotoįmonių savininkams pavykdavo įsitvirtinti ne iš karto. Verslą jie dažnai pradėdavo savo gyvenamojoje vietoje arba arčiau giminių, tačiau jei čia jau dirbo vienas ar keli fotografai, konkuruoti pradedančiajam buvo labai sunku. Tai liudija jau minėtas Viktorijos Bortkevičiūtės-Brėdikienės pavyzdys (prieš įsitvirtindama Biržuose, dirbo Jonyškyje, bandė kurtis Pakruojyje). Dalis neatlaikydavo konkurencijos arba jiems pelningesni tapdavo šalia fotografijos vystomi verslai (K. Budgino atsisakymas fotografijos ir perėjimas prie prekybos).

Tarp gilesnėje provincijoje darytų nuotraukų rasime ir ne itin kokybiškų, jau nekalbant apie jų estetiką, fotografijų. Fotoaparatai tuo metu jau galėjo įsigyti ir turtingesnis ūkininkas, o pačiam išmokyti daryti nuotraukas nebebuvo būtinybės – tą paslaugą suteikdavo daugelis profesionalių fotoįmonių. Pavyzdžiui, Breiviškių kaimo (Panevėžio apskr.) ūkininkas Bronius Janonis laisvalaikiu fotografavo tiek namiškius, tiek kaimynus, net savo antspaudą buvo pasidaręs, nors į profesionalų gretas netaikė, fotostudijos neturėjo¹⁸⁰. Be tokių mėgėjų, fotografavusių daugiausia savo reikmėms, dar buvo populiaru polaroido principu veikusi

¹⁷⁹ Zita Pikelytė, *Vaizdais prakalbusi praeitis*, p. 4–5.

¹⁸⁰ Broniaus Janonio nuotraukos su jo antspaudu, in: Panevėžio kraštotyros muziejus (toliau – PKM), GEK29897, F8794; GEK29898, F8795; GEK29899, F8796; GEK29900, F8797; GEK29906, F8803.

„momentinė“ fotografija, tarpukariu vadinta „greitąja“ arba „penkiaminutinė“, nes rezultatas buvo gaunamas per kelias minutes. „Penkiaminutininkai“ nuolatinės darbo vietos neturėdavo, su mobilia savo manta keliaudavo iš vienos vietos į kitą, įsikurdavo ten, kur būdavo didesni iš kaimų atvykusių žmonių srautai, susibūrimai – turguose, judriose gatvėse, miesto soduose, mat atvykėliai dažniausiai susigundydavo čia pat gaunamu, kad ir nelabai kokybišku rezultatu¹⁸¹.

Vis dėlto, didžiosios, gerai įrengtos ir profesionaliai bei kūrybiškai dirbusios ateljė klientų nestokojo. Kartais užsakovus traukė ir pati fotografo asmenybė. Renkant medžiagą apie Panevėžio fotografą Joną Žitkų, visi pas jį fotografavęsi žmonės pirmiausia prisimindavo malonų, šiltą bendravimą, jo santūrumą, vidinę inteligenciją, didelį dėmesį ir pagarbą klientui, o tik paskui minėdavo profesionalumą. Apibūdinimuose greta „žymiausio“, „žinomiausio“, kartojami ir epitetai „populiariausias“, „mėgstamiausias“ miesto fotografas.

Tiek stambios fotografijos įmonės, tiek pavieniai fotografai bent kurį laiką visus negatyvus saugojo, kad prireikus galėtų atvaizdus padaryti pakartotinai. Ona Balytė negatyvus laikė dėžėse namo pastogėje. Padarytas nuotraukas sunumeruodavo ir suregistruodavo storame sąsiuvinyje, kad nesumaišytų, kokias nuotraukas kam atiduoti¹⁸². Šiuo atžvilgiu labai skrupulingas buvo Juozas Daubaras, nuo 1927 m. specialiose registracijos knygos fiksuodavo kiekvieną kadrą: negatyvo numerį, užsakovo pavardę, kas fotografuota, kiek užsakyta nuotraukų, kiek sumokėta iš anksto, kokią sumą sudarė visas užsakymas ir t. t.¹⁸³. Petras Ločeris sieninėje spintoje turėjo įsirengęs savotišką savo fotografijų pavyzdžių galeriją – nuotraukos buvo sudėtos iš abiejų pusių tarp dviejų stiklų, kurie priminė dvipuses vitrinas ar langus. Nuotraukas buvo galima žiūrinėti, verčiant tuos stiklus kaip knygos lapus. Patikusios nuotraukos negatyvą, saugomą dėžutėje spintoje, surasdavo pagal registracijos numerį – negatyvai buvo kruopščiai sudėti pagal metus eilės tvarka¹⁸⁴. Kruopščiai vyro fotoarchyvą tvarkė ir Elena Kinčinienė – ji taip pat stiklo negatyvus sunumeruodavo, suregistruodavo ir sudėdavo pagal datas, užrašydavo pavardes¹⁸⁵. Kiekvienas fotografas privalėjo turėti kokią nors sistemą, registracijos knygas, kad nesusipainiotų tarp klientų ir jų užsakymų. Dabar šie užrašai – unikalūs šaltiniai, atskleidžiantis įvairius fotografo darbo aspektus.

¹⁸¹ Mindaugas Kaminskas, *Kauno komercinė fotografija*, p. 60.

¹⁸² Aušra Jonušytė, *Skapiškio fotometraštinė Ona Balytė*, p. 184.

¹⁸³ Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 7.

¹⁸⁴ Petras Ločeris, *Mano amžius*, GEK20860/73, p. 298.

¹⁸⁵ Bernarda Plastinina, „I fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieksniai“, in: *Santarvė*, 2004 05 06, Nr.51, p. 6.

II. 2. Provincijos fotografo ekonominė situacija

Sukaupti duomenys rodo, kad tiek fotografų ekonominė padėtis, tiek jų įkainiai nebuvo vienodi. Tai lėmė keletas veiksnių: profesiniai įgūdžiai bei nuotraukų kokybė, populiarumas (kaip pavykdavo išsireklamuoti), klientams patogi vieta, kurioje dirbo, ir pan. Skyrėsi ir fotografų požiūris į savo amatą. Veikiausiai įvertindami visa tai bei atsižvelgdami į užsakymo sudėtingumą, darbo įkainius jie nusistatydavo patys. Pavyzdžiui, ketvirtajame dešimtmetyje pas Tada Bajorūną nusifotografuoti dažniausiai kainuodavo 4–6,5 lito, pasui nuotraukas jis padarydavo už 2–2,5 lito, už vestuvių bei laidotuvių nuotraukas paimdavo 4–7 litus¹⁸⁶. Hiršai Gurvičiui už šešias (9x12) nuotraukas tekdavo mokėti 3, už vieną didelę (18x24) – 4–5 litus, kitų Mažeikių fotografų paslaugos buvo litu ar dviem pigesnės¹⁸⁷. Petras Ločeris už darbą taip pat imdavo vienu ar net dviem litais brangiau nei kiti Biržų fotografai: už portretą (24x30) pas jį tekdavo sumokėti 5–6, už šešias atviruko dydžio (10x15) nuotraukas – 6 litus. Jis dažnai buvo kviečiamas vykti į aplinkinius kaimus įamžinti susirinkusią giminę, vestuves ar laidotuves. Atitinkamo formato „du fotografavimai“ kainavo 50, 75 ar 100 litų. Savo atsiminimuose P. Ločeris teigė, jog kainą nustatydavo atsižvelgdamas į kliento socialinę padėtį, elgetas (pvz., pasui) nufotografuodavo nemokamai (oficiali kaina pas jį buvo 2 litai, nesvarbu ar dvi, ar šešias nuotraukas klientas pageidavo gauti). Kartą, laidojant nuskendusį vietos kunigo Jono Nagulevičiaus brolių gimnazistą, užsakymo suma siekė 300 litų (mirusysis buvo fotografuotas pašarvotas klebonijoje, bažnyčioje, išlydint į tėviškę, laidojant). Užjausdamas gedinčius artimuosius, Petras Ločeris kainą nuleido perpus, tačiau ir ši suma kunigui pasirodė per didelė¹⁸⁸. Į priekaištus, jog pas jį per brangu, atsakydavo, kad būtent taip jis vertina savo darbą, tai jam ne paprastas darbas, o savotiškas menas. Fotografo darbą jis sulygino su smuikininko: vienas paims smuiką – šis skambės tarsi kalbėtų, tarsi verktų, kitas tuo pačiu smuiku ims griežti – šis tik čirškės¹⁸⁹. Per visą fotografo karjeros laikotarpį, jo paties teigimu, darbo niekada nestokojo. Kartą vieno kraštiečio, Amerikoje įsteigusio ateljė, net buvo kalbinamas vykti dirbti jo įmonėje, buvo žadama mokėti 12 dolerių už aštuonių valandų darbo dieną ir 16 dolerių, jei sutiktų dirbti 10 valandų. Viliojančiu pasiūlymu P. Ločeris nesusigundė, atsakydamas, jog čia auga jo maži vaikai, čia ką tik baigti statyti nuosavi namai ir gausybė darbo¹⁹⁰. Kartais, kad suspėtų laiku atlikti užsakymus (turėjo nusistatęs dviejų–trijų savaičių terminą), tekdavo pavakaroti iki antros–trečios valandos

¹⁸⁶ Fotografo T. Bajorūno 1935–1941 m. pajamų knygelė, saugoma sūnaus Vytauto asmeniniame archyve.

¹⁸⁷ *Iš Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė)*, [b. p.].

¹⁸⁸ Petras Ločeris, *Mano amžius*, GEK20860/73, p. 403, 405, 420–421.

¹⁸⁹ *Ibid.*, GEK20860/72, p. 375, 377.

¹⁹⁰ *Ibid.*, GEK20860/73, p. 401.

nakties, jei matydavo, kad kitaip laiku nespės, dirbdavo per visą naktį¹⁹¹. Turėjo griežtą nusistatymą – niekada nė dienos nevēluoti.

Teigiama, jog brangiai už nuotraukas imdavo ir Juozas Daubaras. Jo įkainius sudarė: stiklo negatyvas – 2 litai, kiekviena nuotrauka – po 0,5 lito¹⁹². Tačiau, matyt, verslo sėkmei didesnės įtakos turėjo ne kaina, o greičiau fotografo profesionalumas, bendravimas su klientais, gebėjimas jiems įtikinti, gera reklama, patogi klientams ir palanki konkurencijos atžvilgiu vieta. Štai, nors pas Kazimierą Budginą 6 nuotraukos (9x14) kainavo tik apie 3 litus, veikiausiai klientų neatsirado tiek daug, nes po kelerių metų ateljė Tryškiuose jis uždarė ir, persikėlęs į Telšius, ėmėsi prekybos¹⁹³.

Kad galėtume susidaryti aiškesnį vaizdą, kiek ir kokių pajamų tuo laikotarpiu gaudavo mažo miestelio fotografas, patyrinėkime Tado Bajorūno vestus 1934–1941 m. pajamų užrašus¹⁹⁴.

II. 2. 1. Provincijos miestelio fotografo pajamų analizė: atvejo studija

T. Bajorūno užrašų knygelėje [6 il.] visos pajamos išvardintos labai smulkiai. Jas išskyrčiau į tris pagrindines grupes: pajamos iš fotografijos, iš laikrodžių taisymo ir iš kitų šaltinių. Toliau pateikiamas kiekvienos pajamų grupės smulkesnis aptarimas.

Išanalizavus visų metų duomenis, matyti, kad pagrindinis T. Bajorūno pajamų šaltinis vis dėlto buvo fotografija:

Metai	Bendros metų pajamos (litais)	Pajamos iš fotografijos (litais)	Pajamos iš fotografijos (procentais)
1935	2487,5	1732	70
1936	2791,5	1896	68
1937 sausis–kovas ¹⁹⁵	463,5	330	71
1938	2824,6	2166,8	77
1939	2719,5	2064,5	76

¹⁹¹ *Ibid.*, p. 402.

¹⁹² Janina Daubaraitė-Teslenkienė, „Atsiminimai apie fotografą Juozą Daubarą“, in: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 30–31.

¹⁹³ Almantas Šlivinskas, *Kuklūs žemaičiai, palikę pėdsaką Lietuvos fotografijos istorijoje*, p. 5.

¹⁹⁴ *Krekenavos fotografo Tado Bajorūno 1934–1941 m. pajamų registracijos knygelė*, saugoma jo sūnaus Vytauto asmeniniame archyve.

¹⁹⁵ 1937 m. Bajorūno pajamos suregistruotos tik už du pilnus mėnesius, kovo mėnesį žymėjimas nutrūksta iki kitų metų sausio.

Žiūrint detaliau šioje grupėje daugiausia pajamų gauta už nuotraukas atminčiai (paties fotografo įvardintas fotonuotraukomis), šiek tiek mažiau už nuotraukas pasams, nors pastarųjų kiekis kartais didesnis¹⁹⁶. Žemiau pateiktoje lentelėje matyti, kiek ir kokiam tikslui Tadas Bajorūnas fotografavo 1935–1939 m. ir kiek už tai gavo pajamų:

Metai	Užakymų nufotografuoti atminčiai skaičius / gautos pajamos litais	Užsakymų nufotografuoti pasams skaičius / gautos pajamos litais	Kiek kartų fotografuota vestuvėse / gautos pajamos litais	Kiek kartų fotografuota laidotuvėse / gautos pajamos litais
1935	218 / 924	331 / 692	9 / 34	13 / 68
1936	333 / 1432,5	218 / 452,5	1 / 4	–
1937 sausis–kovas	56 / 235	46 / 95	–	–
1938	319 / 1390,5	356 / 739,8	–	–
1939	305 / 1381,5	328 / 667	3 / 29	–

Nuotraukos pasams, kaip jau minėjau, pas T. Bajorūną kainavo po 2, 2,5 lito, nuotraukų atminčiai įkainiai labai skirtingi: dažniausiai imti 4, 5, bet yra nurodyti ir 7, 8, 10, 12, kai kur – 17, 24 litai; vaiko nuotraukos įkainotos 12, 12,5 lito (kiekis nenurodytas). Kelerius metus fotografas atskirai išskyrė per Žolinės atlaidus gautas pajamas: 1935 m. per Žolinę atlikta 18 užsakymų už 76 litus, 1938 m. – 21 užsakymas už 84, 1939 m. – 27 užsakymai už 108 litus. Daugiausia pajamų tiek iš fotografijos, tiek apskritai gauta 1938 m.

Kita stambi T. Bajorūno pajamų grupė – uždarbis už laikrodžių taisymą:

Metai	Uždirbta pajamų taisant laikrodžius (litais)	Metų pajamų dydis procentais
1935	589,5	24
1936	590,5	21
1937 m. sausio–kovo mėn.	91,5	20
1938	495,5	18
1939	480	18

Detaliau šios pajamos dar išskirstytos taip: už laikrodžių, žadintuvų, laikrodukų ir sieninių laikrodžių taisymą. Iš užrašų matyti, kad laikrodžio taisymas, priklausomai nuo

¹⁹⁶ Prie fotografo įrašų „paso nuotr.“ ir „fotonuotr.“ nurodytas skaičius veikiausiai rodo ne atspausdintų nuotraukų, o fotografavimo aktų skaičių, taigi čia pateikiami fotografo nurodyti skaičiai, net ir ten, kur prie įrašo „fotonuotr.“ nurodyta gana didelė suma, pvz., dvidešimt keturi litai, o nuotraukų kiekis nenurodytas, skaičiuota kaip vienas vienetas.

gedimo, galėjo kainuoti 1–7, sieninio laikrodžio taisymas – 4–8, žadintuvo – dažniausiai 1,5, 2,5 ar 3 litus.

Trečiajai grupei priskirtos visos likusios pajamos, kurios sudaro mažiausią jų dalį:

Metai	Kitos pajamos (litas)	Metų pajamų dydis procentais
1935	166	6
1936	305	11
1937 m. sausio–kovo mėn.	42	9
1938	162,3	5
1939	175	6

Tai daugiausia už įvairių prietaisų (patefonų, radijo imtuvų, ausinių, primusų, siuvimo mašinų, skėčių, lempų ir kt.), akinių, žiedų, dviračių, motociklų taisymą. Yra kelios žymos apie parduotą radijo imtuvą (už 12, kitas už 30 litų). Fotografo sūnaus Vytauto Bajorūno teigimu, tėvas turėjo susikonstravęs detektorinį radijo imtuvą¹⁹⁷, todėl visai tikėtina, kad jų sukonstruodavo ir daugiau su tikslu parduoti.

Susumavus ketverių metų pajamas (išskyrus 1937 m., kurių duomenys žymėti tik nepilnus tris mėnesius) ir išvedus vidurkį, matyti, jog 1935 m. Tado Bajorūno vidutinės mėnesio pajamos buvo 207, 1936 m. – 233, 1938 m. – 235 ir 1939 m. – 227 litai. Išvedus bendrą ketverių metų vidurkį, vidutinis mėnesio uždarbis siekė 226 litus, per šiuos metus iš fotografijos per mėnesį vidutiniškai uždirbta po 164 litus. Amžininkų atsiminimuose teigiama, kad Balys Buračas Šiaulių „Aušros“ muziejuje gaudavo apie 100–130 litų mėnesio atlyginimą¹⁹⁸.

Pagal nuo 1924 m. gegužės 1 d. įsigaliojusį Valstybės tarnautojų atlyginimo įstatymo II priedą žemiausios I kategorijos I laipsnio tarnautojo mėnesio alga buvo 150 litų, aukščiausios XVIII kategorijos – 1200 litų, tad T. Bajorūno mėnesio pajamos atitiktų V kategorijos II laipsnio valstybės tarnautojo atlygį¹⁹⁹. Pavyzdžiui, 1928 m. duomenimis, kriminalinės policijos fotografas priskirtas VII kategorijos valstybės tarnautojui²⁰⁰. Lyginant su kitų profesijų žmonėmis, tai pačiai VII kategorijai 1937 m. buvo priskirti II laipsnio pradžios mokyklos mokytojai, VIII kategorijai – švietimo įstaigų raštvedžiai-buhalteriai, 1929 m. duomenimis VIII kategorijai priskirti vyskupijų sekretoriai, klebonai, filialistai.

¹⁹⁷ [[žangos žodis], *Tadas Bajarūnas ir jo fotografija*, sud. ir teksto autorė Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2000.

¹⁹⁸ „Vincio Vaitekūno prisiminimai apie Balį Buračą“, parengė Birutė Kulnytė, in: *Etnografija 1*, p. 45–46.

¹⁹⁹ „Valstybės tarnautojų atlyginimo įstatymo II priedas“, in: *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 165, p. 2.

²⁰⁰ „Valstybės tarnautojų atlyginimo įstatymo I priedo pakeitimas“, in: *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 287, p. 7.

Pateikti duomenys rodo, kad nedidelio miestelio ar kaimo fotografas vien iš fotografijos vargiai galėjo užtikrinti pakankamas pajamas šeimai, tad daugelis vertėsi dar ir papildomais verslais. Norint atsidėti tik fotografijai, įmonę reikėjo steigti miestuose, ten, kur daugiau gyventojų, kad būtų užtikrintas pakankamas skaičius klientų. Miestuose veikusių didesnių fotoįmonių savininkai, kaip jau minėta, vertėsi gana neblogai, dažnas turėdavo mokinių, neretai samdydavo ir padėjėjus. Pavyzdžiui, Marijampolės fotografas Jakobas Vindsbergas turėjo padėjėją Jakobsoną, kuriam mokėdavo 250 litų mėnesio algą²⁰¹. Hirša Gurvičius už septynių vienetų pozityvų atspaudimą (1 bandomasis ir 6 klientui) įgudusiam mokiniui ar padėjėjui mokėdavo vieną litą; per dieną vidutiniškai buvo atspaudžiama nuotraukų iš dešimties negatyvų – taigi mokinio ar samdinio dienos uždarbis siekė 10 litų²⁰². Tačiau miestuose iškildavo kita problema – konkurencija. Norint išsilaikyti ir gauti pakankamai pelno, tekdavo imtis įvairių priemonių klientams prisivilioti. Tikriausiai ne kartą esame patyrę, kaip mus nejučia sugundė šiandieninių parduotuvių vitrinose rėkiantis „totalinis išpardavimas“, taip ir anuomet nuolaidomis buvo bandoma pritraukti kuo daugiau žmonių. Pavyzdžiui, visą 1932-ųjų sausio mėnesį laikraštyje „Šiaurės Lietuva“ švenčių proga „nebuvojis fotografijų pigumas“ klientus viliojo užsukti į ateljė „MENAS“ Šiauliuose, Vilniaus g. 158, kur tiktai už vieną litą buvo galima nusifotografuoti „pirmaklasinėj dail[ės] fotografijoj“ ir tiktai už tris litus – gauti „padidintą didelį dailės portretą“²⁰³ [paryškinta reklamoje – Z. P.].

Baigiant šią analizę, dar reikėtų pridurti, kad T. Bajorūno tėvai valdė 80 ha žemės, augino aštuonis vaikus, šeši jų pasekė tėvų pėdomis – tapo žemdirbiais, o du išmoko amato – vienas kalvio, kitas fotografo. Pagal sukauptus provincijos fotografų biografinius duomenis, vis dėlto, didelė dalis lietuvių, siekusių išmokti fotografo amato, buvo kilę iš mažažemių valstiečių ar didelių turtų nesusikrovusių darbininkų, šeimos parama dažniausiai užsibaigdavo tuo, kad sumokėdavo už mokslą, kartais dar padėdavo įsigyti reikiamą fototechniką, nors ir čia, matyt, dažniausiai tekdavo užsidirbti ir susitaupyti patiems (kaip, pavyzdžiui, Petruui Ločerui, Jonui Žitkai, Stasiui Vaitkevičiui ir kitiems).

II. 3. Fotografų veiklos pobūdis

Pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį fotografija Lietuvoje pirmiausia turėjo komercinį pobūdį. Tai buvo amatas, pragyvenimo šaltinis. Verslo sėkmę lemdavo užsakymų gausa.

²⁰¹ Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos. 1839–1941 m.*, p. 26.

²⁰² *Iš Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė)*, [b. p.].

²⁰³ Ateljė „MENAS“ reklaminiis skelbimas, in: *Šiaurės Lietuva*, 1932 01 03, Nr1, p. 7; 1932 01 10, Nr. 2, p. 7; 1932 01 17, Nr. 3, p. 4; 1932 01 24, Nr.4, p. 6; 1932 01 31, Nr. 5, p. 6.

Pagrindinis fotografo amatininko darbas – portretavimas paviljone (portretai, grupių, pasinės nuotraukos). Jau antrajame dešimtmetyje pastebimas poreikis fotografijoje įamžinti svarbius ir reikšmingus asmeninio (Pirmoji komunija, vestuvės, laidotuvės) ar bendruomenės (įvairios šventės, sueigos) gyvenimo įvykius. Laikui bėgant vis dažniau kliento pageidavimu buvo vykstama į namus, fotografuojama gamtoje, oficialią ir nuobodžią fotostudijos aplinką keitė jaukesnė privati ar neutrali erdvė – namų interjeras, sava sodyba, pamėgtas gamtos kampelis ir t. t. Fotografijos plitimas ir įsitvirtinimas kasdieniame gyvenime formavo naujus visuomenės įpročius. Pavyzdžiui, vestuvių dieną, be oficialaus jaunavedžių (su palyda ar be jos) portreto ateljė, fotografas buvo kviečiamas fotografuoti namų aplinkoje, kur neretai įsiamžindavo ir visi vestuvininkai. Išplito moda fotografuotis prie mirusiojo karsto. Dabar iš šių nuotraukų galime matyti, kokie kokiam krašte buvo laidotuvių papročiai, kaip jie kito, transformavosi, tirti netradicinius, įvairioms interpretacijoms atvirus atvejus kaip, pavyzdžiui, labai neįprastai nufotografuotas gedintis vyras, sėdintis ateljė šalia kūdikio karsto [7 il.].

Fotografuotis ypač mėgdavo jaunimas: tiek kokia nors proga, tiek ir be progos. Itin daug yra išlikusių moksleivių nuotraukų – klasėse ir prie mokyklos, su mokytojais ir tėvais, egzaminų dieną, mokyklos baigimo proga, mokslo draugų portretų po vieną ar po kelis ir t. t. Skaitant fotografų atsiminimus, tenka pastebėti, kiek geras fotografas privalėjo turėti išmonės, psichologinės nuovokos, avantiūrizmo, kad galėtų nepriekaištingai atlikti, sakytume, paprastą užsakymą – padaryti kliento portretą. Tai atskleidžia P. Ločerio papasakotas epizodus. Kartą jam teko fotografuoti be paliovos verkiantį pusantrų metų vaiką. Kaip besistengė numaldyti, nei jam, nei tėvams nepavyko. P. Ločerio pasakojimu, fotostudijoje jis turėjo daug žaislų, įvairių muzikos instrumentų. Išbandė viską, bet vaiko ašaroms, rodės, nebus galo. Po valandos pastangų, nebeišmanydamas ko griebtis, jis paėmė ir padegė laikraštį. Netikėtai plykstelėjusi liepsna prikaustė vaiko dėmesį, ta trumpute akimirka ir pasinaudojo fotografas²⁰⁴. Panašių situacijų, ko gero, būtų galėjęs papasakoti dažnas užsakymus fotostudijose atlikdavęs fotografas.

P. Ločerio aistrą fotografavimui ir savo darbo prilyginimą misijai įamžinti svarbiausius miesto įvykius patvirtina epizodas, kada jis, Biržuose užsiliepsnojus fabrikui, su sunkia fotoįranga į gaisro vietą prisistatė greičiau už gaisrininkus²⁰⁵. Į savo darbą kaip į fotometraštininko misiją žiūrėjo ir Ignas Stropus – 1938 m. Palangoje kilus gaisrui jis, užuot gelbėjęs savo turtą bei paviljoną, visą dieną fotografavo liepsnų šėlsmo apimtą miestelį²⁰⁶. Šie

²⁰⁴ Petras Ločeris, *Mano amžius*, GEK20860/72, p. 380–381.

²⁰⁵ Jonas Dovydaitis, „Pragaro akmenėliai“, in: *Literatūra ir menas*, 1968 02 17, Nr. 7, p. 5.

²⁰⁶ Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 71.

pavyzdžiai rodo, kad kai kuriems fotografams jau ima rūpėti nebe vien klientų užsakymai, bet ir pačių įvykių fiksavimas, jų įamžinimas, išryškėja kitoks savo profesijos suvokimas bei vertinimas, jie tampa savo epochos ir savo krašto fotometraštininkais.

Gana pelninga niša profesionalams buvo nuotraukos pasams – darbas nekūrybingas, reikalaujantis atvaizdo ryškumo ir geros kokybės. Teigiama, kad Vabalninko valsčiaus viršaitis priimdavo tik Juozo Daubaro antspaudu signuotas nuotraukas, nors miestelyje dirbo dar trys fotografai mėgėjai – Naktinis, Mėlinis ir Landzbergis²⁰⁷. Tuoju po karo, grįžęs iš Rusijos, P. Ločeris, nuėjęs į Nemunėlio Radviliškį išsiimti paso, valsčiuje patyrė, kad miestelyje nėra fotografo, darančio nuotraukas pasams, o atvykdavusio iš Biržų fotografo Hiršos Šneiderio nuotraukos esančios prastos, neryškios. P. Ločeriui, dar prieš karą turėjusiam leidimą steigti ateljė Nemunėlio Radviliškyje, buvo pasiūlyta per savaitę dieną ar dvi fotografuoti žmones pasams. Sutartą dieną jo jau laukė 50–60 žmonių. Jo nuotraukomis buvo patenkinti tiek patys nufotografuotieji, tiek ir pasus išdavinėję valsčiaus tarnautojai²⁰⁸. Kaip matėme, nemažas pajamas iš nuotraukų pasams darymo gaudavo ir krekenaviškis Tadas Bajorūnas²⁰⁹.

Fotografų profesionalų paslaugų prirėkdavo daugelyje sferų. Jie buvo kviečiami fotografuoti ir į policijos nuovadą. Teigiama, jog sugavus kriminalinius nusikaltimus, vagystes įvykdžiusius nusikaltėlius, viekšniškį Joną Kinčiną kviesdavo užfiksuoti juos su įkalčiais, J. Kinčinas buvo tarsi etatinis policijos fotografas²¹⁰. Teko matyti ne vieną nuotrauką, kurioje nufotografuoti nužudyti ar patys nusižudę žmonės. Vienoje tokių nuotraukų nežinomo fotografo užfiksuotas darbo vietoje nusišovęs Užvenčio miestelio (Šiaulių apskr.) pašto viršininkas. Fotografija gana iškalbinga, net ir be komentaro galima nuspėti situaciją: vyriškis guli kraujo klane su ginklu rankoje šalia darbo stalo su ištrauktu tuščiu stalčiu, kuriame laikyti pinigai, taigi, kaip teigiama metrikoje, vyriškis nusižudė išėikvojęs pinigus²¹¹.

Užsakymų fotografams pateikdavo ir vietos savivaldybės ar įstaigos. Labai įdomus to laikotarpio eksponatas yra panevėžiečio J. Pauros sudarytas fotografijų albumas „Panevėžio ligoninė ir jos tarnautojai 1938 m.“²¹², dabar iš šių fotografijų galima atkurti gana detalų tuometinės ligoninės vaizdą nuo pat jos statybos pradžios: kaip atrodė pagrindinis pastatas, operacinė, tvarstymo kambarys, chirurgijos palata, koridorius, vaikų ligų skyrius, vaikų

²⁰⁷ *Ibid.*, p. 7.

²⁰⁸ Petras Ločeris, *Mano amžius*, GEK20860/71, p. 353.

²⁰⁹ *Fotografo Tado Bajorūno pajamų mokesčių knygelė*.

²¹⁰ Bernarda Platinina, „Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Viekšniai“, in: *Santarvė*, 2004 05 06, Nr. 51, p. 6.

²¹¹ Lietuvos liaudies buities muziejus (toliau – *LBM*), GEK47090, MX6887.

²¹² Lietuvos nacionalinis muziejus (toliau – *LNM*), ATV16263–ATV16309.

palata, užkrečiamųjų ligų palata, gimdymo kambarys, naujagimių kambarys, rentgeno kabinetas, elektroterapijos kambarys, ambulatorija, virtuvė, skalbykla, katilinė, raštinė, ligoninės alėja ir teritorija. Veikiausiai specialiai buvo užsakytos fotografijos informacinėms knygelėms, tokioms kaip „Šv. Vincento à Paulo draugijos Panevėžio skyrius 1929 metais“, „Plentas Panevėžys–Ramygala“, „Panevėžio bažnyčios“ ir kt.²¹³. Nors tuo metu jau nemažai kraštotyrinių ekspedicijų, archeologinių kasinėjimų dalyviai fotografuodavo patys, kartais užfiksuoti vieną ar kitą objektą būdavo samdomi ir profesionalai, kaip antai Skuodo fotografo Zundelio Skaisčio įamžintas profesorius Viktoras Ruokis, kasinėjantis Apuolės piliakalnį Kretingos apskrityje²¹⁴ [8 il.].

Gana dažnai provincijos fotografai, pasinaudoję situacija, jog buvo pradėtas skatinti turizmas bei savos šalies pažinimas, ėmė fotografuoti reprezentacines savo miesto ar miestelio vietas, išskirtinius architektūros objektus, apylinkių peizažą. Tie vaizdai būdavo pateikiami kaip atvirukai, nes nemažai randama nuotraukų su užrašytu vietovės ir objekto pavadinimu ant paties atvaizdo. Kartais iš įdomesnių miesto vaizdų sudėliotos įvairios mozaikos, kurios galėjo būti patrauklios užklydusiems turistams, – nusipirkus vieną nuotrauką galėjai atminčiai turėti svarbiausių miesto vietų ar objektų panoramą. Reikia manyti, tokios nuotraukos turėjo paklausą ir tarp vietos gyventojų, ypač norėjusių išsiųsti gimtų vietų paveikslėlius į užsienį išvykusiems kraštiečiams ar giminaičiams [9 il.].

Kai kurie fotografai ėmėsi reprezentacinių atvirukų bei knygų leidybos. Vienas pirmųjų provincijos miestą prezentuojančių fotovaizdų albumų buvo 1923 m. Prano Vytauto Budvyčio išleista jo paties fotografijų rinktinė „Palanga: vaizdų albumas“ (Kaunas, 1923). Knygoje pateiktos ne tik vaizdingo pajūrio kraštovaizdžio panoramos, miesto vaizdai, bet ir kurorto kasdienybės, turgaus momentai. Iš šioje srityje aktyviausių to meto provincijos fotografų minėtinas Jokūbas Skrinskas, Prienuose atidaręs didelį fotografijos paviljoną, kur dirbo kartu su sūnumi Marijonu, ir įsirengęs cinkografiją, kad galėtų leisti atvirukus, fotovaizdų albumus. Kadangi jis turėjo ir filialą Birštone, įamžino daug šio kurorto kraštovaizdžių, vėliau ėmė keliauti po Lietuvą, fotografuodamas ir kaupdamas gražiausių vietų vaizdus. Kūrybiniais užmojams ypač palanki buvo gili ir įspūdingais vaizdais pasižymėjusi 1929-ųjų metų žiema – netrukus J. Skrinskas išleido „1929 m. Lietuvos didžiųjų šalčių vaizdų albumą“ (Prienu, 1929), į kurį pakliuvo tiek gretimų apylinkių, tiek pajūrio vaizdų. Visą leidinio ketvirtąjį viršelio puslapį užima fotografo reklama, kurioje jis prisistato kaip „rinkėjas ir leidėjas

²¹³ Šv. Vincento à Paulo draugijos Panevėžio skyrius 1929 metais, Panevėžys, 1930; Plentas Panevėžys–Ramygala, Panevėžys, 1936; [Vyskupas Kazimieras Paltarokas] V. K. P., Panevėžio bažnyčios, Panevėžys, 1936.

²¹⁴ Kretingos muziejus (toliau – *KrM*), GEK22727, IF3674.

stereoskopijos, albumų ir įvairaus formato vaizdų“, pas kurį „didžiausias pasirinkimas gražiausių Lietuvos kampelių padidintų spalvuotų ir nespalvuotų vaizdų“ [10 il.]. Apie 1930 m. J. Skrinskas apsigyveno Kaune, dirbo laisvo verslo fotografu, leido nedidelius nuotraukų albumėlius, fotografavo Kauną, vaizdingiausias Lietuvos vietas. O 1937 m. J. Skrinsko fotografijos sulaukė ir tarptautinio pripažinimo – Paryžiaus meno ir technikos parodoje jo ir dar aštuonių lietuvių fotografijos įvertintos aukso medaliu²¹⁵.

Pluoštą pajūrio kraštovaizdžio atvirukų 1933 m. išleido palangiškis fotografas Ignas Stropus. Jų buvo galima įsigyti miestelio knygyne bei spaudos kioske. 1936 m., minint penkioliktąją sukaktį nuo pajūrio gražinimo Lietuvai, Lietuvos šaulių sąjungos Palangos būrys išleido I. Stropaus fotografijų albumą „Palanga: vaizdų albumas“ (Klaipėda, 1936). Jau pats išpūdingas ir nuolat besikeičiantis pajūrio kraštovaizdis teikė peno kūrybai, o nuolatinis gamtos stebėjimas, tinkamiausio kadro ieškojimas, nepraėjo veltui – I. Stropus pelnytai laikomas žymiausiu tarpukario Lietuvos pajūrio fotografu.

Plėtojantis iliustruotai spaudai, knygų leidybai, fotografijos sklaidai, daliai fotografų uždarbio šaltiniu tapo bendradarbiavimas su leidyklomis ir periodinių leidinių redakcijomis. Kai kuriuos fotografus užvaldęs noras fiksuoti juos supusią aplinką sutapo su poreikiu tiražuoti Lietuvos ir jos žmonių gyvenimo vaizdus. Biržiečio Petro Ločerio kraštovaizdžius spausdino žurnalai „Naujoji Romuva“²¹⁶, „Naujas žodis“²¹⁷. 1930 m. pirmajame Šiauliams skirtame „Naujo žodžio“ numeryje išspausdinta daug puikių miesto vaizdų, kuriuos užfiksavo vietos ateljė „Grožybė“. Įdomu dar ir tai, kad be atskirų pastatų, gatvių, turgaus vaizdų, žymių šiauliečių portretų, čia rasme ir šešis sugretintus vaizdus – tris apgriauto miesto 1919 m. ir greta atstatytų bei sutvarkytų tų pačių vietų 1930-aisiais²¹⁸. „Naujame žodyje“ išspausdintas panevėžiečio J. Pauros darytas moters neįprastai ilgais plaukais portretas²¹⁹, kito panevėžiečio Antano Patamsio reportažinių nuotraukų galima rasti laikraštyje „Trimitas“²²⁰, žurnale „Karys“²²¹, Kelmės fotografo I. Ruko kraštovaizdžių – žurnale „Naujoji Romuva“²²² bei laikraštyje „Jaunoji karta“²²³, palangiškio Igno Stropaus nuotraukas publikavo „Naujas

²¹⁵ Skirmantas Valiulis, Stanislovas Žvirgždas, *Fotografijos slėpiniai*, d. 1, p. 91.

²¹⁶ Petras Ločeris, „Smardonės – Likėnų geležies šaltiniai“, in: *Naujoji Romuva*, 1933, Nr. 117, p. 308; Idem, „Mes nuo Biržų“, in: *Naujoji Romuva*, 1934, Nr. 195, p. 687.

²¹⁷ Petras Ločeris, „Ankstyvi pavasario svečiai Biržų piliakalnyje“, in: *Naujas žodis*, 1932, Nr. 7, p. 121, nuotrauka užima visą puslapį.

²¹⁸ Sugretinti Šiaulių miesto vaizdai 1919 ir 1930 m., in: *Naujas žodis*, 1930, Nr. 1, p. 15.

²¹⁹ J. Paura, „Nepaprasti plaukai bubikopfo gadyne“, in: *Naujas žodis*, 1929, Nr. 1, p. 23.

²²⁰ Antanas Patamsio nuotraukos, in: *Trimitas*, 1936, Nr. 19, p. 450; 1936, Nr. 21, p. 490–493.

²²¹ Antanas Patamsis, „Kai pietūs žygyje pakvimpa“, in: *Karys*, 1939, Nr. 37, p. 1095.

²²² I. Rukas, „Apšarmojęs miškas“, in: *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 1, p. 14.

²²³ I. Rukas, „Kelmė žiemą“, in: *Jaunoji karta*, 1934, Nr. 157, p. 7; Idem, „Mes Kelmėj ir dabar ratais važinėjam“, in: *Jaunoji karta*, 1935, Nr. 1, p. 7; Idem, „Šerkšnas“, in: *Jaunoji karta*, 1934, Nr. 52, viršelis.

žodis²²⁴, dvisavaitiniai žurnalai „Mūsų dienos“ ir „Šaltinėlis“²²⁵, Antano Mickaus nuotraukų buvo išspausdinta „Naujame žodyje“²²⁶. Šiame žurnale 1928–1930 m. spausdintos Mečio Barkausko, Juozo Meškauskio, Jokūbo Skrinško ir kt. nuotraukos. Teigiama, jog A. Mickaus fotografijų buvo išleista Kaune atvirukais. Pasak Vidos Girininkienės, kad 1935 m. Kaune išleistame Veliunos vaizdų buklete panaudotos A. Mickaus nuotraukos (leidinyje pavardė nenurodyta), paaiškėjo tik dabar, ištyrus išlikusius jo stiklo negatyvus ir nuotraukas²²⁷.

Net ir ketvirtojo dešimtmečio pradžioje dar nebuvo nusistovėjusi tradicija prie laikraščiuose ir žurnaluose išspausdintų nuotraukų nurodyti fotografo pavardę, tad provincijos fotografų profesionalų aktyvumą šioje srityje sunku tiksliai įvertinti. Kita vertus, dabar net ir atradus tarpukario spaudoje išpūdingesnį vaizdą ar sudominusią nuotrauką ir prie jos pateiktą fotografavusio asmens pavardę, tenka gerokai paplušėti, kol pavyksta išsiaiškinti (jei apskritai pavyksta), kas buvo tas asmuo. Antai 1932 m. „Naujo žodžio“ puslapius puošia meniški pamario vaizdai, prie kurių pateikta V. Albrechtienės iš Juodkrantės pavardė²²⁸, tačiau jos pėdsakų kol kas aptikti nepavyko.

Tai, kad fotografija buvo publikuota trečiojo dešimtmečio periodiniame laikraštyje ar žurnale, dar nerodo aukštos jos kokybės ar išskirtinio meniškumo, greičiau fotografo iniciatyvą ir norą peržengti užsakomosios fotografijos ribas, kai temą ar motyvą galėjo rinktis ir pasiūlyti pats, o ne vien pildyti užsakovo pageidavimus. Pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje spaudoje publikuotos fotografijos nepasižymėjo aukšta kokybe, didžiausias dėmesys buvo sutelktas į vaizdo informatyvumą ir tai parodo bendrą tuometinės Lietuvos fotografijos lygį. Situacija ėmė keistis ketvirtajame dešimtmetyje, kai atsirado didesnė meniškų vaizdų pasiūla (nuotraukos iš rengtų fotokonkursų, parodų), atsirado techninės galimybės fotografijas spausdinti kur kas kokybiškiau, įsitvirtino spaudos fotografo profesija.

Vieno žinomiausių to meto fotožurnalistų Izidoriaus Girčio kelias į fotografiją taip pat prasidėjo provincijoje. Kilęs nuo Dusetų, augęs devynių vaikų neturtingoje šeimoje, pirmiausia jis išmoko batsiuvio amato. Keliaudamas kaip batsiuvis iš vietos į vietą labai susidomėjo fotografija. Pasvalyje nusipirko naują kamerą, fotoplokštelių, chemikalų, fotopopieriaus ir grįžęs namo ėmė fotografuoti namiškius. Netrukus atsirado daugiau klientų, tad nusipirko geresnį, nors taip pat naudotą fotoaparata su geresniu objektyvu. Iš pradžių žinių

²²⁴ Ignas Stropus, „Palangos pliažas saulėtą dieną“, in: *Naujas žodis*, 1929, Nr. 14, p. 2; Idem, „Pirmas sniegas“, in: *Naujas žodis*, 1929, Nr. 20–21, p. 1.

²²⁵ Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 74.

²²⁶ Antanas Mickus, „Veliuona, vaizdas iš Nemuno“, in: *Naujas žodis*, 1930 06 15, Nr. 11, p. 227.

²²⁷ Vida Girininkienė, *Veliuniečių kasdienybė Antano Mickaus nuotraukose (1925–1937)*, p. 53.

²²⁸ V. Albrechtienė, „Juodkrantės žvejai“, in: *Naujas žodis*, 1932, Nr. 6, p. 109; Idem, „Kuršių marių romantika. Juodkrantėje žvejai pasiruošę išplaukti į marias žvejoti“, in: *Naujas žodis*, 1932, Nr. 8, p. 141; Idem, „Mūsų kurortų grožybės“, in: *Naujas žodis*, 1932, Nr. 11, p. 207.

sėmėsi iš knygų, stebėdamas kitų darbą, vėliau porą metų mokėsi Šiauliuose veikusioje ateljė „Lietuva“. Baigęs mokslus, Ramygaloje (Panevėžio apskr.) atidarė savo ateljė, įsigijo gerą fotoaparata su „Ceistessar“ objektyvu, kuris tuomet laikytas fotomėgėjo svajone, o profesionalo idealu, nes su juo buvo galima fotografuoti patalpose be papildomo apšvietimo. Dirbdamas Ramygaloje ėmė siuntinėti savo fotografijas į tuometinius žurnalus. Jos buvo išspausdintos, gerai įvertintos. Tai ir paskatino I. Girčį persikelti į Kauną ir pasinerti į spaudos fotografo darbą²²⁹. Nuotraukų su I. Girčio signatūromis iš Ramygalos laikotarpio kol kas aptikti neteko.

Ketvirtajame dešimtmetyje spaudos puslapiuose pamažu įsitvirtino vis labiau populiarėjanti meninė bei kraštotyrinė fotografija, išstumdamą amatininkų darbus. Nors ir neliko viešos erdvės, kur provincijos fotografai amatininkai galėjo daugiau ar mažiau reikštis, vis dėlto pamažu radosi fotografija „sau“, ne vien dėl užsakymo ar tikėto gauti pelno, o ir dėl to, kad fotografuoti tapo įdomu, kad norėjosi išbandyti kažką nauja, paieškoti neįprasto, netikėto motyvo, pavyzdžiui, Mečio Barkausko iš Kuršėnų nufotografuotos kriauklės ant pajūrio smėlio²³⁰. Laikui bėgant daugelį provincijos fotografų juos supusio pasaulio fiksavimas taip įtraukė, kad jie ir be užsakymų sukiojosi turguose, gaudydami įdomesnes akimirkas, fotografavo miestelius, apylinkių kraštovaizdžius. Tokių fotografų studijose buvo galima ne tik įsiamžinti, bet ir įsigyti siūlomų fotovaizdų su centrinėmis miestų gatvėmis bei aikštėmis, miestelių panoramomis, bažnyčių atvaizdais, paminklais. Antai Žagarės fotografo Antano Laurinavičiaus ateljė sienas puošė paties darytos miesto vaizdų nuotraukos, atspaustos žalio bromo popieriuje. Laikas nuo laiko vietos spaudoje pasirodydavo reklaminis skelbimas, siūlantis A. Laurinavičius fotolaboratorijoje „Progres“ įsigyti „gražiausių ir įdomiausių Žagarės bei jos apylinkių vaizdų“²³¹. Vaizdingą Papilės gamtą, sodybas, namus apie 1932–1933 m. pradėjo fotografuoti Jonas Sinkevičius. Nusipirkęs dviratį, jis aplėkdavo visas miestelio apylinkes. Pasak jo fotografijas tyrinėjusios Vidos Girininkienės, J. Sinkevičius „gamtą mėgo fotografuoti ankstyvais rytais. Ypač žavi peizažai – su malūnais, vienkiemiais, pievomis. Tai labai meniška fotografija“²³².

Dauguma aptartų fotografų turėjo savo braižą, daugiau ar mažiau savitą stilių. Antai Ignas Stropus, fotografijos istoriko Virgilijaus Juodakio teigimu, fotografuodamas paviljone

²²⁹ Vytautas Bagdonas, Fotografo akibrokštas prezidentui Antanui Smetonai, in: *Utenis*, 2000 12 28, Nr. 149, p. 6; Idem, Istoriją rašęs fotoaparatu, in: *Ūkininko patarėjas*, 2003 02 27, Nr. 24, p. 11; Idem, Tas didysis „stebukladarys“ – fotografas, in: *XX amžius*, 2004 02 25, Nr. 16, p. 9.

²³⁰ *LNM*, GEK45256/25, Ft713.

²³¹ Jonas Nekrašius, *Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.*, p. 23–24; A. Laurinavičiaus reklama, in: *Žagarės aidas*, 1931, Nr. 4, p. 3.

²³² Vida Girininkienė, *Fotografas Jonas Sinkevičius*, p. 707–708.

„išradingai manipuliudavo šviesomis, stengdavosi išgauti efektingus šešėlius, apšvietimą“, o gamtoje jis „kartais ištisą dieną laukdavo įdomaus motyvo, kantriai laukdavo tinkamos šviesos, naudodavo įvairiausių filtrus, kontražūrą, keliskart kartodavo sumanymą, kol pasiekdavo norimą lyrišką, romantišką nuotaiką“²³³. Jokūbas Skrinskas buvo kupinas įvairių idėjų, jam netrūko išradingumo, fotografuodamas nuolat ieškojo naujų kompozicijos, meninės raiškos priemonių, mėgo fotografuoti peizažus, miestų vaizdus, darė stereofotografijas.

Didesniųjų miestų fotografai, kiek žinoma, vertėsi tik fotografija, jų teikiamų paslaugų spektras plėtėsi pagal paklausą. Nepaisant to, kad radosi vis daugiau žmonių, turinčių fotoaparatus savo reikmėms ir keliaujantieji vis dažniau fotografuodavo patys, kartais užfiksuoti ekskursijų ar išvykų momentus kviešti ir profesionalūs fotografai (pvz., panevėžiečio Antano Patamsio užfiksuota ekskursantų grupė prie Asvejos, dar vadinamo Dubingių, ežero) [11 il.]. Fotografai ir patys tapo mobilesni, fotoaparatai pasiimdavo į giminės pobūvius, išvykas, fotografuodavo kelionėse (galbūt lankydami giminaičius), kartais ir gana toli nuo jų nuolatinės gyvenamosios vietos nutolusiose vietovėse (miežiškio Vinco Ferinausko užfiksuoti Plungės dvaro rūmai²³⁴).

Susipažinus su fotografiniais vaizdais bei išanalizavus jų signatūras, galima daryti išvadą, jog didesniuose miestuose didesnė vyko ir konkurencinė kova, – čia, be stambių to paties fotografo vadovaujamų tuo pačiu adresu veikusių įmonių, per visą nepriklausomybės dvidešimtmetį buvo nemažai ir mažesnių, ir tokių, kuriose keitėsi šeiminkai, mat fotografai stengėsi įsikurti pagrindinėse, judriausiose miestų gatvėse ar aikštėse. Pasiiekti didelio populiarumo galėjo tik profesionaliausi, kūrybiški, moderniose ateljė dirbę fotografai, sekę Kauno fotografijos tendencijas, sugebėję taikyti modernesnes raiškos priemones, pateikę platesnį paslaugų spektrą. Taigi, norėdamas išlikti šiame versle, fotografai nuolat turėjo tobulinti savo žinias, siekti meistriškumo, gilintis į amato subtilybes, teikti tokias paslaugas, kad klientai nuolat pas juos grįžtų – dėl priimtinos kainos, dėl nuotraukų kokybės, novatoriškumo ar dėl itin paslaugaus ir malonaus aptarnavimo.

II. 4. Fotografo socialinis statusas

Visuomenės požiūris į tam tikrą asmenį patiklauso ir nuo jo paties savivokos – požiūrio į save, į savo veiklą ir tos veiklos svarbą visuomenei. Fotografai, kaip ir kiti dailiųjų amatų atstovai, itin vertino savo profesijos kūrybinį pradą ir nevengė sieti savo amato su daile. Net kai kurių fotografų antspauduose ar reklamose klientams buvo pateikiama nuoroda į išskirtinį jų

²³³ Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija*, p. 108.

²³⁴ PKM, GEK28524, F9897.

produkcijos bruožą – meniškumą: klaipėdiečio Antano Jankausko spaude teigiama, jog tai „Pirmoji Lietuviška Meno Fotografija Kalipėdoje“, kretingiškio Alfonso Survilos spaude taip pat nurodoma „MENO FOTOGRAFIJA“, palangiškio Igno Stropaus – „FOTO DAILĖS įstaiga“. Kartais ta informacija išsakoma pačiame įstaigos pavadinime – „MENAS“ (Jonavoje, Pandėlyje, Šiauliuose, B. Bajelio Panevėžyje), „GROŽYBĖ“ (Kelmėje, Šiauliuose, Stasio Vaitkevičiaus Skuode, Kretingoje), „DAILĖ“ (H. Leibovičiaus fotografija Telšiuose). Tačiau svarbiausia fotografui, kaip ir kiekvienam amatininkui, buvo gerai ir laiku atlikti užsakymą. Gero fotografo samprata aprėpė profesionalo įgūdžius, punctualumą, kruopštumą, gebėjimą bendrauti su klientu. P. Ločerio įsitikinimu, „darbštumas, sąžiningumas, geras darbo atlikimas, punctualumas žmogų išaukština“²³⁵. Ir tai jis laikė pačia geriausia reklama.

Polinkis į meną buvo privalumas ir jis reiškėsi įvairiai. Vieni kėlė aukštesnius nei kiti kriterijus fotografijos meistriškumui, kiti pasireiškėdavo komponuodami fonus ar gamindami dekoracijas, tretį grojo, dainavo. Gebėjimas lengvai valdyti pieštuką labai praversdavo retušuojant. Kai kurie mažų miestelių fotografai ir foną, prie kurio statydavo fotografuojamus klientus, nusipiešdavo patys: teigiama, kad Juozas Daubaras pirmąją savo ateljė dekoraciją nusipiešė pats²³⁶, reikiamas dekoracijas pats pasidarydavo ir Romas Paliulionis²³⁷. Tačiau dekoracijas patys fotografai, matyt, darydavosi tik verslo pradžioje, kol neįsigydavo modernesnės, pirktinės. Kaip itin meniškos prigimties žmogus amžininkų atsiminimuose išliko Žagarės fotografas Antanas Laurinavičius, aktyviai dalyvavęs kultūrinėje veikloje, rašęs scenarijus, piešęs ir gaminęs dekoracijas Žagarėje veikusios Dailės, meno ir spaudos draugijos „Menas“ vaidinimams²³⁸.

Būdinga, kad nemažai provincijos fotografų derino chemijos ir kitų technologijos žinių reikalaujantį savo amatą su panašių žinių ir įgūdžių reikalaujančiais užsiėmimais, duodančiais ir papildomų pajamų. Petras Ločeris šalia fotografavimo ėmėsi fotomedžiagų gamybos²³⁹. Ilgus metus eksperimentavo ir daug investavo, kol išmoko išgauti kokybišką produktą. Jis fotomedžiagas parduodavo perpus pigiau nei kainavo įvežtinės: dvylika 10x15 užsieninių „Agfa“ plokštelių kainavo septynis litus, P. Ločerio pagamintų – keturis. Jo paties teigimu, jam pavyko išgauti plokšteles nė kiek nenusileidusias „Agfa“ firmos gaminiams. Jas greitai ne tik dėl mažesnės kainos, bet ir dėl kokybės pamėgo fotografai, veždavo P. Ločeriu jau panaudotas stiklo plokšteles, kurias jis supirkdavo, nuplaudavo ir vėl padengdavo nauja

²³⁵ *Ibid.*, GEK20860/72, p. 395.

²³⁶ Janina Daubaraitė-Teslenkienė, „Atsiminimai apie fotografą Juozą Daubarą“, in: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 30.

²³⁷ Snieguolė Kubiliūtė, *Kupreliškio fotografas Romas Paliulionis*, p. 176.

²³⁸ Jonas Nekrašius, *Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.*, p. 23–24.

²³⁹ Petras Ločeris, „Apie foto emulsijų gamybą“, atsiminimai, rankraštis, in: *BKM*, GEK20860/51, p. 10–20.

emulsija, įjautrindavo šviesai. Tačiau po metų dėl atsiradusios konkurencijos iki keturių litų atpigo ir įvežtinė produkcija, o P. Ločeris, nesutikęs bendradarbiauti su iš Kybartų atvykusiais fotomedžiagų perpardavėjais, užsitraukė jų nemalonę ir buvo sužlugdytas – jų agentai vežiojo fotomedžiagas tiesiai ateljė savininkams, leisdavo jų siūlomos produkcijos įsigyti skolon. Dauguma žydų tautybės fotografų nedrįso konfliktuoti su savo tautiečiais verslininkais, juolab, kad šie siūlė palankesnes sąlygas. P. Ločerį palaikė tik mažų miestelių fotografai lietuviai, pradedantieji, fotomėgėjai, keletas Kauno fotografų, tačiau visi be išimties gerbė jį ir jam dėkojo, nes tik jo dėka šalyje atpigo fotomedžiagos²⁴⁰. Išsaugoti verslą nepadėjo nei P. Ločerio raštai į ministeriją su prašymais sudaryti palankesnes sąlygas vietos gaminiams, nei tai, kad tuomet jau veikė ir Lietuvos fotografų profesionalų draugija, gynusi amatininkų teises, ir Lietuvos fotomėgėjų sąjunga, įstatuose deklaravusi siekį „remti organizavimą Lietuvoje fotoreikmenų gamybos“²⁴¹.

Daugelis mažų miestelių fotografų buvo sumanūs eksperimentatoriai, konstruotojai, remontininkai, sugebėję atlikti didelio kruopštumo, kantrybės, tikslumo reikalaujančius darbus. Vieni taisė laikrodžius, kiti konstravo radijo aparatus, tretie sugalvodavo kokių nors patobulinimų buityje, dar kiti ir net pirmuosius savo fotoaparatus susikonstravo patys (R. Paliulionis, M. Kavolis). Kiek žinoma, V. Ferinauskas, J. Skrinskas ir J. Kinčinas buvo aistringi kino gerbėjai, pastarieji du net patys kurį laiką jį demonstravo. Vienas iš dažnesnių papildomų užsiėmimų buvo laikrodininko amatas. Kartais ir antspauduose, dėtuose ant nuotraukų, nurodyti abu amatai, pavyzdžiui, tokį antspaudą turėjo Vilkijos fotografas ir laikrodininkas M. Gudzevičius²⁴². Laikrodžius taisyti mokėjo ir Juozas Daubaras, ir Jonas Sinkevičius – pastarojo tėvas, laikrodininko ir juvelyro profesiją įgijęs Šveicarijoje, žinias ir įgūdžius perdavė visiems savo sūnums, dviem iš jų tai tapo kasdiene duona, trečiasis – Jonas – tapo dar ir žymiu Papilės fotografu²⁴³. Kaip matėme iš Krekenavos fotografo Tado Bajorūno pajamų analizės, jo papildomas užsidarbis buvo taip pat iš laikrodžių taisymo. O pas Viekšnių fotografą Joną Kinčiną, kaip pas gerai žinomą laikrodininką, klientų atvykdavo net iš Kauno. Prie jo namų greta viena kitos stovėjo dvi reklaminės lentos FOTOGRAFIJA J. KINČINO ir SUTAIŠO LAIKRODŽIUS J. KINČINAS. Teigiama, kad J. Kinčinas buvo ne šiaip sau laikrodininkas, turėjo frezavimo mašinėlę, kuria išfrezuodavo bet kokias ašeles ir ratukus, pats

²⁴⁰ *Ibid.*, p. 17.

²⁴¹ Lietuvos fotomėgėjų sąjungos įstatai, in: *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 688, l. 5.

²⁴² M. Gudzevičiaus fotografija „Vilkijos progimnazijos moksleiviai. Dešinėje sėdi Petras Cvirka. 1927 m.“, in: *PKM*, GEK19409, F4252.

²⁴³ Vida Girininkienė, *Fotografas Jonas Sinkevičius*, p. 704–705.

gamindavo laikrodžių rodykles, nes žmonės jas dažnai pamedavo. Jis pats darydavo net kišeninių bei rankinių laikrodžių stikliukus, turėjo mufelinę krosnį, kurioje lydydavo stiklą²⁴⁴.

Lygiagrečiai fotografijai J. Kinčinas išbandė ir daugiau įvairių verslų. Apie 1925–1930 m. jis užsiėmė dviračių nuoma, bet jie ėmė lūžinėti, ir juos dažnai tekdavo remontuoti. Tuomet ėmė gaminti ledus: žiemą pasamdydavo žmones, kad nuo užšalusios Ventos upės pripjaustytų ledų, sukraudavo juos daržinėje ir apipildavo pjūvenomis, taip jie išsilaikydavo visą vasarą. Bet ir šis verslas truko neilgai, nes reikalavo daug samdomų darbininkų ledams priruošti ir juos realizuoti. Vėliau lankė keramikos kursus, kad išmokytų gaminti nuotraukas antkapiams²⁴⁵.

Kaip jau minėta, pirmasis Subačiaus fotografo Povilo Šinsčio išmoktas amatas buvo siuvėjo, įgudęs fotografuoti vertėsi abiem amatais, ir tik pasistatęs savo namus ir įsirengęs fotopaviljoną, jis atsidėjo daugiau fotografijai²⁴⁶. Ne tik fotografuodamas, bet ir siūdamas pragyvenimui užsidirbdavo veliuoniškis Antanas Mickus, fotografuoti pradėjęs apie 1925 m. Ateljė Veliuonoje, savo namuose, įsirengė apie 1928-uosius. Jo žmona dar užsiėmė vilnų karšimu. Ant A. Mickų namo sienos kabėjo reklama: „A. MICKAUS VILNŲ KARŠTUVAI IR FOTOGRAFIJA“. Apie 1932 m. jis pertvarkė namą, fotografiją atskyrė nuo kitų verslų²⁴⁷. 1934 m. nagingasis veliuoniškis užpatentavo išradimą „Siuvamosios mašinos patobulinimas ypatingai storai medžiagai siūti“. Jis dar gamino naminių vyšnių ir obuolių vyną, tam tikslui net buvo nusipirkęs specialius prietaisus – vyno stiprumui matuoti, sacharimetrą, keletą 60 litrų talpos indų²⁴⁸. Naminių obuolių vyną gamino ir miežiškietis Vincas Ferinauskas, tačiau pagrindinis jo šalia fotografijos buvo plėtojamas dailidės amatas. Gamino jis tiek baldus, tiek ūkio rakandus, pasižymėjo kruopštumu ir kantrumu, jei jau padarydavo kubilą, tai taip, kad šis vandens nepraleisdavo nei žiemą, nei vasarą. Pats virdavo medžio klijus, savo gaminius, ypač baldus, mėgo puošti įvairiomis iš knygų nužiūrėtomis ar paties sugalvotomis detalėmis, ornamentais. Be to, V. Ferinauskas labai mėgo darbą sode, sodinti ir prižiūrėti vaismedžius, juos skiepyti, išvedinėti naujas veisles. Obuolių turėjo parduoti ir vasarą, ir žiemą²⁴⁹.

Tyrimo metu išryškėjo dar vienas dalykas, siejęs mažų miestelių fotografus, – meilė muzikai. Juozas Meškerys grojo mandolina, gitara ir balalaika, darydavo itin kokybiškus

²⁴⁴ Bernarda Plastinina, „Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai“, in: *Santarvė*, 2004 05 06, Nr. 51, p. 6; Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 129.

²⁴⁵ Bernarda Plastinina, „Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai“, in: *Santarvė*, 2004 05 27, Nr. 60, p. 2.

²⁴⁶ Zita Pikelytė, *Vaizdais prakalbusi praeitis*, p. 4–5.

²⁴⁷ Vida Girininkienė, *Veliuoniečių kasdienybė Antano Mickaus nuotraukose (1925–1937)*, p. 48–53.

²⁴⁸ Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 65.

²⁴⁹ Zita Pikelytė, *Miežiškių fotografas Vincas Ferinauskas*, p. 1.

būgnus²⁵⁰. Muzikaloje aplinkoje gyveno ir Tadas Bajorūnas, ir Jonas Sinkevičius: patarojo tėvas, Šiaulių apskrities dvarininkas, išlaikė orkestrą ir visus savo sūnus išmokė muzikuoti²⁵¹; T. Bajorūnas grojo mandolina ir gražiai dainavo, jo žmona giedojo bažnyčios chore ir skambino kanklėmis²⁵². Mandolina bei gitara mėgo skambinti ir Kazys Budginas²⁵³. Romas Paliulionis degė aistrą armonikoms – turėjo jas tris ir dar akordeoną, paskutiniąją armoniką nusipirko slapčia, niekam nesakęs – mat trūko lėšų namo statybai. Artimųjų teigimu, „muzika jam buvo viskas“²⁵⁴. Armonika grojo ir Juozas Daubaras, kaip Juozas Meškerys ir Romas Paliulionis, dažnai grieždavo pasilinksminimuose, gegužinėse. Boruchas Michelsonas mėgo paimti į rankas smuiką, turėjo malonų balsą²⁵⁵. Įvairiuose choruose dainavo Jokūbas Skrinskas, daug giesmių ir dainų iš savo motinos buvo išmokęs Petras Ločeris – mama mokėjo bene visas giesmes iš „kantičků“, gražiai dainuodavo liaudies dainas, pritariant smuikui, klarnetui ar amonikai, matyt, tai ir lėmė jo susižavėjimą muzika nuo pat mažų dienų, turėjo nusipirkęs gitarą ir citrą, o žavėjimasis fotografija nulėmė profesijos pasirinkimą. Anot jo paties, muzika ir menas buvo svarbiausi jo gyvenime²⁵⁶. Muzikos svarbą savo gyvenime fotografai išreikšdavo ir fotografuodamiesi – antai Tadaas Bajorūnas įsiamžino su mandolina rankose [12 il.], Jonas Žitkus net dviejose nuotraukose – su smuiku ir t. t. [13 il.].

Fotografai, kasdien fotoaparato spragtelėjimu sustabdydami šimtus akimirų, bandydami įžvelgti ir pagauti, o paskui ir fotopopieriuje perteikti žmogaus sielos virptelėjimą, ir patys nevengdavo atsidurti priešais objektyvą. Vienas žinomiausių – Petro Ločerio visafigūris autoportretas, išspausdintas ant Stanislovo Žvirgždo knygos „Mūsų miestelių fotografai“ viršelio: fotografas stovi savo studijoje prie dumplinio fotoaparato, įtaisyto ant masyvaus stovo su ratukais, žvilgsnį nukreipęs į šoną, tarsi ruošęsi fotografuoti atėjusių neramių klientų būrelį ir ramiai lauktų, kol šie pagaliau nurims [14 il.]. Kitokia nuotaika spinduliuoja Juozo Daubaros autoportretas, taip pat visafigūris ir taip pat jo paties ateljė imituojantis fotografo darbo procesą: vienoje rankoje laiko aparatui uždengti skirtą juodą maršką, kita pasiruošęs nuspausti aparato užraktą [15 il.]. Skirtumas toks, kad pastarasis besišypsantis žvelgia tiesiai į objektyvą-žiūrovą. Žiūrint į šią fotografiją, atviras J. Daubaros žvilgsnis sukuria įspūdį, tarsi tu pats sėdėtum priešais fotografą ir jo kamerą ir klausytumeis jo nurodymų, kada nusišypsoti, kad nuotraukoje atrodytum malonus. J. Daubaras ne kartą yra

²⁵⁰ *Fotografijos istorija Tauragėje.*

²⁵¹ Vida Girininkienė, *Fotografas Jonas Sinkevičius*, p. 704–705.

²⁵² Zita Pikelytė, „Miestelio fotografas ypač plušėjo per atilaidus“, in: *Panevėžio balsas*, 2000 11 04, Nr. 255, p. 7.

²⁵³ Almantas Šlivinskas, *Kuklūs žemaičiai, palikę pėdsaką Lietuvos fotografijos istorijoje*, p. 5.

²⁵⁴ Snieguolė Kubiliūtė, *Kuprelišio fotografas Romas Paliulionis*, p. 179.

²⁵⁵ Vera Kerbelienė, [Atsiminimai], in: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 52.

²⁵⁶ Petras Ločeris, *Mano amžius*, GEK20860/54, p. 1; GEK20860/64, p. 200.

fotografavęs savo laboratorijos ir kirpyklos patalpą, kaip kabinama reklaminė lenta virš jo ateljė durų. Yra nusifotografavęs toje aplinkoje ir pats. Antai vienoje fotografijoje jis stovėdamas prie plokštelėmis nukrauto stalo demonstruoja patefoną ir savo pomėgį klausytis muzikos, kitoje – sėdi darbo kambaryje prie retušavimo staklių [16 il.]. Pastaroji fotografija ypač įdomi, kupina įvairiausių smulkmenų, pasakojančių apie fotografo aplinką: ant stalo išdėliotos retušuojamos fotografijos, kelios stiklo negatyvų dėželės, kampe – dumplinis fotoaparatas, medinėje spintoje atidarytomis durimis ir ant sienos kabančiose lentynose tvarkingai sudėlioti fotografijos reikmenys, šalia žibalinės lempos virš stalo kabo elektrinis šviestuvas – taigi J. Daubaras jau buvo įsivedęs elektrą.

Kita įdomi fotografijų grupė – su ateljė eksterjeru bei prie jos esančia reklama. Šių nuotraukų kompozicija panaši – portretuojamieji stovi (sėdi) tarpduryje, virš durų kabo iškaba su ateljė pavadinimu, šone ar abiejuose šonuose stovi stendai su nuotraukų pavyzdžiais. Vienoje nuotraukoje marijampolietis Stasys Rūškys pozuoja prie savo ateljė „Modern“ su bendradarbiu D. Ratneriu: vyrų figūros vos įžiūrimos, susilieja su prieangio tamsa, užtat aiškiai matyti ateljė reklama. Prieangio gilumoje dar matyti du stendai su gausybe nuotraukų – kad klientui būtų lengviau išsirinkti norimą pozą²⁵⁷. Kitoje – prie ateljė įėjimo zarasietis Moisejus Botvininkas su šeima [17 il.]. Toks siužetas buvo dažnas to meto fotografijose: kepejas su šeima prie savo kepyklos, vaistininko šeima – prie vaistinės, krautuvininko – prie krautuvės ir t. t. durų. Tai tarsi savo tapatybės, savo statuso patvirtinimas. Tarsi aliuzija į vokiečių fotografo Augusto Sanderio kurtus socialinių tipų portretus, kur kiekvienas asmuo atstovavo tam tikrą amatą, profesiją, klasę.

Pagal išlikusių autoportretų gausą galima teigti, jog priešais kamerą fotografuojamojo vietoje mėgo atsidurti Povilas Šinskis: čia jis su žmona, vilkinčia gailestingosos sesers uniforma, čia caro kariuomenės štabe ar su kitu kariškiu automobilyje, čia su šeima prie naujojo namo ar jaukiame namų interjere, čia sėdi parimęs ant fotoalbumų prie darbo stalo ar ilsisi ant kelmo miško aikštelėje. Viena iš priežasčių galėjo būti ta, kad jis susirašinėdavo su giminaičiais, kai kurie jų gyveno Amerikoje, tad siųsdavo ne tik laiškus, bet ir nuotraukas. Vienoje jų matome P. Šinskį su žmona ir sūnumi Vytautu prie ką tik pasistatyto namo 1934 m.: vaizdas iškadruotas gana neįprastai – namas matyti tik iki stogo, kitoje nuotraukos pusėje jo paaiškinta, kad sogą „nukirpo“ dėl svorio, kad siunčiant laiškas lengvesnis būtų [18 il.]. Visose fotografijose P. Šinskis pasitempęs, kiek išdidus, pasitikintis.

²⁵⁷ Žr. Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 103.

Palyginti nemažai ir Jono Žitkaus jaunystės nuotraukų, jose – simpatiškas, santūrus, romantiškas, elegantiškas vaikinai. Vėliau, jau Lietuvoje, yra įsiamžinęs su broliais jiems būdingoje aplinkoje – su ūkininku Juozu prie jo namo Panevėžyje [19 il.], su karininku Boleslovu – šalia kareivinių Alytuje. Ir šiose fotografijose J. Žitkus, kaip visada, santūrus, išsiskiriantis elegancija – šią savybę jis, matyt, išsiugdė Amerikoje.

Gana neįprastai 1940 m. įsiamžino Petras Ločeris: viename lakšte – net penkiolika skirtingų fotografo išraiškas fiksuojančių autoportretų [20 il.]. Šis jo darbas kiek primena apie 1865 m. dvylikos kadru skirtingu kampu įsiamžinusio Nadaro autoportretą, tik Nadaras fotografavo save, besisukantį kėdėje, o P. Ločeris fotografuotasi iš priekio arba profiliu. Taigi fotografams vienokiu ar kitokiu būdu rūpėjo įsiamžinti, palikti savo atvaizdą ateičiai. Ir tai dabar mums padeda geriau pažinti jų asmenybes.

Reikėtų atkreipti dėmesį į dar vieną fotografams būdingą bruožą – kalbų mokėjimą. Kaip jau minėta, kai kurie provincijos fotografai mokėjo ne po vieną užsienio kalbą (teigiama, jog J. Daubaras galėjo susikalbėti šešiomis kalbomis, dar viena skaitė su žodynu, po kelias kalbas mokėjo J. Kinčinas, J. Meškerys ir kt.)²⁵⁸. Prisiminimuose dažnai fotografai nušviečiami kaip smalsūs, apsišvietę, su inteligentais mėgę bendrauti žmonės. Pasakojama, jog itin apsiskaitęs buvo P. Šinskis, turėjo daug knygų, kurias ne tik pats skaitė, bet ir kitiems duodavo paskaityti – jis suprato išsilavinimo, mokslo vertę²⁵⁹.

Socialinė fotografų padėtis buvo kaip vidurinėsios klasės tarnautojų, tačiau tai priklausė ir nuo individualių sąlygų. Antai Biržų fotografė Viktorija Bortkevičiūtė-Brėdikienė gyveno kukliai, laikėsi iš sunkaus ir atkaklaus darbo – dieną fotografuodavo, naktį praleisdavo laboratorijoje, mat nenusisėkus šeimyniniam gyvenimui buvo išsiskyrusi su vyru, teko sūnų auginti ir išlaikyti vienai²⁶⁰. Priešingai jai, fotografė Ona Balytė turėjo pagalbininkę lenkaitę Rozaliją, kuri nudirbdavo visus ūkio ir namų ruošos darbus, nes O. Balytė nemėgo šeiminkauti namuose, ją domino tik fotografija. Rozaliją ji parsivežė grįždama iš Rusijos. Likusi našlaite, jaunutė mergina mielai priėmė kvietimą vykti drauge į Lietuvą ir apsigyventi Balių namuose. Laisvalaikį O. Balytė mėgo leisti bendraudama su Skapiškio miestelio inteligentais – pašto viršininku, mokytojais, kunigais, lošdavo kortomis, gerdavo arbatą, kartais kavą, kalbėdavosi²⁶¹ [21 il.]. V. Bortkevičiūtei-Brėdikienei veikiausiai tokiam laisvalaikiui laiko nelikdavo, juolab, kad aktyviai dalyvavo Šaulių sąjungos veikloje, lankė

²⁵⁸ Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 5.

²⁵⁹ Zita Pikelytė, *Vaizdais prakalbusi praeitis*, p. 5.

²⁶⁰ Ada Moliboško, Biržai – gražus ir viliojantis užsienis, in: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 73–74; Erika Variakojytė, [Atsiminimai], *ibid.*, p. 77.

²⁶¹ Aušra Jonušytė, *Skapiškio fotometraštinkė Ona Balytė*, p. 184.

dramos būrelį, dainavo chore. Visuomeninėje veikloje dalyvavo ir B. Michelsonas, jis priklausė savanorių gaisrininkų draugijai. P. Ločeris dėl ypatingos meilės arkliams ir kankinamų gyvūnų globojimo buvo išrinktas Gyvūnų globos draugijos pirmininku, o laisvalaikiu jis mėgo čiužinėti pačiužomis, užšalus Apaščios ir Agluonos upėms bei Širvėnos ežerui, dažną pavakarę kartu su kunigu Antanu Misevičiumi ir gimnazijos direktoriumi Antanu Juška išeidavo pačiužinėti²⁶².

Savo charakteriu tarp fotografų būta ir linksmų, energingų žmonių (Povilas Šinskis, Romas Paliulionis), pokštininkų bei iškalbinų pasakotojų (Vincas Ferinauskas, Tadas Bajorūnas), ir itin santūrių (Jonas Žitkus), mėgusių vienatvę (Jonas Sinkevičius), ir gan ūmaus būdo (Petras Ločeris). Pastarasis, jo paties teigimu, nuolat įsiveldavusio į konfliktus su ponais, ginčydavosi su jais politikos, ekonomikos ir tvarkos klausimais, užstodavo varguomenę, rėmė neturtingus gimnazistus. Vienų rinkimų metu net sutiko būti įtrauktas į kandidatų į miesto valdybą sąrašus, bet turtingųjų buvo apkaltintas bolševizmu ir į valdybą nepateko²⁶³.

Apibendrinama šią dalį atkreipsiu dėmesį į tai, jog tai tik pirmas bandymas išanalizuoti ir aptarti provincijos fotografo išsilavinimą, veiklą, charakterizuoti jo asmenybę. Prieduose pateikiamas tarpukario provincijos fotografų sąrašas rodo, kaip sparčiai tuo metu gausėjo provincijoje fotografavusių ir iš fotografijos gyvenusių žmonių skaičius. Atpigusi fototechnika ir populiarėjanti fotografija, vis didėjantis jos poreikis sudarė gana palankias sąlygas fotografijos mokytis daugeliui, netgi savarankiškai. O tai atsiliepė ir fotografų profesionalumui – šiuo laikotarpiu pastebimas amatininkų produkcijos kokybės smukimas. Kaip atsvara amatininkams, būrėsi fotomėgėjai, save laikę fotomenininkais, stengdamiesi iš viešosios erdvės išstumti amatininkų fotografijas. Tačiau fotomėgėjais save vadino ir tie savamoksliai, kurie nieko bendra neturėjo nei su amatu, nei su fotomenu: jie neturėjo įsteigę ateljė, nemokėjo mokesčių, neturėjo pakankamai fotochemijos žinių – jiems nuotraukas spausdindavo tie patys amatininkai ar profesionalios fotolaboratorijos, o ir komponavimo prasme jų darbai kartais buvo kur kas prastesni nei kai kurių amatininkų. Kita vertus, nemažai fotografų-amatininkų tapo ne tik gerais profesionalais, bet ir laikui bėgant išmoko derinti amato išmanymą bei įgytą patirtį su įgimta menine nuovoka, išlavino savo žvilgsnį, praplėtė interesų lauką ir fotografuodavo ne tik vykdydami užsakymą, bet ir patys pasirinkdami temas, siužetus, savo apylinkų ar tolimesnius kraštovaizdžius.

²⁶² Petras Ločeris, *Mano amžius*, GEK20860/73, p. 411.

²⁶³ *Ibid.*, GEK20860/71, p. 358–359.

Suprantama, čia pateikti duomenys nėra išsamūs, dar laukia daug kruopštaus ir kantraus darbo pirmiausia surenkant medžiagą apie visus (kiek tai įmanoma) provincijos fotografus. Bet, manau, kad ir šios pateiktos žinios padės geriau suvokti provincijos fotografijos specifiką, pažinti mūsų tautos praeitį įvaizdinusius žmones.

III. PROVINCIJOS FOTOGRAFŲ ARCHYVAI – KAIP ĮVAIZDINTA EPOCHA, LAIKMEČIO ILIUSTRACIJA BEI TYRIMŲ ŠALTINIS

Pamėginę suprasti ir įsivaizduoti, kokie žmonės buvo provincijos fotografai, stabtelėkime prie svarbiausio dalyko – jų užfiksuotų vaizdų. Žiūrint iš laiko perspektyvos, matyti, jog tarpukariu gyvavęs neigiamas nusistatymas provincijos fotografų darbų atžvilgiu buvo gajus ir sovietmečiu. Lietuvoje po karo niekas jais per daug nesidomėjo (nebent tik okupacinės valdžios struktūros, ieškojusios partizanų atvaizdų identifikacijai ar fotografijose užfiksuotų sovietinio teroro įrodymų), niekas jų nevertino. Patys lietuviai, anot Skirmanto Valiulio, „naikino savo fotografinę atmintį, nesuprasdami, kad ateityje visa tai turės ne tik didelę muziejinę, bet ir istorinę, kultūrinę vertę, kad bus kolekcionuojama, eksponuojama, leidžiama knygomis“²⁶⁴.

Dar ir dabar nėra aiškiai suvokiama šių archyvų vertė. Suprantama, kad tuoj po karo reikėjo giliai slėpti ne vien susikaupusius negatyvus, bet ir šeimos fotoalbumus, iš jų išimti atvaizdus žmonių, pasitraukusių į Vakarus, išėjusių kovoti į miškus ar ištremtų į Sibirą. Tačiau ir dabar regionų muziejuose aptikti vietos fotografų stiklo negatyvų kolekciją – tikra retenybė. Dažniausiai kaupiamos pavienės nuotraukos, fotografų archyvų paieška vykdoma nenuosekliai arba apskritai nevykdoma. Lankantis pas senus žmones vis dar dažnai tenka susidurti su nuostata, kad senas nuotraukas, kurios nebedomina artimųjų, reikia sudeginti. Kaip ir senas maldaknyges. Kad jų savininkams mirus, jos neprarastų deramos pagarbos ir nesimėtytų nereikalingos. Ekspedicijų metu surinktos nuotraukos būna paženklintos įvairių laiko ženklų, rodančių jų savininkų ir fotografijų santykį. Ne visos nuotraukos saugotos įrėmintos rėmeliuose po stiklu ar tvarkingai sukaišiotos į įpjovas fotoalbumų lapuose bei pritvirtintos kampeliais taip, kad nesugadintų fotografijos: neretai jos į albumus įklijuotos storu klijų sluoksniu, kitos apsitrynusios belaikant tuščiose saldainių dėžutėse, senuose vokuose ar šiaip stalčiuose, dar kitos dulkėtos, nešvarios, musių pėdsakų nužymėtos su

²⁶⁴ Skirmantas Valiulis, „Sugrįžimas“, in: *Fotografas Chaimas Kaplanskis. Vakarų Lietuva XIX a. pab.–XX a. vid.*, fotoalbumas-katalogas, sud. Marina Petrauskienė, Telšiai–Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007, p. 15.

skylutėmis kampuose – matyt ilgą laiką kabėjo ant sienos prikaltos vinukais ar smeigukais prismeigtos, dar kitos apipaišytos, prirašinėtos, kaip prisipažino vieno tarpukario fotografo marti, jau garbaus amžiaus senolė, jog senąsias nuotraukas ji naudojusi kaip patogius popierėlius mėnesio mokesčiams apskaičiuoti. Apie dovanojimą muziejams net nepagalvojama.

Susipažinus su daugelio didesnių šalies muziejų fotografijų rinkiniais, teko nusivilti, kad išlikusių stiklo negatyvų kolekcijų tiek nedaug. Iš miestelių fotografų gausiausias išlikęs Juozo Daubaro archyvas, jo negatyvai saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje (apie 10000 vnt.) ir Šiaulių „Aušros“ muziejuje (120 vnt.), pozityvų turi Lietuvos liaudies buities, Lietuvos nacionalinis, Kėdainių ir Pasvalio krašto muziejai, taip pat Biržų krašto muziejus „Sėla“. Vien šį archyvą ištyrus galima daug sužinoti apie provincijos mažame miestelyje dirbusio fotografo interesų lauką, jo pasaulėžiūrą, jį supusią aplinką. Deja, Lietuvos nacionaliniame muziejuje net susipažinti su šiuo archyvu nesuteikiama galimybė. Kitos didesnės stiklo negatyvų kolekcijos yra Jono Kinčino Šiaulių „Aušros“ muziejuje (2200 vnt. pagrindiniame rinkinyje (F-FN) bei apie 1900 vnt. pagalbiniame rinkinyje (F-Pg)), Antano Mickaus (2670 vnt.) ir Juozo Karazijos (298 vnt.) Lietuvos centriniame valstybės archyve, Vinco Ferinausko Panevėžio kraštotyros muziejuje (1952 vnt.) bei Šiaulių „Aušros“ muziejuje (29 vnt.). Žemaičių muziejuje „Alka“, rekonstruojant pastatą, surasta apie 3000 įvairių stiklo negatyvų, bet dauguma jų buvo visiškai sunykę, su ištrupėjusia emulsija. Pavyko atgaivinti, nuvalyti, sutvarkyti 427 Chaimo Kaplanskio užfiksuotus vaizdus. Dar kelios mažesnės stiklo negatyvų kolekcijos saugomos Panevėžio, Utenos, Marijampolės kraštotyros muziejuose, Žemaičių muziejuje „Alka“, Nalšios muziejuje Švenčionyse. Bet norint išsamiai su jomis susipažinti, jas tyrinėti, būtina suskaitmeninti.

Tačiau gali kilti klausimas, kodėl šias kolekcijas reikia tyrinėti? Kuo jos tokios vertingos? Kodėl jos mums tokios svarbios? Visų pirma, tai yra lokaliai vietos vizuali istorija, vaizdiniai dokumentai, iliustruojantys praeities įvykius, nukeliantys į praeities laiką, padedantys pažinti praeities žmones. Kita vertus, ši vizualioji istorija pasakojama vieno žmogaus akimis, kuo didesnė vaizdų visuma, tuo labiau perteikia juos užfiksavusio žmogaus pasaulėjautą, santykį su aplinka, su žmonėmis, santykį su pačia fotografija. Tai labai įdomus vizualiosios kultūros ir kasdienybės tyrimų šaltinis.

Muziejuose dažniausiai fotografijos kaupiamos daugiau kaip laikmečio iliustracija – miestų ar miestelių atvaizdai, krašto žymių žmonių portretai, istorinių ar kultūrinių įvykių fotodokumentai. Skaitant nuotraukų metrikas inventorinėse knygose matyti, kad pirmiausiai dėmesys skiriamas nuotraukos turiniui. Kas fotografavo, dažnai nanurodoma. Kita vertus, kai

ant nuotraukų nėra fotografo signatūros, jį nustatyti dažnai neįmanoma, nebent patys nuotraukų pateikėjai atsimena, kam jie pozavo, kas įamžino vieną ar kitą įvykį. Net ir tuo atveju, jei fotografuota vietovėje, kur dirbo tik vienas fotografas, priskiriant jam toje vietovėje fotografuotus atvaizdus galima suklysti, nes tarpukariu ypač padidėjo fotografų mobilumas, nebent jei fotografuota ateljė ir išskirtinis požymis yra dekoracija.

Į muziejų rinkinius pakliūva ir daug nežinomų žmonių, įvykių, pastatų, vietų nuotraukų, kurių aprašymas yra problemiškas, kai nėra šaltinių reikiamai informacijai gauti. Tokios fotografijos dažniausiai nugula į fondus kaip nežinomų įvykių, nežinomų žmonių atvaizdai. Bet ir tokios nuotraukos kartais savo motyvu, emocija ar išraiška ilgam įstringa į atmintį. Jos „pagauna“ žiūrinčiojo žvilgsnį, „užkabina“, Roland'o Barthes'o žodžiais tariant, „įduria“, jų poveikis net laikui bėgant neišnyksta.

Dauguma iš neaprašytų (ar menkai aprašytų) atvaizdų žvelgianys žmonės – vietos inteligentai, tarnautojai, amatininkai, ūkininkai, jaunimas. Laikas užmarštin nugramzdino daugelio jų vardus, gyvenimo istorijas. Be abejo, žiūrovą labiau veikia tos nuotraukos, kuriose užfiksuotas jis pats ar jo artimieji, įvykis, kuriame jis dalyvavo, vieta, kuri sukelia nostalgiskus prisiminimus. Nepažįstamų žmonių atvaizdai, eksponuojami galerijoje ar atspausdinti knygoje, sukelia kiek kitokius jausmus. Žiūrint į juos nevaldo emocijos, pirmiausia žvilgsnis slysta nuo vieno veido prie kito, susiduria ar prasilenkia su atvaizduose sustingusiais žvilgsniais, pagauna įvairius užfiksuotus niuansus bei detales – išraiškas, šukuosenas, drabužius, aksesuarus, aplinką, rekvizitą, panaudotus atributus ir t. t. Įvertinamas fotografo profesionalumas, estetinis skonis arba atvirkščiai – šių savybių stoka. Ir galiausiai į šias fotografijas imame žiūrėti kaip į buvusios epochos vaizdinius dokumentus, kuriuos tyrinėjame, iš kurių semiamės žinių. Laiko tėkmėje tapę bevardžiais šie žmonės tampa savojo laikmečio prezentantais.

Taigi senosios fotografijos laikui bėgant tampa vertingais istoriniais fotodokumentais, įamžinusiais ne tik iškilius žmones, reikšmingus įvykius, besikeičiančius kraštovaizdžius, miestų gatves ir aikštes, pavienius pastatus, bet ir pačią epochą. Kai nėra atvaizdų, vizualiąją atmintį pamažu nusineša laikas. Fotografijos iliustruoja, įvaizdina praeitį. Tačiau išlikusios senosios fotografijos – tai tik laiko ir erdvės fragmentai, „iškirpti“ iš tam tikro konteksto ir perkelti ant fotopopieriaus lakštų. Erdvė tik tokia, kokią sugebėjo aprėpti fotoobjektyvo akis, laikas – tos erdvės ir į ją patekusių žmonių išgyventos ir fotografijoje sustingusios akimirkos. Tokios, kokias pamatė ir užfiksavo žmogus, pasirinkęs būtent tokį rakursą ir įamžinęs kaip tik tą akimirką.

Kiekvienoje fotografijoje slypi laiko ženklai, padedantys atpažinti, nustatyti praeities laiką: viena ženklų grupė – tai, kas užfiksuota pačiame atvaizde (apranga, aksesuarai, buities detalės, architektūriniai bei urbanistiniai elementai ir kt.), kita – tai, ką perteikia fotografija kaip daiktas (fotopopierius, atlikimo technika, apipavidalinimas ir t. t.). Kiek ir kokios informacijos gebėsime perskaityti, priklauso nuo mūsų pačių žinojimo, suvokimo, noro ir pastangų. Šioje dalyje siūlau pažvelgti į provincijos fotografų užfiksuotus vaizdus, išskiriant tris didžiausias grupes – portretus, kraštovaizdžius ir siužetines fotografijas, – ir patyrinėti būdingiausias, išskirtinius ar netikėtus dalykus.

III. 1. Portretai

Tai bene didžiausia išlikusių fotografijų grupė, kurią sudaro ne vien tik žinomų ar žymių žmonių atvaizdai. Tiesa, asmenybių reikšmingumas suteikia reikšmės ir pačioms nuotraukoms. Viena vertus, labiau išsilavinę, platesnių pažiūrų, daugiau pasaulio matę žmonės lengviau persikūnija, įsijaučia į vaidmenį, stodami priešais fotokamerą, kita vertus, įžymių žmonių portretai įgauna svarbos laiko tėkmėje. Priimant portretus į muziejų rinkinius pirmiausiai atsižvelgiama į nufotografuoto asmens nuopelnus. Tačiau kartais, kai gaunama stiklo negatyvų kolekcija ar kokio nors žymaus žmogaus asmeninio archyvo, šeimos fotografijų rinkinys, ne visada bepavyksta išsiaiškinti nufotografuotųjų asmenų tapatybes. Toks rinkinys įdomus žmonių tipų, kompozicijos, rakurso įvairove, rekvizito, atributų, aksesuarų parinkimu, apšvietimo niuansais, kuriamos situacijos tipiškumu ar išskirtinumu, nuokrypiu nuo tradicijos bei įsigalėjusių normų. Apie tai ir kalbama šitame skyriuje.

III. 1. 1. Nuo atvaizdo dokumentams iki asmenybės įvaizdžio

Daugybę kartų kiekvienam iš mūsų teko pasidaryti nuotraukų dokumentams. Ir dažnai, kiek teko girdėti, rezultatas nuvildavo. Mano patirtis lygiai tokia pati: atsiėmusi iš fotografo kokiam nors dokumentui paskubomis darytas savo nuotraukas ir pažvelgusi į jas, dažniausiai nemaloniai nustebdavau – neįau aš iš tiesų atrodau taip? Save „mačiau“ (arba įsivaizdavau) visai kitokią. Ir tas mano „matymas“ visiškai nesutapdavo su fotografo matymu. Tokio atvaizdo, kurį gaudavau, tikrai nesinorėdavo pasilikti atminčiai, juolab kažkam rodyti. Ta patirtis atgijo peržiūrinėjant Vinco Ferinausko suskaitmenintų negatyvų archyvą ir jame aptikus dokumentams skirtus atvaizdus. Dėmesį patraukė pats fotografavimo būdas – taupumo sumetimais žmonės buvo susodinti/sustatyti dviem eilėmis. Priekyje sėdintiesiems foną sudarė per skersinį permestas tamsus audinys, už jų stovintieji pasilypėję kiek aukščiau, kad skersinis būtų ties krūtine. Taigi viename negatyve – aštuoni žmonės. Viename kadre

šalia trijų vyrų sėdi dvi mergaitės, viena didesnė, kita dar visai maža, tačiau juodvi vietos užima tiek pat, kaip suaugęs vyriškis, taigi atvaizdus turės jau net devyni žmonės [22 il.]. Antanas Mickus sutalpindavo ir visą dešimtį. Žiūrėdama į jų, mano manymu, nepriekaištingus atvaizdus, mažiau, ar visi buvo patenkinti gautu rezultatu. Betgi ir fotografas tuomet turėjo kur kas sunkesnę užduotį – sužiūrėti visus kadre esančius portretuojamuosius, kad nė vienas nesujudėtų, neužsimerktų. Mano fotografavimasis ir nuotraukų gamyba truko labai trumpai: fotografas pasodino priešais fotoapratą, pasakė porą pastabų, kaip pasukti galvą, kur nukreipti žvilgsnį. Keturi spragtelėjimai, kortelė išimama, iš keturių kadrių išrenkamas geriausias (vienoje sujudėjusi, kitoje prisimerkusi), kompiuteriu palyginama pečių juosta, kiek nuleidžiamas vienas antakis, nes labai išryškėjo asimetrija, dar „nukirpo“ neklusniai šone atsiskyrusią plaukų sruogą, gautą rezultatą atspausdino ir štai tepraėjus vos kelioms minutėms atvaizdus laikau rankose. Suprantu, kad lygindama savo fotografijas su V. Ferinausko dokumentams nufotografuotų žmonių nuotraukomis būsiu subjektyvi – mano santykis su savuoju atvaizdu bus kitoks nei su nepažįstamų žmonių atvaizdais, tačiau vis dėlto darau išvadą, kad tas senų laikų amatininkas, atlikdamas savo darbą, ne tik daugiau įdėjo darbo bei pastangų, bet ir širdies, įsijautimo nei šių dienų fotografas, pasitelkęs moderniausią techniką. Kita vertus, mano dėmesį patraukė ir sužavėjo V. Ferinausko (ir A. Mickaus) kompozicija – tarsi konceptualus fotografo sumanymas taip užfiksuoti savo bendruomenės žmonių grupę.

Fotografija atminčiai būdavo atliekama dar kruopščiau. Prasidėdavo nuo ilgo fotografavimo proceso: fotografas turėdavo įvairių nuotraukų pavyzdžių, kuriuos peržiūrindamas klientas galėjo lengviau pasirinkti tokią, kokios pageidautų – stambaus plano, trijų ketvirčių ar visafigūrę, paskui rinkdavosi rakursą, apšvietimą. Laukdamas tinkamos akimirkos, prieš nuspausdamas užrakto mygtuką, fotografas dažnai kalbindavo klientą, mėgindavo sukurti tokią atmosferą, kad šis atsipalaiduotų, nebūtų toks sutrikęs, įsitempęs²⁶⁵. Nufotografavus laukdavo ilgas ir kruopštus negatyvo, vėliau pozityvo retušavimas. Užsakymui atlikti skirdavo dvi–tris savaites²⁶⁶. Anot fotografo Kosto Bužoko padėjėjo Donato Narutavičiaus, retušuotojas turėjo pasistengti, kad kiekvienas žmogus nuotraukoje atrodytų gražus: kur reikia, „uždėti šešėlius, plaukų blizgesį“, „nutrinti“ nuo veido spuogą ar raukšlę, nuotrauką sutvarkyti taip, kad neliktų jokių nereikalingų dėmelių, o „visų akys būtų gražios ir blizgėtų“²⁶⁷. Juk visi norėjo turėti **gražų** savo atvaizdą, kiekvienas norėjo nuotraukoje atrodyti jaunas ir patrauklus, nors tai ir atspindėtų šiek tiek „patobulintą“

²⁶⁵ Petras Ločeris, *Mano amžius*, GEK20860/72, p. 388.

²⁶⁶ *Ibid.*, GEK20860/73, p. 402.

²⁶⁷ „Kosto Bužoko pavardė įstrigo visam gyvenimui“, Donato Narutavičiaus atsiminimai, užrašė Algimantas Muturas, in: *Būdas žemaičių*, 2004 11 26, Nr. 137, p. 7.

realybę. Nes fotoatvaizdai, kaip ir tapyti portretai, buvo įrėminami ir eksponuojami interjeruose – kabinami ant sienos, statomi ant komodų. Įsiamžinti tapytame paveiksle galėjo ne kiekvienas – tai kainavo labai brangiai. Fotografija, juolab XX a. trečiajame–ketvirtajame dešimtmetyje, suteikė galimybę įsigyti savo fotoatvaizdą kone kiekvienam norinčiajam. Nuotraukas saugodavo šeimos albumuose, siūsdavo likimo išblaškytiems giminaičiams, dovanodavo draugams. Dar daugiau, jų buvo galima užsakyti kiek tik nori, prireikus užsakymą pakartoti – juk pas fotografą likdavo negatyvai, bent kurį laiką. Bet fotoportretas – tai veidrodinis žmogaus atspindys, šviesa, skirtingai nei dailininkas, fiksuoja tiek portretuojamojo privalumus, tiek ir trūkumus. Retušuotojo pareiga ir buvo tuos trūkumus paslėpti. Individualūs veido bruožai, ypač vertinti kaip fiziniai trūkumai, „išnykdavo“ po profesionalios retušuotojo rankos prisilietimo. Retušavimas fotografų aplinkoje buvo prilyginamas menui. Apie tai Petras Ločeris atsiminimuose rašė: „Retušavimas, mano supratimu, buvo labai svarbus darbas. Kaip pats įsitikinau, užsakovų būta pačių įvairiausių – senų ir jaunų, su tiesiom ir kreivom nosim, siaurom ir plačiom lūpomis bei akimis ir t. t. O visi norėdavę būti, bent jau nuotraukose, jauni ir gražūs, simpatingi ir puikūs. Tad ir teko ‚trumpinti‘ kaktas, ‚mažinti‘ plikes, ‚tiesinti‘ nosis, porą dešimčių metų, ypač senesnės, ‚nuimti‘“²⁶⁸.

Iš fotografo visuomet buvo tikimasi kuo aukštesnio profesionalumo, geros darbo kokybės, o kartais – ir kone stebuklo. Vieną tokį atvejį atsiminimuose aprašė P. Ločeris. Jo pasakojimu, kartą pas jį atsilankęs neįprastas klientas, kurio viena akis buvusi visiškai užmerкта, ir jis, pažadėjęs sumokėti kiek tik reikės, paprašė nufotografuoti taip, kad atrodytų kaip normalus žmogus su abiem sveikomomis akimis. P. Ločeris sutiko. Ilgai teko vargti retušuojant negatyvą, keliskart atspausdinti akis, pritaikyti taip, kad atrodytų tikroviškai. Klientas buvo sužavėtas, ne tik gerai užmokėjo, dar ir „kvortą arielkos ir 12 bokalų alaus“ pridėjo ir plačiai išreklamavo „auksinių rankų“ fotografą²⁶⁹. Iš šio pasakojimo matome, kokią svarbą fotografo profesijoje turėjo gerai įvaldyta retušavimo technika. Suprantama, minėtasis P. Ločeris negatyvas neišliko, pačią fotografiją galbūt pavyktų atrasti užsakovo šeimos albume, jei tik žinotume jo pavardę. Tačiau, kaip skyrėsi realus atvaizdas nuo „pagražinto“, puikiai iliustruoja ant vieno stiklo negatyvo užfiksuoti du V. Ferinausko autoportretai: nors tai vienu metu ant vieno stiklo negatyvo užfiksuoti atvaizdai, tačiau viename iš jų V. Ferinauskas atrodo kur kas jaunesnis ir patrauklesnis vyras²⁷⁰ [23 il.].

²⁶⁸ Petro Ločerio atsiminimai, užrašė Tolvaišas, *VUB RS*, F113–184, p. 2.

²⁶⁹ Petras Ločeris, *Mano amžius*, GEK20860/72, p. 377–378.

²⁷⁰ *Vincas Ferinauskas ir jo fotografija*, pirmas viršelio puslapis.

Fotografai dirbo pagal išmoktas taisykles, nusistovėjusius kanonus, koku kampu geriau sodinti portretuojamąjį stambaus plano portretui, kaip geriau sumodeliuoti visafigūrę kompoziciją, kokią parinkti kūno lakyseną, kaip pastatyti kojas, kur dėti rankas ir t. t. Ir jei portretas kažkuo smarkiai išsiskiria, jis ilgam įstringa į atmintį. Tokiu galima laikyti Vinco Ferinausko jaunos moters su kūdikiu portretą [24 il.]. Jis konstruojamas keistai, nesilaikant įprastos normos, jog moteris (motina) kūdikį paprastai laiko ant rankų, glaudžia prie savęs. Čia moteris su kūdikiu neturi ne tik fizinio kontakto (kairiosios jos rankos delnas atitrauktas nuo vaiko galvos taip, tarsi bijotų net prisiliesti), bet ir jausminio ryšio, moteriai (motinai) būdingo švelnumo, globėjiškumo bejėgiam kūdikiui – moters žvilgsnis nukreiptas tiesiai į kamerą. Nežinau kodėl, galbūt kaip tik dėl užfiksuotos emocijos, ši nuotrauka veikia žiūrovą (ji buvo išdidinta ir eksponuota parodoje ir daugelis žiūrovų ją įvardijo kaip keistą, kažkuo išsiskiriančią, patraukiančią dėmesį, darančią ne itin malonų įspūdį). Vis dėlto daugumos provincijos fotografų darytų portretų komponavimo principai panašūs ir juos galima vadinti tipiškais. Galbūt ir patys žmonės norėjo „teisingo“, „neiššaukiančio“ portreto, tokio, koks buvo įprastas, kurį nebūtų gėda pasilikti atminčiai.

Atmintis – fenomenali žmogaus savybė praeitį ar jos fragmentus išsaugoti arba nugramzdinti užmarštin. „Nuotrauka atminčiai“ – tam, kad primintų. Tad, norint reikšmingą momentą atmintyje išlaikyti kuo ilgiau ir tą atmintį perduoti savo vaikams bei vaikaičiams, fotografuotasi svarbiausiais gyvenimo momentais, norėta bent trumpam sustabdyti, įamžinti laimingą akimirką. Pirmoji komunija, mokslo baigimas, vestuvės – tai bene dažniausiai atspindėtos asmeninės šventės ir jos lengvai atpažįstamos. Ypač daug įvairovės galime stebėti jaunavedžių portretuose – jų drabužiuose, laikysenoje, aksesuaruose, tarpusavio santykiuose [25–28 il.].

Fotografuotasi ne tik asmeninių švenčių proga. Nepriklausomoje Lietuvoje, kuriant valstybės įvaizdį bei formuojant piliečio sąmoningumą, savęs, kaip tautos dalelės, suvokimą, į pirmą planą buvo iškeltas etnokultūrinis paveldas. Moksleiviai, gimnazistai, studentija skatinti domėtis tautos praeitimi, tautotyra, rinkti senienas, liaudies meno pavyzdžius, užrašinėti tautosaką, liaudies dainas. Meilę Tėvynei ugdė ir jaunimo organizacijos, tokios kaip skautai, ateitininkai. Didelis dėmesys skirtas tautiniam kostiumui propaguoti ir įtvirtinti. Tautiškai ideologijai skleisti pasitelkta ir fotografija. Reprerentacinėse ketvirtojo dešimtmečio nuotraukose, publikuotose spaudos puslapiuose, ypač leidžiamose atvirukais, perteikiama idealizuota realybė, išryškunami nacionaliniai atributai, tokių fotografijų estetikos pagrindą sudaro dirbtinai sukurta simbolika (pvz., Antano Naruševičiaus reprerentacinių atvirukų serija: stilizuotu tautiniu kostiumu vilkinti mergina tarp gėlių („Gėlių darželyje“) ir verpianti

rateliu („Verpėja“) [29 il.], tautiniais drabužiais pasipuošę armonika griežiantis vaikinai ir į jį meiliai žvelgianti mergina („Kaimo idilija“) bei ta pati pora pozuojanti etnografinės sodybos fone („Kaimo idilė“) [30 il.].

Pabrėždamos meilę Tėvynei, patriotiškumą, lietuviybę pirmosios šalies ponios, eidamos į priėmimus ar iškilmes, neretai pasipuošdavosi tautiniais kostiumais. Jų pavyzdžiu sekė inteligentės. Laikui bėgant ir provincijos moterims bei merginoms ne tik tautos švenčių progomis tapo įprasta apsivilkti tautinius drabužius. Neretai ir įsiamžinti (o kartu įamžinti ir savo tautines nuostatas) šitaip pasipuošusios ateidavo. Tokių nuotraukų, ypač ketvirtojo dešimtmečio, galima rasti nemažai. Matėme, jog ir per vestuves kartais nuotaka tautinį kostiumą vilkėdavo [25 il.]. Tad galima sakyti, jog reprezentacinė fotografija padėjo formuoti tautinę tapatybę, o provincijos fotografų darbuose jau regime ir tos tapatybės įsitvirtinimą. Kaip pavyzdį paimkime tris nežinomo fotografo nuotraukas, kuriose ne šiaip sau įamžintos tautiniais drabužiais pasidabinusios merginos, – tai tarsi lietuvių liaudies dainų apie seselę, prie vartelių brolelio/bernelio belaukiančią, įvaizdinimas [31 il.]. Fonas už merginų nugaros rodo, kad fotografuota ne natūralioje aplinkoje, kad ši scena sukurta specialiai fotografijai. Iš užrašų ant nuotraukų sužinome, kad atvaizduose įamžintos dvi merginos – Petrė (Petronėlė Mažeikaitė) ir Julė (Julija Mažeikytė), seserys mokytojos, kurios kartu praleistą vasarą prisimena kaip „sapną“. Fotografijos dedikuotos trečiai merginai, galbūt taip pat šio „sapno“ dalyvei – „nepamirštamai draugei“ Felei Jakutytei. Pasirašo Julė iš Geidžiūnų (kaimas Biržų rajone) ir Petrė iš Kuosėnų (kaimas Kupiškio rajone), 1928-ieji metai. Atkreipkime dėmesį į metus – juk tai Nepriklausomybės atgavimo dešimtmetis. Galbūt ta proga merginos ir įsiamžino.

Nuotraukos gautos iš Felicijos Jakutytės, taip pat mokytojos, visą laiką gyvenusios ir dirbusios Kupiškyje. Jos kokybiškos, padarytos labai profesionaliai. Fotografo signatūros nėra. Abi seserys jau mirusios, Felicija Jakutytė taip pat garbaus amžiaus ir nebegali pasakyti, nei kur, nei kieno, nei kokia proga fotografuota, gal apskritai jos ten nebūta. Tad pagal merginų gyvenamąją vietą galima spėti, kad fotografuota Kupiškio ar Biržų krašte. O fotografo būta ne vien paprasto kaimo amatininko, fotografuojančio tik dėl uždarbio, bet kūrybingo, koncentruoto tiek į nuotraukos kokybę, tiek į portreto savitumą – juodas fonas, jokių papildomų priemonių, visas dėmesys sutelktas atskleisti nuotaiką, portretuojamųjų merginų asmenybes. Tai nėra vien tik portretas atminčiai, čia fotografuojamos merginos tarsi įvedamos į lengvai atpažįstamą siužetą, tarsi sutapatinamos su numanomo tam tikro pasakojimo ar liaudies dainos herojėmis.

Panašiu principu sukurtas ir Marijampolės fotografo Jakobo Fridbergo kario su žirgu portretas [32 il.]. Daug teko matyti fotografijų, kuriose kariai pozuoja stovėdami prie žirgo ar sėdėdami raiti, tačiau šis portretas išsiskiria tiek kadro parinkimu, tiek nuotaikos perteikimu, tiek meniškumu. Fotografuota stambiu planu, dėmesys sukoncentruotas į kario figūrą iki pusės ir žirgo galvą – tai pabrėžia kavaleristo ir jo tarnybos draugo žirgo, su kuriuo praleidžiama daug laiko, kuriuo nuolat tenka rūpintis ir kuriuo tarnyboje turi pasikliauti, ryšį. Estetiniam vaizdai sukurti panaudotos labai kuklios priemonės – pasirinktas švelniai rusvas atspalvis, vaizdo pakraščiai ir dalis kario figūros išblukinti – tarsi ištirpsta rūke. Labai dėkingas spalvų derinys – šalia balto žirgo gražiai kontrastuoja tamsūs vaikino plaukai ir uniforma. Tradiciškai karių portretuose būdinga pabrėžti drąsą, vyriškumą, ryžtą, o šiame portrete priešingai – sukurta romantiška, kiek melancholiška atmosfera. Jame fotografas didesnę dėmesį skyrė ne pačiam faktui užfiksuoti – kavaleristas tarnyboje, bet kario ir žirgo santykiui atskleisti. Šis atvaizdas tarsi simbolizuoja lietuvių mitologijoje ir kasdiniame gyvenime pasireiškiančią žmogaus ir žirgo (arklio) bičiulystę (ne veltui baltai karžygi laidodavo drauge su jo žirgu, kartais į kapą dėta tik jo auka – žirgo galva ir kanopos, o žirgai kaip ir žmonės laidoti su įkapėmis).

Vienas iš pagrindinių fotoportreto bruožų yra asmens reprezentacija. Siekiant sukurti tam tikrą įvaizdį, fotografavimosi aktas tapdavo savotišku ritualu, kuriame dalyvaudavo pats portretuojamasis (reikėjo tinkamai nusiteikti, pasipuošti, prisiderinti aksesuarus, šukuoseną, atėjus pas fotografa pasirinkti siūlomą rekvizitą) ir fotografas (pasiūlydavo pozą, parinkdavo apšvietimą, bendraudamas su klientu bandydavo išgauti reikiamą nuotaiką). Portretuojamojo įvaizdžio sukūrimui įtakos turėjo tiek portretuojamojo asmenybė, tiek ir fotografo pasaulėjauta, išprusimas, fotografijos amato išmanymas, techninis išpildymas, meninė nuovoka. Savaiame suprantama, jog fotografams rūpėjo estetiškai ir kokybiškai atlikti užsakymą – nuo to priklausė, ar klientas bus patenkintas, ar dar kartą grįš įsiamžinti, tuo pačiu užtikrindamas fotografui atitinkamą pelną.

O portretuojamieji, prieš eidami fotografuotis, regis, iš anksto susigalvodavo, kaip norėtų atrodyti, vaizduotėje susikurdavo savo paveikslą tokį, kokį norėtų matyti patys, kokio nesidrovėtų parodyti kitiems ir kurį galėtų išsaugoti atminčiai. Todėl ir puošdavosi geriausiaisiais drabužiais, darydavosi įmantrias šukuosenas, siekdami pasipuikuoti demonstruodavo juos iš aplinkos išskiriančius aksesuarus: vyrai – laikrodį su grandinėle, fabriko gamybos pypkę, moterys – prašmatnų rankinuką ar skrybėlaitę. Susanos Sontag pastebėjimu, „žmonės nori

idealizuoto atvaizdo: fotografijos, kurioje jie atrodo geriausiai²⁷¹. Tam reikėjo pastangų, reikėjo ne tik pasirinkti labiausiai tinkančią pozą, bet ir išmokti valdyti veido išraišką, kūno laikyseną. Kad gautum įsivaizduojamą ir geidžiamą rezultatą, reikėjo išmokti pozuoti. Net ir tose nuotraukose, kuriose portretuojamieji atrodo taip natūraliai, žmonės pozuoja. Psichologės Veronikos Nurkovos teigimu, kartą prieš fotoaparata pozavęs žmogus, pozuoja visada. Kuo dažniau jis atsiduria priešais objektyvą, tuo labiau išmoksta valdyti ir kontroliuoti savo kūną²⁷².

Kaip pavyzdį panagrinėkime dviejų iš provincijos kilusių merginų fotografijose perteiktus įvaizdžius. Pirmoji – Panevėžio mokytojų seminarijos seminaristė, vėliau – Dotnuvos žemės ūkio akademijos studentė Pranciška Žalnieriūnaitė [33–35 il.]. Jei nieko apie ją nežinotume, žvelgdami į jos portretus, ką galėtume pasakyti? Kad ji graži, elegantiška, inteligentiška, kiek drovoka mergina. Šios savybės, regis, tiko jos pasirinktai mokytojos profesijai. Visi trys portretai niekuo neypatingi, atlikti Panevėžio fotografų J. Pauros ir Iciko Frido. Pirmajame dekoracijos ir merginos laikysenos pagalba kuriama kiek romantiška nuotaika, išryškinama liekna jos figūra. Antruoju atveju fotografuota iki pusės, dėmesys sutelkiamas į merginos veido bruožus, jo išraišką. Trečiajame mergina stovi kiek atsiribojusi, griežtoka, ori ir santūri, tarsi išties stovėtų klasėje priešais mokinius. Panašių kaip šie merginų ar moterų portretų rastume gana daug.

Visai kitokia tiek savo charakteriu, tiek sukurtu įvaizdžiu antroji mergina – kretingiškė Liūnė (tikrasis vardas Liucija) Janušytė, tarpukariu jau žinoma feljetonistė. Kaip literatė ji formavosi avangardinės kultūros įtakoje, ji jau atstovavo „naują kultūros viešumoje esančios moters tipą: emancipuotą, laisvai besijaučiančią vyrų draugijoje, prie vyno taurės, su cigarete rankose“²⁷³. Fotografijose ji visuomet stengėsi atrodyti žavinga, vylingai besišypsanti viliokė, savimi pasitikinti koketė, į gyvenimo avantiūras linkusi bohemos atstovė. Prieš fotokamerą jausdavosi laisvai, žvilgsniu drąsiai kontaktuodavo (ir koketuodavo) su objektyvu-fotografu-žiūrovu. Jos portretuose nepamatysime nei susikaustymo, nei drovumo, nei provincialumo. Vienoje nežinomo fotografo darytame visafigūriame portrete ji įkūnija rafinuotai elegantišką širdžių ėdikę, tam pasitelkdama gundytojos pozą, intensyvų žvilgsnį, rodydama nežymiai apnuogintą petį [36 il.]. Ši fotografija seseriai Felicijai dedikuota 1930 m., tuomet, kai Liūnė jau antrus metus studijavo Kaune, todėl labiau tikėtina, kad ir fotografuota buvo Kaune, kur ji greitai įsiliejo į bohemiško gyvenimo sūkurį. Moteriškumo, kūno linijų ir pasitikėjimo savimi

²⁷¹ Susana Sontag, *Apie fotografiją*, Vilnius, 2000, p. 92.

²⁷² Вероника Нуркова, *Зеркало с памятью. Феномен фотографии*, Москва: Российский гос. гуманитарный университет, 2006, p. 37.

²⁷³ Viktorija Daujotytė, *Parašyta moterų*, Vilnius: Alma littera, 2001, p. 250.

derinys perteiktas kitoje fotografijoje, kur ji koketiškai įsitačiusi ant kanapos (fotografuota tuo pat metu, kaip ir pirmojoje) [37 il.]. Dar kitoje nuotraukoje (fotografuota „Ideal“ ateljė Kaune) L. Janušytė, kurdama savo įvaizdį, pasinaudoja jos, kaip literatės, profesiją atspindinčia priemone – laikraščiu [38 il.]. Bet čia ji ne vaidina skaitančiosios, o ir vėl atvirai koketuoja su objektyvu-fotografu-žiūrovu. Pasirenkant tokį motyvą veikiausiai norėta akcentuoti ne skaitymo aktą, o tai, kad ji – jau žymi feljetonų rašytoja, kurios kūryba spausdinama daugelyje laikraščių ir žurnalų. Jei patyrinėtume paskutiniosios nuotraukos ateljė interjerą, matysime, kad nors tai ir Kauno ateljė, anaipol nėra prašmatni – tokią aplinką galėtume rasti bet kurio provincijos miesto fotoįstaigoje. Aplinka čia ne tiek ir svarbu, svarbiausia – įvaizdinti norimą perteikti žinią.

Kalbant apie Liūnės Janušytės įvaizdį, reikėtų atkreipti dėmesį į vieną įdomią detalę, pastebėtą peržiūrinėjant jos asmenines fotografijas. Iš nuotraukų galima teigti, jog, grįžusi atostogų į gimtąją Kretinę, L. Janušytė jautėsi išskirtinė šioje aplinkoje, ji ryškiai dominavo savo sesers ir draugių draugijoje. Ji vilki išėigai skirta suknele, mūvi dailias kojines, apsiavusi elegantiškus batelius, pasipuošusi karoliais, kruopščiai susigarbiniavusi plaukus. Ir nesvarbu, ar ji pozuotų su draugėmis tėvų namų lange, ar įsiropštusi į sodo medį, ar paplūdimyje – visur tos pačios žvilgančios kojinės, tie patys elegantiški bateliai, tarsi šokėjos įtemptos keltys. Kojos L. Janušytei, matyt, buvo svarbi jos įvaizdžio dalis. Ne veltui viename jos fotoalbume tarp įvairių nuotraukų įklijuotas iš kažkurio visafigūrio portreto iškirptas vien jos kojų atvaizdas²⁷⁴ [39 il.]. Ir ten – tokios pat žvilgančios kojinės, tie patys bateliai, tokia pati kojų padėtis. Iškart atmintyje iškilo „Naujo žodžio“ žurnale matyta nuotrauka, kurioje nufotografuotos tik merginos kojos, su prierašu: „Neseniai Kaune Tilmanso salėje įvykusiame konkurse panelės N. premijuotos kojos“²⁷⁵. Kas galėtų paneigti, jog ir L. Janušytė dalyvavo tokiam konkurse?

Grožio konkursų nugalėtojų, aktorių ir kitokių įžymių gražuolių fotografijos, publikuotos tuometinės spaudos puslapiuose, ne vienai merginai ar moteriai žadino svajonę persikūnyti į visuotinį susižavėjimą keliančią gražuolę, širdžių nukariautoją, elegancijos deivę. Nežinia, ar žmonos paskatintas, ar savo sumanymą išpildydamas Povilas Šinskis tokią žmonos svajonę išpildė – fotomontažo pagalba jam puikiai pavyko sukurti damos ant balto žirgo portretą: tobulai į piešinį įmontuota Marijos Šinskienės galva atpažįstama tik iš jos veido bruožų, tuomet ir paaiškėja, kad tai – ne šiaip sau paveikslo ar atviruko reprodukcija, o puikiai atliktas fotomontažas [40 il.].

²⁷⁴ Lietuvių literatūros ir meno archyvas (toliau – LLMA), f. 60, ap. 1, b. 38, l. 88.

²⁷⁵ *Naujas žodis*, 1928 12, Nr. 23–24, p. 22.

Fotomontažą praktiniais sumetimais, matyt, naudojo daugelis fotografų. Štai vienas Vinco Ferinausko šeimos portretas, kuriame į moters su trimis vaikais nuotrauką buvo įklijuota už jų stovinčio vyro figūra, paskui gauta kompozicija perfotografuota, – negatyvo atspaude aiškiai matyti ant plokštumos prismeigtos sumontuotos nuotraukos kraštai ir dviejuose kampuose į atvaizdą patekę smeigtukų fragmentai [41 il.]. Spausdindamas nuotrauką fotografas, be abejo, apkirpdavo nereikalingus kraštus ir taip gaudavo reikiamą atvaizdą. Tiesa, pateiktoje fotografijoje nepavyko itin tiksliai sukonstruoti geidžiamą kompoziciją, – vyro figūra neproporcingai didelė kitų figūrų atžvilgiu, tačiau, matyt, tik tokį jo portretą teturėjo, o naujo pasidaryti nebuvo galimybės. Šiuolaikiniam žiūrovui tokia nuotrauka dar įdomesnė už tikroviškai pavykusį fotomontažą. Ji įgyja papildomą estetinį dėmenį, nors amžininkai veikiausiai būtų kritikavę fotografo darbą.

Būta ir tokių atvejų, kai iliuzinė tikrovė buvo sukurta be jokių fotomanipuliacijų – fotografuojant(is), viena vertus, laikytasi visų tradicinio portreto reikalavimų, kita vertus, į fotografiją pažiūrėta kaip į linksną pokštą. Tiriant minėto V. Ferinausko fotokolekciją, buvo aptikti keli „suklastoti“ portretai. Pirmojoje įamžinta tautiniais drabužiais apsirengusi mergina su jūreiviško stiliaus apranga vilkinčiu vaikinuku [42 il.]. Iš pirmo žvilgsnio – tai niekuo ypatingu neišsiskiriantis jaunos poros visafigūris portretas. Tačiau pamėginus išsiaiškinti nuotraukoje įamžintų herojų pavardes, teko ne juokais suglumti, kai fotografijoje pavaizduota mergina buvo įvardinta Leonu Šukiu. Simpatiškos porėlės portretas pasirodė besąs dviejų persirengėlių atvaizdas. Unikalus atvejis? Pasirodė, kad ne – buvo išaiškinta dar viena apgaulinga portretinė fotografija. Joje į žiūrovą žvelgia taip pat visu ūgiu ateljė nufotografuota jaunavedžių pora, rūpestingai pasipuošusi ypatingos šventės proga [43 il.]. Kad tai ne realų įvykį įamžinęs dokumentas, bet suvaidinta scena, vėlgi išaiškėjo seniesiems miežiškiesiems įvardijus „jaunavedžių“ pavardes. Pasirodė, kad tai jau mums pažįstamas Leonas Šukys ir Petras Stakė. Tik šioje fotografijoje L. Šukys atliko nebe merginos, bet „jaunikio“ vaidmenį.

Abiejų fotografijų herojai į vaidmenis įsijautę su tokiu rimtumu, kad ir daili „lietuvaitė“, ir ryškiai parausvintomis lūpomis bei paryškintomis akimis „nuotaka“ iš pirmo žvilgsnio abejonių nesukėlė, nors akis ir užkliuvo už sulamdytos „nuotakos“ suknelės (bet miestelių fotografų darbuose tokių dalykų pasitaiko), provincijos merginai nebūdingo pernelyg ryškaus makiažo, tarsi paskubomis, be didesnės atidos pastvertos gėlių puokštės ar netvarkingai ant žemės pamestų žolynų, slepiančių „nuotakos“ batelius (galbūt jų apskritai nebuvo?). Atidžiau įsižiūrėjus į pirmąją fotografiją, į akis krinta už nugaros slepiamos nemergaitiškos „lietuvaitės“ rankos. Susirasti šių fotografijų herojus ir išsiaiškinti tikrąją nuotraukų

atsiradimo istoriją bei jų sukūrimo priežastis nepavyko. Gal dėl to, kad ir Šukių, ir Stakių tame krašte gana daug, tad, nors ir sutapdavo vardai bei pavardės, galop paaiškėdavo, kad aptikti pėdsakai veda ne pas nuotraukų herojus.

Kodėl buvo sukurtos šios scenos? Kodėl imituoti įvykiai, kurie realybėje negalėjo įvykti? Viena vertus, pasigilinę į vestuvių papročius, pamatysime, kad persirenginėjimas vestuvėse – sena, iki šių dienų gyvuojanti tradicija: po jungtusių sugrįžus jaunavedžiams, seniau tik piršliui, dabar – ir pabroliams tenka gėrimo buteliais ir saldainiais išpirkti stalą iš „kitų vestuvininkų“ – „jaunaisiais ir jų svita“ persirengusių svečių²⁷⁶. Etnografų yra užfiksuota, kad senosiose tradicinėse vestuvėse, jaunajam su palyda atvykusiam pas nuotaką, tekdavo išpirkti sodą – ties stalu pakabintą vestuvinį papuošalą, o stalą užsėdusieji vaizduodavo „archainius totemus bei protėvius“, „vienas iš vyrų persirengdavo ožiu arba meška“, „vyrai persirengdavo moterimis, o moterys vyrais“²⁷⁷. Kaip matome, persirenginėjimų, susitapatinimų su kitos lyties personažais tradicija gana sena. Galima daryti prielaidą, kad ir mūsų aptartos fotografijos buvo sukurtos per realiai vykusias vestuves, kad fotografas įamžino ne tik tikruosius jaunavedžius, bet ir persirengėlius.

Tačiau tai galėjo būti ir tik pramogas mėgstančių bei fotografijos „dokumentiškumu“ pažaisiti sumaniusių jaunuolių išdaigos. Tokią išvadą galėtų iliustruoti to paties fotografo nuotrauka, kurioje atpažįstamas vienas visų šių fotografijų herojus – Leonas Šukys: čia jis su draugu stovi upelyje, vienas į kitą nukreipę ginklus [44 il.]. Akivaizdu, kad šios surežisuotos fotografijos herojai – tik karą žaidžiantys berniūkščiai, kurių veiduose nematyti net ir suvaidintos agresijos. Tai paprasčiausia jaunuolių (ir fotografo – amžininkų teigimu, Vinco Ferinausko būta šmaikštaus, humorą mėgstančio žmogaus) pakvailiojimai.

Veikiausiai tokių pakvailiojimų, suvaidinimų ar įsijautimų būta ir daugiau. Antai Biržų fotografė Jadvyga Markevičiūtė-Vaitaitienė yra nufotografavusi dvi juodais vyriškais kostiumais apsirengusias jaunas moteris [45 il.]. Juodvi taip pat gerai įsijautusios į savo vaidmenis, gali būti, kad ir įsiamžio po kokio nors vaidinimo, kur turėjo suvaidinti vyrus, – tokių atvejų būta. Priešais fotokamerą įsijausti į priešingos lyties atstovo vaidmenį dėl įvairių motyvų nesvetima buvo menininkams: vyriškais drabužiais persirengusi ne kartą fotografavosi dailininkė Veronika Šleivytė²⁷⁸, prisiminkime ir vieno įtakingiausių dadaizmo

²⁷⁶ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės“, in: *Šiaurės Lietuvos kultūros paveldas 1. Papročiai*, sud. Vytautas Didžpetris, Kaunas: Žiemgalos leidykla, 2007, p. 92.

²⁷⁷ Pranė Dundulienė, *Senieji lietuvių šeimos papročiai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005, p. 186.

²⁷⁸ Agnė Narušytė, Veronikos Šleivytės fotografijos bruožai, in: *Iš Panevėžio praeities: fotografijos kontekstas ir paveldas*, p. 160.

bei siurrealizmo menininkų Mano Ray'aus 1921 m. sukurtų jo bendraminčio Marselio Duchamp'o, persirengusio moterimi, portretų seriją²⁷⁹.

Iš aptartų pavyzdžių matome, kad ir pati kasdieniškausia ir labiausiai paplitusi fotografų amatininkų produkcija – portretai ne visada buvo tik standartinis, tipiškas portretuojamojo atvaizdas. Dar daug paslapčių ir neišaiškintų istorijų glūdi užmirštuose ir netyrinėjamuose fotoarchyvuose.

III. 1. 2. Ateljė rekvizitas ir portretuojamųjų atributai

Trečiojo dešimtmečio pradžioje, ypač mažesnių miestų ir miestelių fotostudijose, rekvizitas buvo labai paprastas – kėdė ar krėslas, staliukas, dekoracija, draperija ar kaspinu perrišta užuolaida. Staliuką neretai „puošė“ vaza su dirbtinėmis gėlėmis arba žydinčių pelargonijų vazonas. Vis dėlto, svarbiausia ateljė interjero dalis buvo dekoracija. Tai dažniausiai sentimentalus gamtovaizdžio fragmentas, kurio fone ir įsikomponuodavo fotografuojami asmenys. Norėdami pateikti įvairesnį pasirinkimą, kai kurie fotografai dar tebenaudėjo XX a. pradžioje populiarias automobilio, laivelio ar valtės ir kt. dekoracijas-trafaretus. Šiuolaikiniam žmogui, be abejo, šypsena kelia nuotraukos, kuriose portretuojamieji neva sėdi automobilyje ir bando suvaidinti automobiliu išskylauti išsirusią kompaniją, nors fotostudija ir dekoracijos atpažįstamos iš pirmo žvilgsnio. Kadangi šį siužetą randame ne vieno fotografo ir įvairiuose Lietuvos regionuose atspausdintose nuotraukose, panagrinėkime jį kiek plačiau.

Štai Antano Mickaus fotografija, kurioje „paiškylauti“ automobiliu išsirusę du jaunuoliai [46 il.]. Šios nuotraukos originalo neteko matyti. Stiklo negatyvo atspaude dekoracijų išdėstymas regimas be vargo, tačiau tokiu pat būdu „išskylaujančių“ trijų merginų to paties fotografo atspausdinta fotografija leidžia daryti išvadą, kad jis, darydamas nuotraukas, iškadruodavo taip, kad dekoracijų kraštai nebūtų matomi ir kad važavimo automobiliu iliuzija būtų kuo įtikinamesnė²⁸⁰. O štai nežinomo fotografo nuotraukoje, kurioje vienas kareivis neva sėdi automobilyje, kitas stovi šalia, studijos dekoracijų išdėstymo net nemėginta slėpti [47 il.]. Nuotrauka turi dedikaciją, vienas iš karių – Albinas Didžiulis (nežinia, kuris iš jų) – siunčia savo ir, matyt, tarnybos draugo atvaizdą neįvardintam adresatui. Siųsta iš Ukmergės 1921 m., tad galima manyti, kad ir fotografuota tuo metu Ukmergėje vietos fotografo. Kadangi spausdinant nuotrauką kraštai nenukirpti, galime tyrinėti, kaip fotostudijoje išdėliotos dekoracijos: priekyje stovi apkirpto automobilio piešinys, kurį ranka

²⁷⁹ Вероника Нуркова, *op. cit.*, p. 45.

²⁸⁰ LCVA, 3-868.

prilaiko vairuotojo vietoje įsitaęs karys, už jo primityviai paramstyta dekoracija, sukurianti miško su beržais foną.

Visai kitaip iškylos automobiliu iliuzija kuriama Mažeikių muziejaus rinkiniuose aptiktoje nežinomo fotografo nuotraukoje [48 il.]. Čia į nufotografuotą piešinį su automobiliu priderinti ir įklijuoti iš kitų nuotraukų iškirpti trijų karių portretai. Jie apkirpti ir įklijuoti taip, kad užpildytų automobilio langų kiaurymes ir sudarytų iliuziją, jog šie vyrai sėdi automobilyje. Panašiu principu sumontuota ir Kelmės fotografo A. Kačerginsko nuotrauka, tik čia viskas atlikta dar primityviau: paimta egzotiško krašto panorama su palmėmis, tolumoje dunksančiu miestu ir automobiliu pirmame plane [49 il.]. Nepasistengta, kad tilptų visas automobilis, jo priekio nematyti, tikriausiai, dėl to, kad visas dėmesys būtų sukoncentruotas į automobilyje „sėdinčius“ asmenis: vairuotoją ir jauną moterį, neva sėdinčią ant galinės automobilio sėdynės, prigludusią prie lango stiklo ir žvelgiančią į atsivėrusius vaizdus. Iškylautojų atvaizdai, dydžiu neproporcingi vienas kito atžvilgiu, taip pat paimti iš kitų nuotraukų ir apkirpti pagal automobilio langų formas.

Šie bandymai sukurti išskirtinius, neva meniškus portretus labai nevykę. Beveik visais atvejais, išskyrus A. Mickų, fotografuota antrojo–trečiojo dešimtmečių sandūroje. Tačiau ar nuotraukos atlikimo laikas galėjo turėti įtakos jos kokybei? Panašios manipuliacijos dekoracijomis buvo sugalvotos gana anksti tam, kad fotografas galėtų pasiūlyti savo klientams kuo daugiau galimybių rinktis „aplinką“, kurioje jis norėtų būti įamžintas. Įskaitant ir „pasiplaukiojimą“ valtimi romantiško peizažo fone, „pasivažinėjimą“ automobiliu ar traukiniu egzotiniame krašte ir t. t., neišeinant už fotostudijos sienų. Viena tokia apie 1875 m. nežinomo amerikiečių fotografo daryta nuotrauka (dvi išsipusčiusios damos ir pagyvenęs džentelmenas valtyje) pateikiama knygoje *A History of Photography: From 1839 to the Present (Fotografijos istorija: nuo 1839 m. iki šių dienų)*²⁸¹. Labai estetiška panašiu principu XIX a. pabaigoje garsaus Rygos fotografo E. v. Eggerto fotoateljė daryta fotografija – dvi mergaitės valtyje ir už jų puikiai derančio peizažo fone – saugoma Kelmės kraštotyros muziejaus rinkiniuose²⁸². Maždaug 1930-ųjų ar 1931-ųjų metų fotografija, kurioje portretuojamasis „irkluoja valtį“ „Nemunas“, saugoma Alytaus kraštotyros muziejuje [50 il.]. Kaip ir A. Mickaus nuotraukose su pieštu automobiliu, čia naudojamos dvi dekoracijos: priekyje – pieštos valtės putotose upės bangose (ir tai tik matomo jos šono) ir už „irklautojo“ nugaros nusidriekiančio upės peizažo. Nors ant nuotraukos fotografo antspaudo nėra, pagal

²⁸¹ *A History of Photography: From 1839 to the Present: The George Eastman House Collection*, Köln: Taschen, 2005, p. 323.

²⁸² KKM, GEK15325.

peizažo dekoraciją ir, pasitelkus biografinius duomenis, ji priskiriama žymiausiam to laiko Alytaus fotografui Isaakui Abramavičiui²⁸³. Šioje fotografijoje „pasiplaukiojimo“ iliuzija sukurta gana vykusiai, estetiškai ir tai rodo užsakymą atlikusio fotografo aukštesnį profesionalumą. Tačiau tokiais atvejais sėkmę lėmė ne tik fotografo meistriškumas bei profesionalumas, bet ir estetiškai įrengta fotostudijų aplinka, kokybiškos bei tikroviškumo iliuziją sukuriančios dekoracijos. Turtingos pasaulio didmiesčių ateljė klientus viliodavo egzotinių gyvūnų iškamšomis ar tolimus bei egzotinius kraštus imituojančiais fotostudijų interjeriais. Pavyzdžiui, įėjimą į Nadaro ateljė puošė didžiulė krokodilo iškamša²⁸⁴. Gerokai vėliau, jau pokario metais, vilko iškamšą, stovėjusią Panevėžio fotografo Jono Cibulskio fotostudijoje, irgi atsimena visi joje lankęsi panevėžiečiai.

Kita vertus, geras amato išmanymas, aukšta nuotraukų techninė kokybė negalėjo garantuoti visiškos sėkmės kurioje nors naujoje srityje. Pavyzdžiui, Juozo Daubaro mėginimai daryti stereofotografijas: tai ant paprasto rudo nelygiai apkirpto stačiakampio kartono priklijuota po dvi vienodas nuotraukas iš abiejų pusių²⁸⁵. Taigi per stereoskopą būtų galima matyti du skirtingus vaizdus: vieną žiūrint iš vienos pusės, kitą – iš kitos. Nuotraukos taip pat apkirptos nelygiai, priklijuojant ant kartono likę klijų pėdsakų. Metrikose nurodoma, jog fotografuota trečiajame dešimtmetyje. Stereofotografijų provincijos fotografų archyvuose nėra daug. Renkant medžiagą apie Povilą Šinskį, buvo rastos dvi jo stereoskopinės nuotraukos – Panevėžio miesto panoramos su Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia bei Geležių (Panevėžio apskr.) bažnyčios centrinio altoriaus²⁸⁶. Fotografuota maždaug apie 1920 m. P. Šinskis veikiausiai turėjo įsigijęs stereoskopinį fotoaparata, nes minėtos fotografijos gana kokybiškos, atspausdintos ant vientiso fotopopieriaus [51 il.]. Tačiau šioje srityje nepralenkiamas buvo Jokūbas Skrinskas. Tai, matyt, buvo viena iš mėgiamų jo sričių, kurią jis bandė pritaikyti ne tik pramogai, bet ir švietimo tikslams. Štai „Naujo žodžio“ žurnale skelbiama, jog „Prienų fotografas J. Skrinskis išleido keletą serijų Lietuvos miestų, gamtos, botanikos sodo ir gamtos muziejaus eksponatų vaizdų stereoskopams. Čia vaizduojamas vištvanagis ir jo jaunikliai (Kauno zoologijos muziejus). Tikras įspūdis gaunamas tik pasižiūrėjus į paveikslą per stereoskopą. Įdomu visiems, o ypač naudinga mūsų mokykloms“²⁸⁷. Ir šalia skelbimo atspausdinti du stereoskopu žiūrėti skirti minėtų zoologijos muziejaus eksponatų paveikslėliai.

²⁸³ Galina Tamošiūnienė, *Tarpukario Alytaus fotografas*, p. 43–49.

²⁸⁴ Вероника Нуркова, *op. cit.*, p. 42.

²⁸⁵ LBM, GEK38057/1–7, MVIII3798/1–7.

²⁸⁶ PKM, GEK2752, F142; GEK2750, F141.

²⁸⁷ „Stereoskopų mėgėjams!“, in: *Naujas žodis*, 1928 12, Nr. 23–24, p. 22.

Grijtant prie portretų, be dekoracijos, svarbus dalykas buvo rekvizito, aksesuarų, portretuojamajam svarbių atributų pa(si)rinkimas. Kaip jau minėta, dauguma fotoateljė darytų portretų supanašėja dėl standartinių pozų, neįvairaus rekvizito, viena kitą atkartojančių dekoracijų, regis, tik veidai, tik žmonės keičiasi. Net ir patys portretuojamieji, atsidūrę unifikuojoje arba visiškai tuščioje erdvėje, praradę ryšį su juos supusia socialine aplinka, darydavosi vienas į kitą panašūs. Siekiant įvairovės, portretuojamojo išskirtinumo, kai kurie fotografai siūlė netradicines pozas, naudojo paties portretuojamojo asmeninius daiktus, jam būdingus aksesuarus.

Vienas ryškiausių tokių pavyzdžių – V. Ferinausko motinos ir sūnaus portretas [52 il.]. Čia portretuojamieji yra žinomi žmonės – tai Leonas Šukys su savo mama. Šukys buvo mokytojas, Troškūnų šaulių būrio valdybos pirmininkas, mokytojavo Andrioniškyje, nuo 1926 m. vasaros dirbo Bečerninkų (Troškūnų vlsč.) pradžios mokyklos vedėju, 1927 m. pabaigoje perkeltas į Sidarų pradžios mokyklą Šiaulių apskrityje²⁸⁸. Jis ir mūsų jau aptartą „suklastotą“ nuotrauką herojus. Šioje fotografijoje Agnieška Šukienė, apsirengusi namų darbo drabužiais, sėdi prie verpimo ratelio, šalia sėdi sūnus, vilkintis šaulio uniforma, jam už nugaros, atremtas į sieną, stovi dviratis – jis nėra dėmesio centre, matyti tik fragmentas, tačiau tai gana svarbus ir reikšmingas laiko ženklas – tuomet dar ne kiekvienas galėjo dviratį įsigyti. Svarbus ir ant dviračio sėdynės padėtas laikraštis, beveik dengiantis skrybėlę. Padėtas taip, kad būtų perskaitomas pavadinimas – „Studentas“. Matyt, savo vaidmenį turi ir ant sienos kabantis jaunuolio paltas, ir prie dviračio palikti purvini kaliošai. Visi šie atributai į nuotrauką pateko ne šiaip sau, kiekvienas turėjo perduoti tam tikrą žinutę: parodyti išsilavinimą, socialinę, visuomeninę padėtį, papročius. Jie ne tik atspindi laikmetį, reprezentuoja sodietę moterį ir visuomenišką, žinių siekiantį jaunuolį, bet ir įgauna simbolinę prasmę – verpianti kaimo moteris tarsi įprasmina tautos tradicijas, o jos sūnus šaulys – modernumo bei progreso keliu žengiančią jauną valstybę. Nors fotografuota paviljone, visiškai tuščioje erdvėje, visi nuotraukoje panaudoti šių dviejų žmonių asmeniniai daiktai tarsi kuria metaistoriją ir leidžia juos įsivaizduoti jų kasdienėje socialinėje aplinkoje.

Pasirinkdami etnografinį motyvą, fotografai nebūtinai siekė atskleisti tradicijų autentiškumą. Pavyzdžiui, V. Ferinausko įamžinta verpėja imituoja tradicinį kaimo moterų užsiėmimą, tačiau šis portretas nėra nukreiptas į liaudies tradicijos akcentavimą, greičiau jis atskleidžia tradicijos ir modernumo susidūrimą [53 il.]. Moteris (fotografo žmona) pozuoja jo ateljė, fonas tuščias, be jokių papildomų ženklų, skirtingai nuo kraštotyriinių ar

²⁸⁸ Panevėžio apskrities pradžios mokyklos mokytojų skyrimo ir atleidimo iš tarnybos bylos, in: *LCVA*, f. 391, ap. 3, b. 958, l. 31; b. 997, l. 205–207, 211.

reprezentacinių fotografijų herojų, ši verpėja vilki ne tautiniais ar namų darbo drabužiais, kaip įprasta matyti B. Buračo ar A. Naruševičiaus nuotraukose, o nėriniais puošta bliuzele, ryši naujo stiliaus prijuostę ir tai parodo jau modernėjančią provincijos miestelio visuomenę.

Modernėjančiai, savišvieta užsiimančiai visuomenei atspindėti fotografijose naudoti išprusimą demonstruojantys atributai: laikraščiai, žurnalai, knygos. Dažnai nuotraukose spaudiniai komponuojami taip, kad būtų įmanoma perskaityti jų pavadinimus. O tai gali padėti datuoti ir pačią nuotrauką. Štai V. Ferinausko nufotografuotos šeimos portrete vyras rankose laiko „Tėvynės sargą“ [54 il.]. Žinodami, jog tai visuomenės, politikos, mokslo, literatūros ir ūkio laikraštis, galime įsivaizduoti šio žmogaus interesus. Kadangi laikraštis ėjo 1917–1918 ir 1920–1926 m., o V. Ferinauskas Miežiškiuose fotografuoti pradėjo apie 1918-uosius, atsižvelgdami į portretuojamųjų aprangą, nuotrauką galime datuoti apie 1918 ar 1920 m.

Laikraščio su perskaitomu pavadinimu fotografijoje panaudojimas galėjo būti ne tik nuoroda į individualias portretuojamojo savybes. Kartais laikraštis tampa simboliu, iškalbingu laiko ženklu. Štai nežinomo fotografo 1924 m. padarytas knygnešio Antano Bataičio iš Smilgių valsčiaus (Panevėžio apskr.) portretas [55 il.]. Nuotraukoje matome priešais kamerą pozuojantį kaimietį senolį namų darbo drabužiais, vienoje rankoje gniaužiantį kepurę, kita prilaikantį ant aplūžusios dėžės stovinčią pintinę su knygomis ir ant jų uždėtais obuoliais – galbūt panašiu būdu jis ne kartą gabeno draudžiamas knygas. Į pintinę atremtas laikraštis „Varpas“ – vienas iš knygnešių platintų laikraščių. Nuotraukos kompozicija ir joje panaudoti tikslingai parinkti daiktai pateikiami taip, kad nesunku atspėti senolį buvusį knygnešiu.

Siekdami išvengti sukaustyto pozavimo, išgauti natūralesnę būseną, kai kurie fotografai pasiūlydavo portretuojamiesiems įsijausti į kokį nors veiksmą: žiūrėti nuotraukų albumą, skaityti, žaisti šachmatais, rašyti laišką ar pan. Štai įdomi nežinomo fotografo dviejų draugių nuotrauka [56 il.]. Joje merginos sėdi prie stalo ir skaito knygas – lavinasi, nes jos – būsimos Lietuvos ateities kūrėjos. Jos tapatinasi su populiariu lietuvaite įvaizdžiu: vilki tautinius drabužius, ilgi plaukai supinti į dvi kasas. Fotografuota 1930-aisiais – Vytauto Didžiojo ir valstybingumo įtvirtinimo metais. Tad į fotografiją įvedamas dar vienas atributas, valstybingumo ženklas – ant stalo padėtas į sieną atremtas mediniuose rėmuose įrėmintas Vytis su šūkiu „Valio Nepriklausoma Lietuva!“. Šiam simboliui nuotraukoje suteikiama ypatinga svarba – jis nėra antrame plane, ne pakabintas ant sienos, o pastatytas greta portretuojamųjų. Kažin, ar tokį atributą būtų galėjusios rasti fotostudijoje, tad fotografuota namų aplinkoje. Vos matomos buities detalės (sienų apmušalų raštas, etažerės fragmentas, į kadražį pakliuvę keli gėlės lapai) netrukdo, o atvirksčiai – sukuria jaukią atmosferą. Tų metų

svarbą ir norą ta proga įsiamžinti, įtvirtinti juos atmintyje rodo užrašas kitoje nuotraukos pusėje: „July! Prisimink 1930-tuosius Vytauto Didžiojo metus ir mane su Liuce. Dr. Stasė. Mažeikiai, 1931 m. II. 15 d.“²⁸⁹.

Taip įsiamžinti buvo vienas iš būdų išreikšti savo pilietines pozicijas, solidarumą su tauta. Juk 1930-ieji buvo ne tik Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto pagerbimo, bet ir šlovingos praeities, tautos didžiavyrių išaukštinimo, valstybingumo sampratos žmonių sąmonėje, patriotiškumo, meilės Tėvynei įtvirtinimo metai. Visus metus visoje Lietuvoje vyko patriotiniai, pilietiškumą ugdatys renginiai. Ir tai atsispindi fotografijose. Įvairios bendruomenės – darbo kolektyvai, visuomeninės organizacijos – fotografavosi prie Vytauto Didžiojo paveikslo, Vyčio, gediminaičių stulpų, kitų valstybingumą bei laisvę išaukštinančių simbolių.

Aptariant būdingiausius atributus, aptinkamus mažų miestelių fotografų darytuose portretuose, būtina paminėti muzikos instrumentus. Merginos pozuoja skambindamos gitara, vyrai – dažniau apkabinę armoniką ar prie savęs glaudžiantys smuiką. Fotografijose užfiksuoti žmonės, grojantys pačiais įvairiausiais instrumentais – birbynėmis, kanklėmis, citromis, balalaikomis, būgnais, pianinu ir t. t. Iš daugumos išsiskiria Antano Mickaus sukurtas keliaujančio Anykščių krašto muzikanto Juozo Ulbos su savo darbo smuikolu (šešiasstygiu smuiku) ir legendiniais šunimis portretas. Kompozicija, regis, paprasta, tradicinė: įprasta dekoracija, įprasta poza, sutrikęs, purvo nuo batų nespėjęs nusivalyti keliautojas, žvilgsniu bėgiojantis po jam neįprastą aplinką (fotografavimo metu žvilgsnis nukreiptas kažkur aukštyje). Išskirtinumą, nuotaiką atvaizdui suteikia bei interpretacijų lauką praplečia ištikimi keliautojo palydovai – du dideli, romūs, grakščiai pozuojantys šunys, sėdintys šeimininkui iš šonų [57 il.].

Galima išskirti dar vieną fotografijų grupę ir pavadinti jas portretais-teiginiais, kurie komponuojami portretuojamą asmenį apibūdinančioje, jam būdingoje aplinkoje. Štai Povilo Šinskio užfiksuotame Geležių savamokslio medžio drožėjo, liaudies menininko Jono Baruolio portrete meistras užsiėmęs savo darbu, susidomėjęs tik savo prietaisais ir tarsi nė nemato esąs fotografuojamas [58 il.]. Meistro aplinka nėra labai iškalbinga – ant stalo pora prietaisų, kiek toliau – įrėmintas brėžinys, panašu, jog Geležių bažnyčios altoriaus ir klausyklos, kuriuos meistras buvo padaręs. Taigi nuotraukoje kuriama aplinka, iš kurios fotografuojamo asmens amatas būtų atpažįstamas.

²⁸⁹ MM, GEK10804, F2262.

Šalia asmenį reprezentuojančių daiktų provincijos fotografų darbuose galima rasti ir užfiksuotų nereprezentacinių atributų. Vaišinimasis ne tik naminiu alumi, bet ir pirktiniais alkoholiniais gėrimais užfiksuotas daugelyje nuotraukų, ir ne tik įamžinant laisvalaikio akimirkas. Antai V. Ferinausko ateljė pozuoja du jauni vyrai – vienas rankose laiko armoniką, kitas gėrimo, greičiausiai vyno, butelį ir pila gėrimą draugui į stiklinę [59 il.]. Nors bandomas imituoti veiksmas, siejantis draugus (vienas laiko stiklinę, kitas į ją pila gėrimą), abu vyriškiai, sustingę savo pozose, žiūri tiesiai į kamerą. Čia alkoholis į reprezentacinį portretą patenka ne kaip girtuokliui būdingas atributas, o veikiausiai kaip bendravimo ženklas. Visai kitą vaidmenį alkoholis vaidina kuršėniškio P. Lipskio užfiksuotoje scenoje: nuotraukoje matome vyrą su nepridegta cigarete dantyse, parėmusį galvą ranka, kurioje laiko pistoletą, kita ranka ruošiasi iš butelio pilti degtinę į ant stalo stovinčią stiklinę, į kurią ir įsmeigtas tuščias vyriškio žvilgsnis [60 il.]. Kitų ant stalo dar esančių daiktų – butelio dangtelio bei cigarečių pakelio – vaizdas išplaukęs, dėmesys koncentruojamas į apatišką portretuojamojo veidą. Tik pažvelgus į atvaizdą kyla klausimas, kas gi nutiko šiam žmogui, kad jis atsidūrė tokioje beviltiškoje situacijoje? Skaitant fotografijos metriką sužinome, jog tai Baublių kaimo (Papilės vlsč.) mokytojas Juozas Domeika, buvęs didis humoristas, suvaidinęs šią sceną vien tik pramogai.

Fotografų ar portretuojamųjų noro papokštauti būta visais laikais. Ir aptariamuoju laikotarpiu jaunimas prisigalvodavo visokių linksmų dalykų: štai kelių draugių portrete dvi merginos susiglaudusios ir pasipuošusios didžiuliu riestainių „vėriniu“, kitame besifotografuojančių draugų būrelyje vienas vaikiną stovi su raiba višta po pažastimi. Be to, reikia atkreipti dėmesį ir į fotografijos sukūrimo laiką ir tikslą. Antai Petro Ločerio balandžio 1-osios proga sukurtas vaizdelis: nuotraukoje atspausdinti du jo sūnaus portretai, kuriuose tiek vaikui (čiulptukas, didžiulis kaspinas po kaklu, ant žemės išmėtyti žaislai), tiek suaugusiajam (laikrodis su grandinėle, skrybėlė, dantyse pypkė su dūmų debesėliu) būdingų atributų dėka kuriamas humoristinis, tos dienos nuotaikas atitinkantis įvaizdis [61 il.]. Užrašas vaizdo apačioje „April-April“ ir data – 1927 m. balandžio 1-oji – akivaizdi nuoroda, kad portretai kurti kaip Melų dienos pokštas.

III. 2. Kraštovaizdžio fotografija

Išlikusiuose provincijos fotografų archyvuose portreto žanras yra dominuojantis. Kraštovaizdžio fotografijai, matyt, būta mažiau užsakovų, o be komercinių paskatų nedažnas provincijos fotografas išlaidaudavo, fotografuodamas savo gyvenamąją vietovę bei jos apylinkes, gražesnę peizažą ar architektūros objektus, nesitikėdamas sulaukti finansinės

naudos ar bent jau padengti išlaidas. Vis dėlto, kraštovaizdžio fotografijų yra nemažai. Atgavus nepriklausomybę Lietuvos kraštovaizdis ėmė sparčiai keistis – vyko melioracija, saviti kaimai išskirstyti į viemkiemius, buvo tiesiami plentai, statomi nauji pastatai, tiltai, viadukai ir t. t. Įvairūs pokyčiai vyko tiek miestuose, tiek kaimuose. Senieji peizažai su juose išnyrančiomis kaimų bei sodybų salelėmis svarbūs mūsų kraštotyrai, gimtojo krašto pažinimui. Miestų vaizdai itin vertingi ikonografiniu aspektu, tiriant, kiek transformuota architektūra, kiek pakito gatvės ir aikštės bei jų išplanavimas, kokia dermė išlaikyta tarp senojo ir naujojo miesto, tarp miesto plėtros ir vietos peizažo.

Aptardama kraštovaizdžius detaliau, išskyrčiau juos į tris grupes pagal pagrindines jų funkcijas. Be to, tyrimo metu bandant patikslinti kai kurių nuotraukų datavimą, buvo atlikta atvejo studija, kuri pateikiama skyriaus pabaigoje.

III. 2. 1. Atminčiai

Kaip ir portretinės, taip ir kraštovaizdžio fotografijos galėjo būti skirtos tik atminčiai – siauram arba tik tam tikram žmonių ratui, o ne viešam naudojimui. Pavyzdžiui, Vinco Ferinausko Miežiškių fotografija, kurios centre – vežimų pravėžuota miestelio gatvė, vedanti į bažnyčią [62 il.]. Iš pirmo žvilgsnio miestelis atrodo tuščias, nematyti jokių gyvybės ženklų, galvotum, jog fotografas turėjo konkretų tikslą – įamžinti naująją bažnyčią. Tačiau ji nėra dėmesio centre. Tuomet gal norėta įamžinti taip, kad matytųsi ir senieji maldos namai, bet ir jų įžiūrimas vos nedidelis fragmentas. Ir tik atidžiau patyrinėjus nuotrauką, kairiojoje pusėje pamatysime prie namo ant beržinės tvorelės sėdinčią moterį – fotografo žmoną ir greta jos stovintį šunelį. Kitoje gatvės pusėje, namo prieangyje, dar galime pastebėti kelis sėdinčius vyrus, užsiėmusius pokalbiu ir visai nekreipiančius dėmesio į gatvėje vykstantį veiksmą. Tad veikiausiai šio fotografavimo tikslas buvo užfiksuoti esamą vaizdą atminčiai ir kartu įamžinti žmoną abiejų bažnyčių fone, kol senoji dar nenugriauta.

Kitas pavyzdys – didelis būrys vaikų, Biržų apskrities Vytautų ir Biručių, 1930-aisiais – Vytauto Didžiojo metais Jadvygos Markevičiūtės-Vaitaitienės įamžintas šalia Biržų pilies griuvėsių [63 il.]. Fotografijoje matome didžiulį būrį vaikų, nusėdusių pilies kalno šlaitą, bei jų mokytojus. Sunku įsivaizduoti, kaip fotografei pavyko suvaldyti tokią gausybę žmonių ir juos vykusiai įkomponuoti į pasirinktą tvirtovės fragmentą. Vaikų buvimas fotografijoje labai pagyvina niūrią ir vaiduoklišką griuvėsius gaubiančią atmosferą.

Biržų tvirtovės liekanos tarpukariu buvo didžiulis traukos objektas, audrinęs vaizduotę ne tik kaip tolimos istorijos liudininkas, bet ir kaip legendomis apipinta vieta, savo paslaptimis viliojusi tiek vietos gyventojus, tiek smalsius atvykėlius, tiek iškalbingų vaizdų

ieškojusius fotografus. To meto nuotraukos byloja, kad tai buvo itin pamėgta iškilmių, poilsio ir pramogų vieta. Tvirtovės teritorijoje vešėjo sodas, 1931 m. jame pastatytas Jonušo Radvilos biustas, prie kurio mėgo fotografuoti atvykėliai. Ir P. Ločeris labai mėgo fotografuoti pilies teritorijoje, ieškodamas tinkamo motyvo atvirukams, jis, regis, dažnai buvo kviečiamas įamžinti grupę ar pavienius asmenis pamėgtoje romantiškoje vietoje. Susipažinus su Petro Ločerio Biržų pilies fotografijomis, matyti, jog jis sugebėjo užfiksuoti ne tik patį objektą, gamtovaizdį, žmones, bet ir pagauti ten tvyrojusią nuotaiką. Vienos fotografijos pilnos paslapčių, kitos – saulės šviesos ir šešėlių, dar kitos – didingumo ar nostalgijos. Antai Radvilos paminklas, apsuptas pamėkliškai išsiraizgiusių rudeninių medžių siluetų, tylą ir ramybę apgaubtos ežero paviršiumi slystančios poilsiautojų valtys, rūsti ir didinga stūksanti tvirtovės siena su jos kampe užmūrytais jaunavedžiais, pavasario veržlumu trykštančio žydinčio sodo apsupti griuvėsiai ir t. t.

Išsiskiriančiu kraštovaizdžiu pasižyminčiose vietovėse kaip fonas fotografuojamų asmenų grupei tarnauja natūrali gamtos panorama. Įspūdinga perspektyva, atskleidžianti apylinkių grožį, perteikta Anykščių fotografo Iciko Melniko fotografijoje, kurioje jis įamžino vyskupą Kazimierą Paltaroką ir būrį kunigų išvykoje ant Storių kalno [64 il.]. Ši fotografija itin vertinga ne tik vykusia kompozicija, bet ir pačiu istoriniu įvykiu bei nuotraukoje užfiksuotų asmenybių gausa.

Būta ir fotografavimosi tradicijų. Lankydamasi Kupiškėje iš senų kupiškėnų sužinojau, kad dažna šeima, atvykusi į miestelio atlaidus, sustodavo įsiamžinti pas Juozą Karaziją – ne bet kaip, o pozuojant vežimaitėje aikštėje priešais bažnyčią. Tai patvirtina ir pluoštelis nuotraukų, kuriose tas pats motyvas, tik skirtingi veikėjai [65 il.].

Kartais fotovaizdų funkcijos persipina, sunku priskirti būtent vienai ar kitai grupei. Pavyzdžiui, M. Slepą iš Dusetų fotografija – K. ir A. Radkevičių sodybų panorama Antazavės apylinkėse – veikiausiai buvo užsakyta šių sodybų gyventojų, tačiau ji puikiausiai gali reprezentuoti Aukštaitijos sodžių [66 il.]. Arba Jono Kinčino užfiksuoti viekšniškiai, tvarkantys miestelio aikštę [67 il.]. Čia atsiveria ir palei aikštę einančios gatvės perspektyva, ir matome žmones, fotografui pozuojančius pirmame plane bei dirbančius tolumoje, ir berniukštį pastvėrusį kleboną. Ši fotografija veikiausiai atsidūrė ne vieno čia dirbusiojo namuose ir buvo patalpinta šeimos albume atminčiai, tačiau ji kartu reprezentuoja miestelį ir jo gyventojus, jų siekį gyventi gražioje, tvarkingoje aplinkoje. O štai nežinomas fotografas įamžino grupę karių šalia Vaitkuškio dvaro rūmų, kariai taip pat fotografavosi atminčiai, bet kartu fotografo gražiai sužaista atspindžiais vandenyje, tuo pačiu ši fotografija svarbi dvaro rūmų ikonografijai [68 il.].

III. 2. 2. Režentacijai

Vystantis turizmui ypač išpopuliarėjo reprezentaciniai vaizdai. Provincijos fotografų ateljė jau buvo galima ne tik nusifotografuoti, bet ir įsigyti atminčiai tos vietovės ar žymesnių jos objektų vaizdų – platinti skirtų atvirukinio formato fotografijų. Dažnai ant atvaizdo būdavo užrašytas vietovės (miesto ar miestelio), objekto (istorijos, architektūros ar kt. paminklo, pastato) pavadinimas. Mažesnius miestelius mėgta fotografuoti iš toli, apimant plačią panoramą, atskleidžiančią kraštovaizdžio ypatumus. Ko gero, sunku būtų rasti miestą ar miestelį, nufotografuotą iš bažnyčios bokšto ar bent nuo didesnio kalno ar aukštesnės kalvos. Kartais skirtingi fotografai pasirinkdavo kone tą patį rakursą, tad atributuojuant labai lengva nuotrauką priskirti ne tam autoriui. Susipažinus su Zarasų miesto vaizdais, paaiškėjo, kad ir D. Daškevičiaus [69 il.], ir M. Botviniko [70 il.] miestelis fotografuotas beveik iš to paties taško, tik skirtingu laiku. Nustačius minėtų pokyčių metą, būtų galima nustatyti ir vaizdų užfiksavimo laiką. Netgi būtų įdomu palyginti, kokia panorama atsiveria iš tos vietos šiandien.

Jei miestas ar miestelis išsidėstęs prie upės, tvenkinio ar ežero, pasirenkant motyvą stengiasi išnaudoti pakrantės pastatų bei medžių atspindžius vandenyje. Ten, kur nebuvo vandens augmenijos, ramią, nevėjuotą dieną bandyta išgauti kone veidrodinį atspindį (pvz., taip B. Mikštavičiaus nufotografuoti Kėdainių dvaro rūmai, kuriuose buvo įsikūrusi Aukštesnioji kultūrtechnikų mokykla) [71 il.]. O siekiant vaizdui suteikti paslaptį, rinktasi rakursai su vandens augalais, fotografuota, kai vėjo šuorai prabėga vandens paviršiumi tai daugiau, tai mažiau jį pašiaušdami (tų pačių rūmų J. Skrinsko fotografija) [72 il.]. B. Mikštavičiaus fotografuota taip, kad kuo geriau matytųsi rūmų architektūra, J. Skrinskui labiau pavyko atskleisti gamtos ir architektūros sandraugą.

Fotografijos liudija, jog buvo mėginama išgauti panoraminius vaizdus, kruopščiai atitainkant ir sujungiant kelias fotografijas. Tokių mėginimų rasta artimo Povilo Šinskio bičiulio kraštotyrininko Nikodemo Mickevičiaus, taip pat užsikrėtusio fotografija, albume²⁹⁰. Dabar jau nebėra ko paklausti, kuris iš jų mėgino suklijuoti du Subačiaus apylinkių vaizdus, nufotografuotus iš bažnyčios bokšto. Taip pat nežinia, kas fotografavo ir sujungė tris Zarasų panoramos vaizdus²⁹¹.

„Fotografija nėra vien tik atvaizdas (kaip paveikslas), vien realybės interpretacija; ji taip pat pėdsakas, betarpiškas realybės trafaretas, nelyginant pėdos įspaudas ar pomirtinė kaukė,“

²⁹⁰ Lucijos Mickevičiūtės-Dauderienės asmeninis archyvas.

²⁹¹ Zarasų kraštotyros muziejus (toliau – ZKM), GEK6584, F4246; GEK6585, F4247; GEK6586, F4248.

– rašė Susana Sontag²⁹². Fotografijos lyginimas su pomirtine kauke labiausiai tinka kalbant apie laikui bėgant sunykusius ar sunaikintus objektus. Jų jau nėra, tačiau išlikę atvaizdai liudija juos buvus, kol jų nuo žemės nenušlavė viską griaunančios jėgos ir į nebūtį nenugramzdino laikas. Liko tik fotografijose įsprausti jų atvaizdai – tarsi pomirtinė (nors čia labiau tinka sakyti priešmirtinė) kaukė. Ir tos fotografijos „ne tik pateikia praeities liudijimus, bet ir siūlo naują elgesio su dabartimi būdą“²⁹³. Juk, žvelgiant iš laiko perspektyvos, tiek paprastus trobesius, tiek kultūros paveldo objektus ne kartą pelenais paleido gaisrų liepsnos, ne kartą juos dulkėmis pavertė ir buldozeriai, sunaikino žmonių nepriežiūra ir aplaidumas. Todėl tokios fotografijos jau ne vien tik dokumentuoja, jos atlieka ir kitas funkcijas: priekaištauja, kaltina, skatina pagarbiai elgtis su praeities ženklais, įpareigoja kuriant modernią ateitį nesupriešinti jos su istorine praeitimi.

Pranykusių, jau tik iš fotografijų beatpažįstamų objektų senose nuotraukose gausu. Antai 1931 m. nufotografuota Panevėžio karaimų kinesė – nedidukas medinis kulto statinys, stovėjęs Sodų gatvėje [73 il.]. 1938–1939 m. pastatas buvo rekonstruotas; kita fotografija įamžino kinesę po perstatymo [74 il.]. Iš vėlesnės nuotraukos matyti, kad senojo medinio pastato neliko, jo vietoje atsirado kiek erdvesnis (praplatintas ir paaukštintas) mūrinis statinys. Atsinaujinusi kinesė palyginti neilgam tapo traukos centru, kvietusiu maldai ir būrusiu karaimų bendruomenės narius. Bendruomenė tolydžio mažėjo, laikui bėgant nebeliko ir šventiko. Kulto pastatas tapo nebenaudojamas. 1952 m. miesto valdžios sprendimu kinesė buvo uždaryta ir perduota miesto bibliotekai. 1970 m., rengiantis statyti gyvenamuosius namus Ramygalos gatvėje (tuo metu kinesės adresas buvo Ramygalos g. 74), ji nugriauta²⁹⁴. Dabar jos vietą ženklina tik atminimo lenta.

Tik istorinėse nuotraukose išliko įspūdingasis Alytaus geležinkelio tiltas per Nemuną, pastatytas 1899 m. tiesiant Suvalkų žiedo geležinkelį. Aukštą (33 m aukščio ir 241 m ilgio) metalinių konstrukcijų tiltą suprojektavo žymus mokslininkas ir tiltų inžinierius Nikolajus Beleliubskis. Teigiama, kad pastatytas pagal naujausius statybos technikos reikalavimus, drąsios ir gražios konstrukcijos, žalia spalva nudažytas tiltas puikiai įsikomponavo į vietos peizažą²⁹⁵.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1915-aisiais, besitraukdama carinės Rusijos armija, norėdama pristabdyti vokiečių puolimą, susprogdino visus Alytaus tiltus. Užėmę

²⁹² Susana Sontag, *Apie fotografiją*, Vilnius, 2000, p. 154.

²⁹³ *Ibid.*, p. 165.

²⁹⁴ Halina Kobeckaitė, *Lietuvos karaimai: Totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 600 metų jubiliejaus leidinys*, Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 23.

²⁹⁵ Regina Žepkaitė, „Alytaus istorijos vingiai XIX amžiuje–XX amžiaus pradžioje“, *Alytaus istorinė raida*, sud. Regina Žepkaitė, Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 35–36.

miestą vokiečiai netruko juos atstatyti – tai buvo strategiškai svarbūs objektai. Teigiama, kad šalia subombarduoto senojo naujas geležinkelio tiltas iškilo per rekordiškai trumpą laiką – du mėnesius. Jo išvaizda pakito – vietoje metalinių konstrukcijų buvo pastatytos medinės, joms panaudota rinktinė, daugiausia vietos ąžuolo, mediena. Tiltas paaukštintas iki 35 m, ilgis siekė 294 m²⁹⁶. Deja, jis nebuvo labai tvirtas, pavojingai judėjo, o laikui bėgant ne tik dėl didelio aukščio, daugybės sujungimų, bet ir dėl džiūstantčio medžio rizika juo vežti krovinius vis didėjo. Nuo 1925 m. perstumdavo tik pavienius vagonus. Saugumo sumetimais Geležinkelių valdybos sprendimu 1927 m. tiltas buvo išardytas²⁹⁷.

Aukščių išpūdingas architektūros statinys (geležinkeliui specialiai buvo supiltas aukštas pylimas, dėl to tiltas galėjo taip iškilti virš upės) traukė ne tik vietos fotografų dėmesį. Štai vienoje nežinomo fotografo nuotraukoje tiltas užfiksuotas fragmentiškai, labiau išryškinant jo santykį su aplinka, bandant užfiksuoti juo važiuojantį traukinio sąstatą. Neabejoju, kad tokį vaizdą buvo galima įsigyti kaip atviruką **[75 il.]**.

Vieni išnykę objektai užfiksuoti tik viename kitame atvaizde arba apskritai liko neįamžinti, kiti gana dažnai patraukdavo fotografuojančiųjų dėmesį. Ir ne tik todėl, kad jie buvo itin „fotogeniški“, puošiantys panoramines fotografijas. Tai kartais sąlygojo jų vieta – stovėjo miesto centre arba arti reikšmingų, dominuojančių, dažnai fotografuojamų pastatų. Dažnas objekto (ar jo fragmento) įterpimas į fotografiją jį padaro išskirtinį, lengvai atpažįstamą. Tokiu objektu buvo tapęs 1925 m. pastatytas Laisvės tiltas per Nevėžį, jungęs Senąjį ir Naująjį Panevėžį. Jis ar jo fragmentas dažnai būdavo įkomponuojamas į panoraminius Smėlynės atvaizdus, „pakliūdavo“ tiek į dokumentinių nuotraukų siužetus (fiksuotas tilto atidarymas, jo fone įamžinti atskiri miestiečiai), tiek į reprezentacinio kraštovaizdžio kompozicijas **[76 il.]**. Tiltą sudarė trys kraštovaizdyje ryškiai išsiskiriančios gelžbetoninės arkos. „Iš upės tiltas gražiai atrodo, bet panevėžiečiai juo labai nepatenkinti: jis per daug siauras [...]; dažnai įvyksta susidūrimai ir kiti nesusipratimai“, – prabėgus dešimtmečiui nuo pastatymo rašė geodezininkas, hidrologas Steponas Kolupaila²⁹⁸. Kone keturiasdešimt metų tarnavęs tiltas 1961 m. platinant gatvę buvo išmontuotas. Siauro, nepatogaus ir nelabai miestelėnų mėgto Laisvės tilto vaizdas vis dėlto giliai įsirėžęs į daugelio vyresniosios kartos panevėžiečių atmintį. Galbūt kaip tik dėl tų ant jo įvykusių incidentų ar kurioziškų situacijų, o gal dėl simbolinio Laisvės pavadinimo.

²⁹⁶ Algimantas Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir vertybės*, t. 1: *Užnemunės miestai ir miesteliai*, Vilnius: Savastis, 1999 p. 328.

²⁹⁷ Beta Žaliaduonienė, „Senieji tiltai“, *Dainava*, 2001, Nr. 1, p. 6.

²⁹⁸ Steponas Kolupaila, *Nevėžis*: Hidrografinė studija, Kaunas: Šviesos sp., 1936, p. 69.

Tokių išlikusių ar neišlikusių, senų ar tuomet naujai pastatytų, ypač sakralinių pastatų, reprezentacinėse fotografijose gausu. Štai medinė Mažeikių bažnyčia [77 il.]. Regis, fotografuota turint tikslą nuotrauką pardavinėti kaip atviruką, tai liudija užrašas ant atvaizdo. Bet fotografijoje netrukdo, netgi ją pagyvina, prie tvoros prisišlieję du mažamečiai vaikai (trečiasis atokiau stovintis ir tarsi styga įsitempęs berniukas kompozicijai priduoja statiškumo). Fotografuota Mažeikių fotografo V. Tomanovo. Kitoje fotografijoje – medinė Mažeikių cerkvė, įspūdingas sakralinis statinys, architektūros paminklas [78 il.]. Ir šioje nuotraukoje, toje pat atvaizdo vietoje kaip ir prieš tai aptartoje fotografijoje, yra labai panašiai užrašytas užrašas. Manau, galima daryti prielaidą, kad ir čia fotografuota Tomanovo, nors ant pastarosios nuotraukos signatūros nėra.

Iš tokių pastatų, gamtos, miesto, paminklų reprezentacinių fotografijų būdavo sudėliojamos vaizdų kompozicijos, dėlionės ir atspausdinamos ant vieno fotopopieriaus lakšto. Bet reikia atkreipti dėmesį, kad į tą dėlionę pakliūdavo nebūtinai vieno fotografo nuotraukos. Pavyzdžiui, patyrinęję iš devynių Mažeikių ir apylinkių vaizdų sukomponuotą atvirukinio formato fotografiją, rasime ir jau minėtą V. Tomanovo užfiksuotą bažnyčią (čia būtent vaikai padeda identifikuoti atvaizdą), ir vienos gatvės nuotrauką su vos įskaitoma ant vaizdo užrašyta Laižuvos fotografo Antano Indriulio pavarde [79 il.]. Peržiūrėjus ir sulyginus Mažeikių miesto vaizdus, galbūt paaiškėtų ir kitus vaizdus užfiksavę žmonės.

III. 2. 3. Fotodokumentavimas

Be abejo, fotografijose dažniausiai atsispindi reprezentacinės miestų vietos. Fotografuojant atminčiai netvarkos ar skurdo tarsi vengta. Vis dėlto kai kurie fotografai pasukdavo iš pagrindinių akmenimis grįstų gatvių į šalutines gatveles, po lietaus pažliugusias, vežimų išvažinėtas. Fotografuodavo gal kokio vietos gyventojų paprašyti, gal vykdydami kieno nors užsakymą, gal bandė dokumentuoti miestą ar miestelį patys. Štai nežinomo fotografo pagauta akimirka Sedos miestelyje, dar negrįstoje Mažeikių gatvėje: žmonės mato, jog fotografuojama, jiems smalsu – nueinanti nedidukė mergaitė atsigrėžusi stebi fotografą, kita, kiek didesnė, sustoja papozuoti prie suverstos akmenų krūvos. Nuotraukos metrikoje teigiama, jog apie 1930 m. buvo organizuotas akmenų vežimas ir kiekvienas gyventojas turėjo pristatyti po vieną kubinį metrą tam, kad gatvę būtų galima išgrįsti akmenimis. Iš to sužinome apytikrą fotografavimo laiką – fotografas, matyt, turėjo tikslą užfiksuoti gatvės tvarkymo pradžią (galbūt jis užfiksavo savo paties atvežtus akmenis?). Jis sukėlė ne tik mergaičių susidomėjimą – tolėliau ir būrelis smalsių vyrų stebi fotografo darbą, tik priešpriešiais

ateinanti moteris tarsi paskendusį savo mintyse žingsniuoją nekreipdama dėmesio į tai, kas vyksta gatvėje [80 il.].

Ne vieno muziejaus rinkiniuose yra nuotraukų, kuriose užfiksuoti susikūproję, išklypę, basliais paramstyti, nugriovimo belaukiantys mediniai pastatai ar net ištisi jų kvartalai. Ne vienoje tokių nuotraukų prie griauti pasmerkto namo nufotografuoti ir jo gyventojai. Kartais tokia dokumentinė fotografija gali įgauti metafizinį atspalvį, praplėsti erdvę interpretacijai. Antai vienoje nuotraukoje prie varganos lūšnelės stovi sena moteris. Senutė fotografavimo metu sujudėjusi, dėl to jos atvaizdas nuotraukoje neryškus, išsiliejusiais kontūrais, tarsi liudydamas ir pačios namo gyventojos būvį: dar ji čia, šalia savo paskutines dienas skaičiuojančio būsto, bet išplaukiantys kontūrai labiau primena vėlę, rodos, čia pat išnyksiančią, kai tik bus nugriauta visą gyvenimą ją glaudusi pastogė [81 il.].

Dažniausiai šių nuotraukų kitoje pusėje užrašytas namo savininkas bei adresas, kartais data, kada namas nugriautas, fotografas nenurodomas. Įdomus stiklo negatyvų rinkinys saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“ Telšiuose. Tai fotografo Kazimiero Bogumilos užfiksuoti Varniai. Kaip jau minėta, paprastai, norėdami įamžinti miesto ar miestelio panoramą, gatvę ar pastatus, fotografai rinkdavosi labiau reprezentacines vietas, akiai malonius vaizdus. Net į etnografinio paveldo fiksavimą įsitraukę fotografai dairėsi nors ir senų, tačiau estetiškos išvaizdos nepraradusių trobesių. K. Bogumilos Varniai šioje kolekcijoje – skurdokas medinių namų miestelis, netgi ne miestelis, o begriūvantys pastatai su įvairių buities rakandų pilnais kiemais bei kreivomis gatvelėmis. Bene visose fotografijose rasime aplūžusią, sukrypusią tvorą, pakiūžusią pirkį ar dar pusėtiną namą su skylėtu, pasišiaušusiu šiaudiniu stogu.

Panašių nuotraukų galima rasti Lietuvos centriniame valstybės archyve, Statybos ir sauskelių inspekcijos fondo bylose, prisegtų ar priklijuotų prie Vidaus reikalų ministerijos Statybos komisijos aktų apie tikrintų pastatų būklę²⁹⁹. Tose pačiose bylose įsegtas 1939 m. Šiaulių apskrities viršininko raštas vyriausiajam statybų ir sauskelių inspektoriui, kuriame kalbama apie įsiskolinimą fotografams už nufotografuotus senus trobesius³⁰⁰. Iš to matyti, kad buvo samdomi fotografai, kurie fiksuodavo statybos komisijos (ją paprastai sudarydavo miesto ir apskrities inžinierius ar pavaduotojas, apskrities gydytojas ir policijos pareigūnas) tikrintus ir pagal jų saugumą bei tinkamumą gyventi ar naudoti ūkyje vertintus pastatus. Kaip jau minėjau, tokių nuotraukų kitoje pusėje, o kartais ir ant paties vaizdo, nurodomas sodybos

²⁹⁹ Apskričių ir miestų nugriautų senų trobesių fotografijos, patikrinimai, aktai, susirašinėjimas griovimo klausimais 1930–1939 m., in: *LCVA*, f. 1622, ap. 1; ap. 6.

³⁰⁰ Šiaulių apskrities viršininko 1939 12 07 raštas Nr. 13538 vyriausiajam statybos ir sauskelių inspektoriui, in: *LCVA*, f. 1622, ap. 1, b. 58, l. 27.

savininkas ir adresas. Kartais vienas ar kitas statinys prieš fotografuojant būdavo paženklinamas baltu kryžiu (matyt, kad būtų aišku, apie kurį pastatą akte kalbama), kai kuriose fotografijose jis pažymėtas kryžiu jau ant atspausdinto atvaizdo. K. Bogumilos Varnių kolekcijoje regime dar kitokį variantą: veik visose fotografijose pozuoja berniukas su lentele, prižišta virvele ir pakabinta po kaklu (arba laikoma rankose), ant kurios kreida užrašytas numeris, kuris tikrintojams padėdavo orientuotis ir atsekti atvaizduose užfiksuotus pastatus [82 il.]. Fotografavimo laikas panašus – apie 1935–1939 m. Peršasi prielaida, kad Kazimieras Bogumila galėjo būti vienas iš tų pasamdytų fotografų, fiksavusių nebetinkamus, griauti pasmerktus pastatus. Gerinant bendrą miestų vaizdą, buvo nugriauti daugiausia seni mediniai pastatai, kai kurie ir gana saviti. Kartais nuosprendžio sulaukdavo ir mūriniai statiniai. Antai Kupiškyje kartu su menkaverčiais pastatais 1935 m. nugriauta ir klasicistinė varpinė šventoriaus kampe, nes, 1931 m. į bažnyčios bokštus įkėlus varpus, ji neteko tiesioginės paskirties. Dėl to, architekto, urbanistikos istoriko Algimanto Miškinio teigimu, „miestelis prarado reikšmingą laiko ženklą“³⁰¹. Ir tik viena kita fotografija besaugo vizualųjį varpinės atminimą. Kiek provincijos fotografų ir kurie buvo pasamdyti fiksuoti griūvančius pastatus, be nuodugnesnio tyrimo sunku pasakyti.

III. 2. 4. Neaiškumai Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčios fotografijose: atvejo studija

Kiekvieno miesto ar didesnio miestelio puošmena yra bažnyčia – išskirtinis architektūros objektas, nuo seno statytas aukštesnėje vietoje, kad iš visų pusių būtų gerai matomas. Bažnyčia užėmė svarbią vietą žmogaus gyvenime: čia buvo krikštijami kūdikiai, tuokiamos poros, iš čia į paskutinę kelionę išlydėdavo mirusiuosius. Tad miestovaizdžio fotografijoje bažnyčia ne vien tik dėl architektūros didingumo dažnai atsidurdavo fotografo regos centre, užėmė išskirtinę vietą. Dažniausiai būdavo pasirenkamas rakursas – priekinis ar šoninis fasadas, rečiau įamžinta apsidė. Kadruojama taip, kad būtų matomas statinio didingumas ir puošnumas.

Po nepriklausomybės atgavimo Panevėžio mieste veikė dvi bažnyčios – Šv. apaštalu Petro ir Povilo senamiestyje ir Švč. Trejybės naujojoje miesto dalyje, netoli centrinės miesto aikštės. 1926 m. įsteigus Panevėžio vyskupiją, naujai vyskupijai reikėjo katedros. Ji pastatyta 1929 m. ir pašventinta kitų metų pradžioje, o 1933-iaisiais konsekruota Kristaus Karaliaus titulu. Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje Agronomijos gatvėje buvo pastatyti marijonų

³⁰¹ Algimantas Miškinis, „Kupiškis“, in: *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. 4, *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai*, Vilnius: Savastis, 2009, p. 169.

vienuolyno rūmai ir juose įrengta koplyčia, 1939-aisiais konsekruota Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo titulu³⁰².

Švč. Trejybės bažnyčia tuo laikotarpiu į fotografijas patekdavo dažniau nei kitos, nes šalia buvo įsikūrusios kareivinės ir čia pat esančioje Nepriklausomybės aikštėje vyko nemažai oficialių miesto renginių. Tačiau fotografijose atsispindinti bažnyčios išvaizdos ir titulų įvairovė kelia daug neaiškumų. Ji buvo pastatyta kaip pijorų bažnyčia, vėliau paversta cerkve, tarpukariu vėl atiduota katalikams ir vadinta Pijorų, Šv. Kazimiero, Įgulos, Marijonų. Ne kartą kito ir jos išvaizda – buvo pristatyti ir vėl nugriauti bokšteliai su kupolais, pristatytas ir vėliau kiek pakeistas bokštas, ne kartą keistos puošybos detalės. Gerai neįsigilinusiam ir pastato istorijos neišstudijavusiam žmogui kyla klausimas, ar minint šiuos visus titulus kalbama apie tą pačią bažnyčią, ar nuotraukose įamžinta tikrai ta pati šventovė. Dėl tos priežasties imtasi šių painiavą išsiaiškinti. Tyrimo metu senųjų nuotraukų ir rašytinių šaltinių pagalba buvo pamėginta atkurti nuoseklią šventovės rekonstrukcijų raidą, nustatyti, kaip laikui bėgant kito minėto sakralinio pastato eksterjeras bei patikslinti nuotraukų datavimą.

Iki šių dienų išlikusi akmens mūro bažnyčia pradėta statyti 1803 m. vietoje 1790 m. gegužės 12 d. pelenais virtusios medinės pijorų bažnytėlės. Gaisro liepsnos pasiglemžė ne tik bažnyčią, bet ir vienuolyną, mokyklą, ūkio trobesius³⁰³. Netrukus šalia šventovės iš akmenų pastatytas ir vienaaukštis vienuolyno pastatas. Naujoji bažnyčia buvo bebokštė, turėjo klasicistinės architektūros formų³⁰⁴. Po 1831 m. sukilimo bažnyčia ir vienuolynas buvo uždaryti, vienuolyno pastatai perduoti kariniam daliniui, vienuolių korpusas rekonstruotas į kareivines, o bažnyčia 1847 m. atiduota stačiatikiams ir perstatyta į bizantinio stiliaus cerkvę, konsekruotą Kazanės Dievo Motinos ikonos titulu³⁰⁵. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, šventikas pasišalino, be priežiūros paliktoje cerkvėje vokiečiai laikė karo belaisvius³⁰⁶. Pirmojo pasaulinio karo metų pradžioje vokiečių leidėjo Georgo Stilke'ės išleistame atviruke matome, kaip minėta šventovė atrodė XX a. pradžioje [83 il.].

Karui baigiantis į šiuos maldos namus pretendavo tiek stačiatikiai, tiek katalikai. Vis dėlto, Panevėžio vyskupo Kazimiero Paltaroko teigimu, 1918 m. ją atgavo katalikai ir „ėmė

³⁰² „Nauja bažnyčia Panevėžy“, in: *Panevėžio garsas*, 1939 08 19, Nr. 34, p. 3.

³⁰³ Raimonda Ragauskienė, „Panevėžys XVI–XVIII a.“, in: *Panevėžys nuo XVI a. Iki 1990 m.*, sud. Kęstutis Gudas, Panevėžys: UAB „Nevėžio spaustuvė“, 2003, p. 83; [Vyskupas Kazimieras Paltarokas] V. K. P., *Panevėžio bažnyčios*, Panevėžys: „Bangos“ spaustuvė, 1936, p. 14.

³⁰⁴ Algimantas Miškinis, „Panevėžio urbanistinė raida iki 1871–1872 m. (pirmojo plano projekto)“, in: *Urbanistika ir rajoninis planavimas*, (ser. *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*), Vilnius: Technika, 1984, p. 137.

³⁰⁵ Regina Laukaitytė, *Staciatikių bažnyčia Lietuvoje XX amžiuje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2003, p. 204.

³⁰⁶ [Vyskupas Kazimieras Paltarokas] V. K. P., *Panevėžio bažnyčios*, p. 25.

griauti, kas joje buvo svetima, statyti tai, kas sava“: buvo paremontuotas vidus, iš Klovainių atvežti trys altoriai, pastatyti meistro Martyno Masalskio padaryti aštuonių balsų vargonai, nugriauti bokšteliai su kupolais, perdengtas stogas³⁰⁷. Iš pateikto šaltinio matyti, kad bažnyčios rekonstrukcija vyko 1918 m. Tačiau per Pirmąjį pasaulinį karą vokiečių išleistuose atvirukuose bažnyčios eksterjero atvaizdai įvairuoja: vienuose atvirukuose regime bebokštę cerkvę, turinčią tik nedidelius bizantiško stiliaus bokštelius [83 il.], o kituose užfiksuota cerkvė su pristatytu dar vienu bokštu (84 il.). Atvirukas su tokiu pastato atvaizdu, kuriame ši šventovė pavadinta graikų katalikų bažnyčia, buvo panaudotas kaip atvirlaiškis, todėl datuoti jį padeda korespondencijos data – 1916 m. rugsėjo 7 d.

Kyla klausimas, kas ir kada pristatė bokštą? Juk nelogiška, kad tai būtų padariusi okupacinė vokiečių valdžia, cerkvėje įkūrusi belaisvių stovyklą. Atidžiau patyrinęję Georgo Stilke'ės išleistą atviruką, matome, kad vokiečių karių figūros nuotraukoje įmontuotos. Vadinasi, nors atvirukas išleistas Pirmojo pasaulinio karo metais, tačiau jam panaudotas anksčiau užfiksuotas vaizdas. Tai patvirtina du atvirukai su visiškai identiškais minėtos cerkvės atvaizdais: vienas iš jų – „Panevėžys. Cerkvės aikštė“ su rusiškais užrašais („Паневъжъ. Церковная площадь“), išleistas XX a. pradžioje Panevėžio fotografo Leibos Slonimskio, kitame tas pats L. Slonimskio užfiksuotas vaizdas, perleistas nenurodyto leidėjo, tik su vokiškais užrašais („Poniewiecz. Kirchplatz“). Kadangi Panevėžio kraštotyros muziejuje saugomas dar vienas Pirmojo pasaulinio karo metais G. Stilke'ės perleistas atvirukas su apie 1900-uosius L. Slonimskio užfiksuotu Vilkmergės (dabar Ukmergės) gatvės vaizdu, tik vokiškajame leidime akivaizdžiai matyti fotomontažo elementai (vietoje užpieštų vežimų ir miestiečių figūrų į urbanistinį peizažą įterpta vokiečių kareivių grupė)³⁰⁸, galima daryti išvadą, kad bažnyčios bokštas pristatytas dar iki Pirmojo pasaulinio karo, o klaidina laiko nesutapimas – užfiksuoto vaizdo ir atviruko leidybos.

Jau minėta, kad neaiškumų kelia ir prie bažnyčios atvaizdų minimi jos titulai. Menotyrininkės Rimantės Meldytės teigimu, pijorų vienuoliai Panevėžyje „pastatė vienuolyną, mokyklą ir medinę Švč. Trejybės vardo bažnyčią“³⁰⁹. Kunigo Jono Totoraičio 1928 m. rašte „Panevėžio Pijorų bažnyčia“ teigiama, kad „pašventino ją vienuolyno rektorius kun. Silvestras Velbutas (Wialbutt) 1813 m. Švenč. Trejybės vardu“³¹⁰. Tas pats titulas

³⁰⁷ *Ibid*, p. 27.

³⁰⁸ *Senasis Panevėžys: nuo pirmųjų fotografijų iki 1918 metų*, p. 9.

³⁰⁹ Rimantė Meldytė, Panevėžio buvęs pijorų (vėliau – marijonų) vienuolynas ir Švč. Trejybės bažnyčia, in: *Lietuvos vienuolynai: vadovas*, sud. Rūta Janonienė, Dalia Klajumienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 189.

³¹⁰ Kunigo Jono Totoraičio 1928 m. liepos 8 d. raštas „Panevėžio Pijorų bažnyčia“, in: *PVKA, Švč. Trejybės bažnyčios dokumentų iki 1945 m. byla*.

minimas ir 1919 m. gruodžio 11 d. bažnyčios inventoriaus sąrašė³¹¹. 1918 m. katalikams atgavus pastatą ir pritaikius jį savo reikmėms, 1919 m. kovo 4 d. bažnyčia vėl buvo pašventinta ir joje pradėtos laikyti pamaldos. Kadangi nepriklausomybės metais vienuolyno patalpos buvo perduotos Panevėžio įgulos kariams, ilgą laiką į pamaldas šioje bažnyčioje rinkdavosi kariai, taip pat ir visų mokyklų moksleiviai. Pasak kunigo, teologijos licenciato Jono Gasiūno, žmonių ši bažnyčia būdavo vadinama Įgulos arba Šv. Kazimiero³¹² (galbūt dėl to, kad pašventinta Šv. Kazimiero dieną?). Tą patvirtina ir užrašai po nuotraukomis, tiesa, dažniau ji vadinama Įgulos ir tik po keliomis, tarp jų ir Panevėžio lenkų gimnazijos moksleivio Vitoldo Kovalevskio 1929 m. rugpjūčio 20 d. užfiksuotu atvaizdu užrašyta: Šv. Kazimiero bažnyčia [85 il.]. 1927 m. Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas bažnyčia rūpintis pavedė tėvams marijonams³¹³, dėl to ji dar pradėta vadinti Marijonų.

V. Kovalevskio fotografijoje matome prieš dešimtmetį atliktus eksterjero pakeitimus. Tačiau, regis, rekonstrukcijos tuo nesibaigė. Panevėžio kraštotyros muziejaus fotografijų rinkinyje aptinkame dar vieną nežinomo fotografo užfiksuotą atvaizdą – Švč. Trejybės bažnyčią, apkaltą pastoliais [86 il.]. Fotografijos data nenurodyta. Iš pro pastolius matomų bažnyčios eksterjero pakeitimų galima spręsti, kad rekonstrukcija vyko ir nuotrauka daryta vėliau negu 1929-ieji, tačiau dar iki 1936-ųjų, nes būtent tada išleistoje vyskupo K. Paltaroko knygutėje „Panevėžio bažnyčios“³¹⁴ atspausdintoje fotografijoje bažnyčia jau atrodo tokia, kaip šioje nežinomo fotografo nuotraukoje [87 il.].

Pateikta nuotraukų analizė ypač svarbi Panevėžio miesto istorijos tyrimams. Viena vertus, lyginant fotografijas pavyko patikslinti kai kuriuos rašytiniuose šaltiniuose minimus ir išsiaiškinti nepaminėtus faktus, rekonstruoti bažnyčios eksterjero kitimo etapus bei patikslinti atvaizdų užfiksavimo laiką. Kita vertus, buvo išaiškinta vaizdo klastotė – panaudotas fotomontažas Pirmojo pasaulinio karo pradžioje vokiečių leidėjų išleistame atviruke.

III. 3. Siužetinės fotografijos

Fotografijai įsivertinant kasdieniame žmonių gyvenime, vis dažniau imtos fotografuoti buities scenos, namų aplinkos vaizdai, fiksuoti darbo akimirkas tiek valstiečių kaime, tiek tarnautojų

³¹¹ Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčios inventoriaus, kun. Jono Grabio perduodamo kun. Pauliui Kliknai, tarpininkaujant Šv. Stanislovo bažnyčios klebonui kun. Jonui Maciejauskui, sąrašas 1919 m. gruodžio 11 d., *ibid.*

³¹² Jonas Gasiūnas, „Katalikų bažnyčios“, in: *Panevėžys. Geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą*, red. Juozas Masilionis, Čikaga: Panevėžiečių klubas, 1963, p. 133.

³¹³ *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, Vilnius: Lietuvos katalikų mokslų akademija, 1998, p. 252.

³¹⁴ [Vyskupas Kazimieras Paltarokas] V. K. P., *Panevėžio bažnyčios*, p. 15.

įstaigose ar darbininkų fabrikuose. Fotografijų, atspindinčių šalies vystymąsi, paklausa išaugo atsiradus galimybei iliustruoti žinutes bei straipsnius spaudoje.

Ketvirtojo dešimtmečio fotografijos rodo, kad fotografai jau buvo kviečiami užfiksuoti ir labai asmeniškus momentus, pavyzdžiui, Jono Kinčino nufotografuotos moteris ir mergaitė prie sergančio seno žydo patalo, Viktorijos Bortkevičiūtės-Brėdikienės įamžintos moterys kirpykloje, kurioms atliekams cheminis sušukavimas, ir t. t. Fotografijos meno sklaida, patarimai ir rekomendacijos spaudoje fotografams mėgėjams, neliko nepastebėti ir amatininkų, jų nuotraukose atsiranda įvairesnių siužetų (pvz., V. Tomanovo nuotraukos dėmesio centre atsiduria apšerkšniję medžiai³¹⁵), kartais išryškinama tik architektūros statinio dalis, atsisakant visaapimančios panoramos (pvz., Igno Stropaus šviesos ir šešėlių išmargintas įėjimas į Palangos kurhauzą [88 il.], Povilo Šinskio Tiltagalių pieninės statyba ir pan.).

Net ir kuriant šeimos portretą, kai fotografuota užsakovo sodyboje, šalia tradicinio susstatymo ar susodinimo trobos ar medžių lapijos fone, pradėta daugiau aprėpti sodybos fragmentų, įkomponuoti fotografuojamuosius į jų kasdienę aplinką. Paimkime dvi Vinco Ferinausko fotografijas, kuriose įamžintas ūkininkas Adomas Juška su šeima savo sodyboje Nainiškių kaime (Panevėžio apskr.). A. Juška, kaip ir pridera ūkininkui, rankoje laiko „Ūkininko patarėją“, žmona su „Moters“ laikraščiu rankoje. Pirmoji nuotrauka tradicinė, šeima įkomponuota į sodo augalų lapiją [89 il.]. Antroji patraukia dėmesį savo etnografiškumu: gausi šeima (tarp jų dar yra tarnaitė ir kaimynė) plačiu būriu stovi senovinės, šiaudais dengtu stogu pirkios fone; kiemas tvarkingas, su žydinčiais gėlynais, priemenę apsvijusių vijoklių kupeta ir netgi vištų pulkeliu, pakliuvusių į kadra (tam tikslui, matyt, buvo paberta grūdų); namo šone, šalia gėlių darželio, – aukštas medinis kryžius, saugantis sodybą nuo nelaimių ir visokio blogio, šalia jo, gargingiausioje vietoje, stovi tėvai, toliau sustatyti vaikai ir minėtos tarnaitė su kaimyne, bet ne vienoje linijoje ir ne būriu, o taip, kad vienas kito neužstotų. Nors visi statiški, visi pozuoja (moterys ir merginos, netgi mažoji, kad būtų kur rankas dėti, laiko po puokštelę gėlių), tačiau matyti, kad kompozicija fotografo gerai apgalvota ir sukurtas tikrai puikus šviesaus, apsiskaičiusio, tvarkingo ūkininko sodybos paveikslas [90 il.].

Kitokį šeimos paveikslą kuria Krekenavos fotografas Tadas Bajorūnas. Jo fotografijoje – nežinoma šeima namų interjere [91 il.]. Pastaroji nuotrauka įdomi tuo, kad joje gausu įvairių detalių, atskleidžiančių to laiko gyvenamąją aplinką (kambario apstatymas, baldai, šviestuvai), madas (apdranga, sienų apmušalų raštas, stalus ir spinteles dengiančios staltiesės,

³¹⁵ MM, GEK4908/71, F256.

ant komodos stovinčios nuotraukos), vieno iš šeimos narių pomėgį ar užsiėmimą (siuvimo mašina). Tuo pat metu ši fotografija įamžina tris šeimos kartas – priekyje sėdi jauna pora su dviem mažamečiais vaikais ir pozuoja fotografui, o jiems už nugarų palei sieną stovi senolė, susimąsčiusi, akis nudelbusi žemyn, tarsi nedalyvautų šiame procese. Senolės at(si)ribojimas nuo fotografavimosi veiksmo atveria interpretacijų lauką – dėl tam tikrų priežasčių ar tokios kompozicijos sumanymo ji nepozuoja kartu su visa šeima, bet ir nepasitraukia iš kadro, ji tarsi dalyvauja šeimos gyvenime ir kartu lieka nuošalyje.

Veikiausiai kraštotyrinės fotografijos įtakoje etnografinių motyvų yra užfiksavęs Povilas Šinskis [92, 93 il.]. Jo fotografijose aiškiai matyti, jog veikėjai kruopščiai ruošėsi būsimai scenai: grėbėjos vilki švariais kaimiškais drabužiais, iš tolo šviečia baltos moterų skarelės ir prijuostės; šienpjoviai taip pat dar nuovargio neišsekinti, dar tik pradėję varyti savas pradalges, su drobiniais apdarais, tiesa, antrojo vyriškio kelnės ties keliais sulopytos, bet tai tik suteikia akimircai natūralumo. Abi fotografijos grupinės, tačiau abi jos turi po pirmąją dominuojančią figūrą, geraširdiškai besišypsančią, žvelgiančią tiesiai į objektyvą ir galinčią būti visiškai savarankiška. Likusiosios nuotraukų figūros, sustingusios tam tikroje pozoje ar tam tikrame judesyje, tik papildo kompoziciją ir padeda perteikti šieno pjovimo ar grėbimo įspūdį.

Etnografiška, gana įdomi ir motinos įtaką šeimoje iliustruojanti fotografija aptikta Kupiškio etnografijos muziejaus skaitmeniniame archyve: joje – keturios merginos, vadovaujamos netoliese sėdinčios motinos, palei namą tvarko gėlynus [94 il.]. Iš pirmo žvilgsnio natūrali akimirka tik atrodo natūrali ir nesužadinta. Atidžiau patyrinėjus nuotrauką matosi fotografo režisūra: motina sėdi ant kelių pasidėjusi pluoštą žurnalų „Žemės ūkis“ (ir vėl taip, kad būtų perskaitomas pavadinimas) ir pirštu rodo, ką dukros turėtų padaryti; trys merginos, nors ir dirba savus darbus, atsigręžusios klausosi motinos, tik ketvirtoji stovi žvilgnį nukreipusi kažkur tolyn į priešingą pusę; įsižiūrėję geriau pamatysime ir dar vieną veikėją – pro langą sceną stebintį jaunuolį (brolių ir sūnų). Fotografuota Rakučių kaime (Kupiškio vlsč.) nežinomo fotografo apie 1927–1928 m. Akį pagauna tvarkingų, prižiūrėtų senovinių pastatų fragmentai, pati nuotraukos kompozicija.

Labai įdomios ir vertingos bendruomenės tradicijas atspindinčios fotografijos, tokios kaip Tado Bajorūno užfiksuotos Velykų apeigos ir persirengėliai žydai arba žmonių suėjimas kaimo sodyboje, kai susirinkusieji paprasčiausiai bendrauja, krečia pokštus [95 il.], Povilo Šinskio įamžinta kaimo bendruomenė kryžiaus šventinimo metu [96 il.], nežinomo fotografo nufotografuota stačiatikių procesija ir apeigos meldžiant lietaus [97 il.]. Daug įdomių siužetų sukomponuota Jono Kinčino apie Vieکشnius garsinusių puodininkystę ir šio amato meistrus.

Jo nuotraukos nenurodant pavardės spausdintos ir to meto „Amatininko“ žurnale prie ta tema publikuotų straipsnių. Puodynę sukančio puodžiaus Stasio Giedros fotografija [98 il.] puikuoja net ant pirmojo viršelio puslapio³¹⁶. Nuotraukoje puodžius ir jo gaminiai išryškinti per langą sklindančios šoninės šviesos, pagauta akimirka, kai jis įsijautęs į savo darbą visiškai nepozuoja, tarsi nemato jį fotografuojančio žmogaus.

Susipažinus su J. Kinčino fotografijomis, peršasi išvada, kad jo būta gana įdomaus siužetinių fotografijų kūrėjo. Ir čia žodis „kūrėjas“ pavartotas pelnytai, nes Jonas Kinčinas turėjo savitą žvilgnį, šviesos ir šešėlių dermės pajautimą, gebėjimą perteikti akimirkos nuotaiką, užfiksuoti žmones ne tokius statiškus, nors ir pozuojančius. Jo darbuose matyti įvairaus socialinio sluoksnio žmonių, jis mėgo fotografuoti miestelio elgetas, o norėdamas išbandyti naujas medžiagas, stverdavo pirmą po ranka pasipainiojusį vaiką ir jį nufotografuodavo, net jei šis būdavo murzinas kone iki ausų³¹⁷. Viena charakteringiausių tipų fotografijų – Viekšnių egetos Baltučio portretas: elgeta su visa savo manta – lazda, ant kaklo užkabinta *terba* ir saujoje sugniaužta kepure – nedalios prislėgtas liūdnei pozuoja priešais kamerą fotografo ateljė prie dekoracijos [99 il.].

Iš socialinių siužetų, o tokių ir nėra daug, išskirčiau Šiaulių ateljė M. Fligelio ir B. Faivušo užfiksuotą kasdienybės fragmentą: prie sukrypusios krosnies kamputyje tarp vaikiškos lovelės ir aplamdyto kibiro įsispraudęs mažametis berniukas apipešiotu paltu, kažkiek nustebęs, kažkiek išsigandęs žiūri kažkur į šoną, žvilgsniu tarsi klausdamas, ar gali susikimšti į burną rakutėse laikomą valgį [100 il.]. Fiksuojama apnuoginta, neestetizuota kasdienybė, atsilupinėjusios, aprūkusios sienos, kaip ir mažasis nuotraukos herojus bei visa jį supanti aplinka – visa persmelkta skurdu ir beviltiškumu. Tarsi amerikiečių dokumentalistu Jakobo Riiso Niujorko apleistųjų fotografijose³¹⁸.

Apibendrinama šią dalį, norėčiau pteikti pavyzdį, kap senieji archyviniai vaizdai gali ne tik iliustruoti praeities įvykius, būti vaizdiniu šaltiniu įvairiems tyrinėjimams, bet ir atgimti naujam gyvenimui fotomenininko sumanytame projekte. Panevėžio kraštotyros muziejaus leistą Vinco Ferinausko fotografijų parodos katalogą apipavidalinusiam panevėžiečiui fotomenininkui Evaldui Ivanauskui fotografo nuotraukos tapo įkvėpimo šaltiniu ir medžiaga naujiems darbams. Menininkas archyvinėse nuotraukose surado dalykų, kurie palietė jį, patraukė jo dėmesį ir giliai įstrigo į atmintį (Roland‘o Barthes‘o *punctum*). Jis atsirinkinėjo jį

³¹⁶ *Amatininkas*, 1937, Nr. 13–14.

³¹⁷ Bernarda Platinina, „I fotoaparato objektyvą sutilpo visi Viekšniai“, in: *Santarvė*, 2004 05 06, Nr. 51, p. 6.

³¹⁸ Jakobo Riiso socialinis projektas, kurio metu fotografavo Niujorko apleistuosius, 1890 m. buvo išleista šių fotografijų knyga *How the other half lives* („Kaip gyvena kita pusė“).

palietusius, „užkabinusius“ veidus, žvilgsnius, drabužius, pozas, juos gretino, iš jų modeliavo naujus veikėjus, kūrė savas vizijas, siekdamas įkūnyti savo idėjas, iš jų kūrė naują realybę, tokią, kokios nėra ir nebuvo, kuri egzistuoja tik jo vaizduotėje ir virtualioje erdvėje (tarsi Jeano Baudrillard'o simuliakrinė tikrovė). Pirmoji E. Ivanausko sukurtą fotografiją buvo „Narvas“. Pažiūrėkime, kaip gimsta šie dviejų fotografų, niekada vienas kito nemačiusių, dialogai. Štai V. Ferinausko nuotraukoje užfiksuotas jo sūnus Aleksas – mažametis berniukas, ilgais languotais marškinėliais, stovintis medinėje stovynėje [101 il.]. E. Ivanauskas kompiuteriu pratęsė stovynės medines atramas, sukurdamas uždara bokštą ir tarsi uždarydamas vaiką į narvą, o juodą foną išmargino persipynusiomis raidėmis, žodžiais, užrašytomis mintimis [102 il.]. Šį darbą autorius interpretavo taip: „Tai pamąstymas apie auklėjimo ir aplinkos įtaką žmogaus pasaulėžiūros laisvei. Įvairios auklėjimo sistemos nuo pat kūdikystės įteigia žmogui visas visuomenėje susiformavusias sąvokas ir vertybes. Ilgą laiką kartojami žodžiai virsta taisyklėmis, moraliniais įstatymais, etinėmis ir estetinėmis normomis. Tai tarsi koks besiformuojantis ir vis tvirtėjantis narvas. Tokio narvo paskirtis dvejojama – vienaip jis riboja, kitaip gina ir saugo nuo aplinkui tvyrančio chaoso“³¹⁹.

2004 m. tarptautiniame skaitmeninės fotografijos konkurse „Cyberfoto 2004“ ši fotografija laimėjo pirmąją vietą. Tai paskatino imtis kitų darbų, vėl ir vėl grįžti prie šios temos. Taip kilo mintis sukurti skaitmeninių fotomontažų ciklą „Pašnekesiai su Vincu Ferinausku“. Reikia tikėtis, kad neilgai trukus pamatysime ir visą šių darbų ciklą. Taigi, kažkada realybėje egzistavę ženklai, veidai, žvilgsniai, pozos, perkelti į neegzistuojančią tikrovę, dabar kuria ne tik tos nesančios tikrovės iliuzinius atvaizdus, bet ir visiškai naujas prasmes.

IŠVADOS

Šiais visuotinės globalizacijos laikais vis dažniau prabylama apie tautos tradicijų, istorinės bei kultūrinės atminties išsaugojimą. Tarpukario Lietuvos provincijos fotografijos – itin reikšminga vizualiosios kultūros paveldo dalis. Tuo metu fotografija tapo itin svarbia žmonių gyvenimo dalimi – imta fiksuoti ne tik iškilmingi ar svarbūs įvykiai, bet ir kasdienybės akimirkos, fotografuotasi ne tik įvairiomis progomis, bet ir be progų. Šiose fotografijose – žmonės, jų kasdienybė, šventės, buitis, istoriniai įvykiai, miestų ir miestelių architektūra, kraštovaizdis, liaudies meno ir sakraliniai objektai. Jose glūdi užfiksuota mūsų tautos atmintis bei savastis. Ypatingas dėmesys tuo laikotarpiu buvo skiriamas liaudies menui ir toks požiūris

³¹⁹ Iš Evaldo Ivanausko elektroninio laiško teksto autorei.

reiškėsi ne vien privačiomis iniciatyvomis, bet ir valstybės lygmeniu. Buvo skatinama kuo išsamiau užfiksuoti besikeičiantį šalies kraštovaizdį su nykstančiomis senosiomis sodybomis, mažąją pakelių architektūrą. Nuolatinių raginimų paveikti didelė dalis inteligentijos, jaunuomenės patys tapo juos supusio pasaulio fiksuotojais. Vis dažniau fotografija, kaip saviraiškos ir kūrybos priemonė, imta naudoti dailininkų. Tad tuo laikotarpiu vaizdų gamintojų ir kūrėjų spektras buvo gana platus ir įvairus.

Fotografija provincijoje iki pat XX a. ketvirtą dešimtmečio vystėsi komercinėje plotmėje ir buvo utilitarinio pobūdžio. Atgavus nepriklausomybę susidarė palankios sąlygos fotografijos amato mokytis visiems, kas tik įstengė sumokėti už mokslą. Sukaupiti duomenys rodo, jog fotografijos dažniausiai buvo mokomasi pas žymius vietos fotografus, nemažai fotografų profesinių žinių įgijo užsienio miestų ateljė (Latvijoje, Rusijoje, JAV), kai kurie perėmė šeimos verslą ir mokėsi nuo mažens padėdami tėvų fotoįmonėse, tačiau buvo ir savamokslių, kurie profesijos subtilybių mokėsi iš knygų bei žurnalų, leistų užsienyje (Rusijoje, Vokietijoje, Latvijoje). Lietuvių kalba fotografijos klausimus nagrinėjusių straipsnių, žurnalų, knygų atsirado tik ketvirtajame dešimtmetyje, iki tol vienintelis fotografijos vadovėlis buvo 1925 m. išleista dailininko Jono Kaminsko parengta knygelė „Fotografai mėgėjai“.

Baigę mokslus pradėti savarankišką verslą sugebėjo ne visi gavusieji teisę dirbti savarankiškai – tam reikėjo nemažų investicijų fototechnikai, fotografijos priemonėms įsigyti, patalpų nuomai, reklamai ir pan. Pradedantiesiems fotografams lengviausia įsitvirtinti pavykdavo mažesniuose miesteliuose, kur ir konkurencija buvo mažesnė arba jos ten nebuvo visai. Tačiau mažų miestelių fotografams dažniausiai tekdavo prasimanyti ir kitų pragyvenimo šaltinių, nes fotografija dėl per mažo užsakymų skaičiaus negalėdavo užtikrinti pakankamai pajamų pragyvenimui. Tai įrodo ir Krekenavos (Panevėžio apskr.) fotografo Tado Bajorūno 1935–1939 m. pajamų analizė.

Laikui bėgant, fotografijos procesams paprastėjant ir fotografijai pingant, paklausa skatino pasiūlą. Sparčiai gausėjo fotografijos įmonių ir miestuose, tačiau pasiekti klientų palankumo bei populiarumo ir taip užsitikrinti pakankamą pelną galėjo tik profesionaliausi, kūrybiški, moderniose ateljė dirbę fotografai, sekę Kauno komercinės fotografijos tendencijas, savo darbe gebėję pritaikyti modernesnes raiškos priemones, patraukdavę žmones savo asmenybės bruožais. Kita vertus, fotografijos amatui išpopuliarėjus ir tapus prieinamam daugeliui, lyginant su XIX a. II pusės ar XX a. pradžios fotografija, tarpukario fotoįmonių produkcijos kokybė daugeliu atveju smuko, nes amatininkai pirmiausiai turėjo išmokti gerai retušuoti pozityvus ir negatyvus bei atspausdinti nuotraukas, jiems trūko dailės išmanymo, o

iki Pirmojo pasaulinio karo fotografijos verslą plėtojo nemažai profesionalių dailininkų. Nepaisant to, daug fotografijos verslą pradėjusių provincijos fotografų savo amatą lygino su menu. Tai įrodo tokia jų pačių išsakyta pozicija, užfiksuota atsiminimuose, ateljė reklama, kurioje nurodoma, jog joje gaminama „meninė“ ar „meniška“ fotografija, bei pačių ateljė pavadinimai, tokie kaip „Dailė“, „Menas“, „Grožybė“ ir pan.

Aptariamuojų laikotarpiu, prisitaikydami prie klientų poreikių bei pageidavimų, fotografai tapo žymiai mobilesni, dažnai vykdavo pas klientus į namus ar fotografuodavo atvirose erdvėse. Be to, plėtėsi ir užsakovų ratas: fotografai gaudavo užsakymų iš vietos savivaldybių bei įstaigų, fiksavo šalyje vykusius pokyčius (statomus įvairios paskirties pastatus, tiltus, viadukus, tiesiamus kelius ir t. t.), fotografavo darbininkus įmonėse, įstaigų tarnautojus darbo vietose, buvo kviečiami į policiją užfiksuoti nusikaltimus įvykdžiusius asmenis su įkalčiais ir pan. Atsiradus galimybei spaudoje publikuoti ir fotografijas, nemažai provincijos fotografų siūsdavo laikraščių bei žurnalų redakcijoms savo užfiksuotų gamtos vaizdų ar reportažinių nuotraukų. Ketvirtajame dešimtmetyje šią nišą užpildė fotokorespondentų, fotomėgėjų bei kraštotyrininkų fotografijos.

Provincijos fotografų darbo pobūdžiui, temų, motyvų pasirinkimui, savivokai bei savo profesijos paskirties supratimui įtakos turėjo tiek tarpukariu labai išpopuliarėjęs kraštotyris judėjimas bei etnokultūrinio paveldo fiksavimas, tiek Kaune įsikūrusios fotografijos organizacijos, populiariusios fotografijos meną bei aktyviai besirūpinusios fotografijos žinių sklaida ne tik tarp savo narių, bet ir tarp plačiosios visuomenės tiek laikinojoje sostinėje, tiek ir periferijoje. Kai kurių regionų fotografai profesionalai galėjo susipažinti su Lietuvos fotomėgėjų sąjungos bei Lietuvos kultūrtechnikų sąjungos Fotografijos sekcijos rengiamomis kilnojamosiomis fotografijos parodomis. Be to, visi norintieji turėjo galimybę savo fotografijas eksponuoti „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje. Jai darbus siuntė gausus būrys fotografų iš įvairių šalies kampelių, tačiau tai tebuvo vienintelė paroda, kur provincijos fotografai amatininkai viešai galėjo pademonstruoti savo kūrybiškumą ir profesinius įgūdžius.

Gilinantis į provincijos fotografų biografijas, išryškėjo kai kurie daugeliui jų būdingi asmenybės bruožai, tokie kaip gebėjimas atlikti didelio susikaupimo, kruopštumo, atidumo bei techninių žinių reikalaujančius darbus, polinkis konstruoti, piešti, pomėgis muzikuoti. Fotografas buvo gerbiamas žmogus, o ateljė – vieta, kur fotografui turėjo paklusti viršininkai, valdžios atstovai, net įžymybės ar aukšto rango pareigūnai, tačiau norėdamas pritraukti kuo daugiau klientų, fotografas privalėjo būti kantrus, taktiškas, malonus.

Ketvirtajame dešimtmetyje nemažai fotografų amatininkų peržengė užsakomosios fotografijos ribas, fotografavo nesitikėdami ne tik pelno, bet ir išlaidų kompensavimo. Jie

dokumentavo savo gyvenamosios vietos kraštovaizdžius, įžymias ar vaizdingas vietas, architektūros objektus, paminklus, žmones, įvykius, taip tapdami savojo krašto ir savosios epochos metraštininkais. Tačiau Antrasis pasaulinis karas ir sovietinė okupacija sulaužė ne vieno fotografo gyvenimą, sunaikino daugelio jų archyvus. Pirmiausia negandos palietė žydus – didžioji dauguma jų pateko į getus, o vėliau buvo sušaudyti. Be šeiminių likę fotoarchyvai dingo be pėdsakų arba žuvo karo liepsnose. Tremties ar kitokio susidorojimo neišvengė ir nemažai lietuvių – žmogus su fotoaparatu rankose dažnai sukeldavo įtarimą valdžios institucijų darbuotojams. Tačiau ir išvengusių represijų daugumos fotografų archyvai nebuvo išsaugoti dėl nuovokos stygiaus. Dar daug tarpukario Lietuvos provincijos fotografų ir jų archyvų likimas nežinomas, o muziejuose esantis fotografinis paveldas mažai tyrinėjamas. Dar ir šiandien daugeliui nėra aiškiai suvokiama provincijos fotografinio paveldo išliekamoji vertė.

Senosios fotografijos padeda geriau pažinti įvaizdintą epochą, atkurti praeities įvykius, rekonstruoti praeityje vykusius pokyčius, suprasti praeityje gyvenusius žmones. Tačiau jos tarnauja ne tik kaip laikmečio iliustracija, bet ir kaip šaltinis įvairių sričių tyrinėtojams. Kąkad buvusi personalinė fotografija, skirta atminčiai, šeimos albumui ar ribotam eksponavimui (namuose ant sienos, ant darbo stalo ar komodos), pakliuvusi į muziejų tampa viešo ir masinio žūrėjimo objektu – iš senųjų fotografijų daromos parodos, jomis iliustruojamos knygos, leidžiami albumai. Laikas fotografijoms suteikia naują paskirtį. Šeimos ar asmeniniai albumai buvo formuojami tam, kad įvaizdintų šeimos arba personalinę atmintį, vaizdais iliustruotų šeimos istoriją. Tapusios viešo, kolektyvinio žūrėjimo objektu senosios nuotraukos peržengia privačią erdvę ir tampa kolektyvinės atminties atributu – vieniems padeda prisiminti praėjusią epochą, kitiems, joje negyvenusiems, padeda susiformuoti tos epochos vaizdą, pajusti jos dvasią. Kita vertus, senoji fotografija tampa įkvėpimu, žaliava naujiems fotografijos projektams, kuriuose susiraizgo ir persipina praeities ir dabarties laiko gijos, praeities ženklai keičia savo prasmes, užpildomi naujų minčių, naujų idėjų turiniu.

PRIEDAI

ILIUSTRACIJOS

1. „Putpelės“ draugijos surengtos parodos suvenyras. 1933 m.

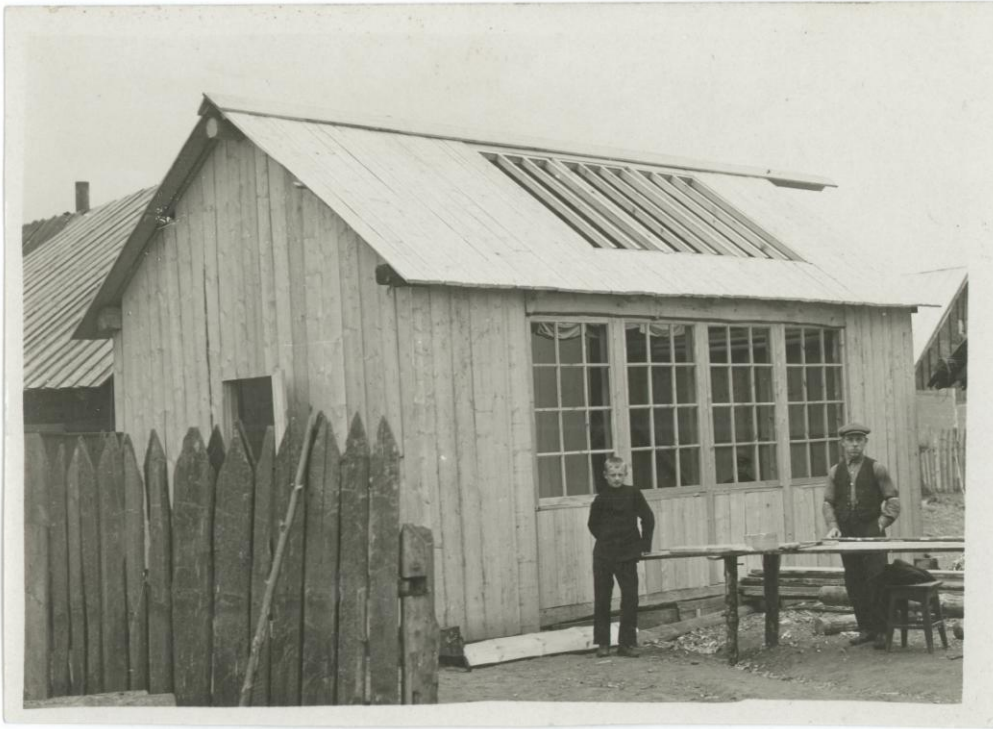
2. Mokiniai Jadvygos Markevičiūtės-Vaitaitienės fotolaboratorijoje. Biržai, 4 dešimtmetis.

3. V. Ferinauskas. Vaikino su dviračiu portretas. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis.

4. V. Ferinauskas. Seserys Marija (sėdi dešinėje) ir Julija Lukoševičiūtės su draugais. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis.

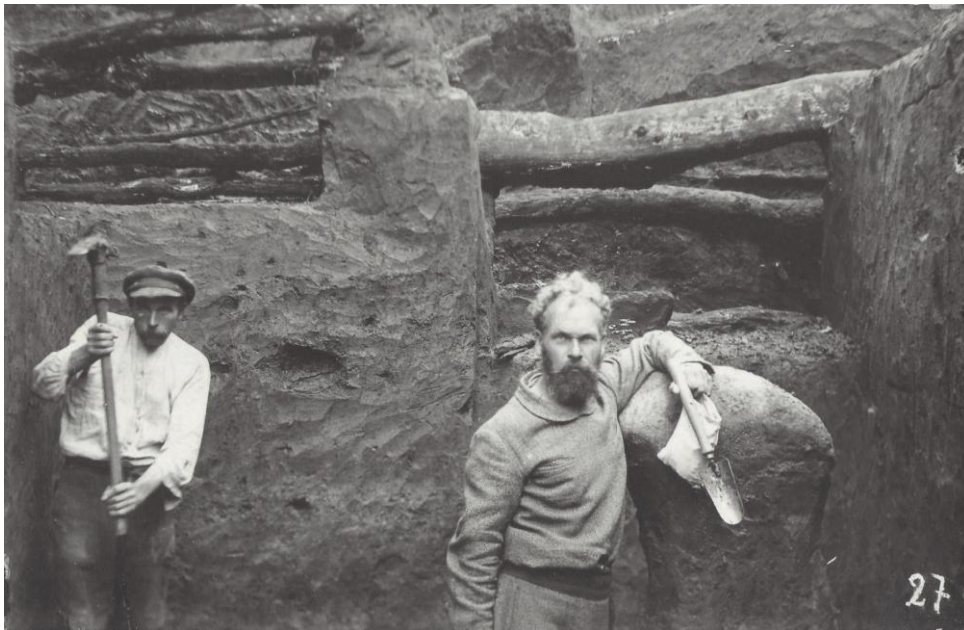
5. P. Šinskis. Naujai pastatytas P. Šinschio fotopaviljonas. Subačius, apie 1933 m.

pašo nuotra 2		kuadas	3	
katenuotra 4		laisrodis	1	50
laisrodis	5	laisrodis	3	
laisrodis	1	budilmechas	4	
pašo nuotra	5	ausine	1	50
darbio guta	2	3 pašo nuotra	6	
viso	19.8	laisrodis	3	
1935 miestai gausis		pašo nuotra	5	
pašo nuotra	5	laisrodinėjai	5	
pašo nuotra	2	3 pašo nuotra	6	50
šano draba	2	pašo nuotra	4	
2 pašo nuotra	4	budilmechas	3	
1 pašo nuotra	8	nabašmechas	4	
laisrodinėjai	5	pašo nuotra	4	
ladijė	5	4 pašo nuotra	8	
3 pašo nuotra	5	laisrodis	2	
ladijė pat	4	kuadas	1	
	51.8	pašo ir budilme	3	50
				68.8

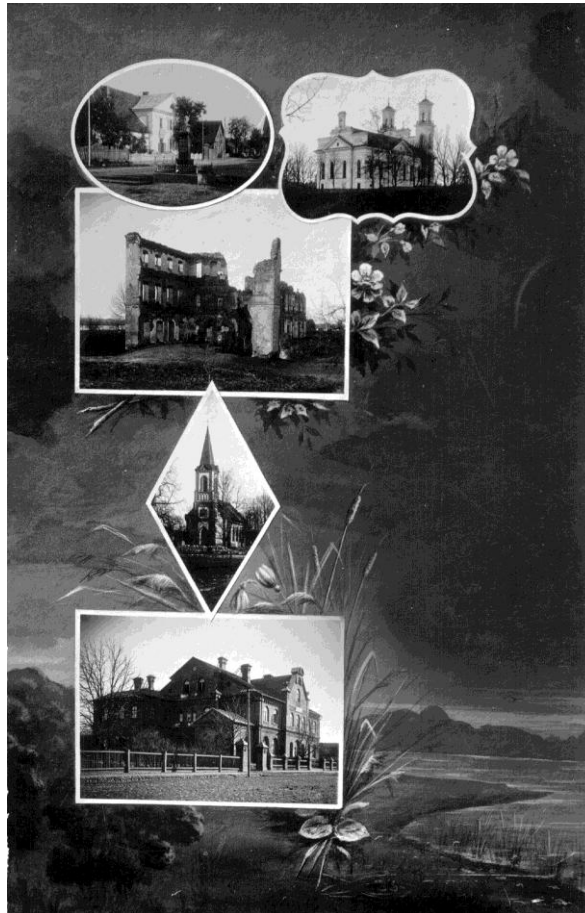
6. T. Bajorūno pajamų knygelė. 1934–1941 m.

7. Nežinomas fotografas. Gedintis Juozas Vilimas. 3–4 dešimtmetis.

8. Z. Skaistis. Profesorius Viktoras Ruokis archeologiniuose Apuolės piliakalnio tyrinėjimuose. Apie 1931–1932 m.

9. B. Michelsonas. Atvirukas su svarbiausių Biržų miesto objektų vaizdais. 3 dešimtmetis.

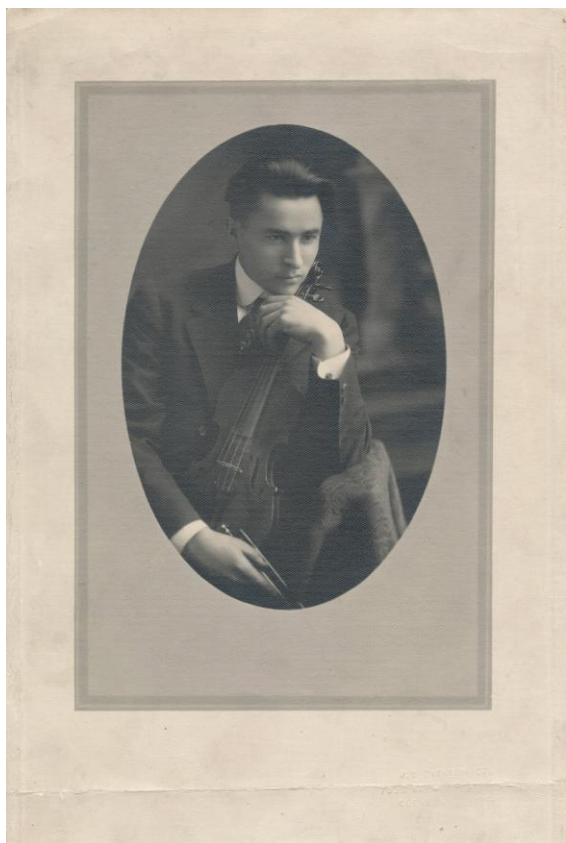
10. J. Skrinsko reklama jo paties išleistos knygos „1929 m. Lietuvos didžiųjų šalčių vaizdų albumas“ ketvirtajame puslapyje.

11. A. Patamsis. Ekskursantai prie Dubingių ežero. 1932 m.

12. T. Bajorūnas. Autoportretas su žmona Kazimiera ir sūnumi Petru.
Krekenava, apie 1927 m.

13. A. Žitkevičius. Jono Žitkaus portretas. Klivlandas, 2 dešimtmetis.

14. P. Ločeris. Autoportretas. Biržai, 1937 m.

15. J. Daubaras. Autoportretas. Vabalninkas, apie 1930 m.

16. J. Daubaras savo fotoateljė. Autopotretas. Vabalninkas, 3 dešimtmetis.

17. M. Botvininkas. Fotografas M. Botvininkas su šeima prie savo ateljė. Zarasai, 1924 m.

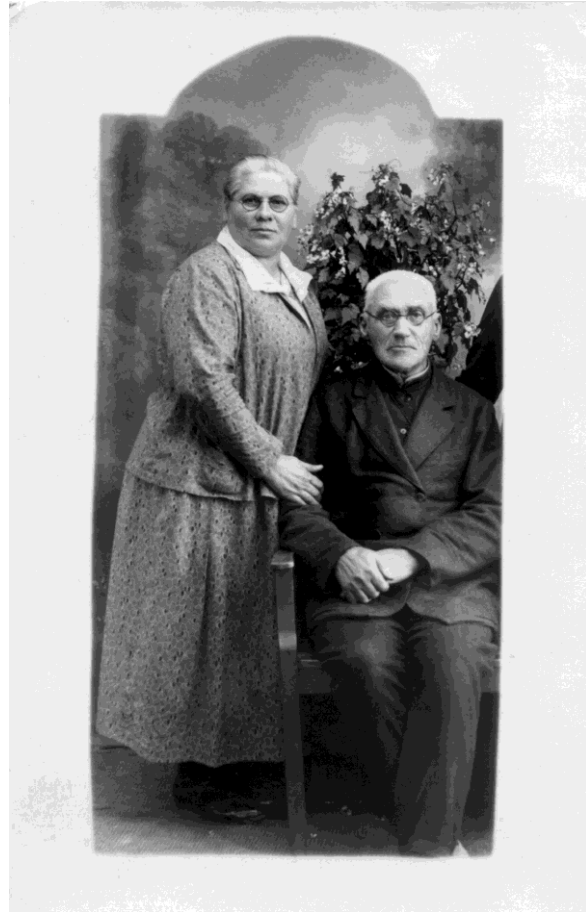
18. P. Šinskis. Fotografas P. Šinskis su žmona ir sūnumi Vytautu prie namų. Subačius, apie 1934 m.

19. J. Žitkus. Fotografas Jonas Žitkus (dešinėje) su broliu Juozu jo ūkyje prie namo. Panevėžys, 3 dešimtmetis.

20. P. Ločeris. Autoportretai. 1940 m.

21. O. Balytė. Autoportretas su tėvu. Dailiūnai, 4 dešimtmetis.

22. V. Ferinauskas. Nuotraukos dokumentams. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis.

23. V. Ferinauskas. Retušuotas ir neretušuotas autoportretas. Miežiškiai, 4 dešimtmetis.

24. V. Ferinauskas. Moteris su kūdikiu. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis.

25. Nežinomas fotografas. Jaunavedžiai. Joniškis, 1931 08 14.

26. V. Ferinauskas. Julija Lukoševičiūtė ir Mykolas Chmieliauskas vestuvių dieną.
Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis.

27. V. Ferinauskas. Jaunavedžiai. Miežiškiai, 3 dešimtmetis.

28. J. Daubaras. Jaunavedžiai. Vabalninkas, 3–4 dešimtmetis.

29. A. Naruševičius. Verpėja. Atvirukas. 4 dešimtmetis.

30. A. Naruševičius. Kaimo idilė. Atvirukas. 4 dešimtmetis.

31. Nežinomas fotografas. Petronėlė Mažeikaitė. 3–4 dešimtmetis.

32. J. Fridbergas. Kario su žirgu portretas. Marijampolė, 1925 m.

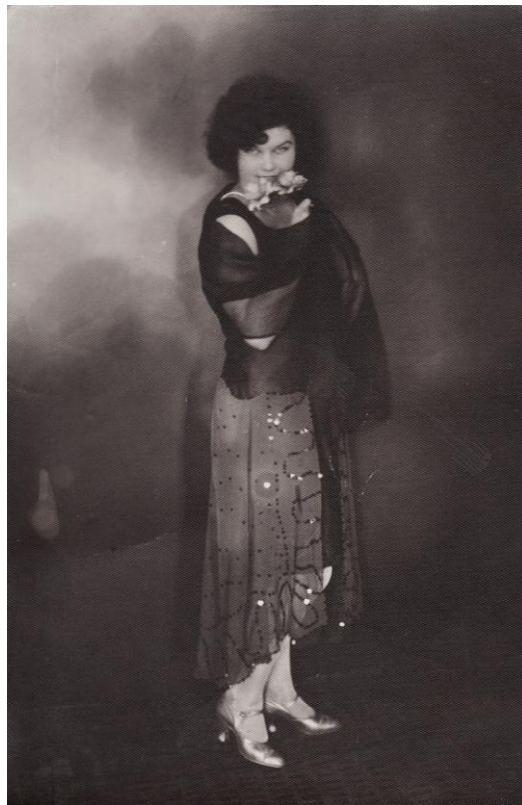
33. J. Paura. Pranciškos Žalnieriūnaitės portretas. Panevėžys, 1932 m.

34. J. Paura. Pranciškos Žalnieriūnaitės portretas. Panevėžys, 1929 m.

35. I. Fridas. Pranciškos Žalnierūnaitės portretas. Panevėžys, 1930 m.

36. Nežinomas fotografas. Liūnės Janušytės portretas. Kaunas, 1930 m.

37. Nežinomas fotografas. Liūnė Janušytė. Kaunas, 1930 m.

38. Fotoateljė „Ideal“. Liūnės Janušytės portretas. Kaunas, apie 1930 m.

39. Liūnės Janušytės fotoalbumo puslapis.

40. P. Šinskis. Žmonos portretas. Fotomontažas. Subačius, 3 dešimtmetis.

41. V. Ferinauskas. Šeimos portretas. Fotomontažas. Negatyvo atspaudas.
Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis.

42. V. Ferinauskas. Leonas Šukys (kairėje) su draugu. Miežiškiai, 3 dešimtmetis.

43. V. Ferinauskas (Miežiškiai). Leonas Šukys (kairėje) ir Petras Stakė.
Miežiškiai, 3 dešimtmetis.

44. V. Ferinauskas. Leonas Šukys (dešinėje) su draugu. Miežiškiai, 3 dešimtmetis.

45. J. Vaitaitienė-Markevičiūtė. Sofija Lapėnaitė-Ledvigenė (kairėje) su drauge vyriškais kostiumais. Biržai, 1940 m.

46. A. Mickus. Du jaunuoliai „automobilyje“. Veliuona, apie 1932–1940 m.

47. Nežinomas fotografas. Albinas Didžiulis su draugu. Ukmergė, 1921 m.

48. Nežinomas fotografas. Trys jauni vyrai „automobilyje“.

49. A. Kačerginskas. Elena Sankauskienė su nežinomu vyru. Kelmė, 3–4 dešimtmetis.

50. I. Abramavičius. Šaulys Pranas Valiulis „valtyje“. Alytus, apie 1930–1931 m.

51. P. Šinskis. Panevėžio panorama su Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčia. Apie 1920 m.

52. V. Ferinauskas. Leonas Šukys su mama Agnieszka Šukiene. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis.

53. V. Ferinauskas. Stanislavos Ferinauskienės portretas. Miežiškiai, 3 dešimtmetis.

54. V. Ferinauskas. Šeimos portretas. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis.

55. Nežinomas fotografas. Knygnešys Antanas Bataitis iš Smilgių valsčiaus. 1924 m.

56. Nežinomas fotografas. Dvi draugės. 1930 m.

57. A. Mickus. Keliaujančio muzikanto Juozo Ulbos portretas. Veliuona, apie 1931–1932 m.

58. P. Šinskis. Liaudies meistras Jonas Baruolis. Geležiai, 3 dešimtmetis.

59. V. Ferinauskas. Dviejų muzikantų portretas. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis.

60. P. Lipskis. Juozo Domeikos portretas. 1936 m.

61. P. Ločeris. Sūnaus portretai. 1927 m. balandžio 1 d.

62. V. Ferinauskas. Miežiškių gatvė. Apie 1923 m.

63. J. Markevičiūtė-Vaitaitienė. Biržų apskrities Vytautukai ir Birutės prie Biržų pilies griuvėsių. Biržai, 1930 m.

64. I. Melnikas. Vyskupas Kazimieras Paltarokas su kunigais ant Storių kalno. Anykščių apyl., 3–4 dešimtmetis.

65. J. Karazija. Mokytojas Stanislovas Zoza (kairėje) su bičiuliu vežimaityje prie Kupiškio bažnyčios. 4 dešimtmetis.

66. M. Slepas. Radkevičių sodybų panorama Antazavės apylinkėse. 3–4 dešimtmetis.

67. J. Kinčinas. Talka Vieکشniuose. 3–4 dešimtmetis.

68. Nežinomas fotografas. Kariai prie Vaitkuškio dvaro rūmų. 3–4 dešimtmetis.

69. D. Daškevičius. Zarasai. 3–4 dešimtmetis.

70. M. Botviniukas. Zarasai. 3–4 dešimtmetis.

71. B. Mikštavičius. Kėdainių aukštesnioji kultūrtechnikų mokykla. 3–4 dešimtmetis.

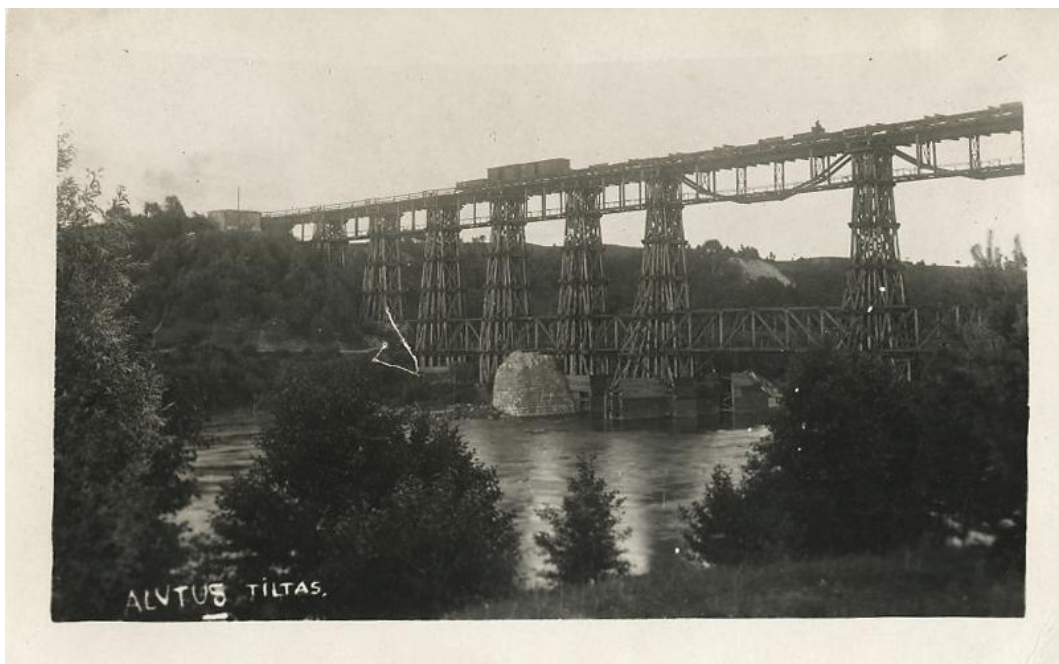
72. J. Skrinskas. Kėdainių aukštesnioji kultūrtechnikų mokykla. 1932 m.

73. Nežinomas fotografas. Panevėžio karaimų kinsė. 1931 m.

74. L. Greiseris. Panevėžio karaimų kinsė. Apie 1939 m.

75. Nežinomas fotografas. Alytaus geležinkelio tiltas. 3–4 dešimtmetis.

76. A. Patamsis. Panevėžio panorama su Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia ir Laisvės tilto fragmentu per pavasario potvynį. 4 dešimtmetis.

77. V. Tomanovas. Mažeikių bažnyčia. 1932 m.

78. Priskiriama V. Tomanovui. Mažeikių cerkvė. 4 dešimtmetis.

79. Mažeikių miesto vaizdų atvirukas. 4 dešimtmetis.

80. Nežinomas fotografas. Mažeikių gatvė Sedoje. Apie 1930 m.

81. Nežinomas fotografas. Šiauliai, Vytauto g. 76-asis namas prieš jį nugriaunant
1933 m. gegužės 16 d.

82. K. Bogumilas. Elenos Liškaitės namas ir tvartas Žarėnų gatvėje Varniuose.

83. Cerkvei pritaikyta buvusi pijorų Švč. Trejybės bažnyčia Panevėžyje. Atvirukas, leidėjas Georg'as Stilke'ė. Berlynas, apie 1915 m.

84. Švč. Trejybės bažnyčia Panevėžyje. Atvirukas, leidėjas nežinomas. 1916 m.

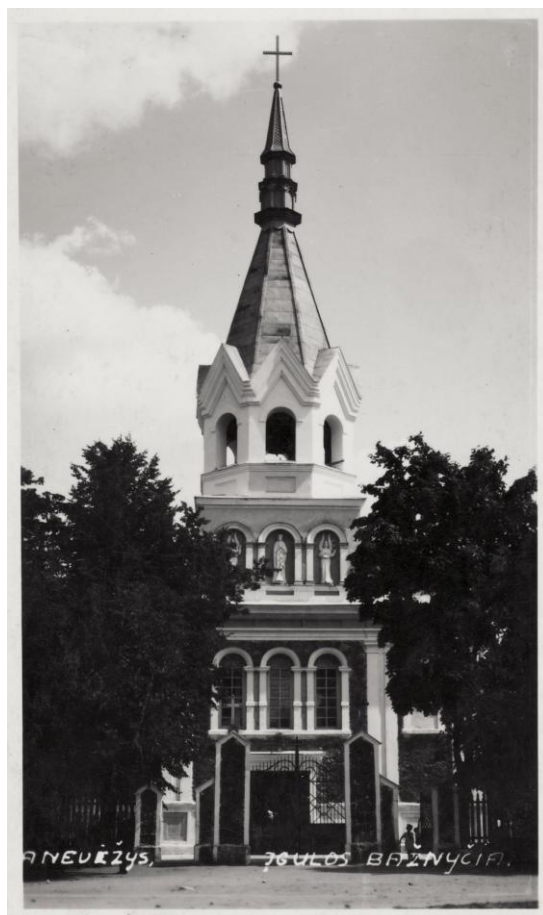

85. V. Kovalevskis. Šv. Kazimiero (Švč. Trejybės) bažnyčia Panevėžyje. 1929 m.

\

86. Nežinomas fotografas. Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčia su pastoliais. Apie 1930 m.

87. Nežinomas fotografas. Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčia. Apie 1935–1936 m.

88. I. Stropus. Palangos Kurhauzas. 3–4 dešimtmetis.

89. V. Ferinauskas. Ūkininko Adomo Juškos šeima. Nainiškių k., 3–4 dešimtmetis.

90. V. Ferinauskas. Adomo Juškos sodyboje. Nainiškių k., 3–4 dešimtmetis.

91. T. Bajorūnas. Šeimos namų interjere fotografija. Krekenava, 3–4 dešimtmetis.

92. P. Šinskis. Alksnynės kaimo šienpjoviai. 4 dešimtmetis.

93. P. Šinskis. Alksnynės kaimo grėbėjos. 4 dešimtmetis.

94. Nežinomas fotografas. Rakučių kaimo sodyboje. Apie 1927–1928 m.

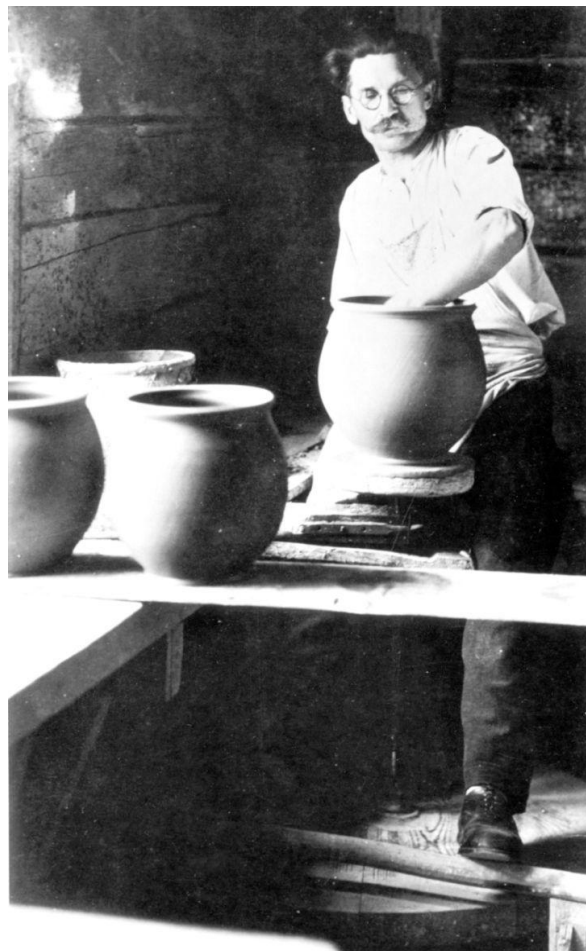
95. T. Bajorūnas. Suėjimas kaimo sodyboje. Apie 1932–1934 m.

96. P. Šinskis. Sodžiaus bendruomenė šventinant kryžių. 3–4 dešimtmetis.

97. Nežinomas fotografas. Stačiatikių procesija ir apeigos meldžiant lietaus. 3–4 dešimtmetis.

98. J. Kinčinas. Puodžius Stasys Giedra. Vieکشniai, 1937 m.

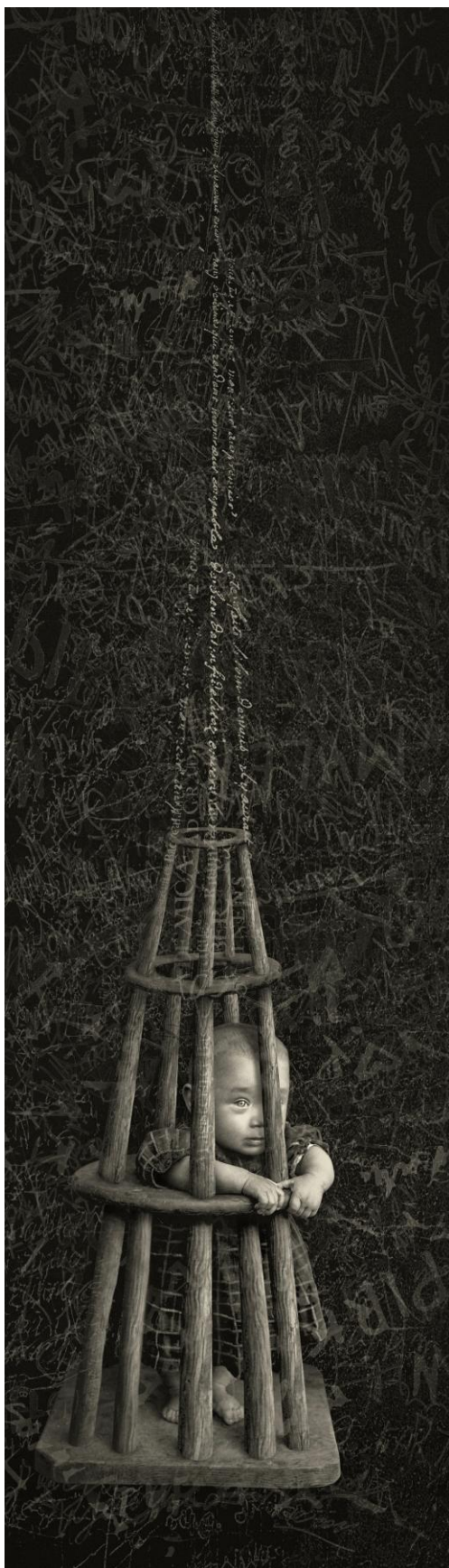
99. J. Kinčinas. Elgeta Baltutis. Vieکشniai, 3–4 dešimtmetis.

100. M. Fligelis ir B. Faivušas. Vaikas skurdžioje kaimo pirkioje. 3–4 dešimtmetis.

101. V. Ferinauskas. Sūnaus Alekso portretas. Miežiškiai, apie 1921 m.

102. E. Ivanauskas. Narvas.2004.

Ilustracijų sąrašas

1. „Putpelės“ draugijos surengtos parodos suvenyras. 1933 m. ŠAM, GEK85475, F-SF2923.
2. Mokiniai Jadvygos Markevičiūtės-Vaitaitienės fotolaboratorijoje. Biržai, 4 dešimtmetis. BKM skaitmeninis archyvas.
3. V. Ferinauskas. Vaikino su dviračiu portretas. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK28411, F9984.
4. V. Ferinauskas. Seserys Marija (sėdi dešinėje) ir Julija Lukoševičiūtės su draugais. Kairėje stovi Vladas Vaižgėla. 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK29182.
5. P. Šinskis. Naujai pastatytas P. Šinskio fotopaviljonas. Subačius, apie 1933 m. PKM, GEK23345, F5365.
6. T. Bajorūno pajamų knygelė. 1934–1941 m. V. Bajorūno asmeninis archyvas.
7. Nežinomas fotografas. Gedintis Juozas Vilimas. 3–4 dešimtmetis. MM, GEK10613, F2163.
8. Z. Skaistis. Profesorius Viktoras Ruokis archeologiniuose Apuolės piliakalnio (Kretingos apskr.) tyrinėjimuose. Apie 1931–1932 m. KrM, GEK22727, IF3674.
9. B. Michelsonas. Atvirukas su svarbiausių Biržų miesto objektų vaizdais. 3 dešimtmetis. BKM, GEK9119.
10. J. Skrinško reklama jo paties išleistos knygos „1929 m. Lietuvos didžiųjų šalčių vaizdų albumas“ ketvirtajame viršelio puslapyje. VUB, 7 Tu33.
11. A. Patamsis. Ekskursantai prie Asvejos (arba Dubingių) ežero. 1932 06 12. PKM, GEK30649, F9391.
12. T. Bajorūnas. Autoportretas su žmona Kazimiera ir sūnumi Petru. Krekenava, apie 1927 m. PKM, GEK26604, F7503.
13. A. Žitkevičius. Jono Žitkaus portretas. Klivlandas, 2 dešimtmetis. J. Žitkevičiaus asmeninis archyvas.
14. P. Ločeris. Autoportretas. Biržai, 1937 m. LFS archyvas.
15. J. Daubaras. Autoportretas. Vabalninkas, apie 1930 m. BKM, GEK23829/2.
16. J. Daubaras prie retušavimo staklių. Autoportretas. Vabalninkas, 3 dešimtmetis. LBM archyvas, 1135/123.
17. M. Botvininkas. Fotografas M. Botvininkas su šeima prie savo ateljė. Zarasai, 1924 m. ZKM, F8843.

18. P. Šinskis. Fotografas P. Šinskis su žmona ir sūnumi Vytautu prie namų. Subačius, apie 1934 m. PKM, GEK28684, F8106.
19. J. Žitkus. Fotografas Jonas Žitkus (dešinėje) su broliu Juozu jo ūkyje prie namo. Panevėžys, 3 dešimtmetis. PKM, GEK25916, F6501.
20. P. Ločeris. Autoportretai. 1940 m. BKM, GEK20860/90.
21. O. Balytė. Autoportretas su tėvu. Dailiūnai, 4 dešimtmetis. KEM skaitmeninis archyvas.
22. V. Ferinauskas. Nuotraukos dokumentams. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis. PKM skaitmeninis archyvas.
23. V. Ferinauskas. Retušuotas ir neretušuotas autoportretas. Miežiškiai, 4 dešimtmetis. PKM, GEK29084.
24. V. Ferinauskas. Moteris su kūdikiu. 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK28359, F9932.
25. Nežinomas fotografas. Jaunavedžiai. Joniškis, 1931 08 14. ZKM, GEK8243, F4921.
26. V. Ferinauskas. Julija Lukoševičiūtė ir Mykolas Chmieliauskas vestuvių dieną. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK29168.
27. V. Ferinauskas. Jaunavedžiai. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis.
28. J. Daubaras. Jaunavedžiai. Vabalninkas, 3–4 dešimtmetis. LBM, GEK39959, MVIII4614.
29. A. Naruševičius. Verpėja. Atvirukas. 4 dešimtmetis. PKM, GEK11131, R1354.
30. A. Naruševičius. Kaimo idilė. Atvirukas. 4 dešimtmetis. PKM, GEK11137, R1353.
31. Nežinomas fotografas. Petronėlė Mažeikaitė. 3–4 dešimtmetis. KEM skaitmeninis archyvas.
32. J. Fridbergas. Kario su žirgu portretas. Marijampolė, 1925 m. MKM, GEK17948.
33. J. Paura. Pranciškos Žalnieriūnaitės portretas. Panevėžys, 1932 m. PKM, GEK30588, F9210.
34. J. Paura. Pranciškos Žalnieriūnaitės portretas. Panevėžys, 1929 m. PKM, GEK30587, F9209.
35. I. Fridas. Pranciškos Žalnieriūnaitės portretas. Panevėžys, 1930 02 18. LBM, GEK26274, MVI2999.
36. Nežinomas fotografas. Liūnės Janušytės portretas. Kaunas, 1930 m. PKM, GEK31631.
37. Nežinomas fotografas. Liūnė Janušytė. Kaunas, apie 1930 m. MLLM, GEK55079/31, F692630.

38. Fotoateljė „Ideal“. Liūnės Janušytės portretas. Kaunas, 4 dešimtmečio pradžia. LLMA, f. 60, ap. 1, b. 33, l. 3.
39. Liūnės Janušytės fotoalbumo puslapis. LLMA, f. 60, ap. 1, b. 38, l. 88.
40. P. Šinskis. Žmonos portretas. Fotomontažas. Subačius, 3 dešimtmetis. PKM, GEK29823, F8583.
41. V. Ferinauskas. Šeimos portretas. Fotomontažas. Negatyvo atspaudas. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis. PKM skaitmeninis archyvas.
42. V. Ferinauskas. Leonas Šukys (kairėje) su draugu. Miežiškiai, 3 dešimtmetis. PKM, GEK27173.
43. V. Ferinauskas. „Jaunavedžiai“ – Leonas Šukys (kairėje) ir Petras Stakė. Miežiškiai, 3 dešimtmetis. PKM, GEK29279.
44. V. Ferinauskas. Leonas Šukys (dešinėje) su draugu. Miežiškiai, 3 dešimtmetis. PKM, GEK29280.
45. J. Vaitaitienė-Markevičiūtė. Sofija Lapėnaitė-Ledvigienė (kairėje) su drauge vyriškais kostiumais. Biržai, 1940 m. BKM, GEK21027/5.
46. A. Mickus. Du jaunuoliai „automobilyje“. Veliuona, apie 1932–1940 m. LCVA, 3-718.
47. Nežinomas fotografas. Albinas Didžiulis su draugu. Ukmergė, 1921 m. KEM skaitmeninis archyvas.
48. Nežinomas fotografas. Trys jauni vyrai „automobilyje“. MM, GEK14081, F3036.
49. A. Kačerginskas. Elena Sankauskienė su savo vairuotoju. Kelmė, 3–4 dešimtmetis. KKM, GEK5130.
50. I. Abramavičius. Šaulys Pranas Valiulis „valtyje“. Alytus, apie 1930–1931 m. AKM, GEK23004, F2584.
51. P. Šinskis. Panevėžio panorama su Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčia. Apie 1920m. PKM, GEK2752, F142.
52. V. Ferinauskas. Leonas Šukys su mama Agnieška Šukiene. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK28485 F10058.
53. V. Ferinauskas. Stanislavos Ferinauskienės portretas. Miežiškiai, 3 dešimtmetis. PKM, GEK28472, F10045.
54. V. Ferinauskas. Šeimos portretas. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK29215.
55. Nežinomas fotografas. Knygnešys Antanas Bataitis iš Smilgių valsčiaus. 1924 m. ŠAM, T-N901.
56. Nežinomas fotografas. Dvi draugės. 1930 m. MM, GEK10804, F2262.

57. A. Mickus. Keliaujančio muzikanto Juozo Ulbos portretas. Veliuona, apie 1931 m. LCVA, 3-1604.
58. P. Šinskis. Liaudies meistras Jonas Baruolis. Geležiai, 3 dešimtmetis. KEM, GEK1493, F925.
59. V. Ferinauskas. Dviejų muzikantų portretas. Miežiškiai, 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK29151.
60. P. Lipskis. Juozo Domeikos portretas. 1936 m. LBM, GEK47089, MX-6885.
61. P. Ločeris. Sūnaus portretai. 1927 m. balandžio 1 d. BKM, GEK20860, F140.
62. V. Ferinauskas. Miežiškių gatvė. Apie 1923 m. PKM, GEK28464, F10037.
63. J. Markevičiūtė-Vaitaitienė. Biržų apskrities Vytautai ir Birutės prie Biržų pilies griuvėsių. Biržai, 1930 m. BKM, GEK24837.
64. I. Melnikas. Vyskupas Kazimieras Paltarokas su kunigais ant Storių kalno. 3–4 dešimtmetis. PVKA, V dėžė, Anykščių dekanato kunigų 1932 03 04 vyskupui Kazimierui Paltarokui dovanotas albumas.
65. J. Karazija. Mokytojas Stanislovas Zoza (kairėje) su bičiuliu vežimaityje prie Kupiškio bažnyčios. 4 dešimtmetis. KEM, GEK973, F373.
66. M. Slepas. Radkevičių sodybų panorama Antazavės apylinkėse. ZKM, GEK6500, F4190.
67. J. Kinčinas. Talka Vieکشniuose. 3–4 dešimtmetis. MM, GEK14949, F3436.
68. Nežinomas fotografas. I pėstininkų D. L. K. Gedimino pulko kariai prie Vaitkuškio dvaro rūmų. 3–4 dešimtmetis. UkKM, GEK14976, F3027.
69. D. Daškevičius. Zarasai. 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK25871, F6456.
70. M. Botvinikas. Zarasai. 3–4 dešimtmetis. ZKM, GEK1536, F2654.
71. B. Mikštavičius. Kėdainių aukštesnioji kultūrtechnikų mokykla. 3–4 dešimtmetis. KėKM, GEK9968/53, Inv. Nr. 6084.
72. J. Skrinskas. Kėdainių aukštesnioji kultūrtechnikų mokykla. 1932 m. KėKM, GEK9968/24, Inv. Nr. 6097.
73. Nežinomas fotografas. Senoji Panevėžio karaimų kinesė. 1931 m. PKM, GEK4442, F90.
74. L. Greiseris. Panevėžio karaimų kinesė po rekonstrukcijos. Apie 1939 m. PKM, GEK5575, F1941.
75. Nežinomas fotografas. Alytaus geležinkelio tiltas. AKM, GEK3043, F128.
76. A. Patamsis. Panevėžio panorama su Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia ir Laisvės tilto fragmentu per pavasario potvynį. 4 dešimtmetis. PKM, GEK24841, F5865.

77. V. Tomanovas. Mažeikių bažnyčia. 1932 m. MM, GEK13781, F2865.
78. Priskiriama V. Tomanovui. Mažeikių cerkvė. 4 dešimtmetis. MM, GEK10725, F2199.
79. Mažeikių miesto vaizdų atvirukas. 4 dešimtmetis. MM, GEK10724, F2198.
80. Nežinomas fotografas. Mažeikių gatvė Sedoje. Apie 1930 m. MM, GEK6634, F644.
81. Nežinomas fotografas. Šiauliai, Vytauto g. 76-asis namas prieš jį nugriaunant 1933 m. gegužės 16 d. ŠAM, T-N1894.
82. K. Bogumila. Elenos Liškaitės namas ir tvartas Žarėnų gatvėje Varniuose. ŽAM, FF13079.
83. Cerkvei pritaikyta Švč. Trejybės bažnyčia Panevėžyje. Atvirukas, leidėjas Georgas Stilke'ė. Berlynas, apie 1915–1916 m. PKM, GEK13923, F2554.
84. Švč. Trejybės bažnyčia Panevėžyje. Atvirukas. 1916 m. V. Kazlausko rinkinys.
85. V. Kovalevskis. Šv. Kazimiero (Švč. Trejybės) bažnyčia Panevėžyje. 1929 m. PKM, GEK31414, F9603.
86. Nežinomas fotografas. Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčia su pastoliais. Apie 1930 m. PKM, GEK13924, F2555.
87. Nežinomas fotografas. Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčia. Apie 1935–1936 m. PKM, GEK25860, F6445.
88. I. Stropus. Palangos Kurhauzas. KrM, GEK18498, IF810.
89. V. Ferinauskas. Ūkininko Adomo Juškos iš Nainiškių k. (Panevėžio apskr.) šeima. 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK28545, F10118.
90. V. Ferinauskas. Uršulė ir Adomas Juškos su vaikais, tarnaitė ir kaimyne savo sodyboje Nainiškių kaime (Panevėžio apskr.). 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK28455, F10028.
91. T. Bajorūnas. Šeima namų interjere. Krekenava, 3–4 dešimtmetis. LBM, GEK14610, F727.
92. P. Šinskis. Alksnynės kaimo (Panevėžio apskr.) šienpjuviai. 4 dešimtmetis. PKM, GEK30052, F9030.
93. P. Šinskis. Alksnynės kaimo (Panevėžio apskr.) grėbėjos. 4 dešimtmetis. PKM, GEK30051, F2029.
94. Nežinomas fotografas. Domicėlė Šlapelienė (dešinėje) su dukterimis (iš kairės) Ona, Jule, Marijona ir Adele. Pro langą žiūri sūnus Jurgis. Rakučių k. (Panevėžio apskr.), apie 1927–1928 m. KEM skaitmeninis archyvas.
95. T. Bajorūnas. Suėjimas kaimo sodyboje. Apie 1932–1934 m. PKM, GEK26745, F7270.

96. P. Šinskis. Sodžiaus bendruomenė šventinant kryžių. 3–4 dešimtmetis. PKM, GEK29740, F8501.
97. Nežinomas fotografas. Stačiatikių procesija ir apeigos meldžiant lietaus. 3–4 dešimtmetis. MM, GEK25996.
98. J. Kinčinas. Puodžius Stasys Giedra. Vieکشniai, 1937 m. B. Kerio asmeninis archyvas.
99. J. Kinčinas. Elgeta Baltutis. Vieکشniai, 3–4 dešimtmetis. B. Kerio asmeninis archyvas.
100. M. Fligelis ir B. Faivušas. Vaikas skurdžioje kaimo pirkioje. 3–4 dešimtmetis. ŠAM, GEK97426, T-N5813.
101. V. Ferinauskas. Sūnaus Alekso portretas. Miežiškiai, apie 1921 m. PKM, GEK29252.
102. E. Ivanauskas. Narvas. 2004. E. Ivanausko asmeninis archyvas.

Šaltinių ir literatūros sąrašas

Archyvinių fotografijų šaltiniai

1. Alytaus kraštotyros muziejaus fotografijos rinkinys.
2. Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialiniame muziejaus fotografijos rinkinys.
3. Birštono muziejaus fotografijos rinkinys.
4. Biržų krašto muziejuje „Sėla“ muziejaus fotografijos rinkinys.
5. Druskininkų miesto muziejaus fotografijos rinkinys.
6. Gargždų krašto muziejaus fotografijos rinkinys.
7. Joniškio istorijos ir kultūros muziejaus fotografijos rinkinys.
8. Kauno apskrities viešosios bibliotekos Rankraščių skyriaus fotografijos.
9. Kelmės krašto muziejaus fotografijos rinkinys.
10. Kėdainių krašto muziejaus fotografijos rinkinys.
11. Kupiškio etnografijos muziejaus fotografijos rinkinys.
12. Kretingos muziejaus fotografijos rinkinys.
13. Lietuvos dailės muziejaus istorinės fotografijos rinkinys.
14. Lietuvos liaudies buities muziejaus fotografijos rinkinys.
15. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriaus fotografijos.
16. Lietuvos nacionalinio muziejaus fotografijos rinkinys.
17. Lietuvos centrinio valstybės archyvo fototeko rinkinys.
18. Marijampolės kraštotyros muziejaus fotografijos rinkinys.
19. Mažeikių muziejaus fotografijos rinkinys.
20. Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus fotografijos rinkinys.
21. Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriaus fotografijos.
22. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fotoarchyvo rinkinys.
23. Panevėžio apskrities G. Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos Rankraščių skyriaus fotografijos. Panevėžio kraštotyros muziejaus fotografijos rinkinys.
24. Panevėžio kraštotyros muziejaus fotografijos rinkinys.
25. Panevėžio vyskupijos kurijos archyve saugomos fotografijos.
26. Pasvalio krašto muziejaus fotografijos rinkinys.
27. Rokiškio krašto muziejaus fotografijos rinkinys.
28. Skuodo muziejaus fotografijos rinkinys.

29. Šiaulių „Aušros“ muziejaus fotografijos rinkinys.
30. Tauragės „Santakos“ muziejaus fotografijos rinkinys.
31. Ukmergės kraštotyros muziejaus fotografijos rinkinys.
32. Utenos kraštotyros muziejaus fotografijos rinkinys.
33. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus fotografijos.
34. Vytauto Didžiojo karo muziejaus fotografijos rinkinys.
35. Zarasų krašto muziejaus fotografijos rinkinys.
36. Žemaičių muziejaus „Alka“ fotografijos rinkinys.

Archyvinių dokumentų šaltiniai

1. Adomo Varno atsiminimai, Edmundo Jasiūno įrašyti į magnetofono juostelę, I tomas, mašinraštis, 1969–1971 m., in: *LLMA*, f. 374, ap. 1, b. 60, p. 19–20, 28–29.
2. Atsiminimai apie Suvalkijos fotografus, surinko Viktoras Gulmanas, in: *VUB RS*, F113–277.
3. Biržų krašto fotografijos istorija, užrašė Jonas Dagilis, mašinraštis, in: *BKM*, MA29, B. 2, A. 4.
4. Gulmanas Viktoras, Iš fotografijos vystymosi Sūduvoje istorijos 1839–1941 m., mašinraštis, in: *MKM*, GEK15088, R3765.
5. Iš Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė), mašinraštis, parengė Vytautas Ramanauskas, in: *MMB*, A–217.
6. Juozo Miltinio laiškas Petru Karužai iš Ramoniškių, 1931 07 12, in: *PKM*, GEK23870, R10105.
7. Lietuvos fotografų profesionalų draugijos veiklos dokumentai, in: *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 689.
8. Lietuvos fotomėgėjų draugijos veiklos dokumentai, in: *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 688; *LNB RS*, f. 144.
9. Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos veiklos dokumentai, in: *LCVA*, f. 1782, ap. 1, b. 21, 30, 34, 37, 40, 42, 44, 47, 49.
10. Ločeris Petras, Mano amžius, rankraštis, in: *BKM*, GEK20860/51–75.
11. Martyno Kavolio atsiminimai, užrašė Virgilijus Juodakis, in: *VUB*, F113–189.
12. Petro Ločerio atsiminimai, rankraštis, užrašė Tolvaišas, in: *VUB RS*, F113–184.
13. Švč. Trejybės bažnyčios dokumentų iki 1945 m. byla, in: *PVKA*.

Publikuotų fotografijų šaltiniai

Periodika

1. *Foto mėgėjas*, Lietuvos fotomėgėjų sąjungos žurnalas, 1933–1934.
2. *Galerija*, tarptautino fotografijų ir filmų mėnraščio lietuviškasis leidimas, 1937–1938.
3. *Karys*, kariuomenės žurnalas, 1920–1945.
4. *Meno kultūra*, savaitinis meno kritikos žurnalas, 1928, 1930.
5. *Mokslo dienos*, mėnesinis iliustruotas Lietuvos moksleivių žurnalas, 1937–1940.
6. *Mūsų dienos*, dvisavaitinis žurnalas, 1927–1928.
7. *Naujas žodis*, kultūros-visuomenės paveiksluotas laikraštis, 1925–1933.
8. *Naujoji Romuva*, iliustruotas savaitinis kultūros gyvenimo žurnalas, 1931–1940.
9. *Naujoji Vaidilutė*, Lietuvių ateitininkų sąjungos laikraštis, 1921–1940.
10. *Policija*, mėnesinis laikraštis, 1924–1940.
11. *7 meno dienos*, kultūros žurnalas, 1927–1934.
12. *Skautų aidas*, iliustruotas skautų laikraštis, 1923–1940.
13. *Trimitas*, Tėvynės gynėjų laikraštis, 1920–1940.
14. *Žemėtvarka ir melioracija*, Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos žurnalas, 1929–1940.
15. *Židinys*, literatūros, mokslo, visuomenės ir akademinio gyvenimo mėnesinis žurnalas, 1924–1940.

Albumai, katalogai, knygos iki 1940 m.

1. Babickas Petras, *Gintaro krantas*, Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 1932.
2. Babickas Petras, *Marių pasakos*: Lietuvos šaulių sąjunga, Kaunas, 1933.
3. Budvytis Pranas Vytautas, *Palanga: vaizdų albumas*, Kaunas: P. Budvytis, 1923.
4. Kolupaila Steponas, *Lietuva gintaro ir kryžių šalis*, Kaunas: [s. n.], 1935.
5. *Laisvoji Lietuva be Vilniaus*, red. Vincas Uždavinytis, Kaunas: Vilniui vaduoti sąjunga, 1935.
6. *Lietuvos albumas*, red. Liudas Gira, Kaunas: [s. n.], 1921?.
7. *Lietuvos vaizdai*: Atvirukų rinkinys, III serija, Kaunas: P/B „Viktorija“, [s. a.].
8. *Palanga: vaizdų albumas*, Igno Stropaus fotografijos, Klaipėda: Lietuvos šaulių sąjungos Palangos būrys, 1936.
9. *Vilniaus krašto vaizdų albumas*, red. Vincas Uždavinytis, Kaunas: Vilniui vaduoti sąjunga, 1934.

Albumai, katalogai, knygos nuo 1940 m.

1. *Alytaus albumas 1919–1940*, sud. Vytautas V. Stanionis, Alytus: Sambūris „Erdvės“, 2003.
2. *Anykščiai senose 1918–1940 m. fotografijose*, sud. Raimondas Guobis, Utena: Utenos spaustuvė, 2008.
3. *Balys Buračas. Fotografijos*, sud. Aleksandras Macijauskas, Vilnius: Baltos lankos, 1998.
4. Batavičius Albinas, *Žemaitija. Tauragės kraštas senose fotografijose*, Vilnius: Žemaičių kultūros draugijos redakcija, 2000.
5. *Fotografas Chaimas Kaplanskis. Vakarų Lietuva XIX a. pab.–XX a. vid.*, fotoalbumas-katalogas, sud. Marina Petrauskienė, Telšiai–Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007.
6. *Fotografas Juozas Karazija*, sud. Aušra Jonušytė, Vilnius: Žvaigždžių miestas, 2004.
7. *Fotografavau Lietuvą = Focusing on Lithuania. Vytauto Augustino 1936–1947 metų fotografijos*, kat., sud. Margarita Matulytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 1997.
8. *Jie gyveno Vabalninke 1925–1941*, sud. Dalija Epšteinaitė, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2009.
9. Kaunas Domas, *Mažosios Lietuvos veidai ir vaizdai. 1885–1940 metų ikonografija*, Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 2000.
10. *Kauno atvirukai 1918–1940*, kat., sud. Algimantas Miškinis, Kęstutis Morkūnas, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2001.
11. Kerys Bronislovas, *Viešnių kraštas*, [CD-ROM], 1996–2005.
12. *Lietuvos istorija atvirukuose ir fotografijose. Nuo seniausių laikų iki XX a. vidurio. Algimanto Miškinio kolekcija*, sud. Algimantas Miškinis, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009.
13. Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir vertybės*, t. 1: *Užnemunės miestai ir miesteliai*, Vilnius: Savastis, 1999.
14. Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir vertybės*, t. 2: *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. 1, Vilnius: Savastis, 2002.
15. Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir vertybės*, t. 2: *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. 2, Vilnius: Savastis, 2005.
16. Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir vertybės*, t. 3: *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. 1, Vilnius: Savastis, 2004.

17. Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir vertybės*, t. 3: *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. 2, Vilnius: Savastis, 2007.
18. Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai*, t. 4, Vilnius: Savastis, 2009.
19. *Nematyta ir nepažįstama Domicelė Tarabildienė: fotografijos ir fotografika*, kat., sud. Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Dailės leidybos ir informacijos centras, 2002.
20. *Povilas Šinskis. Fotografija*, sud. Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2005.
21. *Praeities miestas. Biržai Petro Ločerio fotografijose*, sud. Snieguolė Kubiliūtė, Jadvyga Kriščiūnienė, Panevėžys: Amalkeros leidyba, 2009.
22. *Senasis Joniškis. Fotografijos raida nuo 1895 iki 1945 metų*, albumas, sud. Leonas Karaliūnas, Kaunas: Arx Baltica, 2005.
23. *Senasis Joniškis. Žmonės ir vaizdai 1877–1945 m.*, albumas, sud. Leonas Karaliūnas, Kaunas: Arx Baltica, 2006.
24. *Senieji Šiauliai atvirukuose. 1902–1944*, kat., sud. Almantas Šlivinskas, Petras Kaminskas, Roma Baristaitė, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejaus leidykla, 2006.
25. *Senoji Palanga. Henriko Grinevičiaus fotografijų ir atvirukų kolekcija*, sud. Margarita Matulytė, Saulius Struogaitis, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2009.
26. *Skiemonys senose 1925–1940 m. fotografijose*, sud. Raimondas Guobis, Utena: Utenos spaustuvė, 2007.
27. Skrinškas Jokūbas, *1929 m. Lietuvos didžiųjų šalčių vaizdų albumas*, Prienai, 1929.
28. *Šilutė atvirukuose ir fotografijose*, sud. Kęstutis Demereckas, Klaipėda: Libra Memelensis, 2003.
29. *Tadas Bajarūnas ir jo fotografija*, sud. Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2000.
30. *Vincas Ferinauskas ir jo fotografija*, sud. Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2002.
31. *Žagarė. 1897–1945*, albumas, sud. Leonas Karaliūnas, Kaunas: Judex, 2006.

Publikuoti rašytiniai šaltiniai

1. *Alytaus foto mėgėjų I foto parodos katalogas*, Alytus: [Lietuvos fotomėgėjų sąjungos Alytaus skyrius], 1937.
2. *Antrosios foto mėgėjų parodos katalogas*, Kaunas: Lietuvos fotomėgėjų sąjunga, 1935.

3. „Apskričių, valsčių, miestų ir miestelių sąrašas“, in: *Visa Lietuva*, Informacinė knyga 1922 metams, red. ir leid. K. Puida, Kaunas, 1922.
4. Buračas Balys, „Autobiografija“, in: *Kryždirbystė Lietuvoje*, sud. Antanas Buračas, Antanas Stravinskas, Vilnius: Valstybės žinios, 1998, p. 13–15.
5. *Etnografinė ir foto paroda: Katalogas*, Kaunas: Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjunga, 1938.
6. „Fotografai“, in: *Visa Lietuva*, Informacinė knyga 1931 metams, red. V. Ruzgas, Kaunas, „Spaudos fondas“, 1932, p. 343–344.
7. „Fotografijos įstaigos“, in: *Visa Lietuva*, Informacinė knyga 1922 metams, red. ir leid. K. Puida, Kaunas, 1922, p. 345–346.
8. *Foto paroda: Katalogas*, Kaunas: Lietuvos fotomėgėjų draugija ir Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjunga, 1940.
9. Kavolis Martynas, „Iš mano amžiaus bėgio, atsiminimai“, in: *Kraštotyra*, 1989, kn. 23, p. 96–101.
10. *IV foto parodos katalogas*, Kaunas: Lietuvos fotomėgėjų draugija, 1937.
11. *Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų foto paroda 1936 II 22–III 4 Vytauto Didžiojo muziejuje*, Kaunas: Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos Fotokuopelė, 1936.
12. *Petro Babicko foto darbų parodos katalogas*, Kaunas: V. Atkočiūno sp., 1932.
13. *Pirmosios foto mėgėjų parodos katalogas*, Kaunas: Lietuvos fotomėgėjų sąjunga, 1933.
14. *III foto parodos katalogas*, Kaunas: Lietuvos fotomėgėjų draugija, 1936.
15. *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, Šiauliai: Lietuvių tautai populiarizuoti draugija „Putpelė“, 1933.
16. *Sukaktuvinė ir tarptautinė foto mėgėjų paroda: Katalogas*, Kaunas: Lietuvos fotomėgėjų draugija, 1938.
17. Strazdas Jonas, „Kaip aš tapau fotografu“, in: *Kultūros barai*, 1968, Nr. 2, p. 57–58.
18. Šlivinskas Almantas, „Rodyklės ‚Lietuvos fotografai 1839–1940 m.‘ parengimas“, in: *Vilniaus fotografai*, Tarptautinė Lietuvos fotografijos istorijos konferencija, sud. Vitalija Jočytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2005, p. 242–243.

Straipsniai

1. Almonaitytė-Navickienė Vaida, „Miestovaizdžio fotografija 1925–1940 metais. Europa ir objektyvusis modernizmas Kaune“, in: *Archiforma*, 2005, Nr. 1–2, p. 65–72.

2. Bagdonas Vytautas, Fotografo akibroškštas prezidentui Antanui Smetonai, in: *Utenis*, 2000 12 28, Nr. 149, p. 6.
3. Bagdonas Vytautas, „Istoriją rašęs fotoaparatu“, in: *Ūkininko patarėjas*, 2003 02 27, Nr. 24, p. 11.
4. Bagdonas Vytautas, „Pakeliui į senąją Anykščių fotografiją“, in: *Kolektyvinis darbas*, 1989 12 19, Nr. 151, p. 2.
5. Bagdonas Vytautas, „Tas didysis „stebukladarys“ – fotografas“, in: *XX amžius*, 2004-02-25, Nr. 16, p. 9.
6. Balčiūnas Linas, Jankauskas Vidmantas, „Kazimieras Juozakas“, in: *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2003, Nr. 1, p. 50.
7. [Balsevičiūtė Rita], Juozas Klimas – Prienų foto metraštininkas, in: *Kurorto aidai*, 2011 07 16, Nr. 28, p. 3, 4, 5, 7.
8. Barthes Roland, „Atvaizdo retorika“, in: *Baltos lankos: tekstai ir interpretacijos*, 2003, Nr. 17, p. 55–74.
9. Baužienė Morta, „Lietuvos architektūra Vytauto Augustino fotografijose“, in: *Fotografija. Paveldas ir dabartis. II: Mokslinės konferencijos, vykusios Šiaulių fotografijos muziejuje 1995 05 25–27 d., pranešimų tezės*, Šiauliai: Fotografijos muziejus, 1995, p. 39.
10. Buračas Balys, „Autobiografija“, in: *Kryždirbystė Lietuvoje*, sud. Antanas Buračas, Antanas Stravinskas, Vilnius: Valstybės žinios, 1998, p. 13.
11. Černiauskas Algimantas, Černiauskas Mindaugas, „Lukas ir Gražina fotografavo istoriją“, in: *Nemunas*, 2007 10 18, Nr. 37, p. 2, 13.
12. Čibas Daumantas, „Lietuvos fotografijos meno raida“, in: *Kūryba*, 1944, Nr. 5, p. 311–312.
13. Daugėla Kazys, „Mūsų nuotraukos“, in: *Kūryba*, 1944, Nr. 5, p. 313.
14. Dieliautas Jurgis, „Lokalinės fotografinės istorijos didžiosios istorijos fone“, in: *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2009, t. 9: *XX–XXI amžiaus iššūkiai. Kultūrinė atmintis: demokratija, nacionalinis identitetas ir istorija*, p. 144–156, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-07-21], [1http://su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/acta/2009_9/dieliautas.pdf](http://su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/acta/2009_9/dieliautas.pdf).
15. Dodienė Vida, „Ką žinome apie fotografiją?“, in: *Darbas*, 2008 08 14, Nr. 92, p. 6.
16. Donskis Leonidas, „Naujasis Leviatanas. Filosofinis esė apie miestą“, in: *Miestelėnai. „Tauros“ almanachas*. Vilnius: Taura, 1991, p. 177.

17. Dovydaitis Jonas, „Pragaro akmenėliai“, in: *Literatūra ir menas*, 1968 02 17, Nr. 7, p. 5, 13.
18. „Fotografijos istorija Tauragėje“, parengė Romualdas Vaitkus, in: *Fotojūra. Tauragės fotografų klubas*, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-03-19], <http://www.photojura.lt/index.php?lng=LT&id=164>.
19. „Foto mėgėjai ir profesionalai“, in: *Foto mėgėjas*, 1934, Nr. 2, p. 17.
20. „Foto sekcija“, in: *Gimtasai kraštas*, 1934, Nr. 3–4, p. 190.
21. Gasiūnas Jonas, „Katalikų bažnyčios“, in: *Panevėžys. Geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą*, red. Juozas Masilionis, Čikaga: Panevėžiečių klubas, 1963, p. 133.
22. Gedvilas Algirdas, „Viešnių fotografas Jonas Kinčinas“, in: *Vienybė*, 2005 12 05, Nr. 143, p. 3.
23. Genys Petras, „Alka“, in: *Gimtasai kraštas*, 1934, Nr. 2, p. 122.
24. Girininkienė Vida, „Fotografas Jonas Sinkevičius“, in: *Papilė*, 1 d., sud. Vida Girininkienė, Leopoldas Rozga, Rita Regina Trimonienė, Povilas Krikščiūnas, Juozas Pabrėža, Vilnius: Versmė, 2004, p. 703–725.
25. Girininkienė Vida, „Fotografas Jonas Sinkevičius iš Papilės“, in: *Vienybė*, 2002 09 03, Nr. 102, p. 3.
26. Girininkienė Vida, „Fotografijos panaudojimas tarpukario Lietuvos istorijos lokaliniuose tyrimuose“, in: *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis*, mokslinių straipsnių rinkinys, sud. Aivas Ragauskas, Vladas Senkus, Žydrūnas Mačiukas, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005, p. 82–86.
27. Girininkienė Vida, „Sinkevičių šeima iš Papilės“, in: *Mokslas ir gyvenimas*, 2002, Nr. 6, p. 20–21.
28. Girininkienė Vida, „Veliuoniečių kasdienybė Antano Mickaus nuotraukose (1925–1937)“, in: *Liaudies kultūra*, 2001, Nr. 1, p. 48–54.
29. Gliozaitis Algirdas Antanas, „Klaipėdos kraštas“, in: *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2003, p. 209–210.
30. „Jagutis Kostas“, parengė Julius Kanarskas, 2006, in: *Kretingos personalijų žinynas*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-07-02].
31. Jankauskas Vidmantas, „Jonas Jakutis“, in: *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2004, Nr. 2, p. 61.

32. Jonušytė Aušra, „Skapiškio fotometraštininkė Ona Balytė“, in: *Iš Panevėžio praeities: fotografijos kontekstas ir paveldas: Konferencijos pranešimai*, sud. Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2006, p. 182–184.
33. Junevičius Dainius, „Fotografijos raida Lietuvoje 1839–1863 metais“, in: *Kultūros barai*, 1997, Nr. 8–9, p. 89–94.
34. Junevičius Dainius, „Fotografijos raida Lietuvoje 1839–1863 metais“, in: *Kultūros barai*, 1997, Nr. 10, p. 65–69.
35. Junevičius Dainius, „Kauno gubernijos fotografai XIX amžiuje“, in: *Menotyra*, 1997, Nr. 1, p. 59–69.
36. Junevičius Dainius, „1863–1904 Vilniaus gubernijos fotografai“, in: *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, t. 3, sud. Vytautas Berenis, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 1997, p. 230–298.
37. „Juozas Survila“, in: *Anykštėnų biografijų žinynas*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-03-01], <http://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=695>.
38. Juraitis Valentinas, „Marijampolės miesto fotografai“, in: *Senoji Marijampolė. Fotografijos iki 1940 m.*, sud. ir tekstų autoriai Stanislovas Sajauskas, Valentinas Juraitis, Vilnius: „Žemės trauka“, 2010, p. 10–14.
39. Jurėnaitė Raminta, „Tarp meno ir dokumento“, in: *Kultūros barai*, 2001, Nr. 5, p. 49–53.
40. Jurkus Paulius, „Vytauto Augustino foto menas“, in: *Aidai*, 1955, Nr. 2, p. 93–94.
41. Juška Antanas, „Fotografijos kultūrinė reikšmė“, in: *Galerija*, 1937, Nr. 1, p. 4.
42. „Kaip dirba geriausias Lietuvos fotografas (Pasikalbėjimas su foto konkurso laureatu Vytautu Augustinu)“, in: *XX amžius*, 1937 03 03, Nr. 50, p. 5.
43. Kairiukštytė-Jacinienė Halina, „P. Babicko parodos proga“, in: *Lietuvos aidas*, 1932 12 31, Nr. 297, p. 5.
44. „Kalvarija fotografijose“, in: *maps4.lt*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-04-07], <http://www.maps4u.lt/lt/maps.php?cat=57>.
45. Kaminskas Mindaugas, „Fotografijos paveldas Lietuvoje ir jo apsauga“, in: *Vilniaus fotografijos mokykla. Tęstinumo ir naujų strategijų problemos: Tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys=Wileńska szkoła fotograficzna. Kwestie ciągłości i nowych strategii: Materiały międzynarodowej konferencji naukowej*, sud. Margarita Matulytė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, Lenkų institutas, Vilniaus dailės akademija, 2008, p. 11–41.

46. Kaminskas Mindaugas, „Kauno komercinė fotografija. 1918–1940“, in: *Iš Panevėžio praeities: fotografijos kontekstas ir paveldas*: Konferencijos pranešimai, sud. Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2006, p. 42–76.
47. Karaliūnas Leonas, Nekrašius Jonas, „Joniškis nuotraukose ir atvirukuose XIX a. pabaigoje–XX a. penktajame dešimtmetyje“, in: *Senasis Joniškis. Fotografijos raida nuo 1895 iki 1945 metų*, sud. Leonas Karaliūnas, Kaunas: Arx Baltica, 2005, p. 17–18.
48. Kargaudienė Aušra, „Adomas Varnas“, in: *Žiemgala*, 2005, Nr. 2, p. 45–51.
49. Kargaudienė Aušra, „Adomo Varno rinkinys Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje“, in: *Lietuvių etnografijos ikonografija*, I konferencija, straipsnių rinkinys, sud. Birutė Kulnytė, Elvyda Lazauskaitė, Laima Lapėnaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 1999, p. 35–39.
50. Kaunas Domas, „Dėglių fotografas“, in: *Knygos dalia*, Vilnius: Pradai, 1999, p. 142–149.
51. Kavaliauskas Paulius, „Kraštotyra“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 1–10 t. papildymai, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, p. 722.
52. Kerpė Petras, „Įdomi foto paroda“, in: *Įdomus mūsų momentas*, 1940 03 10, Nr. 10, p. 4.
53. Kolupaila Steponas, „Fotografija ir gyvenimas“, in: *Foto mėgėjas*, 1933, Nr. 1, p. 2.
54. Kolupaila Steponas, „Foto mėgėjai ir profesionalai“, in: *Foto mėgėjas*, 1934, Nr. 2, p. 17.
55. Končius Ignas, „Matininkams ir kultūrtechnikams etnografijos klausimais pastabėlė“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 1936, Nr. 2, p. 64.
56. Korsaks Pēteris, Latviešu fotogrāfiskās biedrības izveide un tās loma fotomākslas attīstībā, in: *Latvijas fotomāksla: Vēsture un mūsdienas*, sast. Pēteris Zeile, Rīga: Liesma, 1985, p. 40.
57. Korsaks Pēteris, Fotogrāfija Latvijā 20. gadsimta sākumā (Vispārējs pārskats), in: *Latvijas fotomāksla: Vēsture un mūsdienas*, sast. Pēteris Zeile, Rīga: Liesma, 1985, p. 30.
58. „Kosto Bužoko pavardē įstrigo visam gyvenimui“, Donato Narutavičiaus atsiminimai, užrašė Algimantas Mūras, in: *Būdas žemaičių*, 2004 11 26, Nr. 137, p. 7.
59. Kubiliūtė Snieguolė, „Kuprelišio fotografas Romas Paliulionis“, in: *Iš Panevėžio praeities: fotografijos kontekstas ir paveldas*, konferencijos pranešimai, sud. Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2006, p. 175–176.

60. Kubiliūtė Snieguolė, „O aš taip vertinu savo darbą“, in: *Krantai*, 2001, Nr. 4, p. 49–57.
61. Laucius Kazys, „IV-ji Lietuvos foto mėgėjų sąjungos paroda“, in: *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 10, p. 234.
62. „Lietuvos Matininkų ir kultūrtechnikų Sąjunga“, in: *Naujoji Romuva*, 1938, Nr. 4, p. 105.
63. „Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos 1937 m. foto konkursas-paroda“, in: *Naujoji Romuva*, 1938, Nr. 5, p. 124–125.
64. Lukonas Valentinas, „Fotografijos raida Kelmės krašte“, in: *Fotoaparatu kolekcija*, [interaktyvus], [žiūrėta 2011-03-05], <http://www.fotokolekcija.lt/lt/fotoaparatai.htm>.
65. Elena Markuckytė, Donatas Pilkauskas, „Panevėžio fotografas Petras Jutelis“, in: Aukštaities gidas, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-08-01], http://www.aukstaitijosgidas.lt/lt/?cid=86496&new_id=96992.
66. Matulytė Margarita, „Antanina ir Kazys Lauciai. Nerealizuotas modernizmas fotografijoje: karų karta“, in: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, Nr. 7, 2004, p. 247–261.
67. Matulytė Margarita, „Fotografijos dokumentams: kuo čia dėtas autorius?“, in: *Lietuvos fotografija: vakar ir šiandien*, 2006, p. 182–184.
68. Matulytė Margarita, „Fotografuoti draudžiama: Vilniaus fotografų likimai 1863-ųjų sukilimo metu“, in: *Kultūrologija*, Nr. 9, *Lietuvos menas permainų laikais*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002, p. 173–188.
69. Matulytė Margarita, „Izis: išėjo, kad sugrįžtų“, in: *Izis: Parodos katalogas*, sud. Margarita Matulytė, Loïc Salfati, Vilnius: Nacionalinis Lietuvos dailės muziejus, 2006, p. 23–30.
70. Matulytė Margarita, „Johanas Hiksa – naujas vardas Europos fotografijos istorijoje“, in: *Vilniaus fotografai: Tarptautinės Lietuvos fotografijos istorijos konferencijos pranešimai*, sud. Vitalija Jočytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2005, p. 63–71.
71. Matulytė Margarita, „Keturių fantasmagorijos, pagrįstos tikrais fotografo Kazio Lauciaus gyvenimo faktais“, in: *Lietuvos fotografija: vakar ir šiandien*, 2005, p. 178–181.
72. Matulytė Margarita, „Plevenantis senosios Palangos laikas“, in: *Senoji Palanga. Henriko Grinevičiaus fotografijų ir atvirukų kolekcija*, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2009, p. 15–20.

73. Meilutė Ieva, „Vilniaus fotografijos mokykla“, in: Iš *Panevėžio praeities: fotografijos kontekstas ir paveldas*: Konferencijos pranešimai, sud. Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2006, p. 7–41.
74. Meldytė Rimantė, „Panevėžio buvęs pijorų (vėliau – marijonų) vienuolynas ir Švč. Trejybės bažnyčia“, *Lietuvos vienuolynai*: Vadovas, sud. Rūta Janonienė, Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 189.
75. Mikelionis Dalius, „Dingusio kapo istorija“, in: *selonija.lt*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-03-07], <http://www.selonija.lt/2011/09/09/dingusio-kapo-istorija/>.
76. Miškinis Algimantas, „Juozas Daubaras rodo seną Vabalninką“, in: *Švyturys*, 1969, Nr. 18, p. 18–19.
77. Miškinis Algimantas, „Panevėžio urbanistinė raida iki 1871–1872 m. (pirmojo plano projekto)“, in: *Urbanistika ir rajoninis planavimas*, (ser. *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*), Vilnius: Technika, 1984, p. 137.
78. Mulevičiūtė Jolita, „Kieno veidas? Apie XIX a. II pusės–XX a. pradžios portreto žanro ypatumus“, in: *Ars memoriae: atmintis – dailės funkcija ir tema (XVIII–XXI a.)*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008, p. 66–91.
79. Musneckienė Regina, „Fotografai“, in: *Kelmės kraštas*, 2000 12 20, Nr. 99, p. 1.
80. Muturas Algimantas, „Dingę kaimynai“, in: *Būdas žemaičių*, 2005 02 04, Nr. 14, p. 5.
81. Muturas Algimantas, „Dingę kaimynai“, in: *Būdas žemaičių*, 2005 02 23, Nr. 21, p. 9.
82. Naruševičius Antanas, „Fotografika“, in: *Naujoji Romuva*, 1936, Nr. 35–36, p. 647–648.
83. „Nauja bažnyčia Panevėžy“, in: *Panevėžio garsas*, 1939 08 19, Nr. 34, p. 3.
84. Nekrašius Jonas, „Fotografija Joniškėje nuo 1877 m. iki 1945 m.“, in: *Senasis Joniškis: žmonės ir vaizdai 1877–1945*, sud. Leonas Karaliūnas, Kaunas: Arx Baltica, 2006, p. 8–19.
85. Nekrašius Jonas, „Fotografijos raida Joniškio mieste (1895–1945)“, in: *Senasis Joniškis. Fotografijos raida nuo 1895 iki 1945 metų*, sud. Leonas Karaliūnas, Kaunas: Arx Baltica, 2005, p. 14–16.
86. Nekrašius Jonas, „Fotografijos raida Šiauliuose XIX a. pabaigoje–XX a. viduryje“, in: *Žiemgala*, 2006, Nr. 1, p. 22–28.
87. Nekrašius Jonas, „Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje XIX a. pab.–XX a. viduryje“, in: *Žiemgala*, 2005, Nr. 1, p. 31–39.
88. Nekrašius Jonas, „Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.“, in: *Žagarė. 1897–1945*, sud. Leonas Karaliūnas, Kaunas: Arx Baltica, 2006, p. 20–26.

89. Nekrašius Jonas, „Pakruojo rajono fotografai. (XIX amžiaus pabaiga–XX amžiaus penktas dešimtmetis)“, in: *Pakruojo kraštas*, 2005 01 15, p. 7–8.
90. Nekrašius Jonas, „Senoji Kelmės fotografija“, in: *Bičiulis*, 2010 07 03, Nr. 50, p. 3.
91. Nekrašius Jonas, „Šiaulių rajono fotografai“, in: *Šiaulių kraštas*, 2005 08 31, p. 8.
92. Paulauskas Henrikas, „Kupiškį rodo fotografas Juozas Karazija“, in: *Švyturys*, 1965, Nr. 20, p. 14–17.
93. „P. Babicko foto darbų paroda“, in: *Naujoji Romuva*, 1932, Nr. 51–52, p. 1130.
94. Petrauskienė Marina, „Lobis ‚Alkos‘ muziejuje“, in: *Lietuvos muziejai*, 2003, Nr. 1, p. 48–49.
95. Petrauskienė Marina, „Fotografo kelias“, in: *Fotografas Chaimas Kaplanskis. Vakarų Lietuva XIX a. pab. – XX a. vid.*, sud. Marina Petrauskienė, Telšiai–Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007, p. 23–38.
96. Petronis Vytautas, „Juozas Kazokas“, in: *Utenos krašto enciklopedija*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-07-07], http://www.utena-on.lt/Utenos_enciklopedija/personos/kpersonos.htm.
97. Pikelytė Zita, „Bułhako Vilnius ir nepriklausomos Lietuvos miestovaizdis: sąsajos fotografijoje“, in: *Vilniaus fotografijos mokykla. Tęstinumo ir naujų strategijų problemos: Tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys=Wileńska szkoła fotograficzna. Kwestie ciągłości i nowych strategii: Materiały międzynarodowej konferencji naukowej*, sud. Margarita Matulytė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, Lenkų institutas, Vilniaus dailės akademija, 2008, p. 111–127.
98. Pikelytė Zita, „Fotografas Jonas Žitkus – tragedijos Panevėžyje 1941 m. biržely liudininkas“, in: *Šiaurietiški atsivėrimai*, 2001, Nr. 1, p. 18–20.
99. Pikelytė Zita, „Fotografija muziejuose: aktualijos, problemos, tyrinėjimai“, in: *Lietuvos muziejai*, 2005, Nr. 1–2, p. 51–54.
100. Pikelytė Zita, „Jaunatviškas žavesys Jono Cibulskio portretuose“, in: *Dienovidis*, 2002, Nr. 7–8, p. 33–35.
101. Pikelytė Zita, „Miestas ir laiko ženklai 1918–1940 m. Panevėžio fotografijose“, in: *Liaudies kultūra*, 2011, Nr. 1, p. 24–33.
102. Pikelytė Zita, „Miestelio fotografas ypač plušėjo per atlaidus“, in: *Panevėžio balsas*, 2000 11 04, Nr. 255, p. 7.
103. Pikelytė Zita, „Miežiškių praeities vaizdai Vinco Ferinausko fotografijose“, in: *Lietuvos muziejai*, 2003, Nr. 4, p. 41–43.

104. Pikelytė Zita, „Miežiškių praeitį saugojo stiklo lakštuose“, in: *Panevėžio balsas*, 2003 01 11, Nr. 8, p. 6.
105. Pikelytė Zita, „Nukentėjo už tai, kad per daug matė ir fiksavo“, in: *Vyždys*, 2000, Nr. 1–2, p. 29.
106. Pikelytė Zita, „Panevėžio fotografija 1918–1940 metais“, in: *Iš Panevėžio praeities: fotografijos kontekstas ir paveldas*, konferencijos pranešimai, sud. Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2006, p. 77–107.
107. Pikelytė Zita, „Panevėžio tragedijos 1941-ųjų birželį liudininkas fotografas Jonas Žitkus“, in: *Vilniaus fotografai*, tarptautinė Lietuvos fotografijos istorijos konferencija, sud. Vitalija Jočytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2005, p. 221–227.
108. Pikelytė Zita, „Praėjusio laiko dėlionėje – ir stereofotografijos“, in: *Panevėžio rytas*, 2005 12 13, Nr. 289, p. 9.
109. Pikelytė Zita, „Provincijos miestelio metraštininkas“, in: *Vyždys*, 2002, Nr. 3–4, p. 20–21.
110. Pikelytė Zita, „Tadas Bajarūnas ir jo fotografija“, in: *Dienovidis*, 2001, Nr. 7–8, p. 25–27.
111. Pikelytė Zita, „Vaizdais prakalbusi praeitis Povilo Šinskio fotografijose“, in: *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2005, Nr. 3, p. 65–69.
112. Pikelytė Zita, „Vincas Ferinauskas ir jo fotografija“, in: *Fotografija*, 2003, Nr. 1, p. 34–39.
113. Donatas Pilkauskas, „Stasys Banelis – pirmasis Panevėžio muziejaus prižiūrėtojas“, in: *Kraštiečiai: Panevėžio krašto tautotyriminkai: Konferencijos pranešimų santrauka*, sud. Jūratė Gaidelienė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2005, p. 9–11.
114. Plastinina Bernarda, „Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai“, in: *Santarvė*, 2004 05 06, Nr. 51, p. 2, 3.
115. Plastinina Bernarda, „Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai“, in: *Santarvė*, 2004 05 27, Nr. 60, p. 2.
116. Ragauskienė Raimonda, „Panevėžys XVI–XVIII a.“, in: *Panevėžys nuo XVI a. Iki 1990 m.*, sud. Kęstutis Gudas, Panevėžys: UAB „Nevėžio spaustuvė“, 2003, p. 83.
117. Ramanauskas J., „Neužmirškim ir kultūros darbo“, in: *Matininkas*, 1926, Nr. 1, p. 15.

118. Ramanauskas J., Drobūkščių tyrinėjimo ekspedicijos darbai, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 1935, Nr. 4, p. 72.
119. Rimkus Vytenis, „Gerardas Bagdonavičius – menininkas ir pilietis, nepavaldus laikui“, in: *Gerardas Bagdonavičius. Tapyba, grafika, dizainas, fotografija*: Albumas, sud. Augenija Jovaišaitė, Odeta Stripinienė, Virginija Šiukščienė, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2011, p. 12–22.
120. Ripskytė Loreta, „Joniškio krašto senieji fotografai (XIX a. pabaiga–XX a. vidurys)“, in: *Žemėtvarka*, 2006, Nr. 2–2007, Nr. 1, p. 36–50.
121. Rūkštelė Antanas, „Menas ir fotografija“, in: *Lietuvos aidas*, 1933 02 11, Nr. 35, p. 8.
122. Sajauskas Stanislovas, „Marijampolės istorinės fotografijos“, in: *Marijampolė: iš praeities į dabartį*, Kaunas: Naujas lankas, 2011, p. 20–33.
123. Seibutis Antanas, „Sporto istorijos puslapiai Biržų krašte“, in: *Biržų istorijos apybraižos*, Vilnius: Danielius, 2006, p. 300.
124. „Sekolektor, Malka“, in: *Mosedis Shtelt Project*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-07-01], <http://www.gitkind.com/cgi-bin/resident.cgi?127>.
125. Skeivienė Laima, „Sugrįžimas prie B. Buračo kūrybos“, in: *Pergalė*, 1987, Nr. 7, p. 182–183.
126. Snitkuvienė Aldona, „Fotografas B. H. Tiškevičius“, in: *Raudondvaris. Grafai Tiškevičiai ir jų palikimas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 69–73.
127. „Survila Alfonsas“, parengė Lina Buikienė, 2009, redagavo Julius Kanarskas, 2010, in: *Kretingos personalijų žinynas*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-07-02], <http://senoji.kretvb.lt/lt/pages/view/?id=834>.
128. Šešelgis Kazys, „Susidomėkime foto montażu“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 1937, Nr. 5, p. 407–408.
129. Šidlauskas Aleksandras, „Balys Buračas – gimtinių fotografas“, in: *Liaudies kultūra*, 2004, Nr. 2, p. 81–87.
130. Šleikus Juozas, „Birštonas ikonografijoje“, in: *Naujasis Gėlupis*, 2004 05 15, p. 4.
131. Šlikas A., „Radvilų pilies paslaptis“, in: *Jaunoji karta*, 1935 06 23, Nr. 25, p. 537–539.
132. Šlivinskas Almantas, „Kuklūs žemaičiai, palikę pėdsaką Lietuvos fotografijos istorijoje“, in: *Kalvotoji Žemaitija*, 2004 07 17, Nr. 78, p. 5.

133. Šulskytė Regina, „Juozas Daubaras – Vabalninko miestelio metraštininkas“, in: *Fotografija. Paveldas ir dabartis. II: Mokslinės konferencijos, vykusios Šiaulių fotografijos muziejuje 1995 05 25–27 d., pranešimų tezės*, Šiauliai: Fotografijos muziejus, 1995, p. 51–53.
134. Tamošiūnienė Galina, „Tarpukario Alytaus fotografas“, in: *Dainava*, 2004, Nr. 1, p. 43–49.
135. Totoris Alvydas, „Kalvarijos praeitis fotografijose“, in: *Suvalkija*, 2004, Nr.1, p. 24–25.
136. Trumpickas L., „Panevėžio veido ir dvasios bruožai“, in: *Lietuvos aidas*. 1933 09 16, Nr. 209, p. 3.
137. Urbonienė Skaidrė, „Balys Buračas – kryždirbystės metraštininkas“, in: *Liaudies kultūra*, 1999, Nr. 6, p. 58–66.
138. Urbonienė Skaidrė, „Ikonografinės medžiagos reikšmė liaudies skulptūros tyrinėjimams“, in: *Lietuvių etnografijos ikonografija*, I konferencija, straipsnių rinkinys, sud. Birutė Kulnytė, Elvyda Lazauskaitė, Laima Lapėnaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 1999, p. 63–73.
139. Vaičius J., „A. Naruševičiaus foto paroda“, in: *Panevėžio garsas*, 1938 02 26, Nr. 9, p. 6.
140. Vaivada Vacys, [įžangos žodis], in: Juzefas Perkovskis, in: *Žemaičių liaudies meno ornamentas: forma ir simbolika*, [iš lenkų k. vertė Virgilijus Čepaitis] Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999, p. 8–9.
141. Valatkienė Laimutė, „Karštotyrinė ekspedicija Drobūkščių kaime 1934–1935 metais“, in: *Žemaičių muziejus „Alka“*, [interaktyvus], [žiūrėta 2011-07-09], http://zam.mch.mii.lt/Mokslas/Drob_ekspedicija.htm.
142. Valiulis Skirmantas, „Sugrižimas“, in: *Fotografas Chaimas Kaplanskis. Vakarų Lietuva XIX a. pab.–XX a. vid.: Fotoalbumas-katalogas*, sud. Marina Petrauskienė, Telšiai–Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007, p. 15–17.
143. Vapsevicienė Lina, „Fotografijos Raseinių muziejuje“, in: *Žemaičių žemė*, 2006, Nr. 1, p. 66–67.
144. Vapsevicienė Lina, „Raseinių fotografai“, in: *Raseinių krašto žydai: Dokumentų ir straipsnių rinkinys*, Vilnius: Kronta, 2004, p. 54–56.
145. Vėtra Adomas, „Fotodailininkė B. Tallat-Kelpšaitė“, in: *7 meno dienos*, 1929, Nr. 39, p. 8.

146. Vyšniauskaitė Angelė, „Vestuvės“, in: *Šiaurės Lietuvos kultūros paveldas 1. Papročiai*, sud. Vytautas Didžpetris, Kaunas: Žiemgalos leidykla, 2007, p. 92.
147. Žaliaduonienė Beta, „Senieji tiltai“, in: *Dainava*, 2001, Nr. 1, p. 6.
148. Žepkaitė Regina, „Alytaus istorijos vingiai XIX amžiuje–XX amžiaus pradžioje“, in: *Alytaus istorinė raida*, sud. Regina Žepkaitė, Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 35–36.
149. „Žydų bendruomenė“, in: *Zarasai laiko vilnyse*, sud. Laima Raubiškienė, Utena: Utenos Indra, 2006, p. 55–56.
150. Žvirgždas Stanislovas, „Pirmieji Palangos fotografai“, in: *Žemaičių žemė*, 2003, Nr. 4, p. 40–41.
151. Лишаев Сергей, „Старая фотография (вещь, образ, расположение)“, in: *Mixtura verborum' 2007: сила простых вещей*, Самара: Самарская гуманитарная академия, 2007, p. 40–62, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-07-27], <http://www.phil63.ru/staraya-fotografiya-veshch-obraz-raspolozhenie>.
152. Лишаев Сергей, „Помнить фотографией (к анализу фотографической конструкции памяти)“, in: *Вестник Самарской гуманитарной академии*, серия „Философия. Филология“, 2009, Nr. 1(5), p. 12–36, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-06-07], <http://www.phil63.ru/pomnit-fotografiei>.

Literatūra

1. *A History of Photography: From 1839 to the Present: The George Eastman House Collection*, Köln: Taschen, 2005.
2. Almonaitytė-Navickienė Vaida, *Kauno miestovaizdžio fotografija 1861–1969 metais*, daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005.
3. Baudrillard Jean, *Simuliakrai ir simuliacija*, Vilnius: Baltos lankos, 2002.
4. Bugailiškis Peliksas, *Gyvenimo vieškeliais*, sud. Vygintas Bronius Pšibilskis, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 1994.
5. Bułhak Jan, *Vilniaus peizažas. Fotografo kelionės*, iš lenkų k. vertė Stanislovas Žvirgždas, Vilnius: Vaga, 2006.
6. *Dagerotipai, ambrotipai, ferotipai Lietuvos muziejuose*, sud. Margarita Matulytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2000, p. 8–15.
7. Daujotytė Viktorija, *Parašyta moterų*, Vilnius: Alma littera, 2001, p. 250.
8. Dundulienė Pranė, *Senieji lietuvių šeimos papročiai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005, p. 186.

9. *Fotografas Jonas Žitkus*, sud. Jūratė Gaidelienė, Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 1999.
10. *Gerardas Bagdonavičius: tapyba, grafika, dizainas, fotografija*: Albumas, sud. Augenija Jovaišaitė, Odeta Stripinienė, Virginija Šiukščienė, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2011.
11. Jankevičiūtė Giedrė, *Dailė ir valstybė. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2002.
12. Jeffrey Ian, *Fotografija. Trumpa istorija*, Vilnius: R. Paknio leidykla, 1999.
13. Juodakis Virgilijus, *Balys Buračas*, Vilnius: Vaga, 1971.
14. Juodakis Virgilijus, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, Vilnius: Austėja, 1996.
15. Kobeckaitė Halina, *Lietuvos karaimai: Totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 600 metų jubiliejaus leidinys*, Vilnius: Baltos lankos, 1997.
16. Kolupaila Steponas, *Nevėžis: Hidrografinė studija*, Kaunas: Šviesos sp., 1936, p. 69.
17. Kozloff Max, *The Theatre of the Face: Portrait Photography Since 1900*, London: Phaidon, 2008.
18. Laukaitytė Regina, *Stačiatikių bažnyčia Lietuvoje XX amžiuje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2003.
19. *Lithuania: The prewar years 1933–1940 Jonas Dvariškis*, Illinois: Galerija, 2001.
20. Mackonis Rapolas, *Iš kavinės į kavinę: Atsiminimai*, Vilnius: Unitas, 1994.
21. Marien Mary Warner, *Photography: A Cultural History*, 2nd edition, London: Laurence King Publishing, 2006.
22. Matulytė Margarita, *Vilniaus fotografija 1858–1915*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2001.
23. Mulevičiūtė Jolita, *Modernizmo link. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2001.
24. Norkevičius Julius, *Dienos, kurių neskaičiavo... VGTU Garbės mecenatas Gediminas Orentas*, Vilnius: Technika, 2006.
25. *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, Vilnius: Lietuvos katalikų mokslų akademija, 1998.
26. *Senasis Panevėžys: Nuo pirmųjų fotografijų iki 1918 metų*, sud. ir tekų autorė Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2003, p. 5–9.
27. Sontag Susan, *Apie fotografiją*, Vilnius: Baltos lankos, 2000.
28. Sideravičius Jonas, *Gerardas Bagdonavičius*, Vilnius: Vaga, 1977.

29. Šemerys Salys, *Žmonės mano gyvenime, prisiminimai*, sud. ir parengė spaudai Juozas Marcinkus, Klaipėda: Eldija, 1997.
30. Šiaulių „Aušros muziejaus kronika 1930–1939 m.“, sud. Virginija Šiukščienė, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 1998, p. 57.
31. *Šiaulių kraštotyrininkai: Žinynas*, sud. Irena Rudzinskienė, Birutė Salatkienė, Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejaus leidykla, 2002.
32. *Tadas Bajarūnas ir jo fotografija: Katalogas*, sud. ir teksto autorė Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2000.
33. Valiulis Skirmantas, Žvirgždas Stanislovas, *Fotografijos slėpiniai*, d. 1, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2002.
34. Valiulis Skirmantas, Žvirgždas Stanislovas, *Fotografijos slėpiniai*, d. 2, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2006.
35. *Vincas Ferinauskas ir jo fotografija: Katalogas*, sud. ir teksto autorė Zita Pikelytė, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2002.
36. [Vyskupas Kazimieras Paltarokas] V. K. P., *Panevėžio bažnyčios*, Panevėžys: „Bangos“ spaustuvė, 1936.
37. Žvirgždas Stanislovas, *Mūsų miestelių fotografai*, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2003.
38. Žvirgždas Stanislovas, *Susipynusios vieno medžio šakos*, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 1999.
39. Барт Ролан, *Camera lucida: Комментарий к фотографии*, Москва: Ad Marginem, 1997.
40. Нарский Игорь, *Фотокарточка на память: Семейные истории, фотографические послания и советское детство*, Челябинск: Энциклопедия, 2008.
41. *Новая история фотографии*, под редакцией Мишеля Фризо, Санкт-Петербург: Machina, 2008.
42. Нуркова Вероника, *Зерcolo с памятью. Феномен фотографии*, Москва: Российский гос. гуманитарный университет, 2006.
43. *Визуальная антропология: Новые взгляды на социальную реальность*, сборник научных статей, под редакцией Еленой Ярской-Смирновой, Павела Романова, Виктора Круткина, Саратов: Научная книга, 2007.
44. Савчук Валерий, *Философия фотографии*, Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2005.

Santrumpos

- AKM – Alytaus kraštotyros muziejus.
BKM – Biržų kraštotyros muziejus „Sėla“.
EPA – Ekspонатų priėmimo aktas.
GKM – Gargždų krašto muziejus.
JIKM – Jonišio istorijos ir kultūros muziejus.
KEM – Kupiškio etnografijos muziejus.
KėKM – Kėdainių krašto muziejus.
KKM – Kelmės kraštotyros muziejus.
KrM – Kretingos muziejus.
LBM – Lietuvos liaudies buities muziejus.
LLMA – Lietuvių literatūros ir meno archyvas.
LNB RS – Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius.
LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus.
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas.
LČDM – Lietuvos M. K. Čiurlionio dailės muziejus.
LFD – Lietuvos profesionalų draugija.
LFPD – Lietuvos fotografų profesionalų draugija.
LFS – Lietuvos fotomėgėjų sąjunga.
LMKS – Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjunga.
MKM – Marijampolės kraštotyros muziejus.
MLLM – Maironio lietuvių literatūros muziejus.
MM – Mažeikių muziejus.
PaKM – Pasvalio krašto muziejus.
PKM – Panevėžio kraštotyros muziejus.
PVKA – Panevėžio vyskupijos kurijos archyvas.
RKM – Rokiškio krašto muziejus.
ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus.
UkKM – Ukmergės kraštotyros muziejus.
VUB RS – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius.
VŽM – Antano Barausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialis muziejus.
ZKM – Zarasų kraštotyros muziejus.
ŽAM – Žemaičių muziejus „Alka“.

LIETUVOS PROVINCIJOS FOTOGRAFŲ IR FOTOATELJŲ, VEIKUSIŲ 1918–1940 METAIS, SĄRAŠAS

Sudarant 1918–1940 m. Lietuvos provincijoje dirbusių fotografų ir veikusių ateljė sąrašą, iš pradžių manyta laikytis disertacijos tyrimo ribų ir pateikti pavardes tik tų fotografų, kurie vertėsi fotografija kaip amatu, turėjo įsteigę savo ateljė. Tačiau dažnai vienintelis informacijos šaltinis yra tik fotografo ar ateljė spaudas ant nuotraukų, tad tapo problemiška atskirti amatininkus nuo mėgėjų, jei spaude jie to nenurodo. Todėl nuspręsta į sąrašą įtraukti visus vienoje ar kitoje vietovėje gyvenusius ir fotografavusius asmenis, įskaitant ir dailininkus, ir kraštotyrininkus, ir fotomėgėjus, signavusius savo nuotraukas ar dalyvavusius parodose. Į sąrašą netraukti fotomėgėjai, kilę iš provincijos ir fotografavę visoje Lietuvoje, tačiau tarpukariu gyvenę Kaune (Vytautas Augustinas, Petras Babickas, Daumantas Čibas, Leonas Dainys, Ignas Končius, Vincas Uždavins ir kt.).

Sąrašas sudarytas abėcėlės tvarka pagal administracinį-teritorinį suskirstymą, remiantis informacinėje knygoje 1925 metams *Visa Lietuva* paskelbtu „Apskričių, valsčių, miestų ir miestelių sąrašu“¹ bei Algirdo Antano Gliožaičio straipsniu „Klaipėdos kraštas“ bei žemėlapiu knygoje *Mažosios Lietuvos enciklopedija*². Rengiant sąrašą vienas iš šaltinių buvo Šiaulių „Aušros“ muziejaus vyriausiojo muziejininko Almanto Šlivinsko sudaryta „Lietuvos fotografų, dirbusių 1839–1940 m., rodyklė pagal darbo vietovę“, kurią jis pristatė 2001 m. Lietuvos nacionaliniame muziejuje konferencijoje „Vilniaus fotografai“³. Tačiau minėtoje rodyklėje nenurodomi šaltiniai, pagal kuriuos viena ar kita pavardė įtraukta į sąrašą, tad A. Šlivinsko pateikti duomenys pildyti ir tikslinti, naudojant archyvinius šaltinius, publikacijas, tiriant pačias nuotraukas, fotografų spaudus ant jų. Taip sąrašą papildė daug naujų pavardžių. Kita vertus, kylant abejonių dėl kurio nors fotografo darbo vietos ar fotografavimo laikotarpio ir nesuradus kitų patvirtinančių šaltinių, jis į sąrašą netrauktas. Prie kiekvienos pavardės pateikiami trumpi duomenys ir jų šaltiniai. Kartais vienintelis šaltinis yra fotografo signatūra ant nuotraukų, todėl nurodomos nuotraukų metrikos, iš kurių matyti, kas, kur, kada fotografuota, kur fotografija saugoma. Kai keliuose šaltiniuose pateikiami skirtingi

¹ *Visa Lietuva*, Informacinė knyga 1925 metams, Kaunas: Finansų ministerija, Centralinis statistikos biuras, 1925, p. 100–101.

² Algirdas Antanas Gliožaitis, „Klaipėdos kraštas“, in: *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2003, p. 209–210.

³ Almantas Šlivinskas, „Rodyklės ‚Lietuvos fotografai 1839–1940 m.‘ parengimas“, in: *Vilniaus fotografai*, Tarptautinė Lietuvos fotografijos istorijos konferencija, sud. Vitalija Jočytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2005, p. 242–243.

duomenys, žvaigždute pažymėta, kokiame šaltinyje ši informacija rasta. Asmenvardžių rašyba aptarta Įvade.

ALYTAUS APSKRITIS

ALYTUS

Abramavičius Isaakas (1863 Sokolkos mieste, Gardino gub. – 1934 Palestinoje)

Samuelio sūnus. Gyvendamas Alytuje, A. Juozapavičiaus g. 21, vertėsi fotografija bei 1921 m. įsteigė odinių pirštinių dirbtuves „Nemunas“. Turėjo du sūnus – Dovydą (g. 1905 06 15 Alytuje), 1932 m. emigravusį į Palestiną, ir Šimelį, vėliau perėmusį tėvo verslus. 1934 m. išvyko į Pramonės ir prekybos parodą Tel-Avive. Tais pačiais metais ten ir mirė.

Šaltinis: Galina Tamošiūnienė, „Tarpukario Alytaus fotografas“, in: *Dainava*, 2004, Nr. 1, p. 43–44.

Abramavičius Šimelis (g. 1899 03 10)

Isaako sūnus, gyveno Alytuje, A. Juozapavičiaus g. 15. Po tėvo mirties paveldėjo odinių pirštinių dirbtuves, kurios veikė sezono metu – nuo rugpjūčio 1 iki vasario 15 d., metinė apyvarta siekė 5000 porų pirštinių per metus, ir fotodirbtuves. Dar tėvui gyvam esant, ant nuotraukų buvo dedami du skirtingi antspaudai: „Fotografija I. ABRAMAVIČIAUS Alytus Juozapavičiaus g-vė 21 Nr.“ ir „Fotografija ABRAMAVIČIAUS Alytus“. Ar tai skirtingais antspaudais tėvo ir sūnaus žymėtos nuotraukos, tikslių duomenų nėra.

Šaltinis: Galina Tamošiūnienė, *Tarpukario Alytaus fotografas*, p. 43–44.

Grušnys Arn.

Fotomėgėjas, 1937 m. dalyvavo 4-ojoje Lietuvos fotomėgėjų draugijos (toliau – LFD) surengtoje parodoje (eksponuotos 9 fotografijos) bei tais pačiais metais Alytaus fotomėgėjų surengtoje 1-ojoje parodoje (eksponuotos 39 fotografijos).

Šaltinis: *IV foto parodos katalogas*, Eil. Nr. 7; *Alytaus foto mėgėjų I foto parodos katalogas*, Eil. Nr. 1.

Juškėnai G. ir J.

Fotomėgėjai, 1937 m. dalyvavo Alytaus fotomėgėjų surengtoje 1-ojoje parodoje (eksponuota 21 fotografija).

Šaltinis: *Alytaus foto mėgėjų I foto parodos katalogas*, Eil. Nr. 2, 3.

Kaplanas

Šaltinis: Užrašas ranka pieštuku ant fotografijų „Vilniaus g. Alytuje. 1935–1936 m.“, in: *AKM*, GEK3503, F178; „Ulo no Rimgaudo Radveikio ir Marytės Matulevičiūtės vestuvės. 1935 m.“, in: *AKM*, GEK6273, F350.

Katinas V.

Trečio ir ketvirto dešimtmečių sandūroje į Alytų atsikėlė iš Prienu. Turėjo įsteigęs ateljė ir dirbo su „penkiaminutine“ kamera. Vasaromis fotografuodavo Palangoje, 1940 m. – Klaipėdoje.

Šaltinis: Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos*, p. 29–30.

Marinauskas M.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Kariškiai klauso paskaitos. Apie 1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK93897, F-SF3021.

Martinkonis J.

Nurodomas ateljė adresas – Juozapaičio g. 92.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 343.

Smailys R.

Fotomėgėjas, 1937 m. dalyvavo Alytaus fotomėgėjų surengtoje 1-ojoje parodoje (eksponuotos 22 fotografijos).

Šaltinis: *Alytaus foto mėgėjų I foto parodos katalogas*, Eil. Nr. 5.

Šablovinskas J.

Fotomėgėjas, 1937 m. dalyvavo Alytaus fotomėgėjų surengtoje 1-ojoje parodoje (eksponuotos 25 fotografijos).

Šaltinis: *Alytaus foto mėgėjų I foto parodos katalogas*, Eil. Nr. 6.

Šeštokas

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Alytaus geležinkelio tiltas“, in: *AKM*, GEK3239, F168.

Šimanas A.

Fotomėgėjas, 1937 m. dalyvavo Alytaus fotomėgėjų surengtoje 1-ojoje parodoje (eksponuotos 25 fotografijos).

Šaltinis: *Alytaus foto mėgėjų I foto parodos katalogas*, Eil. Nr. 7.

„CENTRAL“

Ateljė veikė adresu S. Dariaus ir S. Girėno g. 7.

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Vestuviniai prie vaišių stalo“, in: *AKM*, GEK19825, F1925; „Lietuvos kariuomenės kariai Alytuje“, in: *PKM*, GEK25665, F6423.

BIRŠTONAS

Klimas Juozas

Prienu fotografas, fotografavęs ir Birštone. Žr. Prienai.

Skrinskas Jokūbas

Prienu fotografas, turėjęs filialą Birštone. Žr. Prienai.

Skrinskas Marijonas

Fotografo Jokūbo Skrinsko sūnus.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Beržų alėja Birštone. 4 dešimtmetis“, in: *LNM*, ATV18803; „Birutės šaltinis Birštone. 4 dešimtmetis“, in: *LNM*, ATV14675; „Birštono panorama. 4 dešimtmetis“, in: *LNM*, ATV 18767.

Skrinskienė E.

Fotografo Jokūbo Skrinsko žmona. Spaude nurodoma pavardė ir vietovė – „Kurorto foto Birštonas“.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukos „Birutės šaltinis Birštone“, in: *ŠAM*, GEK41122, F-SF1183.

Miniotas S.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 343.

JIEZNAS

Bartrinkas Jurgis

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 343.

MERKINĖ

Mileras Judelis

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Medicinos seserys Juzė ir Elena. 1931 m.“, in: *ŽAM*, GEK36870; „Merkinės piliakalnis. 1933 m.“, in: *AKM*, GEK21033, F2191; „Varėnos gatvė“, in: *LNM*, GRD22701, ATV15724; „Kūčių stalas ‚Dainavos‘ sanatorijoje. Apie 1934–1935 m.“, in: *LNM*, GRD22699, ATV15733; „Tiltas per Merkį“, in: *ŠAM*, GEK45122, F-SF1455.

Pigaga Lukas (1904 06 20 Žiūrų k. – 1950 07 11 Vilniuje)

Kada ir kur išmoko, nežinoma. Gimtąjį kaimą okupavus Lenkijai, perplaukęs Merkį apsigyveno Bingelių kaime. Pirmose fotografijose įamžinti artimieji – žmona, dukra, teta, kaimynai. 1931 m. su šeima persikėlė į Merkinę, išsinuomojo butą Bronės ir Zigmo Kvaraciejų name miestelio centre ir viename kambaryje įsirengė ateljė, ją pavadino dukters Gražinos vardu. Pigaga fotografavo ne vien Merkinėje, bet ir aplinkiniuose sodžiuose. Brolis Klimas parūpindavo užsakymų restauruoti ir perfotografuoti sugadintų, blunkančių, subraižytų fotografijų. Ieškodamas geresnio gyvenimo ir bandydamas ištrūkti iš aplinkos, kurioje buvo įnikęs į azartinius lošimus (už tai tuo metu buvo baudžiama), Pigaga 1936 m. su šeima persikėlė į Leipalingį, kur ir toliau gyveno iš fotografijos amato. 1940 m. šeima išvyko į Varėną, nes keičiant pasus ten atsirado didesnis fotografijos paslaugų poreikis. 1942 m. vasarą buvo išvežtas į Vokietiją, o šeima, likusi be maitintojo, grįžo į Bingelių kaimą. Pigagai pavyko pabėgti ir sėkmingai pasiekti Dzūkiją, tačiau, nemokėdamas žemės ūkio darbų ir neturėdamas galimybės įsigyti fototechnikos bei grįžti prie fotografo darbo, palūžo, atitolo nuo šeimos. Karo pabaigoje pasitraukė į Marcinkonis. Nualintas gyvenimo sunkumų susirgo tuberkulioze, buvo paguldytas į Tuberkuliozės dispanserį Vilniuje, kur ir mirė.

Šaltinis: Algimantas ir Mindaugas Černiauskai, *Lukas ir Gražina fotografavo istoriją*, p. 2, 13; fotografo spaudas ant nuotraukos „Alytaus 2-ojo baro pasieniečiai. 1932 m.“, in: *PKM*, GEK19528, F4266.

PUNIA

Verbus K.

Fotomėgėjas, 1937 m. dalyvavo Alytaus fotomėgėjų surengtoje 1-ojoje parodoje (eksponuotos 2 fotografijos).

Šaltinis: *Alytaus foto mėgėjų I foto parodos katalogas*, Eil. Nr. 8.

SIMNAS

Vilenskienė Ch.

Ateljė veikė ketvirtame dešimtmetyje adresu Vytauto Didžiojo g. 18.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukos „Simno šaulių moterų būrio pirmoji taryba“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 415.

STAKLIŠKĖS

Goldbergas Ch.

Veikiausiai fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 3 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 5, 12.

BIRŽŪ–PASVALIO APSKRITIS

ANTAŠAVA

Matulis St.

Spaude prisistato kaip fotomėgėjas.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Mykolo Tyliaus iš Darsiškių kaimo šeima savo sodyboje su arkliais. Apie 1935 m.“, in: *BKM*, GEK23893/1.

APAŠČIA

Paliulionis Romas (1909 02 26 Apaščios k., Biržų apskr., – 1975 08 09 Kupreliškyje)

Mokėsi Kupreliškio pradžios mokykloje. Buvo sumanus ir itin nagingas. Turėjo polinkį piešti, griežė armonika. Savarankiškai išmoko fotografuoti. Teorijos mokėsi iš knygų, o pirmąjį fotoaparata priė žibalinės lempos sukonstravo pats. Dienos šviesos paviljoną įsirengė klojime, nuardęs dalį pastato stogo. Pirmosiomis klientėmis buvo motina ir abi seserys. Išlikusias ankstyviausias nuotraukas galima datuoti apie 1932–1934 m. Nuotraukas darė mažame trobos kambarėlyje užtamsintais langais. Fonui pradžioje naudojo didelę namų darbo skarą, raštuotą lovatiesę, vienspalvį ar su kampuose pieštomis našlaičių puokštelėmis audinį, vėliau fonus

pasigamindavo pats. Pasklidus žiniai apie naująjį fotografą, net į Papilį ar Vabalninką buvo kviečiamas įamžinti svarbiausius įvykius. Vėliau pasistatė nuosavą namą ir išsikėlė gyventi į Kupreliškį. Pokario metais dirbo kolūkyje. Fotografavo maždaug iki 1963 m. Palaidotas Kupreliškio kapinėse.

Šaltinis: Snieguolė Kubiliūtė, *Kupreliškio fotografas Romas Paliulionis*, p. 175–176; fotografo spaudas ant nuotraukos „Kupreliškio jaunimas važiuoja dviračiais. Apie 1930 m.“, in: *LBM*, GEK42687, MVIII4785.

BIRŽAI

Bortkevičiūtė-Brėdikienė Viktorija (1896 Joniškyje – 1966 Vilniuje)

Kilusi iš gausios šeimos: iš 18 vaikų augo vienuolika. Juos auklėjo ir prižiūrėjo motina, o tėvas – veterinaras – važinėjo po kaimus uždirbdamas pinigų pragyvenimui. Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą Viktoriją apsigyveno pas vyresniąją seserį Prancišką Mintaujoje ir iki 1920 m. mokėsi bei dirbo pas vietos fotografą A. Fergį. Vėliau įsidarbino Joniškyje pas fotografą Konstantiną Berziną, bandė įsikurti Pakruojuje. 1926 m. apsigyveno Biržuose, Pasvalio g. 3. Greta, Pasvalio g. 5, išsinuomojo buvusią Giršos Šneiderio fotoateljė. Kiek vėliau įsirengė erdvų ir šviesų paviljoną namo, kuriame gyveno, trečiajame aukšte. Ten ir dirbo ilgus metus padedama sesers Michalinos. Nenusisekus santuokai, viena augino sūnų Vytautą (g. 1930 11 20). Abi seserys buvo Lietuvos šaulių sąjungos narės, aktyvios dramos būrelio ir choro dalyvės. Nors per 1944 m. sprogdinimus jų namas ir nesudegė, bet išdužo beveik visi sienos ir stogo langai, nuotraukos ir negatyvai pasklido ant žemės tarp dulkių ir pelenų, ant jų lijo lietus. Taip pražuvo visas prieškarinio fotoarchyvas. Praėjus frontui darbo ypač padaugėjo, nes kitų Biržų fotografų ateljė buvo sudegusios. Anksti pasiligojusi Bortkevičiūtė-Brėdikienė apie 1956 m. išsikėlė gyventi pas sūnų į Vilnių, ten ir mirė.

Šaltinis: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 69–76; Vytauto Brėdikio pasakojimas, užrašė Snieguolė Kubiliūtė, in: *BKM*, Ekspонатų priėmimo aktas (toliau – EPA) Nr. 6, 2011-01-24; fotografės spaudas ant nuotraukų „Biržų kirpykloje“, in: *RKM*, GEK44355, F-XI-12249; GEK45248; „Šeimos portretas. 1928 m.“, in: *ŠAM*, GEK65515, F-SF2057.

Dambrauskas Juozas

Fotografijos mokėsi pas Petrą Ločerį, kurį laiką dirbo Papilyje, Biržuose, po karo persikėlė į Vilnių.

Šaltinis: Rasa Kazlaitė, *Esu kokia esu: Birutė Dambrauskaitė*, Vilnius: Laisvos valandos, 2009; fotografo spaudas ant nuotraukos „Velykų nakties apeigos Biržų katalikų bažnyčioje: maldininkės klupo prie įrengto Kristaus kapo. 1937 m.“, in: *BKM*, GEK24045.

Kulbis Jonas

Karininkas, fotografas mėgėjas. Fotografavo apie 1930–1940 m.

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė; fotografo spaudas ant nuotraukų „Du Lietuvos kariai 5-ojo pulko mokomosios kuopos darželyje“, in: *ŠAM*, GEK35149, F-SF790; „Du kariai“, in: *ŠAM*, GEK32262, F-SF711.

Ločeris Petras (1892 09 12 Jasiškių k., Biržų vlsč. – 1973 11 24 Vilniuje)

Nuo kūdikystės jį augino Užubaliuose gyvenę seneliai ir bevaikiai mamos brolis Kazimieras su žmona. 1898 m. tėvas parsivežė į savo namus Jasiškiuose. 1899 m. Nemunėlio Radviliškyje pradėjo lankyti pirmą klasę. Nors mokslas sekėsi gerai, pradžios mokyklos nebaigė – teko eiti dirbti. 1904 m. gimdydama devintą vaiką mirė mama. Po metų, nesusitaikęs su netektimi, mirė ir tėvas. Našlaičiais liko šeši vaikai (kiti mirė maži), Petras buvo vyriausias – po dviejų mėnesių jam sukako trylika. Kai kuliant javus nuo kuliamosios mašinos žiežirbos kilus gaisrui supleškėjo trobesiai ir visas turtas, mažuosius vaikus priglaudė giminaičiai, vyresnieji globėjų buvo išsiuntinėti uždarbiauti pas ūkininkus. Vėliau Petras išvažiavo pas giminaitę į Rygą, dirbo įvairius darbus. Už socialdemokratų atsišaukimų platinimą pusantrų metų sėdėjo kalėjime. Iš Rygos ir Liepojos fotografų išmoko retušuoti, vėliau ir fotografuoti. 1913 m. amatų mokykloje išlaikė egzaminus ir gavo leidimą dirbti savarankiškai. Pirmąjį pasaulinį karą praleido Rusijoje. 1920 m. grįžo į Lietuvą ir pradėjo fotografijos verslą Biržuose, iš pradžių išsinuomojo butą su paviljonu Vytauto g. 16-ame name, kur prieš karą dirbo į Rusiją pasitraukęs fotografas Boruchas Michelsonas. 1928 m. persikėlė į pasistatytus nuosavus namus Pasvalio (vėliau Kęstučio) g. 41 su įrengta fotostudija. Ilgus metus eksperimentavo, kad galėtų įvaldyti fotomedžiagų gamybą. 1933 m. pradėjo gaminti fotoplokšteles „Ultra“ ir „Orto“, o įmonę pavadino „Aušra“. 1936 m. buvo sumanęs gaminti fotopopierių, tačiau įmonė, neatlaikiusi įvežtinių fotomedžiagų konkurencijos, bankrutavo. Turėjo pagalbininką Kazimierą Gasiūną. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponavo 14 fotografijų). Per 1944 m. sprogdinimus pataikius artilerijos sviediniui supleškėjo visas Ločerio turtas: namas iki pat pamatų, o kartu ir ten buvusi fotografinių plokštelių gamybos įranga, fotoarchyvas, receptai,

knygos, sąsiuviniai su jo sukurtomis eilėmis. 1948 m. persikėlė į Vilnių, dirbo fotografijos srityje. Palaidotas Biržuose.

Šaltinis: Petras Ločeris, *Mano amžius: Atsiminimai*, in: *BKM*, GEK20860/51–75; P. Ločerio atsiminimai, užrašė Tolvaišas, *VUB RS*, F113–184; *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 8, 12, 14.

Markevičiūtė-Kruopienė-Židonienė Marija (g. 1910 Vainikonių k., Pasvalio vlsč.)

Fotografuoti išmokė sesuo Jadvyga Markevičiūtė-Vaitaitienė, su kuria kurį laiką dirbo kartu. 1931–1935 m. savarankiškai dirbo Vabalninke. Po to, greičiausiai, nebefotografavo. Biržų krašto muziejuje „Sėla“ yra 2 jos fotografuotos nuotraukos ir apie 1933 m. perfotografuotas Prano Jasaičio piešinys „Darius ir Girėnas“. Nė viena fotografija neantspauduota, tikriausiai nei spaudo, nei įspaudo ji nenaudojo.

Šaltinis: Marijos Židonienės pasakojimas, užrašė Jadvyga Kriščiūnienė, in: *BKM*, EPA Nr. 17 ir Nr. 17a, 1987-02-10; fotografės nuotraukos, in: *BKM*, GEK13248, GEK13258, GEK13253.

Markevičiūtė-Vaitaitienė Jadvyga (1903 05 11 Vainekonių k., Pasvalio vlsč., – 1994 Biržuose)

Pirmojo pasaulinio karo metu buvo pasitraukusi į Saratovą. Grįžo tuo pačiu pabėgėliu ešelonu kaip ir fotografas Petras Ločeris, pas kurį ir pradėjo mokytis fotografijos. Didžiąją laiko dalį kartu su fotografo žmona Emilija retušuodavo pozityvus. Norėdama išmokti fotografuoti savarankiškai, įsidarbino Michelsono ateljė, kurį laiką dirbo vienoje Klaipėdos fotostudijoje. 1928 m. Ločeriui išsikėlus į naujai įsirengtą ateljė, grįžo į Biržus, išsinuomojo likusį tuščią paviljoną Vytauto g. 16 ir ėmėsi savarankiško fotografės darbo. Apie 1938 m. turėjo mokinę Adolfiną Klyvytę.

Šaltinis: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 87–91; 105; fotografės spaudas ant nuotraukų „Trijų merginų portretas“, in: *RKM*, GEK45246, F-XI-12544; „Vyro portretas. 1931 m.“, in: *ŠAM*, GEK45963, F-SF1440.

Michelsonas Boruchas (1871–1939)

Biržuose pradėjo fotografuoti apie 1905 m. Buvo nevedęs, gyveno taupiai su seseria mažame Ligoninės g. 1-ajame name. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą turėjo įsirengęs fotografijos paviljoną nuomotame bute Vytauto g. 16. Karo metu pasitraukė į Penzą. Grįžęs į Biržus savo fotostudijoje rado dirbantį Petrą Ločerį. Kadangi pastarojo nuomos sutartis buvo teisėta, Michelsonui tepavyko prisiteisti teisę išsiardyti prieš karą jo įrengtą fotopaviljoną. Nustatytų

darbo valandų neturėjo, tik šeštadieniais fotografuodavo nenoriai, o sekmadieniais žmonių prieidavo tiek, kad kartais tekdavo palaukti ir lauke. Buvo Savanorių gaisrininkų draugijos narys, grojo Biržų gaisrininkų orkestre. Turėjo malonų balsą. Fotoarchyvas neišliko – 1944 m. namas su fotoateljė sudegė.

Šaltinis: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 51–52, 67–68; Dalius Mikelionis, *Dingusio kapo istorija*.

Šneideris Hirša (Girša)

Vienas pirmųjų Biržų fotografų. Jo ateljė veikė adresu Pasvalio g. 5, kurią 1926 m. perėmė Viktorija Bortkevičiūtė-Brėdikienė.

Šaltinis: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 51, 73.

JONIŠKĖLIS

Janeliūnas A[dolfas] (Adolis)

Joniškėlyje fotografavo maždaug nuo 1938 iki 1951 m. Fotoateljė turėjo įsirengęs nuosavuose namuose Vytauto gatvėje.

Šaltinis: Vida Dodienė, *Ką žinome apie fotografiją*, p. 6; fotografo spaudas ant nuotraukų „Joniškėlio valsčiaus pareigūnai darbo vietose“, in: *LBM*, GEK79045, MXIII7992; „Būrys vaikų su kunigais. Apie 1920–1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK93883, F-SF3006; „Joniškėlio žemės ūkio mokyklos moksleiviai. 1929 m.“, in: *ŠAM*, GEK38352, T-N3251; „Joniškėlio žemės ūkio mokyklos bendrabutyje. Apie 1927–1928 m.“, in: *KKM*, GEK2301.

KUPRELIŠKIS

Paliulionis Romas

Žr. Apaščia.

NEMUNĖLIO RADVILIŠKIS

Samulis Juozas (1902 Grabužėnuose (Latvija) – 1942 fronte Naro Fominsko r. (Rusija))

Mokėsi Latvijoje, vėliau apsigyveno Nemunėlio Radviliškyje. Fotografijos mokėsi pas Biržų fotografą Petrą Ločerį, dirbo fotografu Nemunėlio Radviliškyje, buvo laikomas geru profesionalu, nemažai fotografuodavo. Buvo įsitraukęs į komunistinę veiklą, 1940 m. dirbo Biržų saugume. Užėjus Antrajam pasauliniam karui, įstojo į Latvių diviziją, žuvo netoli Maskvos.

Šaltinis: Martyno Samulio pasakojimas, užrašė dukra Zita Balaišienė, in: *BKM*, EPA Nr. 6, 1995 m.; „Sukaktys ir datos“, in: *Biržų rajono savivaldybės Jurgio Bielinio viešoji biblioteka*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukos „Fotografo Juozo Samulio pusbrolis Martynas Samulis su grupe žmonių Nemunėlio Radviliškyje. Apie 1930 m.“, in: *BKM*, GEK20486/1.

PAPILYS

Dambrauskas Juozas

Žr. Biržai.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Merginos ir mergaitės portretas“, in: *RKM*, GEK43996, F-X-12091.

PASVALYS

Chaitas Ickas (1904 Saločiuose – 1941)

Fotografuoti pradėjo apie 1929 m. Saločiuose. Vėliau jo pėdomis pasekė ir sesuo Dora. Apie 1934 m. vedė ir išsikėlė gyventi ir dirbti į Pasvalį. Be fotografijos, užsiėmė prekyba radijo imtuvais, jų dalimis, elektros prekėmis. 1937 m. Lietuvos telefonų abonentų sąrašė nurodomas adresas Biržų g. 10. 1939 m. aktyviai dalyvavo kuriant Lietuvos žydų amatininkų draugijos Pasvalio skyrių, buvo išrinktas į valdybą sekretoriumi. 1941 m. visa Chaitų šeima sušaudyta.

Šaltinis: Vida Dodienė, *Ką žinome apie fotografiją*, p. 6; *LCVA*, f.1367, ap.1, b.1162, l. 1–2; fotografo spaudas ant nuotraukos „Jauno vyro portretas“, in: *ŠAM*, GEK117543, F-SF4612.

Katilius (Katilis*) Antanas

Žymiausias prieškarinio Pasvalio miesto fotografas, dirbęs maždaug 1920–1940 m. Nurodomi ateljė adresai: Vilniaus g. 6, Vilniaus g. 10 ir Vytauto Didžiojo a. Jam taip pat priklausė knygynas, rašymo priemonių ir fotoprekių parduotuvė. 1938 m. buvo aktyvus Pasvalio verslininkų klubo steigėjas, Pasvalio savanorių ugniagesių draugijos ūkio dalies vedėjas. Apie 1949 m. su šeima ištremtas į Sibirą. Neseniai į Pasvalio krašto muziejų pateko fotografija su A. Katiliaus ateljė spaudu, daryta 1957 m. Suetichoje (Irkutsko sr.).

Šaltinis: Vida Dodienė, *Ką žinome apie fotografiją*, p. 6; Pasvalio krašto muziejaus informacija; fotografo spaudas ant nuotraukų „Dviejų moterų portretas. Apie 1933–1936 m.“, in: *LBM*, GEK15163, M873; „Janušų pradžios mokyklos mokiniai su mokytojais prie mokyklos. Apie 1927–1930 m.“, in: *LBM*, GEK 39634, MVIII4592*.

Kerbalas H.

Jo fotoateljė veikė adresu Vytauto a. 17.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Šventė Vytauto aikštėje Pasvalyje. 1937 m.“, in: *PaKM*, GEK4045/1, F4754; „Gelia Živatkauskas su šokių partnere Alfryda. Pasvalys, 1937 m.“, in: *PaKM*, GEK4057/14, F4770; „Jaunuolio portretas. 1937 m.“, in: *ŠAM*, GEK117548, F-SF4617.

Klyvytė Adolfina

Fotografijos pradėjo mokytis apie 1938 m. būdama devyniolikos pas Biržų fotografę Jadvygą Markevičiūtę-Vaitaitienę. Turėjo gabumų piešti, todėl gerai įvaldė retušavimą. Pirmuosius fotoaparatus nupirko tėvai – 30x40 formato plokštelinį iš Pasvalio fotografo Antano Katiliaus, nešiojamą, lengvesnį, 13x18 cm formato – iš Šidlos ir dar juostinį „Agfa“ firmos aparatą. Savarankišką fotografės darbą pradėjo dar iki 1940-ųjų Pasvalyje. Ateljė veikė adresu Vytauto a. 17 – buvusiam H. Kerbelo paviljone. Okupacijos metais, Vaitaitienei susirgus, buvo grįžusi į Biržus ir dirbo jos ateljė. Fotografija Adolfina sudomino ir paskui save patraukė tris brolius, vieno iš jų žmoną ir savo vyrą, taigi pokario metais giminėje buvo šeši fotografai.

Šaltinis: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 105.

SALOČIAI

Chaitaitė Dora

Gimė ir gyveno Saločiuose. Chaitų šeima vertėsi įvairiais amatais, o Dora su broliu Iciku – fotografija. Savo namuose turėjo įsirengę fotoateljė. Apie 1934 m. broliui išsikėlus į Pasvalį, fotografavo savarankiškai. Ištekėjo už žydo Šeko. 1941 m. visa Chaitų šeima sušaudyta.

Šaltinis: Vida Dodienė, *Ką žinome apie fotografiją*, p. 6; fotografės spaudas ant nuotraukų „Juozas Paškonis iš Saločių su dviem nežinomais vyrais. Apie 1934 m.“, in: *BKM*, GEK12614; „Biržų XVIII šaulių rinktinė kariuomenės su visuomene suartėjimo ir Tautos dienos iškilmėse. 1936 05 21“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 402.

Chaitas Icikas

Žr. Pasvalys.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Pagyvenusios poros portretas. 1931 m.“, in: *ŠAM*, GEK106573, F-SF3554; „Grupė vyrų prie rogių“, in: *ŠAM*, GEK34259, F-SF729.

Smilga Juozas

Fotografo spaude ant nuotraukos nurodyta vietovė Biržai, tačiau ant viršaus ranka užrašyta – Saločiai.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Būrys žmonių su kunigais ir vyskupu Kazimieru Paltaroku. Saločiai, 1934 m.“, in: *PVKA*, V dėžė, Anykščių dekanato kunigų 1932 03 04 vyskupui Kazimierui Paltarokui dovanotas albumas.

Šekienė D.

Žr. Chaitaitė.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukos „Vyras prie darbo stalo skaito knygą“, in: *MM*, GEK28674.

VABALNINKAS

Daubaras Juozas (1895 12 15 Remeikių k., Vabalninko vlsč. – 1982 11 04 Vabalninke)

Augo mažžemio valstiečio šešių vaikų šeimoje. Juozas buvo vyriausias. Tėvas, buvęs knygnešys, dalyvavo revoliucinėje veikloje. 1907 m. pavasarį per Vokietiją emigravo į Ameriką pas ten gyvenusią seserį. Likus be mitintojo, Juozui porą vasarų teko piemenauti. Mokėsi Čypėnų pradžios mokykloje. 1909 m. pavasarį trylikametis paauglys išvyko pas tėvą. JAV baigė pradžios mokyklą anglų kalba. Mėgo kiną, cirko pasirodymus. Dirbo fabrikuose, nuo 1914 m. – laivuose. 1915 m. buvo pašauktas į karinę tarnybą. Vykdydamas misiją, pakliuvo vokiečiams į nelaisvę. Lageryje išmoko hidiš, vokiečių kalbas, kirpėjo, laikrodininko bei šaltkalvio amatų. Grįžęs į Lietuvą, įsikūrė Vabalninke, vertėsi kirpėjo amatu, taisė laikrodžius, dirbo raštininku, grojo armonika pasilinksminimuose. Savarankiškai išmoko fotografuoti ir fotografiją pavertė pagrindiniu savo amatu. 1921 m. vedė Elžę Vasiliauskaitę, uošvių ir tėvų padedamas, Vabalninke pasistatė mūrinį namą, pastogėje įsirengė fotopaviljoną. Daug fotografavo ir be užsakymo, savo iniciatyva, fiksuodamas savo krašto kasdienybės bei švenčių momentus, graiausius Lietuvos kraštovaizdžius. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje fotografijų prodoje (eksponuotos 5 fotografijos). 1944 m. kovo mėnesį su sūnumi Leonu buvo išvežti darbams į Vokietiją. Po karo jam pavyko grįžti, sūnus buvo sušaudytas. Fotografavo maždaug iki 1970 m., vėliau mokė fotografijos fotomėgėjų būreliuose, dirbo laikrodininku. Didelė dalis fotoarchyvo išliko, saugomas Lietuvos nacionaliniame, Šiaulių „Aušros“ muziejuose, Biržų krašto muziejuje „Sėla“, Liaudies buities muziejuje Rumšiškėse ir kt.

Šaltinis: *Biržų krašto fotografijos istorija*, p. 34–41; Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 4–8; fotografo spaudas ant nuotraukų „Dubingiai. 1939 m.“, in: *LNM*, Ft5066; „Zarasai. 3–4 dešimtmetis“, in: *LNM*, Ft5067; „Biržų pilis“, in: *LNM*, Ft5057.

VAŠKAI

Gudinavičius Kazys

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345.

Matusevičius Julius

Jo ateljė veikė Bažnyčios gatvėje.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345.

Matuzevičius (Matuzas) Jonas

Vaškuose dirbo apie 1922–1936 m. Nurodomas adresas – Bažnyčios g.

Šaltinis: Vida Dodienė, *Ką žinome apie fotografiją*, p. 6; fotografo spaudas ant nuotraukų „Šventė“, in: *ŠAM*, GEK67119, F-SF2313; „Vaikai Pirmosios komunijos dieną su Kiburių bažnyčios klebonu Juozu Dubniku. Apie 1938 m.“, in: *BKM*, GEK21990/7.

Rudašienė A.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukos „Pavasarininkų susirinkimas Vaškuose. Apie 1937 m.“, in: *PaKM*, GEK2601, F1118.

ŽEIMELIS

Fidmovicka Lucija

Nurodomas adresas – Žeimelio valsčius.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345.

Tydmanas Mykolas (g. 1888)

Dirbo nuo trečiojo dešimtmečio pradžios. Fotografijos pradmenų išmokė Alfonsą Ratkų (g. 1928), 1947–1992 m. dirbusį Kriukų miestelio fotografu. Apie 1950 m. laikiną fotostudiją turėjo Kriukuose.

Šaltinis: Algimantas Miškinis, *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. 2, p. 444; Loreta Ripskytė, *Joniškio krašto senieji fotografai*, p. 48; fotografo spaudas ant nuotraukos „Vytauto Didžiojo paminklas Bardiškiuose“, in: *LNM*, ATV13630.

KAUNO APSKRITIS

ANTAKALNIO K. (Veliuonos v.)

Mickus Antanas

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

BABTAI

Ludinskis Vytautas

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345.

Pšejelgauskas J.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

DAINAVOS K. (Pažaislio v.)

Adrickas Juozas

Fotomėgėjas, 1935 m. dalyvavo 2-ojoje Lietuvos fotomėgėjų sąjungos (toliau – LFS) Kaune surengtoje parodoje.

Šaltinis: *Antrosios foto mėgėjų parodos katalogas*, 1935.

JONAVA

Joffė Tevelis (Fevelis*)

Nurodomas ateljė adresas Plento g. 68.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345; *Visa Lietuva**, 1932, p. 344.

Joffė ir Epštein

Šaltinis: Fotografų spaudas ant nuotraukų „Penki Lietuvos kariuomenės kariai“, in: *RKM*, GEK43693, F-X-11985; „Kario portretas“, in: *ŠAM*, GEK34266, F-SF736.

„Menas“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukos „Lietuvos kario Vlodo Vaitiekūno portretas“, in: *AKM*, GEK20367, F2613.

„UNION“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Spaudos darbuotojas Tijūnaitis“, in: *ŠAM*, TN4986; „Karvių banda“, in: *KKM*, GEK15148; įspaudas ant nuotraukos „Vytauto Didžiojo kuopos eilinis Kazimieras Petrikėnas iš Bakšėnų k.“, in: *BKM*, GEK 17906.

Solovjovas

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė; fotografo spaudas ant nuotraukos „Būrys vyrų prie bažnyčios. 1925 m.“, in: *ŠAM*, GEK93924, F-SF3051.

PANEMUNĖ (nuo 1931 m. – Kauno miesto dalis)

Švarc Zofija

Nurodomas adresas – Panemunės valsčius.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345.

SEREDŽIUS

Garbaravičius J.

Spaude nurodomas ateljė pavadinimas – Fotografija „NAUJA“.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Albino Janulio portretas. 1929 m.“, in: *PKM*, GEK31780; „Grupė žmonių prie Belvederio rūmų. 1929 m.“, in: *LNM*, ATV22584; „Alberto Janulio portretas. 1939 m.“, in: *PKM*, GEK31780, F10194; „Miestelio gatvė“, in: *ŠAM*, F-SF4433; „Runkelių nuėmimo talka Belvederio kaime (Jurbarko vlsč.). 1931 m.“, in: *KKM*, GEK2306.

VELIUONA

Griūšia Kazimieras

Antano Mickaus mokinys, apie 1935 m. atidaręs savo ateljė.

Šaltinis: Vida Girininkienė, *Veliuoniečių kasdienybė Antano Mickaus nuotraukose (1925–1937)*, p. 48.

Antanas Mickus (1898 Armeniškių k., Seredžiaus vlsč., – 1973 10 19 Veliuonoje)

Augo kalvio šeimoje. Kur išmoko skaityti ir rašyti, nežinoma. 1919–1921 m. tarnavo Lietuvos kariuomenės 3-iajame Vytauto Didžiojo pėstininkų pulke. Vedęs persikėlė gyventi į Veliuoną. Apie 1925 m. savarankiškai išmoko ir pradėjo fotografuoti. Apie 1928 m. netoli miestelio centro, Dubingių g. 9, pasistatė medinį namą, jame įrengė fotoateljė ir vilnų karšyklą. Mickus

buvo siuvėjas ir fotografas, o vilnų karšimu rūpinosi žmona. 1932-aisiais fotoateljė pertvarkė – vieną sieną antrame aukšte ir dalį stogo įstiklino. Fotografija tapo mėgstamiausiu jo užsiėmimu. Fotografavo ne tik žmones studijoje, bet ir kasdienybės fragmentus, svarbiausius Veliuonos įvykius, vaizdus. Turėjo padėjėją Kazimierą Griūšią, kuris apie 1935 m. atidarė savo ateljė. 1951–1952 m. Mickų namuose rinkdavosi pagrindinės organizacijos „Lietuvos laisvės varpas“ nariai, jai priklausė sūnus Kazys Vytautas. Organizaciją susekus, Antanas 1952 10 29 buvo suimtas ir nuteistas 25-eriams metams nelaisvės. Iš pradžių kalintas Šilutės kalėjime, vėliau Kurske. Po Stalino mirties amnestuotas ir 1955 09 15 grįžo į Veliuoną. Palaidotas Veliuonos kapinėse. Nors tremties neišvengė ir sūnus – jis kalėjo Intos ir Mordovijos lageriuose, laimei, fotoarchyvas nepradingo. Sūnus išsaugojo per 3 tūkstančius tėvo stiklo negatyvų, kuriuose užfiksuotas Veliuonos kraštas ir jo žmonės. Dalis stiklo negatyvų (1670 vnt.) saugoma Lietuvos centriniame valstybės archyve, kita dalis liko pas sūnų.

Šaltinis: Vida Girininkienė, *Veliuoniečių kasdienybė Antano Mickaus nuotraukose (1925–1937)*, p. 48–54; Stanislovas Žvirgždąs, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 64–71.

VILKIJA

Gudzevičius (Gudzievičius) M.

Nuotraukas žymėjo spaudu, kuriame reklamavosi kaip fotografas ir laikrodininkas*.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „IV klasės gimnazistai. Vilkijs, 1925 m.“, in: *ŽAM*, GEK8762, F397; „Poros portretas“, in: *LBM*, GEK10486, M617; „Vilkijos progimnazijos moksleiviai. Dešinėje sėdi Petras Cvirka. 1927 m.“, in: *PKM*, GEK19409, F4252*; „Vilkijos progimnazijos muzikantai su gitaromis ir mandolinomis rankose. Vadovas laiko ragą. Apie 1932 m.“, in: *BKM*, GEK22687/24.

Ratevušnikas Joselis

Nurodomas ateljė adresas – Kauno g. 8.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345.

KĖDAINIŲ APSKRITIS

ARIOGALA

Miasnikas L.

Jo ateljė vadinosi „PROGRES“.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Saviveiklininkų spektaklio scena. 4 dešimtmetis“, in: *PKM*, GEK27536, F7799.

DOTNUVA

Butkus K.

Spaude prisistato kaip fotomėgėjas.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Penkios Dotnuvos žemės ūkio akademijos studentės prie audimo staklių. Apie 1932–1935 m.“, in: *PKM*, GEK30626, F9368; GEK30626, F9369; „Dotnuvos žemės ūkio akademijos studentės kulinarijos praktikoje. 1934 m.“, in: *LNM*, B Ft 3365.

Jucevičius H.

Nurodomas adresas – Vytauto g. 25.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Studentės su mokytoju per išleistuves“, in: *KėKM*, GEK1303, Inv.2059.

Kriščiūnas K.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 12 fotografijų).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 8, 13, 14.

GRINKIŠKIS

Kiršteinis (Kirsteinis) Boruchas

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345; fotografo spaudas ant nuotraukų „Vyro portretas“, in: *ŠAM*, GEK94976, F-SF3209; „Onutės Žaromskaitės stambaus plano portretas. 1940 m.“, in: *PKM*, GEK31777, F10230; „Onutės Žaromskaitės visafigūris portretas. 1940 m.“, in: *PKM*, GEK31778, F10231.

KĖDAINIAI

Audėjus M.

Fotomėgėjas, buvęs 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys.

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

Čiukšienė Ona

Fotomėgėja, buvusi 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narė, 1933 m. dalyvavo Kaune LFS surengtoje parodoje (eksponuotos 5 fotografijos).

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2; *Pirmosios foto mėgėjų parodos katalogas*, p. 2.

Dobrovolskis A.

Fotomėgėjas, buvęs 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys.

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

Heimanas Š.

Jo studija veikė adresu Gedimino g. 44.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Violeta Purėnaitė krikštynų dieną. 1938 m.“, in: *PKM*, GEK32368.

„Ideal“

Ateljė veikė adresu Josvainių g. 2.

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Sniečkienės namo Josvainių gatvėje statyba“, in: *KėKM*, GEK9845, Inv.5686; „Trys vyrai bričkoje“, in: *LNM*, ATV11453.

Janikas A.

Fotomėgėjas, buvęs 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys.

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

Januškevičius Aleksa[s]

Nurodomas ateljė adresas – Josvainių g. 2.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Jasaitis L.

Fotomėgėjas, buvęs 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys.

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

Joffė Mejeris (Meeris*)

Ateljė veikė adresu Josvainių g. 2.

Šaltinis: *Visa Lietuva**, 1922, p. 345; „Berniuko portretas. Apie 1920 m.“, in: *ŠAM*, GEK56863, F-SF1775.

Knystautas Zigmąs

Fotomėgėjas, buvo 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys, 1933 m. dalyvavo Kaune LFS surengtoje parodoje (eksponuotos 4 fotografijos).

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2; *Pirmosios foto mėgėjų parodos katalogas*, p. 4.

Kulvinskas J.

Nurodomas ateljė adresas – Gedimino g. 20.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Mikštavičius (Mikštovičius*) Br.

Jo ateljė veikė Radvilų g. 7.

Šaltinis: *Visa Lietuva**, 1932, p. 344; fotografo spaudas ant nuotraukų „Varpo šventinimo iškilmės. 1921 m.“, in: *KėKM*, GEK9695, Inv.5232; „Dviejų moterų portretas. 1923 m.“, in: *ŠAM*, F-SF4203; „Kėdainių geležinkelio stotis“, in: *KėKM*, GEK9885/8, Inv.5795; „Kėdainių dvaro rūmai“, in: *KėKM*, GEK9965/5, Inv.6064; „Penkių jaunuolių portretas. 1937 m.“, in: *KėKM*, GEK936/13, Inv.1230.

Paura Petras

Ateljė veikė adresu Josvainių g. 4.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345.

Pečiulis Bronius

Fotomėgėjas, buvo 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys; 1933 m. dalyvavo Kaune LFS surengtoje parodoje (eksponuotos 6 fotografijos).

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2; *Pirmosios foto mėgėjų parodos katalogas*, p. 6.

Povylius P.

Fotomėgėjas, buvęs 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys.

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

Rimkus Kazys

Fotomėgėjas, buvo 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys, 1933 m. dalyvavo Kaune LFS surengtoje parodoje (eksponuotos 7 fotografijos).

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2; *Pirmosios foto mėgėjų parodos katalogas*, p. 6.

Romaškevičius J.

Jo ateljė „Elektros Foto MODERN“ veikė adresu Gedimino g. 26.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Angelaičių kongresas Kėdainiuose. 1932 m.“, in: *KėKM*, GEK9769/10, Inv.5540; „Seserys Izabelė, Ona ir Stasė Girčytės. Apie 1934 m.“, in: *PKM*, GEK26816, F6947; „Du vaikai – Emilija ir Robertas Asmantai. Apie 1934–1935 m.“, in: *PKM*, GEK32375; „Kėdainių gatvė“, in: *KėKM*, GEK9934, Inv.5992.

Ruseckas Z.

Fotomėgėjas, buvęs 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys.

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

Stančius R.

Fotomėgėjas, buvęs 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys.

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

Šileika Vladas

Fotomėgėjas, buvo 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys, 1933 m. dalyvavo Kaune LFS surengtoje parodoje (eksponuotos 9 fotografijos).

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2; *Pirmosios foto mėgėjų parodos katalogas*, p. 7.

Telksnys A.

Fotomėgėjas, buvęs 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys.

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

Zavadskis B.

Fotomėgėjas, buvęs 1933–1935 m. veikusio LFS Kėdainių skyriaus narys.

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

Žalkauskas V.

Fotomėgėjas, buvęs 1933–1935 m. veikusio Lietuvos fotomėgėjų sąjungos Kėdainių skyriaus narys.

Šaltinis: LFS Kėdainių skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas, in: *LNB RS*, F144-15, p. 2.

KRAKĖS**Konišauskis* (Kanišauskas) Ignas**

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345; fotografo spaudas ant nuotraukų „Būrelis žmonių prie Krakų valsčiaus valdybos pastato. 1927 m.“, in: *KėKM*, GEK9748, Inv.5437*; „Krakių mokyklos pastatas. 1932 m.“, in: *KėKM*, GEK9747, Inv.5436*; „Dviejų vyrų visafigūris portretas“, in: *PKM*, GEK28762, F8184.

KRETINGOS APSKRITIS**BUDRIAI****Didelis J.**

Spaude pateikiama informacija: „FOTO“ J. Didelio BUDRIUOSE.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Grupė iškylautojų gamtoje“, in: *MM*, GEK20510.

DARBĖNAI**Bruckus J.**

Šaltinis: Fotografo įrašas ranka ant atvaizdo (dešiniajame kampe) „Darbėnų šauliai. 1929 08 15“, in: *KrM*, GEK15981, IF699; „Darbėnų šauliai“, in: *KrM*, GEK15980, IF698.

ENDRIEJAVAS

Lipšicaitė D.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 2 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 5; fotografės spaudas ant nuotraukos „Kursai grietinės nugriebimo punktų vedėjams prie Endriejavo pieno bendrovės. 1933 m.“, in: *ŠAM*, GEK117982, T-N6743.

GARGŽDAI

Barkanaitės L. ir Ch.

Šaltinis: Fotografijų spaudas ant nuotraukos „Trijų jaunų vyrų portretas“, in: *GKM*, GEK156; „Mergina kapinėse“, in: *GKM*, GEK154; „Jaunavedžių portretas“, in: *GKM*, GEK574.

Barkan

Šaltinis: Fotografo (fotografių?) spaudas ant nuotraukos „Poros portretas“, in: *GKM*, GEK160.

Šeputis F.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Dviejų moterų portretas“, in: *GKM*, GEK147; „Dvi jaunos moterys ir vyras gamtoje“, in: *GKM*, GEK549; „Dviejų moterų portretas“, in: *GKM*, Pg981; „Namų ruošos kursų dalyvės su lektorėmis. 1936 m.“, *GKM*, Pg977.

KALNALIS

Didelaitis J.

Spaude nurodomi du užsiėmimai – laikrodžių taisymas ir fotografija, kai kuriuose pateikiamas ateljė pavadinimas „FUKS“*.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Grupė žmonių gamtoje“, in: *MM*, GEK20482; „Grupė žmonių prie namo. 1934 m.“, in: *MM*, GEK20509*.

KAUKOLIKAI

Jonušas

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Trys vyrai prie kuliarnosios“, in: *RKM*, GEK5409, F927.

KRETINGA

Barkauskas M.

Ateljė veikė pavadinimu „Fotocentras“, nurodomas adresas – Viešoji aikštė 14.

Šaltinis: Ateljė reklaminis vokelis, in: *ŠAM*, F-Sp1534; fotografo spaudas ant nuotraukų „Moters portretas“, in: *ŠAM*, GEK34929, F-SF763; „Merginos portretas. 1938 m.“, in: *ŠAM*, GEK117544, F-SF4613.

Jagutis Kostas (1896 Kretingoje – ? Kretingoje)

Baigė Kretingos pradios mokyklą. Pirmojo pasaulinio karo metais buvo mobilizuotas į Vokietijos kariuomenę, kurioje išmoko fotografuoti. Po karo grįžo į Lietuvą. 1919 m. apsigyveno ir ateljė įsteigė Tauragėje. 1920 m. persikėlė į Kretingą, Birutės ir Mėguvos gatvių kampe išsinuomotose patalpose atidarė ateljė. Nurodomas adresas – Akmenės g. 12. Pagal iškvietimus vykdavo fotografuoti ir į aplinkinius kaimus. Nuo 1932 m. gyveno ir fotografavo Klaipėdoje, 1939 m. grįžo į Kretingą. Darė fotografijas pranciškonų spaustuvėje leistiems atvirukams. Po karo kelias vasaras fotografavo Palangos pajūryje, vėliau – tik savo malonumui.

Šaltinis: „Jagutis Kostas“, in: *Kretingos personalijų žinynas*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukos „Antanas Dirmeitis. 1939 m.“, in: *KrM*, GEK17950, IF720.

Survila Alfonsas (1892 08 02 Rygoje, Latvijoje, – ? Vilniuje)

1909 m. baigė Rygos gimnaziją. Fotografijos mokėsi pas Rygos fotografus von Eggertą ir Geislerį. 1916–1918 m. Maskvos universitete studijavo ekonomiką. 1911 m. apsigyveno Kretingoje ir įsteigė ateljė. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1914 m., grįžo į Rygą, o 1915 m. evakuavosi į Maskvą, atidarė savo ateljė. Revoliucijos metu dirbo fotokorespondentu Rusijos telegrafo agentūroje „ROSTA“. 1919 m. buvo paimtas į Raudonąją armiją ir išsiųstas į Pietų frontą, kur vadovavo karinio dalinio sanitarijos tarnybai. 1922 m. gegužės mėnesį demobilizavosi ir grįžo į Lietuvą, o rugpjūčio mėnesį parvyko į Kretingą ir dirbo fotografu. Ant kai kurių nuotraukų fotografo spaude nurodoma: „Meno fotografija“*. 1934 m. Kretingoje surengtoje fotografijų parodoje gavo pagyrimo raštą. 1938 m. išvyko į Telšius. 1940 m. Kauno Vytauto Didžiojo universitete baigė ekonomikos studijas. 1950 m. buvo išrinktas Telšių rajono tarybos deputatu ir paskirtas plano komisijos pirmininku. 1953 m. rugsėjo mėn. persikėlė į Vilnių, įsidarbino vietinės pramonės ministerijos plano skyriaus viršininko pavaduotoju, o nuo 1962 m. vadovavo santechnikos montažo plano skyriui. Įvairiose įstaigose dirbo ekonomistu. Mirė ir palaidotas Vilniuje.

Šaltinis: „Survila Alfonsas“, in: *Kretingos personalijų žinynas*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukų „Koooperatyvo tarnautojos Klara ir Petronėlė. 1928 06 02“, in: *LBM*, GEK43592, MVIII5030; „Kretingos bažnyčia. 1926 09 20“, in: *KrM*, GEK17960; „Kretingos geležinkelio stotis“, in: *KrM*, GEK18089; „Jaunavedžiai su palyda“, in: *KrM*, GEK18998*.

„ŠVIESA“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukos „Šeimos portretas. 1938 08 17“, in: *LBM*, GEK49213, MXIII8007.

Vaitkevičius Stasys

Į Kretingą atvyko iš Skuodo (žr. Skuodas). Jo ateljė „GROŽYBĖ“ veikė adresu Vilniaus g. 5. Pagal spaudus ant nuotraukų Kretingoje įsikūrė apie 1931 m.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų: „Kretingos bažnyčios altoriai. 1881–1931 m.“, in: *KrM*, GEK17101; „Kretingos valsčiaus sekretoriaus laidotuvės. 1932 09 13“, in: *KrM*, GEK2771, IF1187; „Skautų įkūrėjas Robertas Baden-Powellas su žmona ir Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona su žmona tarptautinėje skautų stovykloje Palangoje. 1933 m.“, in: *UkKM*, GEK14017, F2989; „Tiškevičių dvaro rūmai su oranžerija Kretingoje. Apie 1936 m.“ in: *ŠAM* GEK17415, F-SF55.

KULIAI

Jucys* (Jučys) Pr.**

Veikiausiai mėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponuotos 3 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 3*, 13**.

MOSĖDIS

Bružas Kazys

Šaltinis: Fotografo signatūra ant atvaizdo (apatiniame dešiniajame kampe) „Šokėjai šoka tautinius šokius. 1937 m.“, in: *ŠAM*, F-SF2331; F-SF2332; inicialai „K. Br.“ ant atvaizdo (apatiniame dešiniajame kampe) „Mosėdžio gatvė. 1927 m.“, in: *KrM*, GEK3159, IF346.

Sekolektoaitė Malka (1906 Mosėdyje – 1941 liepos mėn. Kretingoje)

Šaltinis: „Sekolektor, Malka“, in: *Mosedis Shtelt Project*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-07-01], <http://www.gitkind.com/cgi-bin/resident.cgi?127>; fotografės spaudas ant nuotraukų

„Merginos portretas. 1936 m.“, in: *Dianos Raudonienės šeimos archyvas*; „Mosėdžio nuovados viršininkas Dubinskas su šeima. 3 dešimtmetis“, in: *LNM*, ATV12243; „Grupė dvasininkų Mosėdyje. 3 dešimtmetis“, in: *LNM*, ATV14303.

PALANGA

Blokas J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Pašto rūmai. 1932 m.“, in: *LNM*, ATV20920.

Mongirdaitė Paulina (1865 Raseinių apskr. – apie 1924 Palangoje)

Fotografijos mokėsi Varšuvoje (Lenkija) viešėdama pas seserį. Tėvai bajorai Mongirdai Palangoje turėjo nuosavus namus. Apsigyvenusi šiame kurortiniame mieste, 1890 m. šalia vaistinės Memelio (dabar Vytauto) gatvėje ji įrengė pirmąjį fotografijos paviljoną; ten portretavo palangiškius bei atvykstančius poilsiautojus. Dirbdama studijoje, Mongirdaitė vis dažniau išeidavo fotografuoti miesto bei apylinkių vaizdų, o grafų Tiškevičių užsakymu – Palangos ir Kretingos rūmų bei parkų. Dirbo neįtikėtinais daug ir visur. 1890 m. parengė albumą „Kretynga“, leido vaizdų atvirukus. Palaidota Palangos kapinėse.

Šaltinis: Margarita Matulytė, *Plevenantis senosios Palangos laikas*, p. 17; Stanislovas Žvirgždas, *Pirmieji Palangos fotografai*, p. 40; fotografės signatūra ant nuotraukos „Grupė žmonių Palangoje su J. Jablonskiu ir J. Šliūpu. 1921 m.“, in: *LNM*, Ft1729.

Stropus Ignas (Ignacas) (1884 Pakutuvėnų k., Kartenos vlsč., – 1959 Kaune)

Baigė Palangos progimnaziją. Fotografijos mokėsi 1909 m. Plungėje pas M. Berkovičių, o 1910 m. Kretingoje pas Alfonsą Survilą. Iš pradžių keletą metų fotografavo Kretingos apskrities miesteliuose, vėliau Kretingoje, Sodo g., įsteigė ateljė „Birutė“. 1921 m. apsigyveno ir ateljė įsirengė Palangoje, Vytauto g. 29. Spaude kartais nurodoma „FOTO DAILĖS įstaiga“*. 1930 m. ateljė atidarė Plungėje, ten išdirbo trejus metus, tuo laikotarpiu Palangoje fotografavo jo žmona. 1933 m. grįžo į Palangą. Tais pačiais metais su peizažinių fotografijų kolekcija dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponuota 43, išleido pluoštą atvirukų. 1936 m. Lietuvos šaulių sąjungos Palangos būrys išleido jo fotografijų rinktinę „Palanga: vaizdų albumas“. Palangoje dirbo iki 1945 m. Po karo gyveno Pakutuvėnuose, o nuo 1950 m. – Kaune pas sūnų.

Šaltinis: Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, p. 106–107; *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 5, 6, 10, 13; fotografo spaudas ant nuotraukos

„Mergaitė tautiniais drabužiais. 1936 08 15“, in: *LBM*, GEK34927, MVI3111; „Palangos pavasarininkai ant Birutės kalno“, in: *KrM*, GEK24841*.

SALANTAI

Gluškovas Borisas

Spaude pateikta informacija – „fotografija ir portretų spausdinimas“*.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; fotografo ranka užrašyta pavardė ant atvaizdo (apatiniam dešiniame kampe) „Namų ruošos kursų dalyvės. Salantai, 1938 m.“, in: *KrM*, GEK24007, IF5352; fotografo spaudas ant nuotraukos „Klausgalvių pradžios mokyklos mokiniai. Apie 1935–1936 m.“, in: *KrM*, GEK9460, IF764*.

Jonutis Steponas (1901–1972)

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė; fotografo parašas ranka ant atvaizdo (apatiniam dešiniame kampe) „Vytauto Didžiojo paveikslo sutiktuvės Salantuose. 1930 m.“, in: *KrM*, GEK3196, IF786; fotografo spaudas ant nuotraukų „Stepo Normanto sodyboje Erlėnų k. 1931 m.“, in: *KrM*, GEK4770, IF401; „Vyro portretas“, in: *ŠAM*, GEK34928, F-SF769.

SKUODAS

Skaistis* (Skaistas) Zundelis**

Jo ateljė veikė Gedimino gatvėje.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų: „Moksleivių orkestras. Apie 1928–1929 m.“ in: *SM*, GEK1181, I592; „Vytauto Didžiojo paminklo kertinio akmens šventinimas. Skuodas, 1930 m.“, in: *SM*, GEK958, I425; „Vaikino portretas“, in: *MM*, GEK15511, F3837**; „Skuodo gatvė“, in: *MM*, GEK17089*; „Profesorius Viktoras Ruokis archeologiniuose Apuolės piliakalnio (Kretingos apskr.) tyrinėjimuose. Apie 1931–1932 m.“, in: *KrM*, GEK22727, IF3674*.

Vaitkevičiaus Stasys

Į Skuodą atvyko iš Papilės apie 1929–1930 m., o 1931 m. antspauduose jau nurodoma Kretinga. Žr. Papilė, Kretinga.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Vytauto Didžiojo ąžuolo sodinimo iškilmės Skuode. 1930 05 04“, in: *SM*, GEK961, I428; GEK978, I445; GEK2130, I428.

ŠATĖS

Vaserytė B.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukos „Brolių Liaučių vestuvės. Kretingos apskritis, apie 1930 m.“, in: *LNM*, B Ft1293.

VEIVIRŽĖNAI

Javnilovičius Š.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Jonas Milius ir B. Juraška. 1930 m.“, in: *ŽAM*, GEK32525, F3030.

MARIJAMPOLĖS APSKRITIS

KALVARIJA

Kazlauskas Motiejus

Kalvarijoje fotografavo maždaug iki 1930 m. Gyveno Vytauto Didžiojo gatvėje, savo ateljė nebuvo įkūręs, turėjo antspaudą, išlikusių nuotraukų nėra daug.

Šaltinis: Alvydas Totoris, *Kalvarijos praeitis fotografijoje*, p. 24–25; *Kalvarija fotografijoje*, [interaktyvus].

Mirlinas I.

Fotografuoti pradėjo apie 1930 m., ateljė adresu Prekybos g. 13 įsteigė 1931 m. Buvo jaunas, labai malonus, miesto gyventojų itin mėgiamas žmogus. Jo ateljė buvo gausiai lankoma, ypač mokinių. Daug fotografavo ir už paviljono ribų – miesto vaizdus, įvairius renginius, šventes. Jo Kalvarijos fotografijų išliko daugiausia.

Šaltinis: Alvydas Totoris, *Kalvarijos praeitis fotografijoje*, p. 24–25; *Kalvarija fotografijoje*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukų „Kalvarijos šaulių moterų I skyriaus taryba“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 27; „Pasienietis Petras Variakojis (1904–1971), kilęs iš Marmakiškių k., Biržų apskr. 1933 m.“, in: *BKM*, GEK18230/7.

Rekis Jonas

Dirbo Kalvarijos psichiatrijos ligoninėje felčeriu, fotoateljė neturėjo, fotografuodavo įvairius renginius, pobūvius. Jo fotografijos pasižymėjo itin aukšta kokybe. Savo fotografijas, kurių yra išlikusių nemažai, žymėjo rašaliniu antspaudu.

Šaltinis: Alvydas Totoris, *Kalvarijos praeitis fotografijose*, p. 24–25; *Kalvarija fotografijose*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukos „Kalvarijos šaulių moterų būrio taryba“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 37.

Rozentalis Z.

Jo ateljė „Naujoji fotografija“ veikė nuo 1921 m. adresu Prekybos (vėliau Laisvės) g. 45.

Šaltinis: Alvydas Totoris, *Kalvarijos praeitis fotografijose*, p. 24–25; *Kalvarija fotografijose*, [interaktyvus].

Sideris Š.

Ateljė įsteigė paskutiniaisiais nepriklausomybės metais adresu Laisvės g. 19.

Šaltinis: Alvydas Totoris, *Kalvarijos praeitis fotografijose*, p. 24–25; *Kalvarija fotografijose*, [interaktyvus].

Vigdoravičius (Vigdorovičius*) Manuelis

Baigė Ivano Trutnevo piešimo mokykloje Vilniuje. Apsigyvenęs Kalvarijoje ir negalėdamas pragyventi iš tapybos, ėmė verstis fotografija ir prekyba. Ateljė įsteigė dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Po karo ateljė veikė nuo 1921 m. adresu Prekybos g. 9, antrajame namo aukšte. Dirbo iki mirties. Sušaudytas 1941 m.

Šaltinis: *Visa Lietuva**, 1932, p. 344; Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos. 1839–1941 m.*, p. 11; fotografo spaudas ant nuotraukos „Pradinių klasių mokytoja M. Sinkevičiūtė-Tamulevičienė. 1922 m.“, in: *LNM*, Ft1872.

MARIJAMPOLĖ

Bidermanas Izraelis (1911 Marijampolėje – 1980 Paryžiuje)

Augo keturių vaikų šeimoje. Baigęs pradžios mokyklą įstojo į gimnaziją, bet ją metė. Būdamas trylikos metų pradėjo mokytis fotografijos Movšės Buchalterio ateljė. Nuo 1927 m. pradėjo savarankišką veiklą – fotografavo kaimus ir miestus, su draugu keliaudamas po Lietuvą. 1930 m. be pinigų, be šeimos, be draugų ir be dokumentų išvyko į Paryžių, kur vėliau pasiekė pasaulinę šlovę.

Šaltinis: Margarita Matulytė, *Izis: išėjo, kad sugrižtu*, p. 23–24.

Buchalteris (Buchhalteris) Movšė (1868 Marijampolėje – 1941 rugsėjo pradžioje)

Jo seneliai ir tėvai, vėliau ir žentas vertėsi knygrišyste. Mokėsi gimnazijoje, vėliau – Ivano Trutnevo piešimo mokykloje Vilniuje. Manoma, kad fotografuoti išmoko Vilniuje. Grįžęs į Marijampolę, apie 1890 m. atidarė fotoateljė. Fotografavo ne tik paviljone, bet ir charakteringus tipus, paminklus, miesto, apylinkių vaizdus, fotografijas klijavo į albumus, negatyvus archyvavo ir saugojo. 1913 m. su III husarų pulku dalyvavo Romanovų dinastijos 300 m. iškilmėse Carskoje Selo, padarė puikių nuotraukų. 1916 m. fotografavo Vilniuje, 1918 m. grįžo į Marijampolę. Jo ateljė veikė adresu Bažnyčios g. 1. Kai kuriuose antspauduose pateikiama informacija: „Apdovanota aukso medalio*“.

1941 m. bombardavimo metu visas archyvas žuvo. 1941 m. rugsėjo pirmomis dienomis sušaudytas.

Šaltinis: Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos*, p. 11; fotografo spaudas ant nuotraukų „Ignas Saldukas. 1928 05 24“, in: *ŠAM*, GEK13525, T-N6463; Tiltas per Šešupę statyba Marijampolėje. 1925 m.“, in: *LNM*, ATV13508; ATV13516.

Buchalteris (Buchhalteris) Movšė, Vindsbergas Jakobas

Nurodomas ateljė adresas – Varšuvos g. 23.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345; fotografų spaudas ant nuotraukos „Skulptorius Antanas Aleksandravičius savo dirbtuvėse Marijampolėje. 1920 m.“, in: *LNM*, ATV14222.

Fridbergas (Friedbergas) Judelis

Į Marijampolę atvyko trečiojo dešimtmečio pradžioje, vedė pasiturinčią vietos žydaitę. Fotografuoti pradėjo apie 1924 m. Jo ateljė veikė adresu Laisvės a. 3. Mėgo fotografuoti ne paviljone. Karo metais per pirmąjį bombardavimą vienintelė ateljė išliko nenukentėjusi, tačiau per antrąjį miesto bombardavimą viskas žuvo.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos. 1839–1941 m.*, p. 27–28; fotografo spaudas ant nuotraukų „Marijampolės cukraus fabriko laboratorijoje. 1931 12 18“, in: *ŠAM*, T-N482; „Marijampolės cukraus fabrikas“, in: *ŠAM*, T-N392; „Lietuvos katalikų mokinių ateitininkų grupė prie vaisių stalo. 1935 02 02“, in: *UKM*, GEK9760/35, F3840/12; GEK9760/36, F3840/13; „Marijonų gimnazijos IX laidos išleistuvės. 1937 06 19“, in: *UKM*, GEK9760/44, F3840/21.

Frizinskis M.

Fotografijos mokėsi pas Abramą Pimšteiną. Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje dirbo fotodirbtuvėje „ROJAL“, įsteigtoje adresu Kęstučio g. 17. Žuvo karo metu.

Šaltinis: Stanislovas Sajauskas, *Marijampolė: iš praeities į dabartį*, p. 32.

Lepoladskis Leiba

Nurodomas ateljė adresas Vilkaviškio g. 4.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345.

Malaziškas J.

Fotografuoti pradėjo ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje.

Šaltinis: Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos*, p. 28.

„MODERN“

Žr. Pimšteinas. Spaude ateljė savininkas nurodomas.

Šaltinis: „Marijampolės marijonų gimnazijos abiturientai 1936/1937 m. m.“, in: *UKM*, GEK9760/37, F3840/14.

Pimšteinas Abramus

Fotografijos iš pradžių mokėsi pas Buchalterį, tačiau nemėgęs sėslaus darbo ne ką teišmoko. Tėvas, kepyklos ir poros namų Kalvarijoje savininkas, norėdamas būtinai matyti sūnų fotografu, išsiuntė jį mokytis fotografijos į Kauną. Iš pradžių pradedančiajam sekėsi sunkiai, ypač retušavimas, tačiau po metų įvyko persilaužimas. Apie 1935–1936 m. įsirengė vieną moderniausių fotostudijų mieste, pavadindamas ją ELEKTRO FOTO-ATELJĖ „MODERN“. Nurodomi ateljė adresai – Bažnyčios g. 1 (telef. 212) ir Vytauto g. 28. Turėjo mokinių. Mokslas pas Pimšteiną truko trejus metus, kainavo 500 Lt.

Šaltinis: Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos*, p. 28–29; Valentinas Juraitis, *Marijampolės miesto fotografai*, p. 12; Stanislovas Sajauskas, *Marijampolė: iš praeities į dabartį*, p. 33; fotografo spaudas ant nuotraukų „Merginos portretas. 1933 m.“, in: *PKM*, GEK27864, F8186; „Marijampolės marijonų gimnazijos IX laida. 1936/1937 m. m.“, in: *UKM*, GEK9760/33, F3840/10; „Marijampolės marijonų gimnazijos inspektorius J. Kazokas. 1937 m.“, in: *UKM*, GEK10195, F4067.

Ratneris (Ratner*) D.

Fotografijos mokėsi ketvirto dešimtmečio antroje pusėje pas Abramą Pimšteiną. Jo „Foto-Dirbtuvė“ veikė adresu Kęstučio g. 17. Žuvo karo metu.

Šaltinis: Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos*, p. 29; Stanislovas Sajauskas, *Marijampolė: iš praeities į dabartį*, p. 33; fotografo spaudas ant nuotraukų „Šeimos portretas“, in: *ŠAM*, GEK41087, F-SF1148*; „Poros portretas“, in: *ŠAM*, GEK41086, F-SF1147*.

Rūškys Stasys (1912 05 15 Suvalkuose – 1991 Marijampolėje)

Augo gausioje valstiečių šeimoje. Keletą metų lankė pradžios mokyklą. Vėliau dirbo įvairius darbus Marijampolėje. Fotografijos mokėsi pas vietos fotografą Abramą Pimšteiną. Apie 1936 m. išlaikė egzaminą, tapo fotografu profesionalu, įgijo teisę dirbti savarankiškai. Netrukus Kęstučio g. 13-ajame name atidarė savo ateljė. Daug fotografavo ne paviljone – miesto gatvėse bei apylinkėse, fiksuoti tiek kraštovaizdžiai, tiek tipažai. Ankstyviausios nuotraukos datuojamos apie 1930 m. Dirbo maždaug iki 1948 m. Palaidotas Marijampolėje.

Šaltinis: Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos*, p. 29–30; Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 103–104. p. 33; fotografo spaudas ant nuotraukos „Turgaus aikštė Marijampolėje. 1935 m.“, in: *ŠAM*, GEK67147, F-SF2341.

Skrinskas (Skrinska, Skrinskis*) Jokūbas

1922 m. nurodomas ateljė adresas Bažnyčios g. 3. Plačiau žr. Prienai.

Šaltinis: *Visa Lietuva**, 1922, p. 345.

Tezba (Tiazba) Zalmanas

1922 m. knygoje *Visa Lietuva* nurodomas tas pats adresas kaip ir Skrinso – Bažnyčios g. 3, tad veikiausiai mokėsi pas Skrinšką ir perpirko jo ateljė šiam išvykus į Prienus. Turėjo mokinį Malažinską. Trečiojo dešimtmečio pabaigoje nusilpus regėjimui, perėjo prie vaisvandenių prekybos. Sušaudytas 1941 m.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345; Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos. 1839–1941 m.*, p. 25; fotografo spaudas ant nuotraukų „Vytautas Sergijus Mikalauskas (kairėje) su broliu Marijampolėje. Apie 1920–1921 m.“, in: *PKM*, GEK28049, F8680; „Trys nežinomi vyrai. Du sėdi ant baliustrados. Apie 1921 m.“, in: *BKM*, GEK24580/9; „A. Šuto portretas. 1922 m.“, in: *PKM*, GEK26888, F7019; „Lietuvos kario portretas. 1928 m.“, in: *ŠAM*, GEK41292, T-N3489; „Marijampolės mokytojų seminarijos auklėtinis poetas Vytautas Montvila. 1928 m.“, in: *BKM*, GEK22192/3.

Tonas L.

Tarpukariu leido atvirukus.

Šaltinis: Valentinas Juraitis, *Marijampolės miesto fotografai*, p. 11; fotografo spaudas ant nuotraukos „Žąsys“, in: *ŠAM*, F-SF3998.

Vindsbergas Jakobas (1890 Vilkaviškyje – 1941)

Fotografijos mokėsi pas Marijampolės fotografą Movšę Buchalterį. Kurį laiką dirbo kartu su mokytoju. Apie 1926–1927 m. atidarė savo ateljė „Nauja fotografija“ adresu Vytauto g. 21. Pas jį mėgo fotografuoti inteligentai. Laikui bėgant tapo geriausiu miesto portretistu, konkuravusiu net su kai kuriais Kauno fotografais. Apie 1938 m. pasistatė namą, įsivedė elektrą. Ateljė pervadino „FOTO-STUDIO“. Turėjo mokinį Žukauską, padėjėją Jakobsoną, universalų ir gabų žmogų, kuriam mokėjo 250 Lt/mėn. Per karą jo fotoateljė subombarduota. Jis pats 1941 m. sušaudytas kartu su kitais žydais.

Šaltinis: Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos*, p. 25–27; Stanislovas Sajauskas, *Marijampolė: iš praeities į dabartį*, p. 22, 32; fotografo spaudas ant nuotraukų „Jaunalietuvis Gimelis. 1930 m.“, in: *PKM*, GEK22330, F4852; „Antano Karpavičiaus portretas. 1937 m.“, in: *UKM*, GEK10187, F4059; įrašas ranka ant atvaizdo „Marijampolės mergaičių gimnazijos penkta laida. 1933 m.“, in: *UKM*, GEK9760/32, F3840/9.

PRIENAI

Ališauskienė K. (g. 1896)

Fotografijos mokėsi pas Jokūbą Skrinską. Baigusi visą mokymo kursą, 1924 m. atidarė savo ateljė ir dirbo joje iki 1936 m.

Šaltinis: Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos*, p. 29–30.

Katinas V.

Fotografijos iš pradžių mokėsi pas Jasvoiną Kaune, apie 1927 m. atsikėlė į Prienus ir toliau mokėsi ir kurį laiką dirbo pas Jokūbą Skrinską. Vėliau persikėlė į Alytų, kur turėjo savo ateljė ir dirbo su „penkiaminutine“ kamera. Vasarą fotografuodavo Palangoje, 1940 m. – Klaipėdoje.

Šaltinis: Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Suduvoje istorijos*, p. 29–30.

Klimas Juozas (1902 01 24 Būdninkų k., Gudelių vlsč., Marijampolės apskr., – 1995 05 26 Prienuose)

Šeimoje gimė dešimt vaikų, išaugo devyni – Juozo brolis dvynys mirė kūdikystėje. Tėvas buvo labai taupus, mokė vaikus įvairių darbų, verslų. Nuo penkerių metų Juozas prižiūrėjo arklius, per neatsargumą įkišo koją į maniežo krumpliaračius ir visam gyvenimui liko luošas. Buvo gabus mokslui, labai daug skaitė, ypač knygas apie vaistažoles, medicinos patarimus. Paaugęs išmoko kalvystės darbų, prekiauti – su broliais darė grandines iš storų vielų, ažuolines statines ir vežė parduoti į Marijampolės turgų. Fotografijos amato mokėsi iš Prienų fotografo Jokūbo Skrinsko. Šis, pastebėjęs jaunuolio talentą, rekomendavo mokytis toliau Kaune – piešti iš natūros, tapyti. Baigęs mokslus, dirbo fotografu Kauno husarų pulke. Užsidirbęs pinigų, grįžo į Prienus ir, išsinuomojęs butą Vytauto g. 26, įsirengė ateljė. Išgarsėjo ne tik fotografija, bet ir aktyvia visuomenine veikla, buvo pakviestas fotografuoti ir Birštone. 1935 m. vedė, persikėlė gyventi į žmonos motinos Anelės Juozaitienės namus, kur atidarė įvairių prekių parduotuvę. Prekyba ir fotografija davė nemažas pajamas, šeima greitai tapo viena turtingiausių Prienuose. 1945 01 29 buvo sovietų suimtas ir ištremtas į Permės sritį. Iš tremties jam pavyko pabėgti ir grįžti į Lietuvą. Grįžęs ir vėl vertėsi prekyba ir fotografija, nuolat buvo sovietinės valdžios akiratyje, netgi teistas už spekuliaciją. Palaidotas Prienų kapinėse.

Šaltinis: [Rita Balsevičiūtė], *Juozas Klimas – Prienų foto metraštininkas*, p. 3, 4, 5, 7; fotografo spaudas ant nuotraukų „Žiburio gimnazijos gimnazistų talka miške. 1933 m.“ in: *LNM*, B Ft331; „Du Lietuvos kariai – vienas su smuiku, kitas su citra. 1937 m.“, in: *ŠAM*, GEK100834, T-N6134.

Skrinskas (Skrinska) Jokūbas (1883 JAV*, kitais šaltiniais Marijampolėje** – 1963 03 31 Kaune)

Teigiama, jog fotografijos mokėsi iš pirmųjų Marijampolės fotografų L. Aušero ir V. Homano**, Kauno fotografo Vaclovo Zatorskio*. 1899 m. pabaigoje atidarė ateljė Marijampolėje, Bažnyčios gatvėje. 1911 m. rugpjūčio 18–22 d. „Žagrės“ žemės ūkio draugijos surengtoje parodoje Marijampolėje eksponavo didelio formato paties įrėmintas savo nuotraukas. Apie 1918 m. apsigyveno Prienuose, iš pradžių dirbo medžio apdailos meistru, vėliau atidarė fotoateljė, įsirengė cinkografiją, leido atvirukus, albumus; įsteigė ateljė filialą Birštone. Dirbo kartu su sūnumi Marijonu, turėjo keletą mokinių. Apie 1930 m. persikėlė į Kauną, gyveno J. Mateikos g. 51–2, dirbo laisvo verslo fotografu, leido nedidelius nuotraukų albumėlius, fotografavo Kauną, gražiausias Lietuvos vietas. 1937 m. meno ir technikos

parodoje Paryžiuje jo ir dar aštuonių lietuvių fotografų nuotraukos buvo įvertintos aukso medaliu. Skrinskas nestigo įvairių idėjų, išradingumo, fotografuodamas nuolat ieškojo naujų kompozicijos, meninės raiškos priemonių, mėgo fotografuoti peizažus, miestų vaizdus.

Šaltinis: Viktoras Gulmanas, *Iš fotografijos vystymosi Sūduvoje istorijos*, p. 20–22; Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai**, p. 57–59; Juozas Šleikus, *Birštonas ikonografijoje***, p. 4; fotografo spaudas ant nuotraukos (nurodoma vietovė Prienai–Birštonas) „Prienų miškų urėdijos medžių sandėlis“, in: *LNM*, GRD43424/1810, Ft622.

MAŽEIKIŲ APSKRITIS

YLAKIAI

Butkus P. K.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Mergaitės portretas“, in: *ŠAM*, GEK41104, F-SF1165; „Keturių merginų portretas. 1929 m.“, in: *MM*, GEK14151, F3056.

Vitkus T.

Spaude nurodoma informacija: „Vaizduoti mylėt. T. Vitkus Ilakiai“.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Moters portretas“, in: *ŠAM*, GEK91192, F-SF2975; „Šulinio kasimas“, in: *ŠAM*, GEK99911, T-N6033; „Ylakių pavasarininkų kuopos valdyba. 1925 m.“, in: *LNM*, Ft335.

LAIŽUVA

Indriulis (Indrulis) Antanas

Jo ateljė veikė adresu Dariaus ir Girėno g. 1.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Eugenijos Venckutės portretas. 1937 m.“, in: *MM*, GEK26226; „Prie Velykų stalo. Laižuva, 1934 04 02“, in: *RKM*, GEK12881, F748; „Jaunos moters portretas. 1935 m.“, in: *ŠAM*, GEK106565, F-SF3546.

Indrulis K.

Spaude pateikiama informacija: „KELIAUJANČIOJI FOTO-STUDIJA K. INDRULIO LAIŽUVA“.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Būrys jaunimo gamtoje. 1935 m.“, in: *MM*, GEK25853/1; „Kulimo talka kaimo sodyboje“, in: *MM*, GEK26296; „Kristaus kapo sargybiniai Viekšnių bažnyčios šventoriuje per Velykas. 4 dešimtmetis“, in: *MM*, GEK26229.

MAŽEIKIAI

Bužokas Konstantinas (1914–1996)

Pažintis su fotografija veikiausiai prasidėjo namuose, nes jo tėvas, taip pat Konstantinas, dingę be žinios Pirmojo pasaulinio karo metais, buvo palikęs paties pasidarytą fotoaparata, fotopopieriaus. 1930 m. įsidarbino mokiniu pas H. Gurvičių. Dirbdamas pas jį, slapta nuo mokytojo, pradėjo fotografuoti ir pats, vykdyti įvairius užsakymus, turgaus dienomis aikštėje fotografuodavo. Be to, buvo universalus meistras, taisė laikrodžius, spynas, dviračius. Jo ateljė veikė adresu Geidžių g. 3.

Šaltinis: *Iš Mažeikių fotografijos istorijos...*, [b. p.]; fotografo spaudas ant nuotraukų „Du vyrai prie kulkamosios mašinos. 1936 m.“, in: *MM*, GEK13483, F2856; „Kūlimo talka“, in: *MM*, GEK20693, GEK20694, GEK20695.

Gurvičius Hirša* (**Girša****, **Hiršas*****) (XIX a. paskutiniame dešimtmetyje Telšiuose – Antrojo pasaulinio karo metais Dachau koncentracijos stovykloje Vokietijoje)

Fotografuoti išmoko Pirmojo pasaulinio karo metu Saratove, kituose Rusijos miestuose. Į Mažeikius atvyko apie 1919 m. Po tėvų mirties, kelerius metus remontavo tėvų namą, buvusį Laisvės g. 8, ir jo antrajame aukšte įrengė fotoateljė bei žmonai, vaikų ausų-nosies-gerklės ligų gydytojai, kabinetą; pirmajame aukšte gyveno Gurvičių šeima bei turėjo pramoninių prekių parduotuvę, dalį namo nuomojo – ten veikė maisto prekių parduotuvė. Jis pats tik fotografavo, ryškinimu, atspaudų darymu, retušavimu užsiėmė mokiniai ar samdomi padėjėjai. Fotografavo tik pagal konkretų užsakymą, įvairių mitingų, švenčių – ne. Buvo nufotografavęs Mažeikių vaizdų, kuriuos pardavinėjo kaip atvirukus. Trečio–ketvirto dešimtmečių sandūroje Gurvičius turėjo 2–3 mokinius bei samdinę. Ketvirto dešimtmečio viduryje pas jį bedirbo tik K. Bužokas. Šiam išėjus į kariuomenę, Gurvičius dirbo vienas. Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje spaude nurodoma informacija: „G. Gurvičio foto Mažeikiai Telef. 95“. 1940 m. rudenį jo namas buvo nacionalizuotas, Gurvičius, pasiėmęs tik fotopriemonės, išvyko į Kauną, įsteigė privačią fotostudiją. 1941 m. Gurvičių šeima pateko į Kauno getą, Hirša buvo išvežtas į Dachau koncentracijos stovyklą Vokietijoje ir ten nužudytas. Šeimai pavyko ištrūkti iš geto ir pasislėpti pas žmones. Mažeikiuose likęs fotoarchyvas niekam nerūpėjo, didesnieji stiklo negatyvai juos nuplovus buvo panaudoti ūkyje, kiti, kurie dar nebuvo išblaškyti, sudužo per bombardavimą 1944-aisiais į namą pataikius bombai.

Šaltinis: *Visa Lietuva****, 1932, p. 344; *Iš Mažeikių fotografijos istorijos...**, [b. p.]; Algimantas Mutaras, „Dingę kaimynai“, in: *Būdas žemaičių*, 2005 02 04, Nr. 14, p. 4; tęsinys:

2005 02 23, Nr. 21, p. 9; fotografo spaudas ant nuotraukų „Statomas namas Mažeikiuose. 1921 m.“, in: *ŠAM*, GEK2461, T-N6829; „Mažeikių geležinkelio stotis iš viršaus. 1924 m.“, in: *MM*, GEK5513, F508**; „Laisvės gatvė Mažeikiuose. Apie 1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK67572, F-SF2451; „Šeimos portretas. 1934 m.“, in: *MM*, GEK28672**; „Mažylių šeima. 1937 m.“, in: *MM*, GEK10801, F2259.

Šimkevičius Bronys

Nurodomas ateljė adresas Bažnyčios g. 2.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Tomanovas V.

Hiršos Gurvičiaus mokinys, buvo atleistas, nes įsigijo fotoaparata ir mėgino uždarbiauti papildomai, fotografuodamas slapčia nuo mokytojo. Spaude nurodomas jo ateljė adresas – Nepriklausomybės g. 13.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Šeimos portretas. 1930 m.“, in: *MM*, GEK10798, F2256; „Mažeikių bažnyčia. 1932 m.“, in: *MM*, GEK13781, F2865.

Vaišnoras Pranas (XX a. pradžioje Skuodo krašte – XX a. 6 dešimtmečio pradžioje Mažeikiuose)

Fotografo amato mokėsi pas žymų to meto fotografą Igną Stropų. Į Mažeikius Vaišnoras atvyko trečiojo dešimtmečio pabaigoje. Būdamas finansiškai apsirūpinęs (gavo dalį iš tėvų ūkio), nusipirko namą Mažojoje gatvėje, įsirengė ateljė. Spaude nurodomas adresas – Mažoji g. 4. Vaišnoro fotografijos buvo pigesnės už Gurvičiaus, tad mažiau pasiturintys užsakovai kreipdavosi į jį. Užsakymų retušuoti negatyvus gaudavo ir iš konkurento Hiršos Gurvičiaus. Antrojo pasaulinio karo metais nuomojo iš vokiečių Gurvičiaus ateljė, po karo dirbo artelėje „Pirmyn“.

Šaltinis: *Iš Mažeikių fotografijos istorijos...*, [b. p.]; fotografo spaudas ant nuotraukų „Merginos portretas. Apie 1936 m.“, in: *ŠAM*, F-SF3974; „Dvi merginos prie darbo stalo. Viena jų spausdina mašinėlė“, in: *MM*, GEK27129.

SEDA

Urdangas M.

Jo ateljė vadinosi „PROGRES“.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Meninės gimnastikos atlikėjai. Apie 1920–1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK34941, F-SF775; „Tešių vyskupo Justino Staugaičio vizitas Sedoje. 1929 05 29“, in: *MM*, GEK10789, F2247; „Ariantis Padvarninkų kaimo ūkininkas. Apie 1935 m.“, in: *ŠAM*, GEK117987, T-N6748; „Merginos su citra portretas. 1936 m.“, in: *MM*, GEK14108, F3041.

Petrauskas Stasys

Fotografuoti ėmė dar karo metu – 1916 m. Kur mokėsi, nežinia, bet teigiama, kad buvo išprusęs, kultūringas žmogus, mokėjęs vokiečių kalbą. Buvo parašęs fotografijos vadovėlį, bet jo neišspausdino. 1933 m. apsigyveno Telšiuose.

Šaltinis: Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija*, p. 104; fotografo spaudas ant nuotraukų „300 metų senumo palmė Oginskio oranžerijoje Rietave. 1927 04 17“, in: *ŽAM*, GEK30095; „Trys merginos su šunimi“, in: *LBM*, GEK11134, M627; „Žemaičių Kalvarijos panorama“, in: *KrM*, GEK10171, IF396.

VEGERIAI

Daugėla A.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nutraukos „Vyras miške girdo stirniuką. Vegeriai, 1936 m.“, in: *LNM*, GRD67225, Ft3661.

VIEKŠNIAI

Almanas K.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Kontoros darbuotojai darbo vietose. 1928 m.“, in: *MM*, GEK27130.

Daukša B.

Spaude nurodomas ir ateljė pavadinimas – „VENTA“.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Grupė žmonių prie upės“, in: *MM*, GEK10496, F2030; „Pievėnų Jaunųjų ūkininkų ratelio nariai“, in: *MM*, GEK13028, F2572.

Giršaitė F.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukos „Jaunuolio portretas“, in: *MM*, GEK26063.

Kinčinas Jonas (1901 02 09 Vieکشniuose – 1966 02 28 Vieکشniuose)

Baigė pradžios mokyklą. Su draugu iš vokiečių bermontininkų nusipirkę kino aparatą, parapijos salėje demonstruodavo filmus apie Kristaus gyvenimą ir kančias. Draugų keliams išsiskyrus, susidomėjo fotografija. Fotografuoti pradėjo apie 1922 m. Mokėsi savarankiškai iš knygų vokiečių, rusų kalbomis. Prie namų Stoties (dabar – S. Dariaus ir S. Girėno) g. 22-ajame name įsirengė fotopaviljoną. Daug fotografavo už ateljė sienų – įvykius, šventes, iškylas, turgų, miestelį, buities scenas ir kt. Buvo plačių interesų žmogus, garsėjo kaip puikus laikrodininkas, išbandė nemažai kitų verslų bei užsiėmimų, mėgino perprasti fotokeramiką, kad galėtų gaminti nuotraukas antkapiams. Dalyvavo 1933 m. „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje fotografijos parodoje (eksponuotos 3 fotografijos). 1940 m. buvo suimtas. Po Antrojo pasaulinio karo fotografavo mažai.

Šaltinis: Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 129–131; Bernarda Plastinina, Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai, in: *Santarvė*, 2004 05 06, Nr. 51, p. 2, 3; 2004 05 27, Nr. 60, p. 2; fotografo spaudas ant nuotraukos „Dvi mergaitės Liuda ir Jovita Pirmosios komunijos dieną“, in: *MM*, GEK19665.

Žukauskas R.

Jo ateljė pavadinimu „Svajonė“ veikė Bažnyčios g. 2.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Vieکشniai“, in: *ŠAM*, TN-376/1–2; „Grupelė mokinių aristų su vadovu“, in: *MM*, GEK13029, F2573; „Deganti Vieکشnių bažnyčia. 1939 10 23“, in: *MM*, GEK14948, F3435.

ŽIDIKAI

Grušas St.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Vasario 16-osios mitingas prie Židikų valsčiaus raštinės. 1930 m.“, in: *LBM*, GEK47129, MXII7139.

PANEVĖŽIO APSKRITIS

BREIVIŠKIAI

Janonis Bronius (1906–1980)

Buvo ūkininkas, fotografas mėgėjas. Turėjo spaudą nuotraukoms signuoti.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų: „Ūkininkas Petras Skumbinas veža mėšlą“, in: *PKM*, GEK24809, F5885; „Ūkininkaitė Barbora Šumskaitė skambina gitara“, in: *PKM*, GEK29903, F8800.

KREKENAVA

Bajorūnas Tadas (1890 10 28 Navapolio dvare netoli Sidabravo – 1945 03 13 Krekenavoje)
Tėvai Paulina Pronis ir Justinas Bajorūnas valdė apie 80 ha žemės. Augino 8 vaikus. Beveik visi vaikai pasekė tėvų pėdomis – dirbo žemę, tik vienas išmoko kalvystės, o Tadas – fotografo amato. 1919 m. vedė, po metų su žmona apsigyveno Krekenavoje, Bažnyčios g. 29. Namo gale įsirengė ateljė. Fotografuoti, teigiama, išmoko tarnaudamas caro armijoje. Mėgo konstruoti, taisė laikrodžius, siuvimo mašinas, dviračius, radijo imtuvus. Būvo didelis radijo mėgėjas, turėjo susikonstravęs radijo imtuvą, domėjosi įvykiais Lietuvoje ir pasaulyje. Buvo linksmas, turėjo iškalbos dovaną, nuolat pokštaudavo, pasakodavo įvairias istorijas. Dainavo, grojo mandolina. Bendravo su garsiu to meto Panevėžio fotografu Jonu Žitkumi. Po mirties liko kalnai stiklo negatyvų, kuriuose buvo užfiksuoti miestelio ir aplinkinių vietovių gyventojai, įvykiai, Krekenavos miestelio gatvės, namai, įdomios kaimų sodybos, vienas kitas dvaro vaizdelis. Deja, didžioji dalis negatyvų buvo sunaikinta. Likęs fotoarchyvas (146 stiklo negatyvai bei per 300 nuotraukų) saugoma Panevėžio kraštotyros muziejuje, nemažas pluoštas nuotraukų Liaudies buities muziejuje Rumšiškėse.

Šaltinis: Zita Pikelytė, „Tadas Bajarūnas ir jo fotografija“, in: *Dienovidis*, 2001, Nr. 7–8, p. 25–27.

KUPIŠKIS

„GROŽYBĖ“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Kupiškio žemės ūkio mokyklos moksleivės. 1937 m.“, in: *PKM*, GEK29978, F8874; „Kupiškio valstybinės gimnazijos III klasės moksleiviai su mokytoju gamtoje. 1936 m.“, in: *KEM skaitmeninis archyvas*.

Jakutis Jonas (g. 1878 Miškinėlių k., Kupiškio r.)

Šeimoje augo keturi sūnūs. Vyriausiajam – Jurgiui – perėmus tėvų ūkį, Jonas išvyko uždariauti į JAV. Ten išmoko fotografo, staliaus-dailidės amatų. Grįžęs į Lietuvą, 1910 m. vedė, o 1912 m., brolių padedamas, Kupiškyje, Skapiškio (dabar Vytauto) gatvėje, pasistatė namus ir juose nugyveno visą amžių. Iš skelbimo 1914 m. „Panevėžio kalendoriuje“ matyti, jog fotografija užsiėminėjo maždaug nuo 1909–1910 m. Netoli bažnyčios turėjo savo ateljė, kurioje buvo galima ne tik nusifotografuoti, bet ir įsigyti ar užsisakyti jo paties pagamintų ar atvežtinių baldų, karstų. Turėjo savo spaudą, nors jo signuotų nuotraukų išlikusių tėra viena kita. Mėgo atsistoti šalia fotografuojamos grupės kur nors kampe ar priekyje. Fotografo amatu

vertėsi neilgai –trečiajame dešimtmetyje atsiradus Kupiškyje daugiau fotografų, pripažintam staliui su jais konkuruoti veikiausiai nebeapsimokėjo.

Šaltinis: Vidmantas Jankauskas, „Jonas Jakutis“, in: *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2004, Nr. 2, p. 61.

Juozakas Kazimieras (1857 02 25 Kavarsko vlsč. – 1944 11 16 Kupiškyje)

Pirmasis Kupiškio fotografas, Baigė vidurinę mokyklą. Fotografo amatu (greičiausiai šalia kitų pragyvenimo šaltinių) užsiėmė nuo 1904 m iki trečiojo dešimtmečio pabaigos. 1920–1924 m. buvo Kupiškio miesto tarybos narys, 1920 05 01–07 20 – pirmasis miesto burmistras. Dauguma XX a. pradžios išlikusių kupiškėnų nuotraukų yra darytos Juozako, tačiau tik reta kuri pažymėta specialiu fotografo spaudu. Namuose ateljė įsirengęs fotografas neturėjo, fotografuodavo lauke prie namo sienos pastatęs ar pakabinęs dekoraciją. Naudojo tam laikui įprastą rekvizitą – suolą, kėdes, stalelį, tvorelę ir t. t. Vėliausi jo darbai – Kupiškio miesto vaizdai – datuoti apie 1927–1928 m. Palaidotas senosiose Kupiškio kapinėse.

Šaltinis: Linas Balčiūnas, Vidmantas Jankauskas, „Kazimieras Juozakas“, in: *Kupiškis. Kultūra ir istorija*, 2003, Nr. 1, p. 50.

Karazija Juozas (1906 01 17 Paberžių k., Kupiškio r., – 1987 01 23 Kupiškyje)

Augo šešių vaikų šeimoje. Anksti mirus tėvui, būdamas vyriausias padėjo motinai išlaikyti brolių ir seseris. Trejus metus mokėsi Puponių pradžios mokykloje. Fotografija susidomėjo apie 1930 m., tarnaudamas pas Antašavos kleboną. Apie 1936 m. tris mėnesius pasimokė pas Kupiškio fotografą Milašių ir priemiestyje, Račiupėnuose, atidarė savo ateljė. Tuo pat metu dirbo ir samdomu ūkio darbininku. Milašiui išvykus išsinuomojo buvusią jo ateljė Gedimino g. 3. Fotografavo tiek paviljone, tiek miesto vaizdus, įvykius. Įamžino Dainų švenčių 1935–1936 m. Kaune, 1938 m. Panevėžyje, 1938–1939 m. Klaipėdoje. 1941 m. perpirko išvykstančio fotografo Joseko Šakiros ateljė Gedimino g. 20. Karo metais buvo likęs vienintelis fotografas mieste. 1948 m. vengdamas tremties su šeima pasitraukė į Šeduvą. Jo namuose buvo įrengtas bufetas, laboratorija paversta tualetu. 1955 m. vasarą grįžęs į namus, savo archyvą rado sudergtą ir sunykusį. Palaidotas Kupiškio kapinėse.

Šaltinis: Aušra Jonušytė, „Juozas Karazija“, in: *Fotografas Juozas Karazija*, Vilnius: Žvaigždžių miestas, 2004, p. 4–6.

Kėrbėlis H.

Jo ateljė „Menas“ veikė adresu Vytauto Didžiojo g. 21.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Lietuvos kariuomenės kario Petro Kirstuko portretas“, in: *RKM*, GEK43726, F-X-12012; „Pulkininko leitenanto Tomo Vidugirio stambaus plano portretas. 1935 m.“, in: *PKM*, GEK29928, F4687; „Vaikai su mokytoju Pranu Tamošiūnu po vaidinimo“, in: *ŠAM*, GEK30163, F-SF483; „Kupiškio valstybinės gimnazijos IVb klasės moksleiviai su mokytoju gamtoje. 1937/1938 m. m.“, in: *KEM skaitmeninis archyvas*.

„MAGNIET“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Kupiškio miesto vaizdas“, in: *KEM skaitmeninis archyvas*; „Anelės Aleknienės portretas. Apie 1934 m.“, in: *KEM skaitmeninis archyvas*.

Milašius

Pas jį fotografijos mokėsi Juozas Karazija. Apie 1937 m. išsikėlė iš Kupiškio.

Šaltinis: Aušra Jonušytė, *Juozas Karazija*, p. 4.

Palas M.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Dviejų merginų portretas“, in: *KEM*, PF5832; „Gimnazistų brolių Povilo ir Igno Aleknų portretas. 1921 m.“, in: *KEM skaitmeninis archyvas*; „Merginos portretas. 1922 m.“, in: *KEM skaitmeninis archyvas*.

Stukas J.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 4 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 5, 10.

Šapiro Joselis

Jo ateljė veikė adresu Gedimino g. 20. Iš Kupiškio išvyko apie 1941 m.

Šaltinis: Aušra Jonušytė, *Juozas Karazija*, p. 5.

MIEŽIŠKIAI

Ferinauskas (Firinauskas) Vincas (1892 04 055 Užubalių k., Debeikių vlsč., – 1975 05 26 Miežiškiuose)

Apie 1910 m. pradėjo mokytis fotografijos pas tuo metu gerai žinomą Panevėžio fotografą ir atvirukų leidėją Jankelį Trakmaną. Iš brolio išmoko staliaus darbų. 1913 m. vedė, grįžo į

Debeikius, nusipirko paviljoną ir ėmė fotografuoti savarankiškai. Po Pirmojo pasaulinio karo įsikūrė nedideliame Miežiškių miestelyje netoli Panevėžio. Keliskart per metus, per atlaidus ar sulaukę svečių, jį fotografuoti kviesdavosi Raguvėlės dvaro savininkai Komarai. Fotografavo tik senaisiais fotoaparatais maždaug iki 1958 metų. Nors ir turėjo antspaudą, nuotraukas signuodavo gana retai. Buvo savamokslis, tačiau apsišvietęs žmogus, savarankiškai pramoko rusų bei lenkų kalbų, išmoko rašyti. Palaidotas Miežiškių kapinėse. Didžioji dalis fotoarchyvo saugoma Panevėžio kraštotyros muziejuje, taip pat ir Šiaulių „Aušros“ muziejuje.

Šaltinis: Zita Pikelytė, „Miežiškių fotografas Vincas Ferinauskas“, in: *Vincas Ferinauskas ir jo fotografija*, p. 1–2.

PANEVĖŽYS

Bajelis Br.

Jo ateljė veikė pavadinimu „Menas“.

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė; Zita Pikelytė, *Panevėžio fotografija 1918–1940 metais*, p. 93.

Banelis Stasys (g. 1897 08 03 Vilkapievių k., Piniavos vlsč., Panevėžio apskr.)

Baigė tris klases. Vokiečių okupacijos metais baigė reporterių ir korespondentų kursus Kaune, įgijo raštvedžio specialybę. 1919–1921 m. stojo į savanoriu gretas, buvo Panevėžio šaulių rinktinės raštvedys ir kuopos vadas. 1925 m. tapo pirmuoju Panevėžio muziejaus prižiūrėtoju. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 1 fotografija). Nuo 1934 m. juo paskyrus Antaną Kasperavičių, toliau dirbo kraštotyrinį darbą. 1940 m. Išrinktas Panevėžio kraštotyros draugijos valdybos nariu. 1944 m. Pasitraukė į Vakarus.

Šaltinis: Donatas Pilkauskas, *Stasys Banelis – pirmasis Panevėžio muziejaus prižiūrėtojas*, p. 9–11; *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 265.

Cibulskis Jonas (1911 07 31 Rygoje – 1992 09 24 Panevėžyje)

Per Pirmąjį pasaulinį karą šeima pasitraukė į Baltarusiją. Anksti mirus tėvui, motina su trimis vaikais – dukra Klementina ir sūnumis Jonu bei Stasiu atvyko į Lietuvą, apsigyveno Mitabynės kaime (Panevėžio apskr.). Dukra anksti ištekėjo, neilgai trukus sunkiai susirgo ir mirė. Abu sūnūs baigė Pajstrio pradžios mokyklą, atlikę karo tarnybą, apsigyveno Panevėžyje. Amatų mokykloje pramokę staliaus amato, dirbo Pajuostyje. Jonas susidomėjo

fotografija, pats bandė fotografuoti. Vėliau mokėsi ir dirbo pas vietos fotografą Iciką Fridą. Vokiečių okupacijos metais pastarąjį suėmus, ateljė ir visa įranga atiteko jam. Nors fotografuoti pradėjo ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje, dauguma išlikusių fotografijų datuojamos karo ar pokario metais. Jo ateljė „OMEGA“ veikė adresu Respublikos g. 30. 1952 m. buvo suimtas ir ištremtas, į Lietuvą grįžo 1959-aisiais. Grįžęs dirbo fotografu, mėgo kurti meninius portretus, turėjo savo modelius, dalyvavo fotoparodose.

Šaltinis: Zita Pikelytė, *Jaunatviškas žavesys Jono Cibulskio portretuose*, p. 33–35; fotografo spaudas ant nuotraukos „S. Kučinskas paštininko uniforma. 1940 m.“, in: *PKM*, GEK17177, F 3584.

Dambrauskas V.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Kariai Pajuostyje. 1938 m.“, in: *KEM*, GEK14940.

Dargovičius* (Dargevičius) Juozas**

Nurodomas ateljė adresas – Senamiesčio g. 16.

Šaltinis: *Visa Lietuva***, 1922, p. 345; Pramonės ir prekybos įmonių bei įstaigų savininkų sąrašas*, in: *LCVA*, f. 1264, ap. 1, b. 94, l. 13.

Dyls V.

Spaude nurodoma vietovė Smėlynė–Panevėžys.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Choristai su dirigentais Dainų šventėje Panevėžyje. 1924 08 23“, in: *PKM*, GEK14497, F2807.

Foto ateljė Nr. 2

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukos „Panevėžio mokytojų seminarijos seminaristė G. Dagienė. 1927 m.“ in: *PKM*, GEK4249, F188.

FOTO CENTRAS

1939 m. nurodomas ateljė adresas – Respublikos g. 27*, 1941 m. – Bataliono g. 4**.

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Adelė Družalaukaitė-Katelienė su vyru Vladu. 1939 10 22“, in: *KEM skaitmeninis archyvas**; „Mykolo Marcinkevičiaus portretas. 1941 m.“, in: *PKM*, GEK24463, F6419**.

Foto-Studija

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Draugijos „Šviesa“ Panevėžio artistų grupė. 1925 m.“, in: *PKM*, GEK4590, F7443; „Moksleivių Birutės ir Danutės portretas“, in: *PKM*, GEK5632, F1885.

Fridas (Fried*) Icikas (Icik*) (g. apie 1883)

Fotografavo jau nuo 1921 m., ateljė turėjo Bataliono g. 2. Be portretų, fotografavo svarbius miesto asmenis ir svečius, įvykius, interjerus.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; Zita Pikelytė, *Panevėžio fotografija 1918–1940 metais*, p. 81–82; fotografo spaudas ant nuotraukų „Panevėžio miesto ugniagesiai su orkestru. 1923 m.“, in: *PKM*, GEK13234, F2311; „4-ojo pėstininkų LK Mindaugo pulko kapitono Viktoro Čapliko stambaus plano portretas. 1937 06 05“, in: *PKM*, GEK19828, F4322; „Onos Mastauskienės portretas. 1926 m.“, in: *LBM*, GEK36166, F3603*.

Greiseris L.

Jo ateljė veikė adresu Respublikos g. 12.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Sofija ir Jonas Jurašai su dukrele. 1934 m.“, in: *PKM*, GEK4046, F110; „Panevėžio gimnazijos kapelionas kunigas Adolfas Stašys. 1940 m.“, in: *PKM*, GEK21923, F4694.

Gutneras A.

Ankstyvosios išlikusios nuotraukos datuotos 1925 m. Daugiausia portretai, žmonių grupės, vinjetės.

Šaltinis: Zita Pikelytė, *Panevėžio fotografija 1918–1940 metais*, p. 82–83; fotografo spaudas ant nuotraukų „Lietuvos kariuomenės savanorio Kazimiero Koncės stambaus plano portretas. 1925 m.“, in: *PKM*, GEK22041, F4779; „Panevėžio apskrities ligoninės gydytojo Mykolo Marcinkevičiaus portretas. Apie 1934 m.“, in: *PKM*, GEK31424, F9611.

Janulevičius H.

Spaude prisistato kaip fotomėgėjas.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Panevėžio miesto vandens skautų „Šarūno“ laivo vadas Bronius Bistras (dešinėje) su dėde. Apie 1935 m.“, in: *PKM*, GEK22170, F4850

Januškevičius A.

Jo ateljė 1924 m. veikė adresu Respublikos g. 60, priešais miesto sodą.

Šaltinis: Fotografo reklama laikraštyje, in: *Panevėžio balsas*, 1924 03 15, Nr. 3, p. 2; fotografo spaudas ant nuotraukos „Moters ir dviejų vyrų portretas“, in: *ŠAM*, GEK41096, F-SF1157.

Jutelis Petras (1904 09 23 Puorių k. Panevėžio apskr. Naujamiesčio vlsč. – 1980 11 09 Panevėžyje)

Šeima gyveno skurdžiai. Be Petro, dar augo du broliai ir sesuo. Nuo mažumės teko piemenauti. Sulaukęs pilnametystės įsidarbino fotografo pagalbininku. Namuose darė didelio formato portretines nuotraukas. 1934 m. vedė, laikui bėgant pasistatė namą Ramygalos g. 111 (dabar 89), savo namuose įsirengė ateljė. Karo metais daugiausia fotografavo žmona, jis spausdino nuotraukas. Pokariu dirbo fotografu Panevėžio įvairiose ateljė.

Šaltinis: Elena Markuckytė, Donatas Pilkauskas, *Panevėžio fotografas Petras Jutelis*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukos „Vyras gatvės viduryje prie sulūžusio vežimo. 1934 m.“, in: *ŠAM*, GEK58617, F-SF1977.

Kapučinskas Adolfas

Jo ateljė veikė adresu Vasario 16-osios g. 21 (tuo pačiu adresu nuo 1933 m. veikė J. Pauros ateljė).

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Pulkininko leitenanto Juozo Purelio stambaus plano portretas. Panevėžys, apie 1927 m.“, in: *PKM*, GEK21671, F4627; „Tarnautojas Antanas Čibinskas su žmona. XX a. 4 dešimtmetis“, in: *PKM*, GEK24353, F5785; „AB „Maistas“ Panevėžio fabriko statyba. 1939 m.“, in: *PKM*, GEK18105, F3798; GEK18105, F3799; „Jaunavedžių portretas. 1940 m.“, in: *PKM*, GEK28763, F8185.

Kerbelis A.

Ateljė veikė adresu Vasario 16-osios g. 7.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Šaulio Kazimiero Silevičiaus portretas“, in: *PKM*, GEK25670, F6263; „Panevėžio valstybinės gimnazijos moksleivis Henrikas Lukoševičius. 1939 m.“ in: *PKM*, GEK23495, F5416; „A. Girutienė su dukra. Panevėžys, 1940 m.“, in: *LNM*, GRD67157, Ft3648.

Kovalevskis Vitoldas

Lenkų gimnazijos gimnazistas, fiksavęs Panevėžio lenkų gimnazijos statybą, miestą, draugus ir mokytojus. Vėliau mokėsi Kauno meno mokykloje.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų: Panevėžio lenkų gimnazijos mokytojas, entomologas Valerijonas Straševičius prie darbo stalo. 1930 m.“, in: *PKM*, GEK18838, F4023; „Panevėžio lenkų gimnazijos jaunieji gaisrininkai. 1930 m.“, in: *PKM*, GEK19218, F4177; „Panevėžys, Kranto gatvė. 1929 05 05“, in: *PKM*, GEK31405 F9590.

Morkūnas Venantas (1899 05 18 Maskvoje – 1980 08 25 Panevėžyje)

Fizikos ir chemijos mokytojas, fotomėgėjas. Šeima gyveno pasiturinčiai, vienturčio sūnaus auklėjimui lėšų negailėjo. Berniukas augo mokomas garbingo elgesio, gerų manierų, mėgstantis literatūrą (tėvas turėjo didelę biblioteką), jautrus ir dėmesingas. Maskvoje jis baigė Kreimano gimnaziją ir pirmą universiteto kursą. Mokėjo daug kalbų: rusų, lenkų, prancūzų, vokiečių, anglų, lotynų. Šeima į Lietuvą grįžo 1918-aisiais. Venantas kurį laiką gyveno Vilniuje, uždarbiavo mokydamas privačiai, vėliau gyveno Kretingoje, kur dirbo buhalteriu, Utenoje. Nuo 1921 m. Panevėžio gimnazijose dėstė fiziką. Saulės (dabar Skaistakalnio) gatvėje turėjo dirbtuves, kuriose iki 1940 m. gamino batų tepalą „Bitelė“, veido kremą, pudrą, kvėpalus. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponuota 1 fotografija). Dirbdamas kartu ir studijavo, 1940 m. baigė Vilniaus universiteto fizikos-chemijos fakultetą. Iki pensijos dirbo Panevėžio 2-oje vidurinėje mokykloje. Dalyvavo Panevėžio lektorių draugijos veikloje. Plaidotas Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros kapinėse.

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 9; Zita Pikelytė, *Panevėžio fotografija 1918–1940 metais*, p. 99; „Pedagogo Venanto Morkūno rankraščiai bibliotekoje“, parengė Audronė Palionienė, in: *Panevėžio apskrities Gabrielės Patkevičaitės-Bitės biblioteka*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012-09-15], <http://www.pavb.lt/sena/?news=838>.

Patamsis Antanas

Jo antspaudu pažymėtos nuotraukos datuotos maždaug nuo 1926 m. 1933 m laikraštyje „Vėžys“ išspausdinta reklama, kviečianti adresu Respublikos g. 31b. Antspauduose taip pat nurodomi adresai: Klaipėdos g. 23*, Respublikos g. 23**, „4 p. pulkas“***. Reportažus iš karių gyvenimo spausdino periodinėje spaudoje. Viena paskutiniųjų jo antspaudu pažymėtų nuotraukų 1943 metų. Vėliau išvyko į JAV.

Šaltinis: Zita Pikelytė, *Panevėžio fotografija 1918–1940 metais*, p. 83–86; fotografo spaudas ant nuotraukų „Iliuminuotas paminklas žuvusiems kovotojams už Lietuvos nepriklausomybę Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros kapinėse“, in: *PKM*, GEK21674, F4616**; „Panevėžio vidurinės amatų mokyklos pedagogų taryba. 1937 m.“, in: *PKM*, GEK 14663, F 2818; „4-ojo pėstininkų LK Mindaugo pulko karininkai su žmonėmis karininkų ramovėje. Panevėžys, 1926 m.“, in: *PKM*, GEK21747, F4646***; „Panevėžio 1-osios pradžios mokyklos rusų kalbos mokytoja Faliejevseva pamokos metu. 1931 m.“, in: *PKM*, GEK19017, F4038*.

Paura J.

Kurį laiką dirbo kartu su Žitkumi P. Puzino g. 5. 1933 m. įsirengė savo ateljė adresu Vasario 16-osios g. 21. Vietos laikraštyje išspausdintoje reklamoje išskiriamas jo nuotraukų meniškumas.

Šaltinis: Zita Pikelytė, *Panevėžio fotografija 1918–1940 metais*, p. 89–92; fotografo spaudas ant nuotraukų „Aido draugijos pastatyto spektaklio *Elgetų karalius* artistai. 1923 m.“, in: *PKM*, GEK12588, F2105; „Rašytojos Bronės Buivydaitės portretas. 1926 m.“ in: *PKM*, GEK19349, F4193; „AB *Maistas* Panevėžio fabriko skerdyklos darbininkai. 1939 m.“ in: *PKM*, GEK27314, F7824.

Petrikas K.

Spaude prisistato kaip fotomėgėjas

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Būrys geležinkelininkų prie pašto vagono. Panevėžys, XX a. 3–4 dešimtmetis“, in: *PKM*, GEK27625, F7839; „Geležinkelio darbininkai žiemą darbo metu. Panevėžys, XX a. 3–4 dešimtmetis“, in: *PKM*, GEK27626, F7840.

„SATURN“

Spaude pateikiama informacija – „Elektro-Fotografija“, nurodomi ateljė adresai – Respublikos g. 23* ir Vasario 16-osios g. 10**.

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Panevėžio lenkų mokyklos IV skyriaus moksleiviai su mokytoja. 1925 m. *“, in: *PKM*, GEK25480, F6128; „Dainos‘ draugijos pastatyto spektaklio ‚Valdovo sūnus‘ scena. Vaidina Pratkus, Kazlauskaitė ir Vaitiekūnas. 1929 m.“, in: *PKM*, GEK17050, F3535**; „Edvardas Vaičiūnas ir Zigmas Skirgaila spektaklyje ‚Valdovo sūnus‘. Apie 1936 m.“, in: *PKM*, GEK12597, F2104.

Spingis H.

Jo fotostudija „Marsas“ veikė adresu Plukių g. 1.

Šaltinis: Užsakymas M. Koto spaustuvėje atspausdinti 3000 ateljė užsakymų lapų, 1924 m., in: *LCVA*, f.394, ap. 2, b. 500, l. 64.

Šinskis Povilas

Panevėžyje fotografavo keletą metų iki Pirmojo pasaulinio karo ir 1918–1922 m. Vėliau išsikėlė į Subačiaus geležinkelio stoties miestelį. Žr. Subačius.

Šaltinis: Fotografo įrašai ranka ant atvaizdų „Pirmasis Mykolo Karkos vadovaujamas choras Panevėžyje. 1919 m.“, in: *PKM*, GEK4434, F2128; „Mitingas Laisvės aikštėje Panevėžyje JAV pripažinus Lietuvą *de jure*. 1922 m.“, in: *PKM*, GEK17415, F3618; įrašas ranka kitoje nuotraukos pusėje „Panevėžio panorama su Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčia. 1920 m. Stereofotografija“, in: *PKM*, GEK2752, F142.

Šukis Juozas

Ateljė veikė adresu Respublikos g. 31.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Spektaklio *Elgetų karalius* scena. 1923 m.“, in: *PKM*, GEK15923, F3309; „Mykolas Karka su spektaklio *Elgetų karalius* artistais. 1923 m.“, in: *PKM*, GEK15980, F3325; „Panevėžio abstinentų kuopelė. 1925 06 12“, in: *PKM*, GEK23832, F5634;

Trakmanas Jankelis

Fotografijos verslą pradėjo 1905 m. Šeduvos g. XX a. pradžioje fotografavo miesto vaizdus, leido atvirukus. 1924 m. nurodomas adresai Laisvės a. 34 ir Respublikos g. 44*. Aptariamojo laikotarpio fotografijos – daugiausia portretai, žmonių grupės, vinjetės.

Šaltinis: Zita Pikelytė, *Panevėžio fotografija 1918–1940 metais*, p. 80; fotografo spaudas ant nuotraukos „Dviejų moksleivių portretas. XX a. 3–4 dešimtmetis“, in: *PKM*, 6230p*.

Žitkus (Žitkevičius) Jonas (1889 09 25 Užušilių k., Krinčino parapijoje, – 1975 02 20 Panevėžyje)

Tėvai Elena Vasiliauskaitė ir Domininkas Žitkevičius susilaukė vienuolikos vaikų, išaugino aštuonis. Gausi šeima vertėsi sunkiai. Laikui bėgant persikraustė į Palaukių k. netoli Karsakiškio, vėliau apsigyveno Palangoje, visi dirbo Tiškevičiaus dvare, vienas sūnų – Juozas – mokėsi, ketindamas tapti kunigu. 1906 m. į JAV patraukė Žitkevičių sūnus Rapolas. Jam

padedant išvyko Konstancija, Antanas ir Jonas. Ten Žitkevičiai susitrumpino pavardę – ėmė vadintis Žitkais. Gyvendamas Klivlande iš brolio Antano išmoko fotografo amato. 1922 m. Jonas ir Rapolas su šeimomis grįžo į Lietuvą. Jonas iš pradžių buvo įsigijęs malūną Traupyje, vėliau dirbo fotografu brolio Rapolo viešbutyje įrengtoje fotostudijoje, o 1931 m. P. Puzino g. 5 pasistatytame name įsirengė modernią fotoateljė. Laikomas žymiausiu tarpukario Panevėžio fotografu. 1941 m. birželį užfiksavo besitraukiančių bolševikų nukankintas aukas. 1945 m. nuteistas dešimčiai metų nelaisvės. 1949 m. Žitkų namas buvo nacionalizuotas, Žitkienei pavyko išvengti tremties, bet nepavyko išsaugoti vyro fotografijos archyvo. Iš tremties Žitkus grįžo palūžęs ir praradęs sveikatą. Dirbo fotografu Gegužės 9-osios (dab. Vasario 16-osios) g. veikusioje fotoateljė. Palaidotas Panevėžio Kristaus Karaliaus katedros kapinėse. Buvo itin geras portretistas, subtiliai naudojo šviesą, jo nuotraukos pasižymėjo išskirtine kokybe. Fotografavo svarbius miesto įvykius, pastatus, bažnyčių interjerus, įmonių bei įstaigų darbuotojus darbo vietose.

Šaltinis: Zita Pikelytė, „Panevėžio tragedijos 1941-ųjų birželį liudininkas fotografas Jonas Žitkus“, in: *Vilniaus fotografai*, p. 221–227; fotografo spaudas ant nuotraukų „Pirmoji Panevėžio muziejus, atidaryto 1925 m. sausio 18 d., ekspozicija, in: *PKM*, GEK4429, F2147; „Gabrielės Petkevičaitės-Bitės portretas. 4 dešimtmetis“, in: *PKM*, GEK4297, F50; „Panevėžio cukraus fabriko statyba. 1939 m.“, in: *PKM*, GEK25706, F6209.

Žitkus & Paura

Kartu dirbo kažkurį laiką iki 1933 m. J. Žitkaus ateljė adresu P. Puzino g. 5.

Šaltinis: Zita Pikelytė, *Panevėžio fotografija 1918–1940 metais*, p. 89; fotografų spaudas ant nuotraukos „Panevėžio katedros centrinis altorius. 1932 m.“, in: *PKM*, GEK33414.

PUŠALOTAS

Fergizas J.

Be fotografijos, dar vertėsi taisydamas radijo aparatus, dviračius. Fotografuodavo tiek namuose, tiek miestelio aikštėje per turgadienius.

Šaltinis: Vida Dodienė, *Ką žinome apie fotografiją?*, p. 6.

Morkevičius Jonas

Šalia fotografijos vertėsi staliaus amatu.

Šaltinis: Vida Dodienė, *Ką žinome apie fotografiją?*, p. 6.

Pranka Petras (1907–1991)

Buvo savamokslis, pats nusitapydavo dekoracijas. Po karo nuomojosi patalpas ir buvo įsirengęs ateljė. Važiuodavo fotografuoti į Vaškus, Joniškėlį, Grūžius, Šiaulius. Apie 1956 m. gyveno Vaškuose. Mirė 1991 m.

Šaltinis: Vida Dodienė, *Ką žinome apie fotografiją?*, p. 6; Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje...*, p. 36.

Urbonas B.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Pavasarininkai su vyskupu Kazimieru Paltaroku. 1931 m.“, in: *LNM*, ATV20415.

RAGUVA

Grossas I.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Kunigo Prano Raščiaus portretas“, in: *UKM*, GEK22641, F6806; Grupė jaunuolių su pačiūžomis ant ledo. 3–4 dešimtmetis“, in: *PKM*, GEK29705, F8465; „Medelių sodintojai Raguvos miške. 1936 m.“, in: *PKM*, GEK7398, F239.

RAMYGALA

Girčys Izidorius (1903 02 28 Bradesių k., Zarasų r., – 1989 04 Anykščiuose)

Kilęs nuo Dusetų, augęs devynių vaikų neturtingoje šeimoje, pirmiausia jis išmoko batsiuvio amato. Keliaudamas kaip batsiuvis iš vietos į vietą labai susidomėjo fotografija. 1928 m. Pasvalyje nusipirko nenaują kamerą, plokštelių, chemikalų, popieriaus ir grįžęs namo ėmė fotografuoti namiškius. Netrukus atsirado daugiau klientų, tad nusipirko geresnę, nors taip pat naudotą kamerą su geresniu objektyvu. Iš pradžių mokėsi iš knygų, stebėdamas kitų darbą, vėliau porą metų mokėsi Šiauliuose veikusioje ateljė „Lietuva“. Baigęs mokslus, Ramygaloje (Panevėžio apskr.) atidarė savo ateljė. Dirbdamas Ramygaloje ėmė siuntinėti savo fotografijas į tuometinius žurnalus. Jos buvo išspausdintos, gerai įvertintos. Tai ir paskatino Girčį persikelti į Kauną ir pasinerti į spaudos fotografo darbą. 1945–1948 m. Troškūnuose (Anykščių r.) vertėsi privačia fotografo praktika, buvo atidaręs savo fotostudiją. Vėliau dirbo redakcijose fotokorespondento ir žurnalisto darbą. Palaidotas Traupio (Anykščių r.) kapinėse. Šaltinis: Vytautas Bagdonas, *Istoriją rašęs fotoaparatu*, p. 11; Idem, *Tas didysis „stebukladarys“ – fotografas*, p. 9.

Astapkavičius Vl.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 9 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 3, 5, 9, 12; fotografo spaudas ant nuotraukų „K. Pravidonis jūreivio uniforma. Ramygala, 1938 m.“, in: *PKM*, GEK25458, F6152; „Namų ruošos kursų Ėriškiuose dalyvės. 1938 m.“, in: *PKM*, GEK32018; „Šaulio Broniaus Grincevičiaus portretas“, *KėKM*, GEK16665, Inv.10388.

Plaktukas Pr.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Nežinoma šeima prie namo. 1937 m.“, in: *PKM*, GEK22613, F5039; „Judikonių (Ramygalos vlsč.) pradžios mokykla. 1937 m.“, in: *PKM*, GEK25858, F6443.

ROZALIMAS

Žuromskis Jonas

Dirbo ketvirtajame dešimtmetyje.

Šaltinis: Algimantas Miškinis, *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. 2, p. 125.

SMILGIAI

Žuromskis Vladas

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Petras Palionis (kairėje) ir Jonas Jareckas“, in: *PKM*, GEK16958, F3610; „Smilgių parapijos salės statyba. 1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK38388, T-N3287; „Vlado Žeromskio ateljė Smilgiuose. 1937 m.“, in: *ŠAM*, GEK38571, F-SF983.

SUBAČIUS

Povilas Šinskis (1878 Valiuliškių k., Pandėlio vlsč., Rokiškio apskr., – 1974 08 03 Panevėžyje)

Tėvas Juozas Šinska buvo dailidė ir kaimo statybininkas, anksti mirė. Mama Anastazija Bučiutė-Šinskienė gyveno labai varganai, ištekėjo antrą kartą už Ignoto Šinkūno. Mokykloje mokytis neteko. Ganė karves, o skaityti ir rašyti pramoko iš po kaimus keliaujančio žydo. Paūgėjęs išmoko siūti ir vertėsi keliaujančio siuvėjo amatu. Žemiečio pakviestas, XX a. pradžioje apie metus laiko praleido Maskvoje, dirbo vienoje siuvykloje. Fotografuoti pramoko iš vienos merginos Maskvoje, vėliau mokėsi savarankiškai iš knygų. Grįžęs į Lietuvą apsigyveno Panevėžyje. 1909 m. vedė. 1914–1917 metais Povilas Šinskis buvo pašauktas į

caro armiją. Kaip mokantis fotografuoti, buvo paskirtas divizijos štabo fotografu. Apie 1919 m. Šinsčiai grįžo į Lietuvą, apsigyveno Panevėžyje. Vertėsi siūdama ir fotografuodama, dirbo kasininku bei sandėlio prižiūrėtoju. 1922 m. persikėlė gyventi į Subačiaus geležinkelio stoties miestelį, iš pradžių būstą ir ateljė nuomojosi, vėliau, po 1932 m., miestelio pakraštyje (dabar Biržų g.) pasistatė nuosavus namus, priestate įsirengė erdvią ateljė. 1967 m. pablogėjus sveikatai persikėlė gyventi į Panevėžį pas sūnų. Visi negatyvai buvo suversti į daržo gale iškastą duobę. Liko vos kelios dėžutės stiklo plokštelių ir pluoštelis originalių nuotraukų.

Šaltinis: Zita Pikelytė, *Povilas Šinskis. Fotografija*, p. 2–17; fotografo spaudas ant nuotraukų „Vytauto Didžiojo metų minėjimas Geležiuose. 1930 m.“, in: *PKM*, GEK29762, F8523; „Šaulių orkestras Laučkų sodyboje Breiviškių kaime (Panevėžio apskr.) prie klėties“, in: *PKM*, GEK24850, F5866.

ŠEDUVA

Tautkevičius S.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Namų ruošos kursų dalyvės su vadove agronome Karolina Garbauskaite. Apie 1934 m.“, in: *KEM*, GEK14399; „Prastavonių kaimo (Šeduvos vlsč.) jaunimas. 4 dešimtmetis“, in: *PKM*, GEK25934, F6519.

TROŠKŪNAI

Patamsis J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Skulptūrinė kompozicija „Šv. Antanas Paduvietis“ Troškūnų bažnyčios šventoriuje“, in: *PKM*, GEK14592, F2817.

Krisionas B.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Jaunavedžiai Vlada Vizbaraitė ir Vladas Morkūnas su palyda vestuvių dieną. 1935 m.“, in: *PKM*, GEK30345, F9181.

VIEŠINTOS

Chaitas S.

Jo ateljė vadinosi „Progres“.

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė; fotografo spaudas ant nuotraukų „Žirgų lenktynių Viešintose nugalėtojas. 1934 m.“, in: *ŠAM*, T-N371; „Žirgų lenktynės Viešintose. 1934 02 18“, in: *ŠAM*, T-N370.

RASEINIŲ APSKRITIS

JURBARKAS

Abramsonas Motelis

Ateljė veikė adresu Klišių g. 3.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345.

Levinas K.* (Ch.)**

Jo ateljė veikė adresu Vytauto Didžiojo g. 6. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 2 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas***, p. 9; fotografo spaudas ant nuotraukos „Jurbarko ligoninės medicinos seserys ir virėjos“, in: *ŠAM*, GEK27284, T-N3063; „Jurbarko valsčiaus vyčių pobūvis. Apie 1925–1935 m.“, in: *KKM*, GEK2305*.

Sidoras Henrikas

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

KELMĖ

Barkauskas (Barkauskis*) Mečislovas

Jo ateljė apie 1920–1922 m. veikė adresu Tauragės g. 23. Vėliau persikėlė gyventi ir dirbti į Kuršėnus.

Šaltinis: *Visa Lietuva**, 1922, p. 345; Jonas Nekrašius, *Senoji Kelmės fotografija*, p. 3.

Daninas (Danin*) Lazaris

Jo fotostudija „PROGRES“ veikė adresu Tauragės g. 31.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje...*, p. 34; fotografo spaudas ant nuotraukų „Vaistinininko Juozo Rinkevičiaus portretas“, in: *KKM*, GEK6817*; „Šaulių rikiuotė Turgaus aikštėje Kelmėje“, in: *KKM*, GEK13528, N2518; GEK13529, N2519.

„GROŽYBĖ“

Ateljė veikė adresu V. Putvinskio g. 31.

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Šaulių šventė Kelmėje. 1937 m.“, in: *ŠAM*, GEK97337, T-N5736; „Pavasarininkės M. Pelenytės portretas. 1939 m.“, in: *KKM*, GEK11549, N1598; „Vlado Povilaičio portretas. 1940 m.“ in: *KKM*, GEK9012.

Kačerginskas A.

Jo ateljė veikė adresu Skalos g. 23.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Jaunavedžiai Abakanavičiai su grupe žmonių prie automobilių. 1931 12 15“, in: *LBM*, GEK47075, MX6872; „J. Demikis su žmona, dukrele ir šuneliu prie savo vaistinės Kelmėje“, in: *KKM*, GEK2460; „Kelmės pavasarininkai Pranas Jankevičius (su šuneliu) ir Juozas Anglickas. 1936 05 03“, in: *KKM*, GEK11524, N1572.

Rukas Iz.

Jo ateljė veikė Šiaulių gatvėje. Žmona buvo mokytoja, jiedu augino sūnų. Šalia Kelmės turėjo nusipirkęs kelis hektarus žemės.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Senoji Kelmės fotografija*, p. 3; Valentinas Lukonas, *Fotografijos raida Kelmės krašte*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukų „Kelmės šaulių futbolo komanda. Apie 1931–1935 m.“, *KKM*, GEK1109, PA28; „Kelmės šaulių ir kitų organizacijų paradas miesto gatvėje LR Prezidento Antano Smetonos 60-ojo jubiliejaus proga. 1934 m.“, in: *KKM*, GEK12369; „Kelmės pavasarininkų pastatyto spektaklio „Genovaitė“ artistai. 1936 m.“, in: *KKM*, GEK1232, PA55; „Kelmės pavasarininkų kuopos pirmininkės Monikos Jurgelytės portretas. 1937 m.“, in: *KKM*, GEK1241, PA55; „Kelmės vaizdas“, in: *ŠAM*, T-N537; „Iliuminuoti tautos namai Kelmėje, švenčiant Nepriklausomybės 20-metį. 1938 02 16“, in: *ŠAM*, T-N2388.

Rukas J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Kelmės moterų „Pavasario“ kuopos valdyba su kunigu Šablevičiumi“, in: *KKM*, GEK1231.

KRAŽIAI

Bogušas V.

Jo ateljė veikė adresu Valančiaus g. 12.

Šaltinis: Valentinas Lukonas, *Fotografijos raida Kelmės krašte*, [interaktyvus].

Jovelis H.

Jo ateljė veikė adresu Valančiaus g. 15.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Jaunos moters portretas. 1937 m.“, in: *ŠAM*, GEK117541, F-SF4610.

Vaidotas Mykolas (1907 Kražiuose – 1941)

Augo ūkininko šeimoje. Fotografijos mokėsi Šiauliuose. Jaunystėje skendo, persirgo plaučių uždegimu, buvo silpnos sveikatos. Mirė jaunas dėl sutrikusios širdies veiklos. Fotostudiją buvo įsirengęs tame pačiame name, kur ir gyveno, Lauko gatvėje. Laboratorija buvo atskirame namuke kieme.

Šaltinis: Valentinas Lukonas, *Fotografijos raida Kelmės krašte*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukų „Dvasininkai su pavasarininkėmis prie Pakražančio klebonijos. 1938 m.“, in: *KKM*, GEK1130, PA33; Kražių valsčiaus mokytojai ir keletas tarnautojų. 1939“, in: *KKM*, GEK11753, N1681; „Muzikantai“, in: *ŠAM*, GEK41080, F-SF1141.

NEMAKŠČIAI

Laurinavičius Antanas

1928 m. ateljė įsteigė Žagarėje. Žr. Žagarė.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Kražių ‚Žiburio‘ gimnazijos mokytojai ir gimnazistai. 1925 m.“, in: *KKM*, GEK7399.

PAŠIAUŠĖ

Špokauskis Aleksandras

Fotografavo maždaug nuo 1919 iki 1940 m.

Šaltinis: Valentinas Lukonas, *Fotografijos raida Kelmės krašte*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukos „Medinis pastatas. 1920 m.“, in: *ŠAM*, GEK117562. F-SF4631.

RASEINIAI

Liudginas M.

Jo fotoateljė veikė adresu Maironio g. 6, vėliau – K. Lukšio name Vytauto Didžiojo gatvėje. Be fotografijos, dar vertėsi prekyba – turėjo gastronomijos, vaisių ir vyno krautuvę, pas jį buvo galima įsigyti ir fotoaparatus bei fotoreikmenų.

Šaltinis: Lina Vapsevičienė, *Raseinių fotografai*, p. 56; Lina Vapsevičienė, *Fotografijos Raseinių muziejuje*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukų „Ligoninės statyba. 1930 m.“, *ZKM*, GEK7580, F4671; „Gimnazistas Juozapas žaidžia šachmatais. 1937 m.“, in: *PKM*, GEK24366, F7627; „Stepo Kosmausko draugė Gražina. 1938 m.“, in: *PKM*, GEK27363, F7624; „Raseinių gimnazistai irstosi valtimi. 4 dešimtmetis“, in: *PKM*, GEK27518, F7781.

Lukšis C. G.

Jo nuotraukos darytos apie 1924–1926 m. Visoje Lietuvoje, fotografavo bažnyčias. Fotografo spaude pateiktas adresas Lietuvoje, Nemakščių g. 6 Raseiniuose, ir JAV, Bruklina.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Leliūnų bažnyčia“, in: *LNM*, GRD71519, Ft4198, įrašas pieštuku ant nuotraukos „Alvito bažnyčia“, in: *LNM*, GRD17558, Ft4238.

Rubinšteinas Mauša

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Zolinas Dovydas (1880 11 12 Raseiniuose – 1941 Raseiniuose)

Jo fotoateljė veikė Šiluvos g. Fotografavo tik prie natūralaus apšvitimo, tam tikslui paviljone buvo įstiklinta siena ir įstatyti stoglangiai. Dirbo ne tik paviljone, bet ir fotografavo žmones gatvėse, prie bažnyčių, gamtoje. Zolinas – bene kūrybiškiausiai dirbęs fotografas Raseiniuose tarpukario metais. Jo ateljė dažnai būdavo keičiamos dekoracijos ir reklaminiai užrašai. 1941 m. Zolinas kartu su kitais Raseinių krašto žydais sušaudytas.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; Lina Vapsevicienė, *Raseinių fotografai*, p. 54–56; Lina Vapsevicienė, *Fotografijos Raseinių muziejuje*, p.66–67; fotografo spaudas ant nuotraukų „Raseinių pašto-telegrafo skyrius. 1930 m.“, in: *ŠAM*, T-N444; „Raseinių valstybinės gimnazijos mokiniai ir mokytojai su dr. Vydūnu. 1934 m.“, in: *PKM*, GEK27554, F7817; „Stepo Kosmausko draugo Stasio portretas. 1939 m.“, in: *PKM*, GEK27326, F7587; „Brolis Domininkas Marija Arentas OFM“, in: *KrM*, GEK18480, IF969.

ŠILUVA

Lukavičius J.

Šaltinis: Fotografo įrašas ranka ant atvaizdų „Šiluvos koplyčios centrinis altorius“, in: *PKM*, GEK22610, F5046; „Švč. Mergelės Marijos statula Šiluvos koplyčioje“, in: *PKM*, GEK22610, F5045; „Šiluvos panorama iš lėktuvo“, in: *ŠAM*, GEK29037, T-N3078; „Šiluvos panorama“, in: *MM*, GEK26181.

TYTUVĖNAI

Ibianskienė H.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukos „Vyro portretas“, in: *ŠAM*, GEK41106, F-SF1167.

ROKIŠKIO APSKRITIS

JŪŽINTAI

Kuras Ch.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Būrys žmonių prie medinio namo“, in: *RKM*, GEK41271, F-IX-10970.

OBELIAI

Likšas J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Grupė dažytojų“, in: *LBM*, GEK41416, MVIII4662.

PANDĖLYS

Čadovičius O.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Pandėlio angelaičiai“, in: *RKM*, GEK44793, F-XI-12467; „Panemunio pavasarininkų kuopa. 1935 m.“, in: *RKM*, GEK40219, F-IX-11125; „Pavasarininkai. 1933 m.“, in: *RKM*, GEK39418, F-IX-11105.

Gintautas J.

Gamino fotoplokšteles „Rasa“.

Šaltinis: Fotoplokštelių dėžutė, in: *ŠAM*, F-Fp329.

Liaudanskas L.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Pandėlio pavasarininkai ir Moterų katalikių draugijos narės po rekolekcijų. 1937 m.“, in: *RKM*, GEK39408, F-IX-11096; „Pavasarininkai. 1938 07 31“, in: *RKM*, GEK40160, F-IX-11119; „Kalvelių šeima iš Latvelių k. 1938 05 28“, in: *RKM*, GEK43102.

„MENAS“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukos „Anupro Kapustinsko laidotuvės“, in: *RKM*, GEK40161, F-XI-12512.

PANEMUNĖLIS

Mikolaitis J. s. P.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Salagirio malkų kirtėjai. 1933 03 03“, in: *RKM*, GEK12836, F1026.

PANEMUNIS

Joffė M.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Jurgis Guoba ant Panemunio tilto. 1935 12 02“, in: *RKM*, GEK40165, F-X-11675; „Panemunio pavasarininkai“, in: *RKM*, GEK40158, F-IX-11117; „Kelio remontas ties Panemuniu“, in: *RKM*, GEK33483, F-VI-8167.

ROKIŠKIS

Germanas M.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Nežinomos poros portretas“, in: *LBM*, GEK45803, MXI6531; „Rokiškio valstybinės gimnazijos IV a klasės moksleiviai. 1926 06 25“, in: *RKM*, GEK38148; „Nepriklausomybės paminklo statyba Rokiškyje“, in: *RKM*, GEK45696, F-XI-12623.

Germanienė Reiza

Jos ateljė veikė adresu Kamajų g. 3.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Finkelis Ch.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Rokiškio apskrities šaulių vadų suvažiavimo dalyviai“, in: *RKM*, GEK47640.

„NAUJIENA“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Dvi moterys Rokiškio gatvėje“, in: *RKM*, GEK34580, F-VII-8809; „Vaikai Tyzenhauzų alėjoje Rokiškyje“, in: *RKM*, GEK34586, F-VII-8812.

Samulėnas P.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Vyro portretas. 1935 12 01“, in: *RKM*, GEK40618, F-X-11681; „Dviejų moksleivių portretas. 1937 10 22“, in: *RKM*, GEK41116, F-IX-10815; „Uniformuoto vyro portretas. 1940 m.“, in: *PKM*, GEK29943, F8839.

Šneidermanas Ch.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 1 fotografija).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 9; fotografo spaudas ant nuotraukų „Grupė skautų“, in: *RKM*, GEK16934, F1076; „Onišchio pavasarininkai. 1933“, in: *RKM*, GEK45784, F-XI-12471.

Vinokuras

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Merginos portretas. 1930 03 10“, in: *LBM*, GEK45799, MX6527; „Pavasarininkų kongreso dalyviai“, in: *RKM*, GEK39417, F-IX-11104; „Rokiškio skautų tunto steigiamoji sueiga. 1926 05 02“, in: *RKM*, GEK26673, F-IV-4561; „Medicinos instrumentų gamyklos statyba Rokiškyje. 1928 11 01“, in: *RKM*, GEK12067, F965.

SKAPIŠKIS

Balytė Ona (1882 Skapiškio vlsč. Dailiūnų k. – 1962 11 07 Skapiškyje)

Tėvas buvo zakristijonas, mama – namų šeimininkė. Šeimoje augo keturi vaikai. Skapiškio pradžios mokykloje baigė keturis skyrius. Pirmojo pasaulinio karo metus ji su broliu Mečislovu praleido Sankt Peterburge. Ten juodu ir išmoko fotografuoti. Parvykę į Lietuvą, Ona ir Mečislovas pradėjo verstis fotografo amatu: brolis apsigyveno Kaune, o sesuo apie 1920 m. grįžo į tėviškę Dailiūnų kaime ir įkūrė fotostudiją. Prie namo, kuriame gyveno kartu su tėvu (mama jau buvo mirusi), iš kiemo pusės pristatė priestatą, kuriame įrengė paviljoną. Fotografuodavo tiek paviljone, tiek pas užsakovus, tiek miestelyje ar kitose erdvėse. Antrojo pasaulinio karo metais namai Dailiūnų kaime sudegė. Balytė apsigyveno pas gimines iš pradžių Bajorų kaime, vėliau – Skapiškio miestelyje. Apie 1950 m. ji ėmė fotografuoti ne tik Skapiškyje, bet ir Pandėlyje, laikui bėgant ten įsirengė ir fotoateljė. Mėgo bendrauti su inteligentais. Palaidota Skapiškio kapinėse.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346; Aušra Jonušytė, *Skapiškio fotometraštininkė*, p. 162–189; užrašas ranka ant nuotraukos „Skapiškio senelių prieglaudų gyventojai. 1937 07 07“, in: *UKM*, GEK22650, F6815.

SVĖDASAI

Mikėnienė J.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukų „Pranas Gečius ir Petras Žyla gamtoje“, in: *RKM*, GEK36852, F-IX-11040; „Jaunas vyras gamtoje“, in: *RKM*, GEK36855, F-X-11640.

Vilutis Edvardas

Šaltinis: Fotografo laiškas Mykolui Račkui iš Svėdasų (adresas Bažnyčios a.) į Kauną. 1922 12 28, in: *LNM RS*, F36-439.

SEINŲ APSKRITIS

LAZDIJAI

Idovičius Š.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Merginos portretas. 1933 m.“, in: *AKM*, GEK19512, F1892.

Markas Ch.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Bronės Matusevičiūtės portretas“, in: *AKM*, GEK15806, F1464; „Keturios jaunos moterys. 1929 06 15“, in: *AKM*, GEK19511, F1891; „Namų ruošos kursų dalyvės. 1934 12 06“, in: *AKM*, GEK20706 F2117.

Tezba Z.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Seinų gimnazijos artistai“, in: *ŠAM*, GEK34258, F-SF728.

ŠAKIŲ APSKRITIS

GELGAUDIŠKIS

Noruševičius Juozas

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

VALIAI

Maksvytis V.

Spaude nurodomas adresas – Valių g., k. Jankų v.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Pašilupių k. (Jankų vlsč.) viršaičio šeima. Apie 1925–1926 m.“, in: *LBM*, GEK44894, MX5892.

LUKŠIAI

Ehrenberg H.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 9 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 12.

Menbergas E.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponuotos 5 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 3.

NAUMIESTIS (NUO 1934 M. KUDIRKOS NAUMIESTIS)

Chlamanovičius

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Naumiesčio ‚Žiburio‘ draugijos gimnazijos IV klasės gimnazistai. 1927 m.“, in: *ŠAM*, T-N474.

Chlaukavičius Šmerelis

Ateljė veikė adresu Prekyvietė 26.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346.

Kliačko J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Šeimos portretas. 1931 06 29“, in: *LBM*, GEK40396, MVIII4558.

Oleiskis Sodikas

Ateljė veikė adresu Prekyvietės 6.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346.

Smolenskis Abelis

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; fotografo nuotrauka „Vytauto Didžiojo arba Nepriklausomybės paminklas. 1930 m.“, in: Algimantas Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir vertybės*, t. 1: *Užnemunės miestai ir miesteliai*, Vilnius: Savastis, 1999; fotografo signatūra ant atvaizdo „Kudirkos Naumiesčio centrinė aikštė“, in: *ŠAM*, T-N558.

ŠAKIAI

Ehrenberg Ch.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 5 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 9.

Goldinas Solomonas

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Povilaitis J.

Nurodomas adresas – „Turgavietė 14 kieme“.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Lietuvos kario portretas. 1938 m.“, in: *ŠAM*, GEK41290, T-N3487; „Šakių moterų šaulių būrio taryba. 1939 m.“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 354.

ŠIAULIŲ APSKRITIS

GRUZDŽIAI

Tautvaišas Adolfas (1907–1943)

Fotografuoti išmoko iš tėvo. Buvo ne tik geras fotografas, bet ir savamokslis dailininkas, išpiešdavęs dekoracijas tėvo paviljone.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje...*, p. 39; Idem, *Šiaulių rajono fotografai*, p. 8; fotografo spaudas ant nuotraukos Gruzdžių šaulių būrio valdyba. 1934 m.“, in: *ŠAM*, GEK97342, T-N6568.

Tautvaišas Leonas (1881–1957)

Kilęs iš Žagarės. Fotografijos veikiausiai išmoko iš vietos fotografų. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui su šeima pasitraukė į Vitebską. Apie 1919 m. grįžo į Lietuvą, apsigyveno Gruzdžiuose, kur atidarė savo ateljė. Važinėjo po aplinkinius miestelius bei bažnytkaimius, fotografuodamas atlaidus bei muges. Dirbo su „penkiamuinite“ kamera. Išmokė fotografuoti ir sūnus Adolfą bei Vilhelmą Vilių. Pastarasis karinę tarnybą atliko Lietuvos kariuomenės karo aviacijos laboratorijoje. Pokario metais iki pensijos gyveno ir dirbo vairuotoju Šiauliuose. Tėvas fotografavo maždaug iki 1940 m.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje...*, p. 39; Idem, *Šiaulių rajono fotografai*, p. 8.

Tautvaišas Vilhelmas (1913–1999)

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje...*, p. 39; Idem, *Šiaulių rajono fotografai*, p. 8.

JONELAIČIAI

Trinka Vladas (1906 07 10 Ramonaičių k., Lygumų vlsč., –1990 08 01 Šiauliuose)

Mokytojas, kraštotyrininkas ir fotografas. 1928 m. baigė Šiaulių mokytojų seminariją. Mokytojavo Jonelaičiuose, Šiauliuose. Nuo 1927 m. Šiaulių „Aušros“ muziejaus bendradarbis. Pokario metais persikėlė į Šiaulius. 1948 m. buvo ištremtas į Sibirą. Grįžęs gyveno Šiauliuose.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Šiaulių rajono fotografai*, p. 8.

JONIŠKIS

Avižius J.

Turėjo įsirengęs ateljė su stiklo siena.

Šaltinis: Loreta Ripskytė, *Joniškio krašto senieji fotografai*, p. 50.

Berzinas (Beržinis, Beržinas) Konstantinas (Kostas)

Latvių kilmės. Fotografijos mokėsi Rygoje. Jo ateljė veikė adresu Respublikos g. 2 (nuo 1934 10 09 ši gatvė pavadinta Prezidento A. Smetonos vardu). Fotografu dirbo maždaug nuo 1910 iki 1960 m. 1925 m. Žagarės g. 41 buvo įsteigęs spaustuvę. Yra išleidęs atvirukų su Joniškio miesto vaizdais. Fotografavo iki 1961 m.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; Jonas Nekrašius, *Fotografija Joniškyje nuo 1877 m. iki 1945 m.*, p. 12–13; fotografo spaudas ant nuotraukų „Moters portretas. 1926 m.“, in: *JIKM*, GEK10142, F3839; „Adolfinos Kudlaitės-Paliušienės portretas. Apie 1930 m.“, in: *JIKM*, GEK6054, F1670; „Dailininko Adomo Varno motinos portretas. 1940 m.“, in: *JIKM*, GEK6522, F2001.

Cerpinskis (Cierpinskis) Kostas (Konstantinas)

Žr. Šiauliai.

Fišeris Jankelis (g. 1886)

Fotografavo maždaug nuo 1910 m. Po Pirmojo pasaulinio karo, 1923 m., ateljė įsirengė atrame nuosavų namų Šiaulių g. 5 aukšte, pirmajame namo aukšte įrengė kino teatrą „Lira“.

Fotografuoti išmokė sūnų Ilją Fišerį (g. 1927 05 13). Leido atvirukus su Jonišchio miesto ir bažnyčios vaizdais (kartis juos paspalvindavo). 1941 m. šeima pasitraukė į Rusiją.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; Jonas Nekrašius, *Fotografija Joniškyje nuo 1877 m. iki 1945 m.*, p. 11–13; Loreta Ripskytė, *Joniškio krašto senieji fotografai*, p. 46; fotografo spaudas ant nuotraukų „Dviejų moterų portretas. 1923 m.“, in: *ŠAM*, GEK67546, F-SF2425; „Dviejų moterų portretas. 1928 m.“, in: *ŠAM*, GEK116146, F-SF4482; „Bažnyčios fragmentas“, in: *LNM*, ATV15262; „Joniškio geležinkelio muitininkai“, in: *JIKM*, GEK3370, F597; „Jaunavedžiai Juozapota Marcinkutė ir Juozas Veniulis. 1937 05 04“, in: *JIKM*, GEK6412, F1898.

Goldmanytė Chaja

Joniškyje gyveno ir dirbo apie 1922 m.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografija Joniškyje nuo 1877 m. iki 1945 m.*, p. 13.

Rubinšteinas M.

Jo ateljė veikė adresu Rinkos g. 1.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Liaudies teismo prezidiumas. Joniškis, 1919 m.“, in: *ŠAM*, T-N518.

Šapočnikas Elias Abramus

Joniškyje gyveno ir dirbo apie 1922 m.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografija Joniškyje nuo 1877 m. iki 1945 m.*, p. 13.

KURŠĖNAI

Barkauskas Mečislovas (Mečys)

Į Kuršėnus atvyko 1922 m. iš Kelmės. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 57 fotografijos), tais pačiais metais Kaune Lietuvos fotomėgėjų sąjungos surengtoje 1-ojoje parodoje (eksponuota 16 fotografijų). Fotografavo visoje Lietuvoje iki 1940 m. Buvo išleista atvirukų su jo užfiksuotais vaizdais.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345; *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 4, 6–7, 11, 14; *Pirmosios foto mėgėjų parodos katalogas*, p. 9; atvirukas „Palanga. Žvejai dirba naują tinklą“, in: *ŠAM*, 17422, F-SF62; fotografo spaudas ant nuotraukų „Garvežys Šiaulių geležinkelio stotyje“, in: *ŠAM*, GEK30150, F-SF470; „Kuršėnų pašto tarnautojai darbo vietose. 1935 m.“, in: *MM*, GEK19608.

Daunienė E.

Jos ateljė pavadinimu „VILNIUS“ veikė adresu J. Basanavičiaus g. 7.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje...*, p. 38; fotografės spaudas ant nuotraukos „Nuogo gulinčio kūdikio portretas“, in: *ŠAM*, GEK67193, F-SF2387.

Daunys K.

Spaude nurodoma informacija: „K. Daunys Fotogra / ŠATRİJA Kursena“.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „A. Dargis su dažytojais, dekoruojant Tryškių bažnyčią“, in: *MM*, GEK13441, F2768.

Leliukas B.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Nežinomo vyro portretas. 1931 05 28“, in: *ŠAM*, T-N885; „Vestuvės. Apie 936 m.“, in: *ŠAM*, GEK118412, F-SF4671; „Tryškių šaulių būrys, minint dešimties metų sukaktuves“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 215; „Tryškių šaulių būrio šventė“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 220.

Lipskis Pranas

Jo ateljė veikė adresu Basanavičiaus g. 1.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Moters laidotuvės“, in: *LBM*, GEK47085, MX6882; „Baublių k. mokytojas Juozas Domeika. 1936 m.“, in: *LBM*, GEK47089, MX6885; „Jaunlietuviai Ožkėnuose. 1937 m.“, in: *ŠAM*, GEK112300, T-N6594.

Surkys P.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Vyro portretas. 1943 m.“ in: *ŠAM*, F-SF4220.

Vitkauskas Adomas (1908 m. Kurtuvėnuose – 1943 m. Šiaulių kalėjime)

Baigė Kurtuvėnų pradžios mokyklą. Nuo 14 m. mokėsi vargonauti Kurtuvėnų bažnyčioje, vargonavo Kiaunoriuose (Kelmės r.), Kužiuose, Kuršėnuose (Šiaulių r.). Gyvendamas Kuršėnuose dar vertėsi fotografija ir žurnalistika. 1937 m. pradėjo dirbti neetatiniu muziejininku konservatoriumi Šiaulių „Aušros“ muziejuje, tvarkė muziejaus fondus, registravo eksponatus, fotografijas ir kt., dalyvavo muziejaus ekspedicijose. 1940 m. pradėjo dirbti Kuršėnų valsčiaus vykdomajame komitete, 1941 m. prasidėjus karui, slapstėsi. 1942 m. pabaigoje suimtas, kalintas Šiaulių kalėjime, 1943 m. nužudytas.

Šaltinis: *Šiaulių kraštotyrininkai*: p. 108.

KUŽIAI

Jucys Pranas

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Dviejų moterų portretas. 1938 m.“, in: *ŠAM*, GEK28261, F-SF282.

LINKUVA

Liūnas Juozas

Fotomėgėjas iš Linkuvos valsčiaus, fotografavo Kauno, Kaišiadorių arkivyskupijų bažnyčias.
Šaltinis: „Nufotografavo visas Kauno arkivyskupijos bažnyčias“, in: *Karys*, 1939, Nr. 32, p. 947.

Masilionis J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Teklės Spudaitės laidotuvės. 1925 m.“, in: *PKM*, GEK26842, F6973.

Masiulis A.

Fotografavo apie 1925 m.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Pakruojo rajono fotografai*, p. 8.

Milchaitė L.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukų „Dauvydiškių mokyklos mokiniai su mokytoja Jurgelioniene. 1934 m.“, in: *ŠAM*, GEK118418, F-SF4677; „J. Daubaro portretas. 1938 m.“, in: *ŠAM*, GEK116144, F-SF4480; „Trys kunigai lauke“, in: *ŠAM*, GEK101252, F-SF3332.

Stepanas

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 1 fotografija).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 5.

NUGERIAI

Ermanas P.

Spaude nurodomas adresas – Nugerių k. Kuršėnų p. Šiaulių ap.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje...*, p. 38.

PAKRUOJIS

Rubežius (Rubešius*) A.

Jo ateljė vadinosi „ATMINTIS“. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponuota 4 fotografijų).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 3*, 10, 13; Jonas Nekrašius, *Pakruojo rajono fotografai*, p. 7–8; prie minėto straipsnio pateikiama fotografo nuotrauka „Pakruojo viršaitis T. Pukinskas (kairėje) apie 1935 m.“.

PAPILĖ

Atkočiūnas A.

Šaltinis: Vida Girininkienė, *Fotografas Jonas Sinkevičius*, p. 707.

Janušauskienė B.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukos „Simono Daukanto paminklo atidengimas“, in: *ŽAM*, GEK20882, F1317.

Linkus Leonas

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Simono Daukanto paminklas. 1938 m.“, in: *ŠAM*, GEK78599, F-SF2735; „S. Daukanto antkapinis paminklas Papilės kapinėse. 1938 m.“, in: *ŠAM*, GEK78597, F-SF2733.

Petrauskas T.

Šaltinis: Vida Girininkienė, *Fotografas Jonas Sinkevičius*, p. 707.

Sinkevičius Jonas (1907 01 01 Šiauliuose – 1987 10 18 Kuršėnuose)

Buvo trečias vaikas šeimoje. Tėvas Kazimieras – buvęs Šiaulių apskrities dvarininkas, nesivertęs ūkine veikla: jis išlaikė orkestrą, tačiau, neturėdamas iš ko mokėti muzikantams, išdalijęs jiems dvaro žemes. Jis pats Šveicarijoje išmokęs laikrodininko ir juvelyro amato, iš klausos mokėjęs groti armoniką bei ją sukonstruoti, šiuos savo talentus perdavė ir sūnums. Artėjant karui, 1914 m., Sinkevičių šeima persikėlė į Papilę, įsikūrė Kazimiero Juozapavičiaus name S. Daukanto gatvėje. Šio namo antrajame aukšte fotoateljė buvo įsirengęs Stasys Vaitkevičius. Jonas Sinkevičius stojo pas jį mokytis fotografijos. Apie 1929 m. nupirko ateljė iš Vaitkevičiaus, vedė Janiną Šumskaitę. Apie 1932–1933 m. pradėjo fotografuoti gamtą, vaizdingas Papilės apylinkes, sodybas. Kad galėtų pasiekti tolimesnes

vietas, nusipirko dviratį. Gamtą mėgo fotografuoti ankstyvais rytais. Teigiama, jog nemėgęs žmonių susiejimų, negėręs ir nerūkęs, mėgo būti vienas, tačiau neretai ir pats tarp papilėniškių atsistodavo nusifotografuoti. Nuotraukose jį nesunku atpažinti – visuomet su skrybėle. Fotografavo iki Antrojo pasaulinio karo. Nuotraukas dažniausiai anspauduodavo spaudu kitoje pusėje, jų niekada netonuodavo. Apie 1943 m. Juozapavičiaus namas, o kartu ir jame įrengta ateljė su visu fotografijos archyvu sudegė. Likusias fotografijas Sinkevičius sudegino pats, nes 1944 m. pabaigoje buvo įskūstas, suimtas ir sovietų valdžios kalintas Rusijoje. Grįžęs iš kalėjimo nefotografavo. 1946 m. apsigyveno Kuršėnuose, dirbo laikrodininku namudininku, o nuo 1961 m., Vilniuje baigęs lakrodinikų kursus, Kuršėnų buitinio aptarnavimo kombinate. Mirė ir palaidotas Kuršėnuose.

Šaltinis: Vida Girininkienė, *Fotografas Jonas Sinkevičius*, p. 703–725; Idem, *Fotografas Jonas Sinkevičius iš Papilės*, p. 3; fotografo spaudas ant nuotraukų „Paminklo Simonui Daukantui statyba“, in: *ŽAM*, GEK20881, F1316; „Tautos šventės iškilmės Papilėje. 1931 08 08“, in: *LBM*, GEK47079, MX6876; „Papilės panorama“, in: *ŠAM*, T-N285; „Iškilmės prie Simono Daukanto kapo“, in: *MM*, GEK22691.

Vaitkevičius Stasys

Grįžęs iš Amerikos, apie 1919* (kito šaltinio duomenimis apie 1925**) m. įsirengė erdvų fotopaviljoną su stikliniu stogu S. Daukanto gatvėje, Kazimiero Juozapavičiaus namo antrajame aukšte. Fotografavo žmones, įvykius. Jo nuotraukos ryškios, rusvo ar pilkai rusvo atspalvio. Nuotraukas dažniausiai anspauduodavo spaudu kitoje pusėje. Apie 1929 m. ateljė pardavė savo mokiniui Jonui Sinkevičiui ir pagal antspaudus ant fotografijų įsikūrė Skuode, vėliau – Kretingoje.

Šaltinis: Vida Girininkienė**, *Fotografas Jonas Sinkevičius*, p. 705; Jonas Nekrašius*, *Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje...*, p. 32.

PAŠVITINYS

„BIRUTĖ“

Prie ateljė pavadinimo nurodoma „Lietuvių fotografija“.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Pakruojo rajono fotografai*, p. 8 p.

Valatka K.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Pašvitinio šaulių būrio 10 metų šventės dalyviai. 1930 11 23“, in: *ŠAM*, GEK114423, T-N6568; „Lietuvos tautinio jaunimo sąjungos „Jaunoji

Lietuva‘ Bučiūnų skyriaus sukaktuvių minėjimo dalyviai. 1932 m.“, in: *ŠAM*, GEK116140, F-SF4476; „Domo Rudžio šeima prie namų. Apie 1936–1937 m.“, in: *ŠAM*, GEK116132, F-SF4468.

RADVILIŠKIS

Buršteinas A. Š.

Jo ateljė pavadinimu „MODERN“ veikė Šeduvos g. 3 (vėliau – S. Dariaus ir S. Girėno g. 4).
Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje*, p. 31–39; fotografo spaudas ant nuotraukos (adresu S. Dariaus ir S. Girėno g. 4) „Draugijos kovai su tuberkulioze Radviliškio skyrius“, in: *ŠAM*, GEK106575, F-SF3556.

Libermanas Judelis Joselis

Jo ateljė veikė adresu Šeduvos g. 16.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; fotografo spaudas ant nuotraukos „Dviejų moterų ir dviejų vyrų portretas. 1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK 93925, F-SF3049; „Jaunavedžiai su palyda. 1931 m.“, in: *ŠAM*, GEK93937, F-SF3061.

„Menas“

Ateljė spaude nurodomas pavadinimas „Elektro Foto Menas“.

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Grandinio Žaromskio portretas. Apie 1930 m.“, in: *PKM*, GEK28144, F8744; „Lietuvos kario portretas. Apie 1935 m.“, in: *ŠAM*, GEK91199, F-SF2982.

„Modern“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Moters portretas. 1931 m.“, in: *ŠAM*, F-SF3978; „Vyro portretas. 1932 m.“, in: *ŠAM*, GEK106574, F-SF3555.

Varkulis Mikas

Nurodomas adresas – Sostų k., Radviliškis.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 345.

SKAISTGIRYS

Rubašius Juozas (1901–1940)

Apie 1930 m. nuosavuose namuose įsirengė ateljė. Spaude vietovė nenurodyta. Vienas pirmųjų miestelyje įsigijo radijo aparatą, motociklą. Statydavo žaibolaidžius, prijungdavo antenas, gerai išmanė vidaus degimo variklio sistemą, namuose turėjo elektrtos generatorių.

Šaltinis: Loreta Ripskytė, *Joniškio krašto senieji fotografai*, p. 49.

ŠAKYNA

Indriulis A.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiaurės Lietuvoje...*, p. 39.

ŠAUKĖNAI

Valiulis Pranas

Jo ateljė veikė adresu Ventos g. 5.

Šaltinis: Valentinas Lukonas, *Fotografijos raida Kelmės krašte*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukos „Margučiais apdovanoti moksleiviai prie Šaukėnų bažnyčios per Velykas. Apie 1936 m.“, in: *ŠAM*, GEK7699, T-N5170.

ŠIAULIAI

Abramavičius* (Abramovičius) Berelis**

Jo ateljė veikė adresau Tilžės g. 30. Bendradarbiavo laikraštyje „Mūsų momentas“, buvo žymus miesto žydų bendruomenės veikėjas.

Šaltinis: Jonas Nekrašius*, *Fotografijos raida Šiauliuose...*, p. 24; fotografo spaudas ant nuotraukų „L. Gaputytės su balalaika portretas. 1921 m.“ in: *ŠAM*, GEK67544, F-SF2423; „Nastė Dargytė. 1921 m.“, in: *ŽAM*, GEK16861, F766**; „Gimnazistės portretas. 1931 m.“, in: *ŠAM*, GEK118555, F-SF4734.

Bagdonavičius Gerardas (1901 07 25 Radviliškyje – 1989 02 03 Šiauliuose)

1902 m. šeima iš Radviliškio persikėlė į Šiaulius. Besimokant berniukų gimnazijoje išryškėjo gabumai dailei. Pirmojo pasaulinio karo metais su šeima pasitraukė į Rusijos gilumą, teko gyventi Vitebske, Jaroslavyje, Saratove. Rusijoje ne tik mokėsi gimnazijoje, vėliau komercijos mokykloje, bet ir lankė piešimo pamokas, dirbo ir vaidino kino studijoje, susipažino su menine fotografija. Nuo tol fotoaparatas jį lydėjo visą gyvenimą. Kad galėtų fotografuoti spektaklius, pats buvo susikonstravęs kamerą. 1921 m. grįžo į Lietuvą, pradėjo

dirbti Šiaulių mokytojų seminarijoje piešimo mokytoju. Savarankiškai mokėsi toliau, 1932 m. gavo Kauno meno mokyklos baigimo pažymėjimą. Nuo 1930 m. dar dirbo ir Šiaulių vidurinėje amatų mokykloje. Fotografija buvo viena iš jo kūrybos sričių, daug eksperimentavo. Įsitraukė į LFD veiklą, dalyvavo jos rengiamose parodose. Daugiausia fotografuodavo medžius, architektūrą, sniego pusnis, priemiesčio fragmentus, gamtos motyvus. 1933–1938 m. buvo įsteigęs privačią dailės studiją.

Šaltinis: Vytenis Rimkus, *Gerardas Bagdonavičius – menininkas ir pilietis, nepavaldus laikui*, p. 12–22.

Bakas M.

Jo ateljė veikė Vilniaus g. 217.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Marijos ir Alfonso Jaručių stambaus plano portretas. 1934 m., in: *PKM*, GEK29786, F8546.

Bakas M., Chotimlianskis M.

Kurį laiką (1932–1934) dirbo kartu adresu Pašto g. 7.

Šaltinis: Fotografų spaudas ant nuotraukų „Šiaulių teatro aktoriai Juozas Miltinis ir Valys Dirkintis. 1932 m.“, in: *PKM*, GEK23854, F5668; „Mokytojo J. Skiauterio portretas. 1932 m.“, in: *PKM*, GEK15352, F3125.

Barkauskas J.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 6 fotografijos), apie 1938–1940 m. dirbo „Spaudos fondo“ bendrovės fotolaborantu*.

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 9, 11; Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė*.

Blecheris A.

Jo ateljė veikė adresu Vilniaus g. 4

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiauliuose...*, p. 25.

Bugailiškis Peliksas (1883 12 30 Juodžiūnų k., Puponių vlsč., Vilkmergės apskr., – 1965 10 27 Vilniuje)

Žymus Lietuvos teisininkas, spaudos darbuotojas, žurnalistas, kraštotyrininkas, muziejininkas, politinis veikėjas. 1923 m. jo iniciatyva buvo įsteigtas Šiaulių „Aušros“ muziejus, o 1927 m. –

Šiaulių kraštotyros draugija. Aktyviai dalyvavo etnografinėse muziejaus ekspedicijose bei žvalgomosiose išvykose, jose fotografavo.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Kaimo sodybos gyvenamasis namas“, in: *LNLM*, ATV10003.

Buračas Balys (1897 01 05 Sidarių k., Šialėnų vlsč., Šiaulių apskr., – 1972 07 28 Kaune)

Pažintis su fotografija prasidėjo 1911 m., kai su mama nukeliavo į Šiaulius nusifotografuoti. Pirmąjį fotoaparata Buračas įsigijo Pirmojo pasaulinio karo metais iš vokiečių kareivio, išmainęs jį į savo meniškai išdrožinėtą lazda. 1917 m. pradžioje jis apsigyveno Šiauliuose pas fotografą Butkų Pagyžių gatvėje, tapo jo pagalbininku. Fotografuoti savarankiškai išmokusiam jaunuoliui tai buvo gera fotografijų spausdinimo praktika. Tuo pat metu Buračas siekė mokytojo išsilavinimo. Pradėjęs mokytis, visą laisvą laiką skyrė kraštotyrai o nuo 1928 m. atsidėjo tik jai. 1929–1930 m. studijavo grafiką Kauno meno mokykloje. 1931–1933 m. dirbo Šiaulių „Aušros“ muziejuje – registravo eksponatus, tvarkė biblioteką, fototeką, aptarnaudavo ekskursantus, prireikus ir apsišluodavo. Fotografijas ir negatyvus pateikdavo Adomui Varnui, Šiaulių „Aušros“ muziejui, M. K. Čiurlionio galerijai Kaune, publikavo spaudoje.

Šaltinis: Balys Buračas, *Autobiografija*, p. 13; fotografo nuotraukos „Moterys rauna linus. 1926 m.“ in: *ŠAM*; GEK67088; F-SF2282; „Duonos kepėja. 1931 m.“, in: *ŠAM*, GEK67087, F-SF2281.

Ceitelienė P.

Jos ateljė „Menas“ veikė adresu Vilniaus g. 158. Žr. „MENAS“.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Chotimlianskis M.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Jono Daugėlos portretas. 1935 m.“, in: *PKM*, GEK30607, F9229; „Trijų merginų portretas“, in: *PKM*, GEK27419, F7681.

Cerpinskis (Cierpinskis) Kostas (Konstantinas) (1887 Rokvėnų k., Skaistgirio vlsč., Šiaulių apskr., – 1972 07 25 Vilniuje)

1914 m. Kostas su borliu Jonu buvo pašaukti į caro kariuomenę. 1915 m. Jonas žuvo, o Kostas pateko į vokiečių nelaisvę, kartu su kitais belaisviais karininkais buvo internuotas Danijoje, dirbo žemės ūkyje. Ten išmoko danų, švedų, norvegų kalbas. 1919 m. grįžęs į

tėviškę pradėjo fotografuoti Joniškį, Skaistgirį, Šiaulius, Pakruojį, kitus aplinkinius miestelius, kuravo 1914 m. Radviliškyje įsteigtą parapijos biblioteką, 1922 m. Žagarėje įsteigė knygyną. Apie 1924 m. apsigyveno Šiauliuose, buvo vienas „Aušros“ muziejaus steigėjų, Kraštotyros draugijos sekretorius. Cerpinskis mokėjo apie dešimt užsienio kalbų, kolekcionavo knygas, ekslibrisus, pašto ženklus, atvirukus. Matyt pomėgis filokartijai paskatino imtis atvirukų leidybos, per 1920–1927 m. laikotarpį išleido per 111 numeruotų atvirukų su Kauno, Tauragės ir Šiaulių apskrities vietovių vaizdais. Pats fotografavo ir tapė Lietuvos vaizdus, beveik visiems atvirukams panaudotos jo paties fotografijos.

Šaltinis: *Senieji Šiauliai atvirukuose. 1902–1944*, p. 285.

Čyžauskas Vl.

Ateljė veikė adresu Tilžės g. 126.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Derkintis Valerijonas (Valys) (1904 09 15 Ketūnų k., Telšių apskr., – 1979 03 05 Vilniuje)
Aktorius, fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 13 fotografijų).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 3, 7, 8.

Dvariškis Jonas (1912 Pakruojyje – 1944 pavasarį Rozalime)

Augo geležinkelininko šeimoje. Baigė Pakruojio pradžios mokyklą. Fotografuoti pradėjo besimokydamas Šiaulių mokytojų seminarijoje. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponuotos 2 fotografijos). Kaip fotografas aktyviai dalyvavo Šiaulių „Aušros“ muziejaus rengtose ekspedicijose. Atostogų metu daug keliaudavo po Lietuvą ir fotografuodavo. Jo nuotraukos spausdintos žurnaluose *Naujoji Romuva*, *Karys* ir kt. 1936 m. baigė mokytojų seminariją ir netrukus buvo pašauktas į karinę tarnybą. Tarnavo Kaune, bet dėl silpnos sveikatos paleistas. Pradėjo mokytojauti Meldinių (netoli Rozalimo) pradžios mokykloje. Dėl sveikatos šeima persikėlė gyventi į Rozalimą (tėvas ir Jonas sirgo tuberkulioze, o Rozalimas buvo kurortinė vieta). Netrukus mirė tėvas, o 1944 m. pavasarį ir sūnus.

Šaltinis: Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 80–82; Jonas Nekrašius, *Pasvalio rajono fotografai...*, p. 8; *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 9, 13.

Eidrigėvičius Mykolas

Buvo 1934 m. prie Šiaulių „Aušros“ muziejaus įsikūrusios fotosekcijos narys, dalyvavo muziejaus rengiamose ekspedicijose.

Šaltinis: Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, p. 120.

Fligelis Mauša

Dirbo Geršono Zilbermano fotolaboratorijoje. Dalyvavo Šiaulių „Aušros“ muziejaus rengtose ekspedicijose. Fotografavo Šiaulių miesto vaizdus.

Šaltinis: Almano Šlivinsko fotografų rodyklė; fotografo spaudas ant nuotraukos „Vilniaus gatvė Šiauliuose. 1935 m.“, in: *ŠAM*, GEK85457, F-SF2905.

Fligelis Mauša ir Faivušas B.

Jų ateljė veikė Vilniaus g. 154.

Šaltinis: Fotografų spaudas ant nuotraukos „Vaikas kaimo virtuvėje“, in: *ŠAM*, GEK97426, T-N5813.

Gasiūnas I.

Jo ateljė veikė adresu Ginkūnų g. 4.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Dulinskių vestuvės Voroniuose. 1934 m.“, in: *ŠAM*, GEK116136, F-SF4472; GEK116137, F-SF4473; GEK116138, F-SF4474.

„GROŽYBĖ“

Ateljė veikė adresu Bažnyčios g. 46.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; ateljė spaudas ant nuotraukos „Juozas Miltinis Burtininko vaidmenyje V. Mykolaičio-Putino pjesėje *Valdovas*, pastatytame Šiaulių teatre. 1932 m.“, in: *PKM*, GEK23856, F5670.

Grubys M.

Kunigas, fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 6 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 5, 9, 11.

Gutmanas M.

Nurodomi adresai – Tilžės g. 135, Vilniaus g. 213*.

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė; Jonas Nekrašius*, *Fotografijos raida Šiauliuose...*, p. 26; fotografo spaudas ant nuotraukų „Adolfinos Paliušienės portretas“, in: *JIKM*, GEK6056, F1672; „Šiaulių miesto savivaldybės tarnautojai. 1931 m.“, in: *ŠAM*, GEK111700, F-SF4332; „Džiugelių šeimos portretas. 1936 m.“, in: *ŠAM*, GEK84873, F-SF2786.

Ivanauskas Stasys (1917 11 02 Daugėlaičiuose, Radviliškio vlsč., – 2006 m. Vilniuje)

1930 m. baigė Šiaulių 6-ąją pradžios mokyklą. 1934 m. pradėjo mokytis ir dirbti Geršono Zilbermano fotolaboratorijoje. Per penkerius metus iš fotografo Maušos Fligelio išmoko fotografo amato. Nuo 1938 m. – muziejaus fotolaboratorijos vedėjas*, kitais duomenimis muziejuje fotografu dirbo nuo 1940 m. rudens. Nuo 1950 m. dirbo laikraščio „Raudonoji vėliava“ fotokorespondentu. 1955 m. rudenį išsikėlė į Vilnių.

Šaltinis: *Šiaulių kraštotyrininkai*, p. 40; Pelikšas Bugailiškis*, *Gyvenimo vieškeliais*, p. 435; įrašas ranka ant nuotraukos (kitoje pusėje) „Renavo dvaro rūmai. 1938 m.“, in: *ŠAM*, GEK97432, T-N5619.

Jonavičius (Janavičius) V.

Inžinierius, fotomėgėjas, 1935 m. dalyvavo 2-ojoje Lietuvos fotomėgėjų sąjungos Kaune surengtoje parodoje.

Šaltinis: *Antrosios foto mėgėjų parodos katalogas*; įrašas pieštuku ant nuotraukos (kitoje pusėje) „Į Šiluvos atlaidus“, in: *ŠAM*, GEK51318, T-N3639.

Jurašūnas Kazys (1900 02 08 Kaune – 1975 03 31 Kaune)

Aktorius, fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 56 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 3, 4, 6, 14.

Kairauskas

Fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo Kaune Lietuvos fotomėgėjų sąjungos surengtoje parodoje (eksponuotos 2 fotografijos).

Šaltinis: *Pirmosios foto mėgėjų parodos katalogas*, p. 8.

Korsokas J.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 2 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 9.

„Lietuva“

Ateljė veikė adresu Aušros al. 60.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiauliuose...*, p. 26; ateljė spaudas ant fotografijų „Moters, vardu Sofija, portretas. 1938 m.“, in: *PKM*, GEK31772, F10225; „Berniuko portretas Pirmosios komunijos dieną. Apie 1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK118416, F-SF4675.

Lipšicas Elijošius

Tilžės gatvėje turėjo fotoreikmenų parduotuvę ir fotostudiją, atspausdindavo fotografų atneštas nuotraukas. Čia pat pardavinėjo ir vyną.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiauliuose...*, p. 26.

Liutikas Česlovas (1903 09 18 Bugenių k. Mažeikių pskr., – 1984 04 27 Sidnėjuje (Australija))

1924 m. baigė Telšių gimnaziją. 1925–1928 m. mokytojavo Kauno II gimnazijoje ir iki 1928 m. studijavo biologiją Kauno Vytauto Didžiojo universitete. 1929 m. įgijo gamtos mokslų ir kūno kultūros mokytojo kvalifikaciją. Nuo 1928 m. – pirmasis Šiaulių „Aušros“ muziejaus vedėjas. Buvo vienas *Lietuvių tautai populiariauoti draugijos „Putpelė“*, 1933 m. surengusios kilnojimąją fotografijos parodą, įkūrėjų. 1934 m. įsteigus Šiaulių kraštotyros draugijos fotografijos sekciją, išrinktas jos pirmininku. 1936–1937 m. buvo Šiaulių miesto tarybos narys. 1939 m. baigė Dotnuvos žemės ūkio akademiją. 1940 m. paskirtas Šiaulių apskrities viršininku. 1941–1942 m. buvo Lietuvos mokslų akademijos kultūros paminklų apsaugos viršininkas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

Šaltinis: *Lietuvių enciklopedija*, t. 16, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidyba, 1958, p. 375–376; įrašas pieštuku ant nuotraukos (kitoje pusėje) „Turgus Merkinėje. Apie 1934 m., in: *ŠAM*, Poz.178/II.

Liutikienė Elena

Fotomėgėja, 1935 m. dalyvavo 2-ojoje Lietuvos fotomėgėjų sąjungos Kaune surengtoje parodoje.

Šaltinis: *Antrosios foto mėgėjų parodos katalogas*.

„MENAS“

Nurodomas adresas – Vilniaus g. 158 (šalia centrinio banko)*.

Šaltinis: Ateljė reklama*, in: *Šiaurės Lietuva*, 1932 01 03, Nr. 1, p. 7; ateljė spaudas ant nuotraukų „Vyro portretas. 1928 m.“ in: *ŠAM*, GEK106345/1–5, F-SF3520/1–5; „Jaunavedžių portretas. 1933 03 06“, in: *ŠAM*, GEK100856, T-N6156; „Moters portretas. 1939 m.“ in: *ŠAM*, GEK106349, F-SF3524.

Mikuževičius Baltrus

Ateljė veikė adresu Muziejaus g. 7.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Papievis J.

Dirbo gaisrinėje. Spaude nurodomas adresas – Šiauliai–Gaisrinė.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Šiaulių autobusų stotyje. 1927 m.“, in: *JIKM*, GEK2180, F3783; „Šiaulių gatvė“, in: *ŠAM*, T-N2240.

Paukštys (Paukštis*) Matas (g. 1887)

Jo ateljė veikė adresu Klebonijos g. 6. Dirbo maždaug nuo 1922 iki 1940 m. Buvo LFPD narys, 1937–1940 m. rinktas į jos valdybą.

Šaltinis: *Visa Lietuva**, 1932, p. 344; LFPD valdybos narių sąrašas 1937 metais, in: *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 689, l. 20; fotografo spaudas ant nuotraukų „Moters portretas. 1929 m.“, in: *ŠAM*, GEK106344, F-SF3519; „Kario portretas. 1930 09 05“, in: *ŠAM*, GEK72950, T-N4819; „Jaunavedžiai Lena Račkauskaitė ir Steponas Marcišauskis vestuvių dieną“, in: *KKM*, GEK10697; „Merginų portretas. 1939 m.“, in: *ŠAM*, GEK101832, F-Sf3418.

Petkevičius A.

Jo ateljė veikė adresu Aušros al. 6.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Moters portretas. Apie 1940 m.“, in: *ŠAM*, GEK101235, F-SF3315.

Puodelis Ignas

Jo ateljė veikė Basanavičiaus gatvėje.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Rivkindas Girša (Hirša)

Jo ateljė veikė adresu Vilniaus 158/ Varpo g. k. Dirbo maždaug nuo 1925 iki 1940 m. *.

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė*; fotografo spaudas ant nuotraukų „Mergaitės portretas. 1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK93949, F-SF3073; „Jaunavedžiai. 1936 m.“ in: *ŠAM*, GEK101842, F-SF3428; „Stepo Kosmausko draugės Stefos portretas. 1940 m.“, in: *PKM*, GEK27367, F7628.

Rubinšteinas Morduchas (Maksas) Jokūbas (g. 1885)

Buvo LFPD valdybos narys. Jam talkino dukra Eta. Jų ateljė veikė adresu Rinkos g. 1, taip pat nurodomas adresas – Varpo g. 1*.

Šaltinis: LFPD valdybos narių sąrašas. 1937 m., in: *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 689, l. 20; Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiauliuose...*, p. 25*; fotografo spaudas ant nuotraukų „Dviejų merginų portretas. 1921 m.“, in: *MM*, GEK18049; „Jaunuolio portretas. 1925 m.“, in: *ŠAM*, GEK106363, F-SF3538; „Dailininkas Gerardas Bagdonavičius su dviem vyrais. Apie 1930–1935 m.“ in: *ŠAM*, GEK117472, F-SF4565; „Žydų sinagogos interjeras“, in: *LNM*, ATV20180.

Skerstonas Kazys (1895 05 01 Laižuvoje – 1979 Vilniuje)

Pedagogas ir kultūros darbuotojas. Buvo prie Šiaulių „Aušros“ muziejaus 1934 m. įsteigtos fotografijos sekcijos narys, vadovavo jos rengtiems trumpalaikiams fotografijos kursams. 1935 m. dalyvavo antrojoje LFS Kaune surengtoje parodoje.

Šaltinis: Pelikšas Bugailiškis, *Gyvenimo vieškeliais*, p. 403; *Antrosios foto mėgėjų parodos katalogas*, ranka užrašyta metrika ir fotografo pavardė ant nuotraukos (kitoje pusėje) „Lietuvos vaiko draugijos vasaros darbų aikštelė pradžios mokyklų mokiniams 1934 m. vasarą Parodų centro paviljone“, in: *ŠAM*, T-N2335.

Slezinas A.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 10 fotografijų).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 5, 8.

„Spaudos Fondo Foto Laboratorija“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukos „Dviejų mergaičių ir berniuko portretas“, in: *RKM*, GEK33203, F-VI-8139; „S. Dariaus ir S. Girėno gatvė Šiauliuose“, in: *RKM*, GEK32811, F-VI-7877.

Šaulys Vl.

Fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponuotos 8 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 3, 9, 12.

Šeras Pinchusas

Jo ateljė veikė adresu Vilniaus g. 176.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Šreiberis R.

Jo ateljė veikė adresu Tilžės g. 119.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Tydmanas M. (g. 1888)

Fotografuoti pradėjo Žeimelyje. Išleido atvirukų su Žeimelio vaizdais. Atvykęs į Šiaulius įsikūrė buvusiose Zakso patalpose Pašto g. 7*. Dar nurodomas adresas Pašto g. 1**.

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė**; fotografo spaudas ant nuotraukų „Atlaidų procesijos dalyvės. Apie 1935 m.“, in: *ŠAM*, GEK70821, F-SF2637; „Talka ūkininko sodyboje. 1936 m.“, in: *LBM*, GEK45151, MX6082*; „Būrelis jaunų moterų prie tilto per Dubysą ties Bubiais. 1936 12 13“, in: *PKM*, GEK29792, F8552*; „Janulių šeima namų aplinkoje. 1938 m.“, in: *PKM*, GEK31792.

Urbaitis J.

Jo ateljė „Aldona“ veikė adresu Valančiaus g. 21.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Vaitekūnas Vincentas (1908 10 24 –1987 06 08)

1928 m. susidomėjo tarptautine esperanto kalba, o, apsilankęs Šiaulių „Aušros“ muziejuje ir paskatintas Pelikso Bugailiško, – kraštotyra, tapo Šiaulių kraštotyros draugijos nariu. 1933–

1940 m. buvo atsakingasis draugijos sekretorius, nuolat dalyvavo etnografinėse ekspedicijose, rinko tautosaką, rengė liaudies meno parodas. 1934 m. prie muziejaus įsteigus fotografijos sekciją, išrinktas jos sekretoriumi. Nuo 1933 m. bendradarbiavo periodinėje spaudoje.

Šaltinis: Pelikšas Bugailiškis, *Gyvenimo vieškeliais*, p. 436; Skirmantas Valiulis, Stanislovas Žvirgždas, *Fotografijos slėpiniai*, p. 90.

Vaitkus Stasys (1907 12 28 – 1989 08 11)

1937–1944 m. dirbo Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Skulptorius, geras muziejinio darbo žinovas, muziejaus ekspozicijų, etnografijos bei istorijos, montažų, techninių darbų, parodų meninės dalies vykdytojas, braižytojas, škicuotojas ir fotografas etnografinėse ekspedicijose bei žvalgomosiose išvykose, meno sekcijos vedėjas. Vėliau dirbo Vilniaus dailės institute.

Šaltinis: Pelikšas Bugailiškis, *Gyvenimo vieškeliais*, p. 435.

Vitkauskas* (Vilkauskas) K.

Fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 10 fotografijų).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 4, 13*.

Zaksaitė Šošana (1909–1959)

Baigė Šiaulių žydų gimnaziją. Fotografijos pagrindų išmoko iš tėvo, žymaus Šiaulių fotografo Chaimo Izraelio Zakso, vėliau fotografijos mokėsi Rygoje. Apie 1930 m. ėmėsi savarankiško verslo ir tuo metu buvo vienintelė moteris fotografė mieste. Ištaigingai įrengtą atelję atidarė Vilniaus g. 166, tačiau savo meistriškumo pademonstruoti nespėjo – čia Zaksaitė sutiko būsimąjį vyrą Abrahamą Rabinovičių, 1931 m. pora susituokė ir netrukus išvyko į Palestiną. Įgytas profesines žinias pritaikė tenai – Tel Avive ji atidarė savo fotostudiją.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiauliuose...*, p. 25; fotografės spaudas ant nuotraukų „Mažos mergaitės portretas. 1931 07 02“, in: *ŠAM*, GEK100871, T-N6171; „Julius Švambaris su žmona Viktorija. 1931 08 15“, in: *ŠAM*, GEK63894, T-N4020.

Zaksas Chaimas Izraelis (1867–1935 Palestinoje)

Fotoatelję atidarė Raseiniuose ir ten dirbo iki 1900 m. pabaigos, po to išvyko gyventi į Šiaulius. Iš pradžių dirbo Jankelio Arnsono atelję, kurią perėmė ir nuo 1885 m. pavadino „MODERN“. Po Pirmojo pasaulinio tėsė darbą nuosavame name Pašto g. 7. 1931 m. nurodomas adresas – Turgavietės 7*. Fotografavo ne tik studijoje, bet ir miesto šventes bei

renginius. Aktyviai dalyvavo visuomeninėje bei politinėje veikloje, sionistų judėjime. 1932 m. išvyko į Palestiną, po trejų metų mirė.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932*, p. 344; Jonas Nekrašius, *Fotografijos raida Šiauliuose...*, p. 25; fotografo spaudas ant nuotraukų „Vyrų sportiniai pratimai“, in: *UKM*, GEK9217, F3680; GEK9219, F3682; „I Lietuvos sporto olimpiados dalyvės. 1924 m.“, in: *PKM*, GEK26824, F6955; Šiaulių miesto valdyba. 1927 m.“ in: *ŠAM*, GEK111699, F-SF4331; „Medinis pastatas Vilniaus gatvėje Šiauliuose. 1932 m.“, in: *ŠAM*, T-N2241.

Zilbermanas Geršonas

Reklamoje nurodoma: „Mimoza“, optikos ir fotografijos prekyba ir fotolaboratorija“. Adresas – Vilniaus g. 152.

Šaltinis: Fotolaboratorijos reklaminis vokelis, in: *ŠAM*, F-Sp1252.

Zdzichauskas Vladas (1903 08 10 Šiauliuose – 1980 12 30 Šiauliuose)

Kraštotyrininkas. Riazanėje baigė penkias gimnazijos klases, 1923 m. – Šiaulių berniukų gimnaziją, 1929 m. – Lietuvos universitetą. Dirbo matematikos mokytoju. Nuo 1923 m. bendradarbiavo Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Nufotografavo ir nupiešė daug etnografinių objektų, sudarė Šiaulių miesto gatvių kartoteką, miesto fotografijų albumą. Rinko medžiagą apie Šiaulių miesto memorialines vietas ir paminklus.

Šaltinis: *Šiaulių kraštotyrininkai*, p. 109.

TRYŠKIAI

Almanas K.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Trys dirbantys vyrai šalia medinio pastato“, in: *ŽAM*, GEK35596; „Palangos laisvamaniai su svečiais. Iš kairės antras – Alfonsas Žukauskas, penktas – dr. Jonas Šliūpas. Apie 1928 m.“, in: *BKM*, GEK13925; „Tryškių šaulių taryba būrio štabe. 1938 m.“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 218.

Budginas Kazimieras (1906–1987)

Į Tryškius atsikėlė iš Kiršių, kur uošvių namuose turėjo įsirengęs fotostudiją. Tryškiuose, be fotoateljė, dar atidarė arbatinę, vėliau – vyninę ir kepyklą, Kuršėnuose restoraną. Budginas fotografavo be elektros, dažniau kieme. Šešios 9x14 nuotraukos kainavo apie 3 Lt. Apie 1937 m., pardavęs vyninę ir restoraną, su šeima atsikėlė į Telšius ir atidarė galanterijos-

trikotažo parduotuvę. Prie fotografijos amato grįžo tik po to, kai pirmaisiais sovietinės okupacijos metais buvo priverstas likviduoti parduotuvę. Fotografuoti išmokė brolių Alfonsą Šaltinis: Almantas Šlivinskas, *Kuklūs žemaičiai, palikę pėdsaką Lietuvos fotografijos istorijoje*, p. 5; fotografo spaudas ant nuotraukos „Laukuvos visuomenės veikėjas, vargonininkas Jurgutis su instrumentais, kuriais mokėjo groti. Apie 1930 m.“, in: *ŽAM*, GEK34910, F3111.

UŽVENTIS

Baltrušaitis Bronislovas (g. 1895 Užgirio k., Vaiguvo vlsč., – 1957)

Fotografuoti išmoko iš Gecevičiaus, gyvenusio Vidsodyje netoli Luokės. Ateljė Užventyje, Kapų gatvėje, įsteigė 1924 m. Fotografo amato išmokė ir sūnų Bronislovą. Tėvui sūnus padėdavo per atlaidus. Per Šilinės tėvas su sūnumi Šiluvoje išnuomodavo kambarį, apdegusios pieninės patalpose įsirengdavo laboratoriją, pasamdydavo dar porą padėjėjų. Sūnus fotografuodavo, tėvas su padėjėjais ryškindavo negatyvus ir spausdindavo nuotraukas. Baltrušaičiai fotografuodavo ir Verpenoje per šv. Onos atlaidus. 1932 m. vasarą tėvui iš Užvenčio išsikėlus į Varnius, sūnus liko dirbti fotografu Užventyje.

Šaltinis: Regina Musneckienė, *Fotografai*, p. 1; Jonas Nekrašius, *Senoji Kelmės fotografija*, p. 3; fotografo spaudas ant nuotraukų „Nežinomos moters portretas. Apie 1926 m.“, in: *KKM*, GEK9353; „Mokiniai su mokytoju. Užventis“, in: *ŠAM*, GEK101241, F-SF3321; „Mokytojas P. Gegeckas su mokiniais. Apie 1929 m.“, in: *ŠAM*, GEK79310, T-N4984.

Veikša A.

Fotografavo ketvirtajame dešimtmetyje.

Šaltinis: Valentinas Lukonas, *Fotografijos raida Kelmės krašte*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukos „Užvenčio klebonas Aleksas Kinderis ir „Pavasario“ vyrų kuopos pirmininkas bei pavasarininkų išlaikomo knygyno vedėjas Bronius Žymantas knygyne. 1938 m.“, in: *KKM*, GEK4333.

ŽAGARĖ

Almanas H.

Fotografavo apie 1920 m.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.*, p. 22.

Budavas A.

Jo ateljė pavadinta „Foto-Dailė“ veikė adresu Kęstučio g. 34.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.*, p. 23.

Cerpinskis (Cierpinskis) Kostas (Konstantinas) (1887 Rokvėnų k., Skaistgirio vlsč., – 1972 07 25 Vilniuje)

1914 m. Kostas su borliu Jonu buvo pašaukti į caro kariuomenę. 1915 m. Jonas žuvo, o Kostas pateko į vokiečių nelaisvę, kartu su kitais belaisviais karininkais buvo internuotas Danijoje, dirbo žemės ūkyje. Ten išmoko danų, švedų, norvegų kalbas. 1919 m. grįžęs į tėviškę pradėjo fotografuoti Joniškį, Skaistgirį, Šiaulius, Pakruojį, kitus aplinkinius miestelius, kuravo 1914 m. Radviliškyje įsteigtą parapijos biblioteką. Apie 1920 m. Žagarėje įsteigė ateljė*, o 1922 m. knygyną. Apie 1924 m. apsigyveno Šiauliuose, buvo vienas „Aušros“ muziejaus steigėjų, Kraštotyros draugijos sekretorius. Cerpinskis mokėjo apie dešimt užsienio kalbų, kolekcionavo knygas, ekslibrisus, pašto ženklus, atvirukus. Matyt pomėgis filokartijai paskatino imtis atvirukų leidybos, per 1920–1927 m. laikotarpį išleido per 111 numeruotų atvirukų su Kauno, Tauragės ir Šiaulių apskrities vietovių vaizdais. Pats fotografavo ir tapė Lietuvos vaizdus, beveik visiems atvirukams panaudotos jo paties fotografijos.

Šaltinis: *Senieji Šiauliai atvirukuose. 1902–1944*, p. 285; Loreta Ripskytė*, *Joniškio krašto senieji fotografai*, p. 38.

Elkaitė Sorė

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Elkonaitė

Dirbo apie 1936 m., nurodomas adresas – Turgavietė.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.*, p. 23.

Koris A.

Dirbo apie 1938 m. Jo ateljė vadinosi „Ryga“. Turėjo ateljė ir Rygoje. Antrojo pasaulinio karo metais sovietų nužudytas.

Šaltinis: Loreta Ripskytė, *Joniškio krašto senieji fotografai*, p. 39.

Laurinavičius Antanas (m. 1958 Šiauliuose)

Veikiausiai atvyko iš Nemakščių. Žagarėje ateljė įsteigė 1928 m. Buvo geriausias fotografas mieste, meniškos prigimties žmogus, rašė scenarijus, piešė ir gamino dekoracijas Žagarėje veikusios Dailės, meno ir spaudos darugijos „Menas“ vaidinimams. Jo ateljė sienas puošė paties darytos miesto vaizdų nuotraukos, atspausdintos žalio bromo popieriuje. 1931 m. laikas nuo laiko vietos laikraštyje *Žagarės aidas* pasirodydavo reklaminis skelbimas, siūlantis Laurinavičius fotolaboratorijoje „Progres“ įsigyti gražiausių ir įdomiausių Žagarės bei jos apylinkių vaizdų. Retušuotojomis dirbo fotografo žmona ir Anatolija Gedžienė. 1941 m. persikėlė į Šiaulius, dirbo fotografo ateljė Vilniaus gatvėje. Pokario metais ištremitas į Sibirą. Po tremties grįžo į Šiaulius pasiligojęs, netrukus mirė.

Šaltinis: A. Laurinavičiaus reklama, *Žagarės aidas*, 1931 07, Nr. 4 (6), p. 3; Jonas Nekrašius, *Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.*, p. 23–24; fotografo spaudas ant nuotraukų „Universalinės parduotuvės vidus. 1928 m.“, in: *ŠAM*, GEK84868, F-SF2781; „Žagarės dvaro parkas. 1936 m.“, in: *ŠAM*, GEK97442, T-N5628; „Švėtės upėje besiirstantys iškylautojai“, in: *ŠAM*, F-SF2780; „J. Maslausko portretas. 1938 01 19“, in: *JIKM*, GEK5349, F1430.

Sabselbanis* (Sabselbanas) Volfas

Nurodomi ateljė adresai – Turgavietė Nr. 17 ir Turgaus g. 33*. Pagal spaudus ant nuotraukų ketvirtajame dešimtmetyje dirbo Telšiuose.

Šaltinis: Jonas Nekrašius*, *Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.*, p. 22; fotografo spaudas ant nuotraukų „Marytė ir Karolina Baikštytės. 1923 m.“, in: *ŠAM*, GEK29362, T-N3122*; „Siena su Latvija. Apie 1925–1928 m.“, in: *ŠAM*, GEK118389, F-SF4696; „Bulius. Apie 1925–1928 m.“ in: *ŠAM*, GEK118407, F-SF4666.

Zauberblatienė H.

Jos ateljė veikė adresu Pakalnės g. 4. Dirbo apie 1938 m.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.*, p. 25.

TAURAGĖS APSKRITIS

NAUMIESTIS (TAURAGĖS NAUMIESTIS)

Bliumbergas P.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Nežinomo vyro portretas. 1932 m.“, in: *F. Švelnio šeimos archyvas*.

Blumbergas ir Benjaminavičius

Šaltinis: Forografų spaudas ant nuotraukos „Laidotuvės Naumiestyje. Apie 1934–1935 m.“, in: *LNM*, ATV18461.

PAJŪRIS

Sadovskis A.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Kretingos vienuolyno vienuoliai. 1937 m.“, in: *ŠAM*, GEK71222, T-N5369.

SKAUDVILĖ

Petkus J.

Buvo laikrodininkas, fotografas ir muzikantas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 3 fotografijos).

Šaltinis: Algimantas Miškinis, *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. 2, p. 150; 1933 m. *kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 10, 12.

ŠVĖKŠNA

Didjurgis Pranas

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Moters portretas“, in: *MLIM*, GEK65483, IR-4612; „Du vyrai vežime“, in: *ŠAM*, GEK30166, F-SF486; „Dviejų merginų portretas“, in: *ŠAM*, GEK30152, F-SF472.

Meškerys A.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Žemaičių plento tiesėjai. Apie 1925 m.“, in: *KKM*, GEK11521, N1569.

TAURAGĖ

„BIRUTĖ“

Elektros fotografija „Birutė“ veikė adresu Plento g. 24.

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Luomių parapijos kūrimasis. 1934 m.“ (dėlionė iš penkių vaizdų: kunigo J. Eičio portreto, senosios ir naujosios bažnyčios bei naujosios klebonijos, naujosios bažnyčios vidaus), in: *TSM*, GEK207; „Berniuko portretas. 1932 m.“, in: *ŠAM*, GEK34933, F-SF767.

Grinbergas Hirša (Hiršas*)

Šaltinis: *Visa Lietuva**, 1922, p. 346; fotografo spaudas ant nuotraukos „Moters portretas. 1928 m.“, in: *ŠAM*, F-SF4218.

Jagutis Konst.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346.

Konienė E.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Moksleivės, pirmosios Kelmės elektrinės savininko dukros Liūnės Ivoškaitės portretas. 1932 m.“, in: *KKM*, GEK2381; „1934 m. laidos moksleiviai katalikai su kapelionu Steponavičiumi“, in: *TSM*, GEK2734, I135; „Artilerijos pulkas Plungėje. Apie 1934 – 1936 m.“, in: *ŠAM*, GEK69617, T-N5254; „Tauragės dragūnų pulko kareivis Antanas Lideika. 1937 m.“, in: *KKM*, GEK7559.

Krivavnikas A.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 12 fotografijų).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 9, 10.

Meškerys Juozas (1900 11 17 Klausučių k., Biržų vlsč., – 1990)

Šeimoje augo trylika vaikų. Fotografuoti išmoko savarankiškai apie 1918 m.. Nuo 1922 m. Meškeryų šeima gyveno Požerūnų k. netoli Tauragės, apie 1928–1929 m. įsikūrė Tauragėje, Skalbyklos gatvėje. Čia Juozas įsirengė fotopaviljoną. Buvo labai apsiskaitęs, mokėjo vokiečių, lenkų, latvių, rusų kalbas, plačiai garsėjo kaip geras specialistas, turėjo keletą mokinių, pas jį konsultuotis atvykdavo fotografai iš Rygos bei kitų vietovių. Fotografuoti važiuodavo į Kauną, Šiluvos atlaidus. Aparatams gabenti prie dviračio buvo prisitaisęs specialius krepšius. Fotografavo miesto vaizdus bei apylinkes, įvairiose šventėse, atlaiduose, turguose. Iš ožkų odos gamindavo kokybiškus būgnus. Grojo kapeloje mandolina, gitara ar balalaika. Po karo vertėsi sunkiai, laikas nuo laiko važiuodavo padirbėti į Kaliningrado sritį. Palaidotas Papušynio k. (Kelmės r.) kapinėse.

Šaltinis: *Fotografijos istorija Tauragėje*, [interaktyvus]; Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 138–139.

Šereševskaitė E.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukų „Tauragės mokytojų seminarijos gimnasčių kompozicija. 1930 m.“, in: *LNM*, ATV16737; „Tauragės mokytojų seminarijos II kurso studentai“, in: *LNM*, ATV16738.

Vymeris H.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 7 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 10.

Zolinas S.

Ateljė veikė adresu Dariaus ir Girėno al. 23.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Merginos, vardu Ona, portretas. 1939 m.“, in: *LNM*, GRD58616, Ft1766; „Vaikino portretas. Apie 1940 m.“, in: *ŠAM*, GEK117542, F-SF4611.

UPYNA

Daunis Kazis

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Būrys mokinių su mokytojais ir kunigu. 1925 04 04“, in: *GKM*, [be. Nr.].

TELŠIŲ APSKRITIS

ALSĖDŽIAI

Vyniautas J.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponavo 1 fotografiją).

1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas, p. 13; įrašas pieštuku ant nuotraukos „Brolis ir sesuo Domicelė ir Dominykas Bružai. Apie 1922 m.“, in: *ŽAM*, GEK31398.

DŽIUGINĖNAI

Perkovskis (Perkauskas) Juzefas (1896 11 23 – 1940 07 24 Džiuginėnuose)

Profesionalus dailininkas. Baigė Varšuvos E. Konopčinskio gimnaziją. Po motinos mirties (1907 m.) vis daugiau laiko leido motinos gimtinėje Džiuginėnų dvare. 1923 m. pradėjo studijuoti Taikomojo meno mokyklos Grafikos skyriuje. Dalyvavo įvairiose parodose.

Susidomėjo žemaičių liaudies menu, ėmė rinkti jų pavyzdžius. 1915–1922 m. ir 1928–1940 m. Džiuginėnuose gyveno nuolatos. Mokytojavo Telšių gimnazijoje bei lenkų progimnazijoje. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponavo 62 fotografijas). Žemaičių „Alkos“ muziejuje saugomi šeši Perkovskio fotografijų albumai (per 400 fotografijų) su Žemaitijos gamtos vaizdais ir liaudies meno pavyzdžiais. Šaltinis: Vacys Vaivada, [įžangos žodis], in: Juzefas Perkovskis, *Žemaičių liaudies meno ornamentas: forma ir simbolika*, p. 8–9; *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 3, 5, 8, 9, 11, 12.

KIRŠIAI

Budginas Kazimieras

Gimė. Laukuvoje (Šilalės r.). 1925 m. mokėsi pas Rietavo fotografą Aroną Epelį. Mokslas truko šešis mėnesius ir kainavo 500 Lt. Iki 1927 m. Budginas liko dirbti pas mokytoją pagalbinio meistro, 1928–1929 m. tarnavo kariuomenėje Kaune, karo aviacijos dalinio aerofotografijos grupės laborantu. 1930 m. vedė ir uošvių ūkyje Kiršiuose bandė ūkininkauti bei jo namuose atidarė fotoateljė. Apie 1933 m. su žmona išsikėlė į Tryšius. Žr. Tryškiai.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Eigirdžių parapijos jaunimas iškyloje dviračiais. Apie 1932 m.“, in: *ŽAM*, GEK32915.

LUOKĖ

Daunys* (Daunis) Kazys* (Kazis**)**

Jo ateljė veikė Telšių gatvėje.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona su jį lydinčiais asmenimis prie Luokės valsčiaus pastato“, in: *ŽAM*, GEK19765, F1198*; „Ugniagesių šventė Luokėje. 1928 05 15“, in: *ŠAM*, GEK7700, T-N5201; „Grupė kunigų prie automobilio. 1927 m.“, in: *MM*, GEK20626**; „Žmonių minia aikštėje“, in: *ŠAM*, GEK41113, F-SF1174.

„VILNIUS“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Luokės bažnyčia“, in: *MM*, 20629; „Javapjūtės talka ūkininko laukuose“, in: *MM*, GEK20631; „Šventė ant Šatrijos kalno. Apie 1934–1935 m.“, in: *MM*, GEK20635.

NEVARĖNAI

Domkūnas S.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Valstiečiai Nevarėnų klebono laukuose“, in: *ŽAM*, GEK9824, F456; „Namų ruošos kursų dalyvės. Apie 1934–1935 m.“, in: *ŽAM*, GEK19073, F989; „Kunigas Liulys su valstiečiais laukuose“, in: *ŽAM*, GEK9824, F456.

PLUNGĖ

Berkovičius M.

1909 m. pas jį fotografijos mokėsi Ignas Stropus.

Šaltinis: Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, p. 106; fotografo spaudas ant nuotraukų „Moters portretas. Apie 1927 m.“, in: *ŠAM*, F-SF3999; „Jaunos moters portretas. XX a. 3 dešimtmetis“, in: *LBM*, GEK43869, MVIII5043; „Gaisrininkai. 1939 m.“, in: *LNLM*, ATV18890.

Butkus P.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Dvasininkai religinėse iškilmėse“, in: *ŽAM*, GEK32528.

Česnauskas Ignas

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Česnauskas Kazys

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Stropus Ignas

Palangos fotografas. Žr. Palanga. Plungėje dirbo 1930–1933 m.

Šaltinis: Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, p. 107;

RIETAVAS

Epelis Aronas

Turėjo mokinius V. Šakį ir K. Budginą, kuris 1925 m., sumokėjęs 500 Lt, šešis mėnesius mokėsi fotografijos paslapčių. Po to iki 1927 m. Epelis jį samdė dirbti pagalbinio meistro.

Šaltinis: Almantas Šlivinskas*, *Kuklūs žemaičiai, palikę pėdsaką Lietuvos fotografijos istorijoje*, p. 5; fotografo spaudas ant nuotraukų „Namų ruošos kursų dalyvės. 1933 08 25“, in: *LBM*, GEK32686, MVII3634; „Rietavo bažnyčia. 1938 m.“, in: *ŽAM*, GEK7287, F273.

Ipelis Volfas

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Ržešanskis (Rzešauskis) J.

Grafas, fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponuotos 23 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 3, 4, 10, 12, 13.

Šakys V.

Fotografijos mokėsi pas Aroną Epelį. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 3 fotografijos).

Šaltinis: Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, p. 103; *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 9; fotografo spaudas ant nuotraukos „Rietavo dramos būrelio nariai, suvaidinę spektaklį „Sąžinė“. 1937 m.“, in: *ŽAM*, GEK24167, F1401

TELŠIAI

Boruchovičius* (Borochovičius) Fišelis**

Jo ateljė vadinosi „MENAS“, nurodomi adresai – Turgaus g. 36*, Didžioji g. 36**. 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 2 fotografijos).

Šaltinis: *Visa Lietuva***, 1932, p. 344; *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 11; fotografo spaudas ant nuotraukų „Kalėdos vaikų darželyje. Telšiai, apie 1926 m.“, in: *LNM*, GRD19946, ATV13163*; „Durpyno darbininkai. Apie 1927–1928 m.“, in: *ŽAM*, GEK34604, F3050; GEK34605, F3051*; „Telšių panorama“, in: *ŽAM*, GEK33491, F2692; Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona su jį lydinčiais asmenimis prie Varnių valsčiaus pastato durų“, in: *ŽAM*, GEK19763, F1196; „Varniai apie 1925–1939 m.“, in: *ŽAM*, GEK30239, F2479.

Boruchovičius Fišelis, Braudaitė S.

Ateljė veikė tuo pačiu pavadinimu – „MENAS“.

Šaltinis: Fotografų spaudas ant nuotraukų „Du nežinomi vyrai“, in: *ŽAM*, GEK31132; „Šventė Telšiuose“, in: *ŽAM*, GEK25378, F1538.

„DAILĖ“

Ateljė savininkas nenurodomas, tačiau adresas Didžioji g. 78 sutampa su tuo pačiu pavadinimu veikusios Hiršos Leibovičiaus ateljė.

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Šeima prie kepyklos-cukrainės“, in: *MM*, GEK17741; „Telšių dailių amatų mokyklos moksleivių išvyka slidėmis. Apie 1932 m.“, in: *ŽAM*, GEK29986, F2428.

Kaplanskaitė Feitska (apie 1898 Telšiuose – 1941 Telšiuose)

Žymaus Telšių fotografo Chaimo Kaplanskio dukra. Nuo mažumės stropiai mokėsi iš tėvo amato paslapčių, nuo ankstyvos jaunystės savarankiškai fotografavo ne tik paviljone. padėjo tėvui, iš jo ir išmoko fotografuoti. Buvo linksmo būdo, mėgo žmonių draugiją, dar ankstyvoje jaunystėje pradėjo fotografuoti savarankiškai ne tik paviljone, bet ir jo ribų. Apie 1925 m. ištekėjo už Icchako Taico. 1925 m. ištekėjusi kartu su vyru Icchaku Taicu perėmė tėvo ateljė. Ji priiminėdavo klientus ir fotografuodavo, vyras dirbo laboratorijoje. Po tėvų mirties ateljė reikalai suprastėjo, tačiau išliko populiarai. Ir toliau buvo naudojamas spaudas vien tik su Kaplanskio pavarde. 1941 m. Taicų šeima buvo nužudyta Telšių gete.

Šaltinis: Marina Petrauskienė, *Fotografo keliu*, p. 26–29.

Kaplanskis Chaimas (m. 1935 Telšiuose)

Telšiuose steigti fotoateljė gubernatoriaus leidimą jis gavo 1894 m. Tai tapo vieninteliu Kaplanskių šeimos pragyvenimo šaltiniu. Žmona tvarkė verslo ir ūkio reikalus, vyras, vaikų padedamas, rūpinosi fotografija. Ateljė veikė adresu Didžioji g. 13. Fotosalonas buvo erdvus, madingai tvarkomas. Daug fotografuodavo gamtoje. Fotografo kelią pasirinko trys Kaplanskių vaikai: Mošė, Feivelas ir Feitska. Apie 1920 m. abu broliai emigravo į Palestiną, ten sukūrė šeimas, tapo profesionaliais fotografais. Duktė Feitska liko su tėvais, laikui bėgant perėmė šeimos verslą. Palaidotas Telšių žydų kapinėse. Dalis archyvo išliko, saugoma Tešių „Alkos“ muziejuje.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; Marina Petrauskienė, *Fotografo keliu*, p. 26–31; fotografo spaudas ant nuotraukų „Vaikas ant medinio arkliuko. 1930 m.“, in: *ŽAM*, GEK33264, F2604; „Nežinomo kunigo portretas. 1940 m.“, in: *MM*, GEK11619/1, F2461/1.

Leibovičius Hirša

Jo ateljė „DAILĖ“ apie 1925–1941 m. veikė adresu Didžioji g. 78.

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė; fotografo spaudas ant nuotraukų „Telšių amatų mokyklos mokinių pagaminti baldai parodoje. 1938 09 03–04“, in: *ŽAM*, GEK16816, F752; GEK16819, F755; GEK16820, F756; Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos sutikimas Telšių geležinkelio stotyje. 1936 07 03“, in: *ŽAM*, GEK31120; GEK31123.

Mikulskis J.

Fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponuota 13 fotografijų).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 3, 4, 5, 10, 15.

Milevičius F.

Fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos Šiauliuose surengtoje parodoje (eksponuota 4 fotografijų).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 4, 5, 10.

Petrauskas Stasys

Į Telšius atsikėlė iš Sedos. Ateljė mieste įsteigė 1933 m. adresu Didžioji g. 6. Ne tik fotografavo, bet ir leido atvirukus. 1936 m. įsidarbino kauniečių Jono Karvelio ir Jono Rinkevičiaus knygyno Telšių filiale ir iki 1940 m. užsiėmė atvirukų leidyba.

Šaltinis: Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija*, p. 104; fotografo spaudas ant nuotraukų „Užgavėnių kostiumai“, in: *ŽAM*, GEK5638, F79; „Telšių amatų mokyklos mokiniai kelia inkilus miesto kapinėse. Apie 1935–1937 m.“, in: *ŽAM*, GEK35594; „Nevardauskaičių virtuvėje“, in: *ŽAM*, GEK30238, F2478; „Du kunigai kopose prie jūros“, in: *ŽAM*, GEK30617.

Šabselbanas* (Sabselbanas, Sabselban***, Šapzelbonas****) Volfas**

Į Telšius atsikėlė iš Žagarės. Ateljė „Foto-Elektro-Salonas“ veikė Kęstučio g. 32.

Šaltinis: *Visa Lietuva*****, 1932, p. 344; fotografo spaudas ant nuotraukų „Vilniaus lietuvių skautų klajoklių stovykla ant Šatrijos kalno. 1928 07 24“, in: *LNM*, Ft3054; „Medicinos daktaro P. Šimkevičiaus portretas. Apie 1935 m.“, in: *ŽAM*, GEK10606, F523*; „Tverų valsčiaus viršaičio Jono Jakšto portretas“, in: *ŽAM*, GEK30577; „Telšių mokytojų seminarijos pstatas“, in: *ŽAM*, GEK31537****.

Treimanas E.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 5 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 10, 13.

TVERAI

Straukas Ignas

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Talka kaimo sodyboje. 1929 m.“, in: *ŽAM*, GEK32103.

Stauskas J.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 2 fotografijų).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 5, 12.

VARNIAI

Baltrušaitis Bronislovas (g. 1895 Užgirio k., Vaiguvos vlsč., – 1957)

Į miestelį atvyko iš Užvenčio (žr. Užventis). Savo ateljė pavadino „Lietuva“. Varniuose dirbo 1932–1946 m., po to iki pat mirties (žuvo autoavarijoje) gyveno ir dirbo Kelmėje. Nuo 1949 m. nuotraukas antspaudavo jubiliejiniu 25-erius veiklos metus žyminčiu spaudu.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Senoji Kelmės fotografija*, p. 3; Regina Musneckienė, *Fotografai*, p. 1; fotografo spaudas ant nuotraukų

„Dviejų moterų ir vyro portretas (keturių kadru ant vieno lakšto atspaudai)“, in: *KKM*, GEK9352; „Vestuvininkai. 1938 m.“, in: *KKM*, GEK9362; „Fotografas Bronius Baltrušaitis su antrąja žmona. Apie 1940–1941 m.“, in: *KKM*, GEK9354.

Bogumila Kazimieras (g. apie 1905)

Su šeima į Lietuvą grįžo 1918 metais iš Rusijos. Kiek pagyvenę Lietuvoje, jie vėl išvyko į užsienį. Pirmasis išvyko tėvas. Apie 1930 m. į Argentiną išvyko motina su jaunesniu sūnumi. Kazimieras dar kurį laiką gyveno Varniuose, vertėsi fotografija. Fotografavo įvykius, pastatus, darė nuotraukas pasams. 1935–1939 m. fiksavo Varnius, senus, veikiausiai griauti paskirtus medinius pastatus. Apie 1939 m. ir jis išvyko pas motiną ir brolių. Bogumilos stiklinių negatyvų archyvą „Alkos“ muziejuje sudaro 112 vienetų.

Šaltinis: Marina Petrauskienė, *Lobis „Alkos“ muziejuje*, p. 48–49; fotografo spaudas ant nuotraukos „Lietuvos Nepriklausomybės paminklas prie kelio Varniai–Laukuva“, in: *LNM*, ATV7209.

TRAKŲ APSKRITIS

AUKŠTADVARIS

Vaismanas S.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Marytė, Staselis ir Albertas Januliai. 1935 m.“, in: *PKM*, GEK 31791, F10202; „Užkarda prie miško „Pas užgrobtą Vilniaus žemę“. Aukštadvaris, 1933 m.“, in: *LNM*, B Ft2920.

KAIŠIADORYS

„ŠVIESA“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukos „Sanitarijos kursų dalyviai. 1935 m.“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 244.

VIEVIS

Fainavičius Kušelis

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

ŽASLIAI

Turecas J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Žaslių bažnyčia. XX a. 3–4 dešimtmetis“, in: *LNM*, B Ft2979.

Tuvecaitė Riva

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

ŽIEŽMARIAI

Galperas Izaokas

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Šadevičius Leiba

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Vaineras L.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

UKMERGĖS APSKRITIS

PAGIRIAI

Taujanskis* (Taujanskas, Taujauskas***,) Jeroslavas** (Jeron***)**

Šaltinis: *Visa Lietuva****, 1922, p. 346; *Visa Lietuva***, 1932, p. 344; fotografo spaudas ant nuotraukos „Pagirių pradžios mokyklos mokiniai ir mokytojai. 1924 m.“, in: *UkKM*, GEK5568, F2303*.

ŠIRVINTOS

Brolių Ibedų fotografija

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukų „Jaunųjų ūkininkų ratelio dalyviai šventėje Musninkuose prie bažnyčios. 1936 m.“, in: *UkKM*, GEK5577, F2312; „Jaunalietuvių šventė Musninkuose. 1937 m.“, in: *UkKM*, GEK13960, F2963.

Ibedas (J.)

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Šešuolių jaunalietuvių ir šauliai sutinkant vyskupą Šešuoliuose. 1935 m.“, in: *UkKM*, GEK13958, F2961; „Širvintų šaulių ugniagesių komanda. 1938 m.“, in: *UkKM*, GEK13963, F2966.

Reizenmanas M.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Širvintų suaugusiųjų mokymo kursai. 1930 m.“, in: *UkKM*, GEK7215, F2365; „Giedraičių jaunalietuvių 5-mečio minėjimas. 1935 10 06“, in: *UkKM*, GEK13495, F2788; „Širvintų šaulių moterų būrio vėliavos šventinimas. 1939 07 16“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 238.

UKMERGĖ

Baer ir Levi

Jų ateljė veikė adresu Kauno g. 32.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Ūkininkas Antanas Sinkevičius iš Narsiūnų kaimo su nežinomu vyru kariuomenėje“, in: *ZKM*, GEK10040, F5512; „Mokytojų kursų Ukmergėje dalyviai. 1920 m.“, in: *UkKM*, GEK5551, F2286.

Gecevičius Č.

Ateljė veikė Sodų gatvėje.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Grupė karių prie palapinių“, in: *LNМ*, GRD43424/1049, Ft574.

Kavaliauskas* (Kovaliauskas) M.**

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 7 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 9*, 13**.

Levis Mauša

Nurodomi ateljė adresai – Kauno* g. 15 ir Gedimino g. 66**.

Šaltinis: *Visa Lietuva***, 1932, p. 344; fotografo spaudas ant nuotraukų „Pirmieji Ukmergės skautai. 1924 02 25“, in: *UkKM*, GEK15314, F3067; „I pėstininkų DLK Gedimino pulko I kuopa. 1926 m.“, in: *UKM*, GEK21864, F6580; „Ukmergės III pradžios mokyklos 1932 m. laida“, in: *UkKM*, GEK16008, F3162*.

MICOBY

Ateljė veikė adresu Gedimino g. 29.

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukos „Dvi nežinomos jaunos moterys tautiniais drabužiais“, in: *UkKM*, GEK20570, F3848.

Norvilaitė-Skorpikienė

Jos ateljė „NAUJOJI FOTO-STUDIJA“ veikė adresu Kauno g. 37.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukos „A. Balna su šeima. 1938 m.“ in: *KEM*, GEK14411.

Perkas Percas

Jo ateljė veikė adresu Dvinsko* (Vytauto**) g. 30. Fotografavo miesto vaizdus.

Šaltinis: *Visa Lietuva***, 1932, p. 344; fotografo spaudas ant nuotraukų „Kunigo K. Jurkaus portretas. 1927 m.“, in: *UkKM*, GEK15322, F3075*; „O. Ališauskienė su dukromis. 1936 m.“, in: *LNМ*, ATV18420; „Puskarininkis A. Stakėnas. 1940 m.“, in: *PKM*, GEK25813, F6400; įspaudas nuotraukoje „Ukmergės vidurinės amatų mokyklos mokinių orkestras. 1939 m.“, in: *UkKM*, GEK8289, F2474.

Romanovskis (Romanauskas*) Michailas

Kilęs iš Ukmergės apskrities bajorų giminės. Mokėsi Liepojos geležinkelio technikos mokykloje, ją uždarius baigė Gomelio technikos mokyklą. 1984 m. su broliu Bronislovu nusipirkę sodybą, įsikūrė Ukmergėje. 1895 m. atidarė ateljė Dvinsko (Vytauto) g. 26. 1931 m. nurodomas tas pats adresas kaip ir Pereco Perko – Vytauto g. 30. Fotografavo miesto vaizdus. Šaltinis: „Ukmergės kraštas fotografijose“, in: *Ukmergės žinios*, 2012 01 20, Nr. 6, p. 7; fotografo spaudas ant nuotraukų „Grupė vaikų su nežinoma moterimi, 1926 m.“, in: *UkKM*, GEK5974, F2524*; „Pirmoji komunija. 1928 m.“, in: *LNM*, ATV22231.

UTENOS APSKRITIS

ANYKŠČIAI

Beinoravičius R.

Turėjo ateljė „Grožybė“.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Daušiškių pradžios mokyklos išleidžiamoji klasė“, in: *ŠAM*, T-N2198.

Kopans N.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Konstancija ir Juozas Pavilioniai su vaikais Brone ir Juozu. 1928 m.“, in: *VŽM*, GEK3782, F812.

Kaganienė Liba

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Melnikas Icikas (g. 1907)

1937-aisiais buvo LFPD valdybos narys.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; LFPD valdybos sąrašas, *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 689, l. 20; fotografo spaudas ant nuotraukų „Rašytojo Antano Vienuolio portretas“, in: *VŽM*, GEK3328, F361; „Antano Vienuolio portretas. 1932 m.“, in: *VŽM*, GEK3345, F378; „Vyskupas Kazimieras Paltarokas su kunigais ant Storių kalno“, in: *VŽM*, GEK10688, F2581; „Latavos malūnas“, in: *LNM*, ATV18300.

Survila Juozas (1872, kitais šaltiniais 1880 – 1964 Kaune)

Baigė Rokiškio muzikos mokyklą. Buvo Juozo Naujaliao mokinys. XX a. pradžioje vargonavo Andrioniškio, Anykščių bažnyčiose. 1912 m. Anykščiuose pasistatė namą ir jame įrengė apie

200 vietų salę, kur vyko lietuviški vakarai. 1920–1921 m. dirbo Anykščių vidurinės mokyklos muzikos ir dainavimo mokytoju. 1902 m. J. Pavilionio namuose A. Baranausko aikštėje įsteigė pirmąją Anykščiuose fotoateljė, kuri veikė iki 1937 m. Fotografavo ne tik paviljone, bet ir prie bažnyčios, gatvėje. 1925 m. vargonavo Skiemonyse ir prie varpinės taip pat buvo įrengęs fotoateljė. Iki 1927 m. kurį laiką vargonavo Andrioniškyje. Palaidotas Kauno Petrašiūnų kapinėse.

Šaltinis: *Juozas Survila*, [interaktyvus]; fotografo spaudas ant nuotraukos „Panevėžio valstybinės gimnazijos mokytojai M. Karka, J. Kalkis ir nežinoma moteris su vaiku gamtoje“, in: *PKM*, GEK33494.

MOLĖTAI

Ibedas Judelis

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Mocartas N.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Nežinomos poros portretas“, in: *UkKM*, GEK17605, F3354.

Žirnauskas J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Lengvasis automobilis. 1931 m.“, in: *LNM*, ATV11451; „Jaunavedžiai su palyda“, in: *UkKm*, GEK17606, F3355; „Vasiliauskaitės portretas. Apie 1932 m.“, in: *LBM*, GEK43370, MVIII4917; „Malūnas ‚Malėtūnas‘. 1933 m.“, in: *LNM*, ATV14726.

SKIEMONYS

Survila Juozas

Žr. Anykščiai.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Skiemonių pavasarininkų kuopa. 1930 m.“, in: *PVKA*, III dėžė, Vyskupas Kazimieras Paltarokas, įvairios nuotraukos, 2-as vokas.

SVĖDASAI

Mikėnienė J.

Šaltinis: Fotografės spaudas ant nuotraukos „Jaunas vyras gamtoje“, in: *RKM*, GEK36855, F-X-11640.

TAURAGNAI

Grašys J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Pašarvotas Antanas Gineitis, buvęs 1905 m. Vilniaus Seimo narys“, in: *UKM*, GEK19794, F5864.

UTENA

Choras S.

Jo ateljė veikė adresu Kauno g. 33.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Jaunavedžiai Ona ir Jonas (pavardės nežinomos) su palyda. 1940 01 15“, in: *UKM*, GEK22729, F6878;

Dembas L.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Utenos pavasarininkai po vaidinimo „Jeruzalės moterys“ su kunigu Petru Kuzmicku. Apie 1938 m.“, in: *UKM*, GEK22715, F6861; „Vaišės Utenos aikštėje sutinkant LR prezidentą Antaną Smetoną“, in: *UKM*, GEK7970, F3141; „Utenos panorama“, in: *UKM*, GEK22972, F6971; „Utenos turgus“, in: *UKM*, GEK22973, F6972; „Putvinskio gatvė Utenoje“, in: *UKM*, GEK15038, F2664.

Katinaitė Marija

Jos ateljė veikė adresu Utenio g. 5.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344; fotografės spaudas ant nuotraukų „Zakristijonų kursų Utenoje dalyviai su kunigu Vladu Butvila“, in: *UKM*, GEK22741, F6890; „Utenos saviveiklininkai po spektaklio“, in: *UKM*, GEK8577, F3367.

Kazokas Juozas (1902 Sudeikiuose – 1970 Utenoje)

Mokėsi Sudeikių pradžios mokykloje. Fotografuoti pradėjo nuo pat jaunystės. 1937 m. apsigyveno Utenoje. Su fotoaparatu nesiskyrė iki pat gyvenimo pabaigos. Nuotraukos labai įvairios: portretai, įvairūs susibuvimai, miestelių ir apylinkių vaizdai, istorijos ir gamtos paminklai, fotografavo šventėse, atlaiduose, kermošiuose, pobūviuose, būdavo kviečiamas į vestuves, laidotuves, krikštynas. Dar gyvendamas Sudeikiuose, pradėjo rinkti įvairias senienas, vėliau daugelį eksponatų padovanojo Utenos kraštotyros muziejui. Šiame muziejuje saugoma ir jo stiklo negatyvų kolekcija.

Šaltinis: Vytautas Petronis, *Juozas Kazokas*, [interaktyvus]; fotografo stiklo negatyvai „Fotografas S. Choras (sėdi) su nežinomu vyru prie retušavimo staklių“, in: *UKM*,

GEK20794, Fn3980; „Trys nežinomi vyrai prie automobilio. 1932 m.“, in: *UKM*, GEK20810, Fn3996.

Milas* (Milis) Tevelis (Fevelis*)**

Jo ateljė veikė adresu Kauno g. 40.

Šaltinis: *Visa Lietuva**, 1932, p. 344; fotografo spaudas ant nuotraukų „Vyskupas Kazimieras Paltarokas su tauragniškiais. 1936 m.“, in: *UKM*, GEK22351, F6737**; GEK22353, F6739**; „Vyžuonų mokytojos Zofijos Orakauskaitės-Šileikienės stambaus plano portretas. 1933 01 09“, in: *UKM*, GEK20899, F6330**.

UŽPALIAI

Halberštatas Ch.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Vilučių kaimo artistai. 1937 m.“, in: *UKM*, GEK22763, F6832; „Jūžintų kepimo ir virimo kursų dalyvės. 1933 m.“, in: *RKM*, GEK16329, F1039.

Kuras Ch.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Traidžiūnų k. (Utenos apskr., Užpalių vlsč.) gyventojai su kunigu“, in: *RKM*, GEK41271, F-IX-10970; „Grupė žmonių prie namo Užpaliuose“, in: *ŠAM*, GEK116133, F-SF4469.

VYŽUONOS

Finkelis S.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Sarvaras N.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Vyžuonų mokyklos mokytoja Zofija Šileikienė su mokiniais gamtoje“, in: *UKM*, GEK14828, F2288; GEK14829, F2289; „Vyžuonų pradžios mokyklos mokytojai ir mokiniai“, in: *UKM*, GEK20968, F6399.

VILKAVIŠKIO APSKRITIS

ALVITAS

Dovydaitis Jurgis

Fotomėgėjas, dalyvavo pirmojoje LFS Kaune surengtoje parodoje (eksponuotos 43 fotografijos).

Šaltinis: *Pirmosios foto mėgėjų parodos katalogas*, p. 2.

KYBARTAI

Brazauskas Kazys

Ateljė veikė Stoties gatvėje.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346.

Kvietkauskas Jonas

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Prapuolenis Levas

Fotomėgėjas, 1936 m. dalyvavo trečiojoje LFD Kaune surengtoje parodoje (eksponuota 13 fotografijų).

Šaltinis: *III foto parodos katalogas*, Eil. Nr. 17.

„Svajonė“

Šaltinis: Ateljė spaudas ant nuotraukos „Jaunavedžių portretas. 1937 m.“, in: *UKM*, GEK9841, F5465.

VILKAVIŠKIS

Brazauskas K.

Jo ateljė veikė Vytauto g. 4a.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Freimanas Benjaminas

Ateljė veikė adresu Aukštoji g. 10.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346.

Freimanas Tauba

Ateljė adresas nurodomas tas pats kaip ir Benjamino – Aukštoji g. 10.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346.

Gutermanas Chaimas

Ateljė nurodomi adresai Gedimino g. 2 (1922 m.) Kęstučio g. 21 (1931).

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346; *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Juškevičius A. ir Samuolis B.

Spaude ateljė vadinama „portretų dirbtuve“.

Šaltinis: Fotografų spaudas ant nuotraukų „Moters portretas“, in: *ŠAM*, GEK70428, F-SF2483; „Dviejų moterų portretas“, in: *ŠAM*, GEK70429, F-SF2484; „Vyro portretas“, in: *ŠAM*, GEK70430, F-SF2485.

Katilius I, Samuolis B.

Ateljė veikė Laisvės gatvėje.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1932, p. 344.

Nicevičius* (Nizevičius) Chaimas**

Ateljė nurodomi adresai Naumiesčio g. 25 (1922 m.) bei Kudirkos g. 1 (1931 m.).

Šaltinis: *Visa Lietuva***, 1922, p. 346; *Visa Lietuva**, 1932, p. 344; fotografo spaudas ant nuotraukų „Ateitinių šventė Vilkaviškyje. 1928 m.“, in: *LNM*, ATV20413; „Emilija ir Bronius Kiaunės. 1934 m.“, in: *LNM*, ATV1299.

VIRBALIS

Baronas Jakobas

Ateljė veikė adresu Prekyvietės 8.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346.

Mirbachienė Mina

Ateljė veikė adresu Vaistinės g. 26.

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346.

VIŠTYTIS

Pajaujis Aleksandras

Šaltinis: *Visa Lietuva*, 1922, p. 346.

ZARASŲ APSKRITIS

DUSETOS

Blinka P.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Saviveiklininkų pasirodymas“, in: *UKM*, GEK9760/66, F3840/29; „Antalieptės panorama“, in: *RKM*, GEK38085, F-IX-10869.

Krikščionaitis A.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuota 1 fotografija).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 8.

Pranskūnas Mikas

Fotografo kelią pradėjo Dusetose, čia turėjo įsteigęs ateljė „MODERN“. Kurį laiką spaude vietovė nurodoma ir Dusetos, ir Kaunas, Zamenhofo g. 2*. Vėliau visam laikui įsikūrė Kaune ir tapo žymiu fotožurnalistu. Su broliu Pranu apie 1931 m. įsteigė įmonę „Foto-Press“, kurios fotografijas spausdino įvairūs to meto leidiniai.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Antazavės pavasarininkų choras“, in: *ZKM*, GEK6482, F4172; „Paminklas žuvusiesiems už Lietuvos laisvę Kaune“, in: *PKM*, GEK20389, F4425*; Mindaugas Kaminskas, *Kauno komercinė fotografija 1918–1940*, p. 62.

Slepas M.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Radkevičių sodybų panorama Antazavės apylinkėse“, in: *ZKM*, GEK6500, F4190; „Jaunlietuviai Aviliuose po sąskrydžio. 1936 06 13“, in: *ZKM*, GEK6488, F4178; „Būrys moterų tautiniais drabužiais“, in: *RKM*, GEK4551, F674.

ZARASAI (EŽERĖNAI)

Botvinikas Moisejus (1901 07 04 Kaune – 1984 Izraelyje)

Mokėsi staliaus, vandens tiekėjo, o vėliau fotografo amatų. Dvidešimties sukūrė šeimą ir apsigyveno žmonos tėvų namuose Zarasuose. Pirmąją ateljė įsirengė žmonos brolio namuose, vėliau perkėlė ją į savo paties pasistatytą namą, o buvusiose patalpose atidarė elektros prekių parduotuvę, kurioje prekiaavo pirmaisiais radijo aparatais Zarasuose. 1919–1920 m. buvo Lietuvos kariuomenės savanoris, Šaulių sąjungos narys, organizacijos „Žydai už Lietuvos nepriklausomybę“ pirmininkas. 1941 m. birželio 4 d. su šeima ištremtas į Sibirą. Jų namai,

fotoateljė ir parduotuvė buvo nacionalizuoti. Jis šešerius metus praleido Rešiotų lageryje, paskui dar aštuonerius gyveno Krasnojarsko srityje Dzeržinskio rajone. Žmona ir dvi dukros buvo ištremtos į Tomsko srities Bangaro rajono Porotnikovo gyvenvietę. Sibire Botvinikas susipažino su savo antrąja žmona. Dėl skyrybų ir naujų vedybų savo tautiečių buvo smerkiamas visą likusį gyvenimą. Į Zarasus grįžo apie 1955 m., vėl dirbo fotografu. 1972 m. emigravo į Izraelį.

Šaltinis: *Zarasai laiko vilnyse*, p. 55–56; fotografo spaudas ant nuotraukos „Trys mergaitės. Apie 1939 m.“, in: *LBM*, GEK29030, MIV1899.

Daškevičius (Daškovičius) D. S.

Antspauduose nurodomi ateljė adresai: Viešoji a. ir S. Dariaus ir S. Girėno g. 5. A. Miškinio teigiama, jog 1931–1932 m. buvo nugriauta dalis menkų medinių „balaganų“ (krautuvėlių ir amatininkų dirbtuvių) aikštėje, tarp jų D. Daškevičiaus „fotoateljė“.

Šaltinis: Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir vertybės*, t. 2: *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. 1, p. 254; fotografo spaudas ant nuotraukų „Zarasų gimnazijos IV klasės moksleiviai. 1925 m.“, in: *LNM*, ATV14353; „Jono Reinio portretas. 1928 m.“, in: *UKM*, GEK9760/119, F3840/82; „Paukščių diena. 1929 m.“, in: *ZKM*, GEK7018, F4399; (spaudas su adresu Viešoji a.) – „Medicinos personalas ir ligoniai Zarasų ligoninės palatoje. Apie 1930 m.“, in: *ZKM*, GEK9500, F5333; (spaudas su adresu S. Dariaus ir S. Girėno g. 5) – „Zarasų panorama. 1930 m.“, in: *ZKM*, GEK8059, F4836; „Zarasai. Apie 1937 m.“, in: *PKM*, GEK25871, F6456.

KLAIPĖDOS KRAŠTAS

KLAIPĖDOS APSKRITIS

AGLUONĖNAI

Pėteraitis Martynas

Jis buvo baigęs pradžios mokyklą, talkino tėvo ūkyje, pasižymėjo išradingumu, neramiu, netgi pramušgalvišku būdu. Tuoju po Pirmojo pasaulinio karo išmokęs fotografuoti, greitai pagarsėjo apylinkėse, fotografavo namiškius, kaimynus, Agluonėnų mokyklos šventes, įvairius vietos renginius, vestuvėse daugelyje aplinkinių kaimų. Nors gana anksti žuvo – 1931 m., yra nemažai išlikusių jo nuotraukų, jam priskiriamų pagal žmonių atsiminimus ar antspauduotų jo pavarde.

Šaltinis: Domas Kaunas, *Knygos dalia*, p. 142–149.

DĒGLIAI

Kavolis Martynas (1901 10 14 Dėglių k., Kebelių vlsč., Klaipėdos apskr., – 1978 12 16)

1908–1915 m. lankė Dėglių septynmetę mokyklą. Dėl lėšų stygiaus ir tėvų valios liko ūkininkauti tėviškėje. Ūkininkavo tėvų ūkyje, įveisė sodą ir medelyną, apie 1931 m. įkūrė Pėžaičių bitininkų draugiją ir jai vadovavo iki 1944 m. Fotografuoti pradėjo apie 1912 m., dar besimokydamas mokykloje. Pirmąjį fotoaparata, kurį sudarė kartoninė dėžė ir lėšis su dangteliu, pasidarė pats. Fotografuoti išmoko skaitydamas vokišką literatūrą, daug patarimų gaudavo iš fotografiją neblogai įvaldžiusio Agluonėnų kaimo pasiturinčio ūkininko sūnaus Martyno Pėteraičio. Fotografavo namiškius bei kaimynus, bičiulius, naujas temas pasiūlydavo visuomeninė veikla. 1936 m. jis dalyvavo 3-iojoje LFD parodoje (eksponuotos 5 fotografijos), 1940 m. buvo Vilniuje surengtos Lietuvos fotomėgėjų draugijos ir Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos fotosekcijos jungtinės fotografijų parodos rengimo komiteto narys. Bijodamas sovietinių pareigūnų persekiojimų, savo fotoarchyvą – stiklo plokštelėse ar fotojuostose įamžintus ir beveik tris dešimtmečius kauptus fotovaizdus – pats sunaikino – suvertė į tvenkinį, išliko tik apie pora šimtų negatyvų, užslėptų negyvenamojo namo gale, paverstame daržovių sandėliu.

Šaltinis: Stanislovas Žvirgždas, *Mūsų miestelių fotografai*, p. 36–37; Domas Kaunas, *Knygos dalia*, p. 142–149; *III foto parodos katalogas*, Eil. Nr. 9.

KLAIPĖDA

Anders Carl

1915–1933 m. jo ateljė veikė adresu Liepojos g. 23.

Šaltinis: Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, p. 143; fotografo spaudas ant nuotraukos „Klaipėdos krašto mokyklų decernentas prof. Jonas Yčas su Felicija Mažuikiene ir Marija Neimaniene (?). Apie 1925 m.“, in: *BKM*, GEK24578.

Balk L.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Visafigūris kario portretas“, in: *JIKM*, GEK3902, F923; „Keturių karių visafigūris portretas“, in: *JIKM*, GEK6840, F2211; „Jaunos poros portretas“, in: *GKM*, GEK152.

Ehrhardt Max

1923–1934 m. jo ateljė veikė adresu Liepojos g. 20.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Liepojos aikštė Klaipėdoje. 1930 m.“, in: *MLIM*, GEK2274, F17188; „Kretingos–Telšių geležinkelio ruožo atidarymo iškilmės Kretingos geležinkelio stotyje. 1932 m.“, in: *KrM*, GEK498; „Nidos paplūdimys“, in: *LNM*, ATV17515; „Nida“, in: *LNM*, ATV17516; „Eucharistinis kongresas Švėkšnoje. 1933 m.“, *ŠAM*, GEK30167, F-SF487.

Fey Willy

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „S. ir L. Strumylų portretas. 1929 m.“, in: *ŠAM*, 67559, F-SF2438; „Moters portretas. Apie 1925–1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK34924, F-SF758; „Moters portretas. 1935 m.“, in: *GKM*, GEK564.

Gaižutis Pranas

Fotomėgėjas, 1937 m. dalyvavo 4-ojoje Lietuvos fotomėgėjų draugijos surengtoje parodoje (eksponuota 10 fotografijų), jo signuotos nuotraukos rodo jį fotografavus visoje Lietuvoje.

Šaltinis: *IV foto parodos katalogas*, Eil. Nr. 6.

Garbaliuskas

Veikiausiai fotomėgėjas, 1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 8 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 5, 13.

Jankauskas Antanas

Sapude reklamuojama kaip „Pirmoji lietuviška meno fotografija Kalipėdoje“. Ateljė veikė apie 1923–1939 m. adresu Liepojos g. 31.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „G. Pupelis su draugu“, in: *RKM*, GEK41651, F-IX-11228; „G. Pupelis su draugais“, in: *RKM*, GEK41652, F-IX-11229; „Felicitija Janušytė su klasės draugais ir mokytoju. 1930–1931 m. m.“, in: *PKM*, GEK31642, F10110.

Lehmann Otto

Apie 1933 m. nupirko Carlo Anderso ateljė, veikusią adresu Liepojos g. 23, ir dirbo iki 1945 m.

Šaltinis: Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, p. 143.

Pėžius M.

Į Klaipėdą atsikėlė iš Kupiškio. Spaude nurodomas adresas – Laukininkų g. (g. b. 55/36 – skaičiai nelabai įskaitomi).

Šaltinis: 1934 m. M. Pėžiaus atvirlaiškis Biržų fotografui Petriui Ločeriui, rašytas ant nuotraukos „Klaipėda. Krantynė – Strandvil Šviturys. 1931“, in: *BKM*, GEK 20860/244; fotografo spaudas ant nuotraukų „Merginos portretas. 1938 m.“, in: *ŠAM*, GEK67560, F-SF2439; „Lietuvos kario Stanislovo Stasiulio portretas“, in: *MM*, GEK14334, F3101.

Ramonas D.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Grupė karių. 1933 m.“, in: *JIKM*, GEK3905, F926.

Weidtke Otto

Jo ateljė veikė adresu Liepojos g. 20 1900–1923 m.

Šaltinis: Virgilijus Juodakis, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, p. 143.

Zacharius W.

Spaudas vokiečių kalba.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Moterys rūko žuvį“, in: *MM*, GEK20480; „Buriniai laivai prieplaukoje“, in: *LNM*, ATV9950.

PAGĖGIŲ APSKRITIS

PAGĖGIAI

Klimkeit G.

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė.

Šakys St.

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė.

ŠILUTĖS APSKRITIS

KAVOLIAI

Ramonaitis E.

Spaude nurodoma vietovė – Kavoliai, Kūgelių p.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „JŪR nariai Kaune. 1934 m.“, in: *LNM*, B Ft478;

„JŪR rankdarbių kursai mergaitėms. Kavoliai, 1933 m.“, in: *LNМ*, B Ft473; „Klaipėdos krašto direktorijos pastatas. 4 dešimtmetis“, in: *LNМ*, B Ft482; „Raudonės pilies fragmentas. 4 dešimtmetis“, in: *LNМ*, B Ft485, B Ft486.

RUSNĖ

Čiuplys S.

1933 m. dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose (eksponuotos 4 fotografijos).

Šaltinis: *1933 m. kilnojamosios foto parodos katalogas*, p. 9.

ŠILUTĖ (HEYDEKRUG)

Pylypaitis (Philipeit) A.

Leido Šilutės vaizdų atvirukus. Užrašai ant jų pateikti vokiečių k.

Šaltinis: Almanto Šlivinsko fotografų rodyklė; užrašas ant atviruko „Paminklas Hermanui Zudermanui (pastatytas 1936 m.)“, in: *Šilutė atvirukuose ir fotografijose*, p. 44.

FOTOGRAFAI, NENURODĘ DARBO VIETOS

Akstinas P.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Vilkaviškio baro pasienio policijos VI rajono policininkas Petras Mizaras darbo kabinete. Apie 1934 m.“, in: *BKM*, GEK19893/5.

Bertašius J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „JŪR paroda Kelmėje. 1930 m.“, in: *LNМ*, ATV22207.

Brazgulis A.

Antspaude nurodoma informacija – „Foto-Mėgėjas“ ir pavardė.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Tėviškės kloniuose. 1930 m.“ (du vyrai prie vandens telkinio), in: *ŠAM*, GEK106337, F-SF3512.

Bričkus A.

Nuotraukas signavo antspaudu „Fot. mėg. A. Bričkus“.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Joniškėlio žemės ūkio mokyklos moksleiviai ir mokytojai“, in: *PaKM*, GEK687, F211; „Dotnuvos skautai su Joniškėlio žemės ūkio

mokyklos mokiniais Joniškėlyje. 1927 m.“, in: *ŠAM*, GEK118411/1–2, F-SF4670/1–2; „Dotnuvos žemės ūkio akademijos Mašinų auditorija. 1927 m.“, in: *LNM*, ATV19989; „Linų šukavimas. 1931 m.“, in: *LNM*, B Ft1852; „Dotnuvos Bažnyčia“, in: *LNM*, ATV21798.

Būtautas Alfonsas

Fotomėgėjas, spaude vietovė nenurodoma. Fotografavo daugelyje Žemaitijos vietų.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Plusčiausko laidotuvės Šilo-Pavėžupio dvare“, in: *KKM*, GEK9280; „Bulviasodis Bubių dvare. Apie 1936 m.“, in: *KKM*, GEK7546; „Stasys Rimkus ir Kazys Valčiukas vežime Kelmės gatvėje. Apie 1939–1940 m.“, in: *KKM*, GEK2245.

Butkus A. ir P.

Šaltinis: Fotografų spaudas ant nutraukos „Mosėdžio krašto kareiviai Klaipėdoje. 1937 m.“, in: *MLIM*, GEK32639, IR2194.

Butkus P.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Plungės geležinkelio stotis. 3 dešimtmetis“, in: *LNM*, ATV20923.

Čižauskas Vincas

Spaude prisistato kaip fotomėgėjas.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Melžimo kursai Varputėnuose. Apie 1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK7678, T-N5201.

Garbaliauskas V.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Grupė žmonių Kėdainių geležinkelio stotyje“, in: *KėKM*, GEK9885/6, Inv.5793.

Grinius

Nutraukas signavo „Foto Grinias“ priekinėje nuotraukos pusėje po atvaizdu. Apie 1932 m. fotografavo Žagarėje.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografija Žagarėje nuo 1865 iki 1945 m.*, p. 23.

Indriliūnas B.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Gyvojo paveikslo scena. Geležiai, apie 1937 m.“, in: GEK26324, F7301.

Ivaška B.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Draugės Anė ir Bronė tautiniais drabužiais“, in: *MM*, GEK19576.

Jakulis B.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Suvainiškių pavasarininkų kuopa. 1935 m.“, in: *RKM*, GEK41561, F-IX-11180.

Januševskis V.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Panemunėlio būrio šauliai tvarko karių kapus“, in: *LCVA*, f. 561, ap. 2, b. 1413, l. 292.

Jasiulis J.

Fotografo spaude vietovė nenurodyta.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos, „Kario Olšausko portretas. 1923 m.“, in: *KėKM*, GEK9779, Inv.5602; „Kėdainių miesto gatvė“, in: *KėKM*, GEK9797/6, Inv.5656/6.

Mieliūnas

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Čedasų jaunalietuvių šventės dalyviai su svečiais. 1938 05 22“, in: *RKM*, GEK42741, F-X-11711.

Mickūnas J.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Medkirčiai“, in: *ŠAM*, GEK106355, F-SF3530; „P. Pumputis miške. Svėdasai, 1928 m.“, in: *ŠAM*, GEK106353, F-SF3528; „Vyras, sėdintis prie stalo. 1930 m.“, in: *ŠAM*, GEK106356/1–2, F-SF3531/1–2.

Mikalauskas L.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Grupė moksleivių prie Plinkšių dvaro rūmų, kuriuose buvo įsikūrusi Motiejaus Valančiaus žemės ūkio mokykla. 1935 m. rudenį“, in: *MM*,

GEK4892, F184; „Rubikių Šv. Roko bažnyčia (pašventinta 1936 m.)“, in: *MM*, GEK10787, F2245.

Notautas I.

Teigiama, jog apie 1933 m. fotografavo Joniškyje.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografija Joniškyje nuo 1877 m. iki 1945 m.*, p. 13.

Petkauskas P.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukų „Jaunavedžiai Paulavičiai iš Samanų k., Troškūnų vlsč. 1933 m.“, in: *LNM*, ATV20770; „Pobūvis. 1937 m.“, in: *LNM*, ATV20771.

Plavskis L.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Kūlimo talka kaimo sodyboje“, in: *MM*, GEK18236.

Ragauskas B.

Jo ateljė vadinosi „SVAJONĖ“, spaude vietovė nenurodyta.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Kelmės šaulių artistai po spektaklio“, in: *KKM*, GEK2414.

Sabulis Stasys

J. Nekrašiaus teigimu, buvo keliaujantis fotografas, daug važinėjęs po Joniško apylinkes, fotografavęs atlaidus, šventes.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografija Joniškyje nuo 1877 m. iki 1945 m.*, p. 13.

Stakunskaitė N.

Fotografė mėgėja, važinėdavusi po Joniško kraštą ir fotografuodavusi žmones, įvairias šventes, renginius.

Šaltinis: Jonas Nekrašius, *Fotografija Joniškyje nuo 1877 m. iki 1945 m.*, p. 13.

Šapalas V.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Nežinomo miesto aikštė“, in: *RKM*, GEK41660, F-IX-11237.

Taujanskis J. (?)

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „Ancišchio bažnyčios choras“, in: *PKM*, GEK12263, F4772.

Varaneckis K. A.

Šaltinis: Fotografo spaudas ant nuotraukos „G. Petkevičaitė-Bitė savo bityne Puziniškyje. Data?“, in: *PKM*, GEK4298, F51.